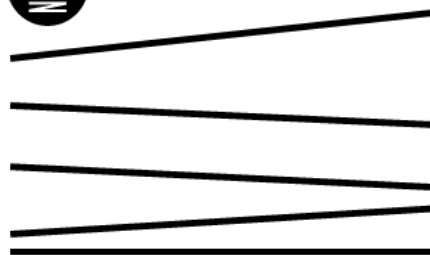


Digitaliseret af | Digitised by



**DET KGL.
BIBLIOTEK**

Royal Danish Library

Forfatter(e) Author(s):	Møller, Poul Martin.; af Poul M. Møller.
Titel Title:	<u>Efterladte Skrifter</u>
Udgavebetegnelse Edition Statement:	3. Udgave /
Bindbetegnelse Volume Statement:	Vol. 5-6
Udgivet år og sted Publication time and place:	Kjøbenhavn : C. A. Reitzels Bo og Arvinger, 1855-56
Fysiske størrelse Physical extent:	1-6 i 3 bind.

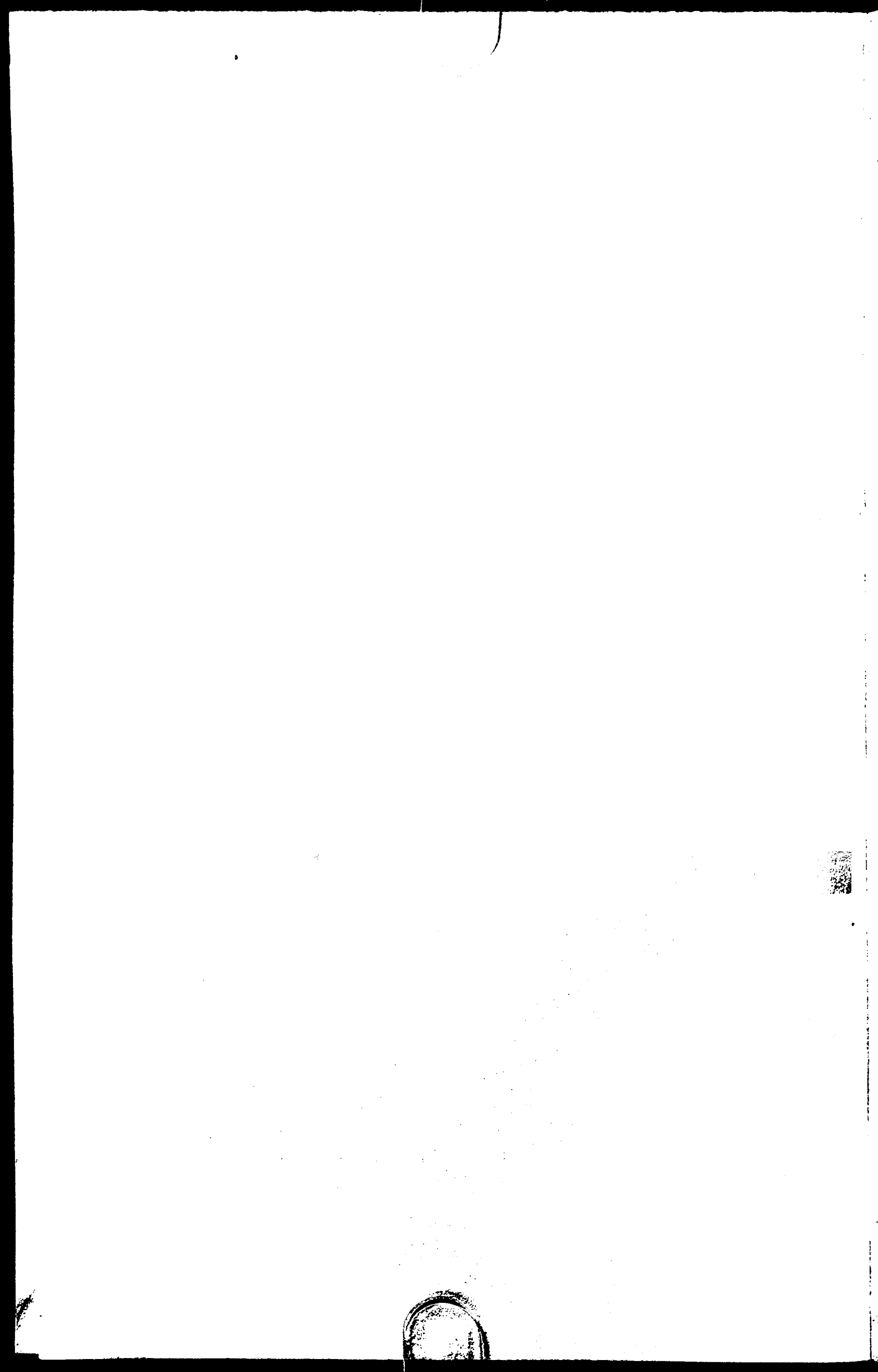
DK

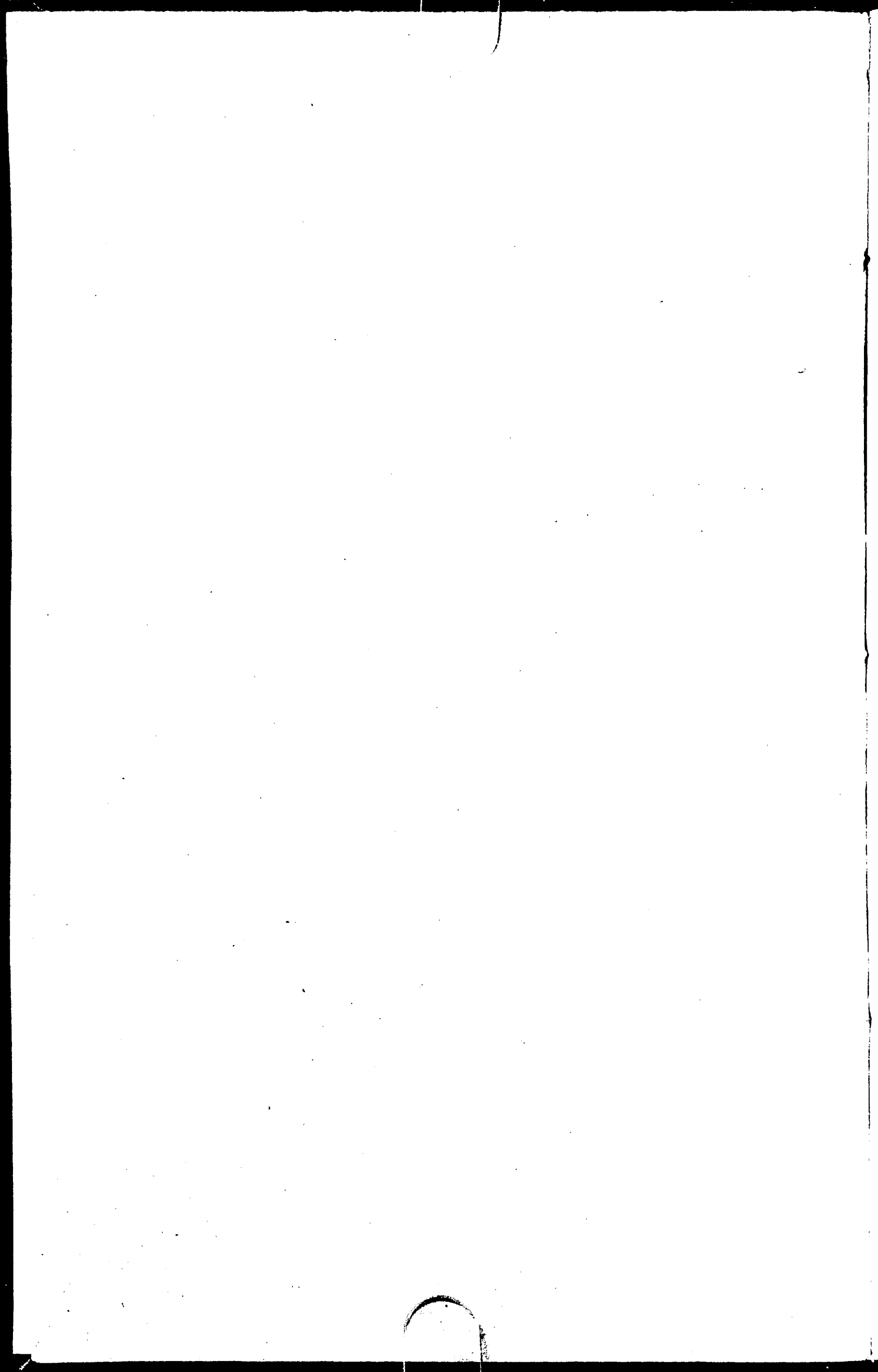
Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

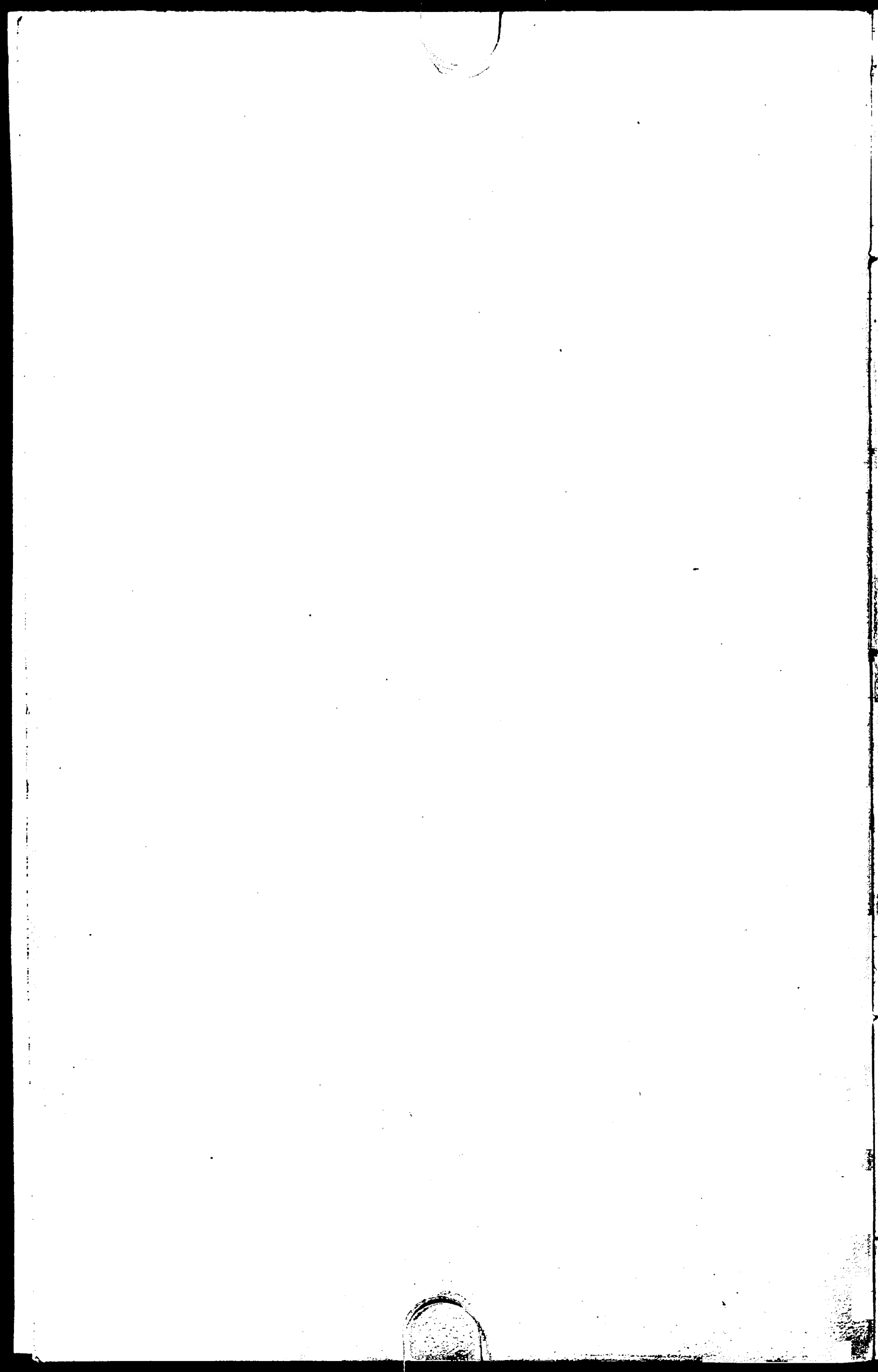
UK

The work is free of copyright. You can copy, change, distribute or present the work, even for commercial purposes, without asking for permission. Always remember to credit the author.









Efterladte Skrifter

af

Poul M. Møller.

Femte Bind.



Tredie Udgave.

Kjøbenhavn.

Hos C. A. Reitzels Bo og Arvinger.

Trykt i Bianco Lunos Bogtrykkeri
ved F. S. Møhle.

1856.

10337A3 01617010

10337A3

10337A3 01617010

10337A3 01617010

10337A3

10337A3 01617010

10337A3 01617010

10337A3

10337A3



10337A3 01617010

10337A3 01617010

10337A3 01617010

10337A3 01617010

10337A3 01617010

10337A3 01617010

10337A3 01617010

10337A3 01617010

10337A3 01617010

10337A3 01617010

10337A3 01617010

10337A3 01617010

10337A3 01617010

10337A3 01617010

10337A3 01617010

10337A3 01617010

10337A3 01617010

10337A3 01617010

10337A3 01617010

Indhold.

Studier, Afhandlinger og Recensioner af philosophisk Indhold.

Studier:

	Side.
Uvindelighed	5.
Om at fortælle Børn Eventyr	14.
Den philosophiske Sminkedaase	18.
Om Foræring	19.

Afhandlinger:

Nogle Betragtninger over populære Ideers Udvikling	23.
Om Muligheden af Beviser for Menneskets Udvindelighed	38.
Forelæsnings-Paragrafer over Moralphilosophien.	141.

Recensioner:

Anmeldelse af Sibberns Logik, 2den Udgave	165.
Recension af L. Zeuthens Skrift „Om Philosophien og dens Udvikelse“	178.
Recension af P. C. Kierkegaards Skrift „De notione atque veritate mendacii“	182.
Recension af Sibberns Bog „Om Poesie og Kunst“	201.

1000

Department of Agriculture
Washington, D.C.

Dear Sir:
I have the honor to acknowledge the receipt of your letter of the 10th inst. in relation to the matter of the ...
I am sorry that I cannot give you a more definite answer at this time, but the matter is being considered by the ...
Very respectfully,
[Signature]

Very truly yours,
[Signature]
Special Agent in Charge

Enclosed for you are ...
Very truly yours,
[Signature]
Special Agent in Charge

Studier, Afhandlinger og Recensioner

af

philosophisk Indhold.

CONFIDENTIAL

CONFIDENTIAL

Studier.

De følgende smaa, tildeels ufuldendte, Opsatser, som Udg. har bragt under denne Titel, findes omspredte blandt Forfatterens andre Optegnelser. — De Stykker, som ere samlede under den ligeledes af Udg. valgte Titel: Dwindelighed, ere skrevne i Aarene 1822 og 1823.

Stinger

The following is a list of the names of the persons who have been named in the Stinger. The names are listed in alphabetical order. The names are listed in the order in which they appear in the Stinger. The names are listed in the order in which they appear in the Stinger.

Qvindelighed.

For blandt Qvinder at ansees som et Mønster paa Fortræffelighed behøver man ikke saa meget at udføre noget Dygtigt i Verden, som at yttre høi Begeistring for Dyden og føre skjønne Grundsætninger paa Læben. Ogsaa i denne Henseende ere Damer mere spiritualistiske; de gjøre ikke nogen Fordring paa, at Dyden — i det Mindste ikke deres egen — skal yttre sig i de grove materialistiske Handlinger. En ædlere Natur bringer dem til at holde sig bestandig i Tankens høiere Region, de elske de sædelige Begreber aldeles for deres egen Skyld, uden at kræve dem afprægede i det grove jordiske Stof. Dyden taber egentlig Intet derved; thi hvad den forliser i Intension, det vinder den igjen i Extension. De dydige Handlinger, en Dødelig i sit korte Jordliv kan udføre, beløbe sig til et høist ringe Tal. Derimod kan en Danneqvind blot i een smuk Aftenstund have flere sværmende Forsætter og yndige Følelser, end Aristides brugte sin hele Levetid. Og dog er Dyden ligesuldt tilstede, men blot som et finere Væsen, opløst og [ulæseligt]. Min salig Cousine var et mærkeligt Exempel herpaa. Hendes gamle Møster, som tilbragte sine sidste Levedage hos hende, havde faaet det Humsraad mod sin Gigt, at hun hver Aften skulde gnides paa Ryggen med en Florels Klud. Hun havde den Særhed, at Ingen uden min Cousine kunde forrette denne Tjeneste ret efter hendes Hoved. Men uheldigviis pleiede denne just til samme Tid at være fordybet i Fortællinger om Ridderfruer og Uedlinger, der opoffrede deres jordiske Lykke for Guds Riges Skyld. Denne henrivende Læsning

kunde hun sjelden overtale sig til at ombytte med saa plump en Haandgjerning, og Moster blev derfor almindeligviis forsømt. Engang sagde jeg til hende: Gode Cousine! Du skulde dog forbarne dig lidt meer over det gamle Skrog. Ifølge hendes Alder vil hun ikke længe kunne falde dig til Besvær, og naar du har mistet hende, vil du sikkert fortryde din Mangel paa Opmærksomhed for hende. — Min Ven! svarede hun, du begriber ikke, hvor ilige smaalige Sysler ere mig modbydelige. Den Slags Selvovervindelse, som saa liden en Kjærlighedsgjerning forudsætter, falder det mig svært at nedlade mig til. Jeg kan trods Noget fornegte mig selv for min lidende Søster og Broder, men kun i det Store; hvad Enhver kan gjøre, det frymper jeg mig ved at give mig ifærd med. Mit Hjerte vil altid blive misfjendt, fordi jeg er født i en ussel Tid, hvor jeg ikke har hjemme, i en Tid, da Qvinden blot skal beskæftige sig med Smaating. Døe for min gode Moster kan jeg med Glæde, ja udgyde mit Blod for hende paa Retterstedet. Det haaber jeg, du troer om mig; men at spille min Tid for at føie hendes Egenfindighed, det holder jeg mig for god til.

Min Cousine følte sig virkelig i Stand til at døe for sin Moster, ja næsten for Enhver. Men dermed vil jeg slet ikke have sagt, at denne høie Phantasie virkelig ved given Leilighed her i denne Verden var blevet iværksat. Naar virkelig en skiden Ratterfnegt, hvis Støvler lugtede af Tran, med uvasket Haand og uklippede Negle havde grebet hende ved det blonde Hovedhaar, da havde hun sikkert i Tide fattet en bedre Beslutning. Det var egentlig den rene Forestilling: at døe for sin Næste, det fine Begreb, blottet for alle raae Tilfætninger, der begeistrede hendes Sind. Hun var ei blevet sit Forsæt tro, hvis hun havde seet Døds scenen forestillet efter Naturen i sort Robberstik, langt mindre, hvis Billedet havde været illumineret.

Hun skuede saa meget som muligt al Berøring med den

profaiske Virkelighed; thi Erfaringen gjorde daglig en ny Erobring fra det Tankefulde, hvori hun udførte sine ideelle Heltegjerninger. I en eenlig Stue, paa sin bløde Sopha, naar hun ret uforstyrret overlod sig til Drømmen om, hvad hun under andre Omstændigheder vilde have gjort, da drev hun sine Fordringer til Mennesket saa høit, at hun med Grund foragtede Leonidas, Winkelried og Jeanne d'Arc; thi hun vidste, at hun i deres Sted vilde have gjort Meer, end de gjorde. Blot Mucius Scævola havde hun en hemmelig Respect for; hun følte, han var hendes Overmand. Grunden dertil var, at hun engang havde brændt sig paa et Arusejern, og havde derfor helligen lovet sig selv, aldrig frivilligen at komme Flammen for nær. Derved var hendes Phantasieverden blevet indskrænket til tre Elementer. Men var hun mindre stormodig, fordi hendes Helbred ikke tillod, at hun stod i Berørelse med det Synlige? Dersom sædeligt Bærd skulde bedømmes efter den Dygtighed, hvormed man forstaaer at udsætte sig for Uleilighed af ydre Ting, da maatte jo Fiskerkonen, som sidder fra Morgen til Aften i Regn og Slud ved sin Kury, uden at faae Tandpine, faae særdeles høi Plads paa Moralitetens Rangliste. Naar Enhver virker i den Sphære, hvori han føler sig hjemme, da kan man ikke forlange Meer af ham. Een føler sig i Stand til at tumle med vaade Torst og Billinger, en Anden med Tanke og Forestillinger, eftersom Enhvers Constitution tillader det. Men fristes man ikke ved slige Betragtninger til at ønske, at Skaberens havde, til Brug for finere Væsner, beredt en finere Skueplads af destillerede Elementer; at han havde besørget en bekvemmere Kommeudgave af Verden til Brug for nervesvage Personer?

Jeg berørte for min Cousines Fordringer til sin Næstes Moralitet. Herover maa jeg erklære mig noget bestemtere. Hun var i denne Henseende meget billig, og forlangte ikke stort Meer af dem, end af sig selv. Hun krævede ei af Næsten, at han skulde være streng i Opfyldelsen af andre Pligter end dem, han

havde mod hende. Forresten lod hun sig fuldkommen tilfredsstille, naar han blot havde en smuk Livstheorie. Adle Grundsætninger maatte han besidde, og have Talent til at bringe dem for Dagen i et skjønt Sprog; da kaldtes han i hendes Terminologie: en rar En. Om man endogsaa fortalte om en saadan Person, at han var en Dagdriver og ikke gjorde for en Penning Gavn her i Verden, blev hun dog fast i sin Hengivenhed for ham, og gav altid det undskyldende Svar: Ja, men han er dog saadan en rar En; eller ogsaa: Ja, men han er dog saa sød.

En af vore fælleds Benner stod meget slet anskrevet hos min Cousine; thi han er en stor Practicus, hvis Tid ikke tillader at give sig synderlig af med høie Livsbetragtninger. Da han nødigt vil udfaste nogen Plan, som han ikke seer sig i Stand til at udføre, sætter han sig kraftigt imod alle høitstemte Fordringer til de svage Dødelige. Følgen heraf var, at han gjerne temmelig kort affærdigede Adelaide, naar hun søgte at drage ham ind i sin sværmende Tankefreds; ja med en Slags Trodsighed yttrede han tidt en langt plattere Livsphilosophie, end den, han selv følger. Denne Mand var hende naturligviis høist modbydelig. Jeg tog ham af og til i Forsvar og bad hende lægge Mærke til, at han i Virkeligheden daglig viste meer Selvopoffrelse, end de Fleste. Men her lagde hun igjen sin ideelle Natur for Dagen, da hun satte Ordet og Begrebet høit over de plumpe Gjerninger. Han var og blev hende reent uudstaaelig.

I Almindelighed ivre Moralister strengt mod Dvinder, der give usædvanlig meget af deres Legemsstjønhed til Priis for nysgjerrige Tilskueres Bine. Det klæder ikke meget smukt; men der gives en anden Blottelse, som i Almindelighed roses, og som dog i Grunden strider meget meer imod sand Dwindelighed.

En aandrig Kvinde har seet Sagen i det rette Lys, naar hun siger, at enhver sand Følelse ledsages af en vis Blufærdighed. Denne Tro synes endeel af hendes Søstre slet ikke at bekiende sig til, da de netop med Flid lægge deres smukke Følelser ret tydeligen for Dagen og bruge Fremstillingen deraf som en Slags poetisk Prydelse for deres Person. Men røber det Mangel paa Blufærdighed, ei tilbørligen at bedække det ydre Menneske, da forudsætter det vissefelen en endnu større Tilfidesættelse af Blufærdighed, forsættligen at blotte det indre Menneske; at gjøre Sagt paa Bifald ved en Udstilling af Hjertets ædle Beskaffenhed. — En vis Grad af Cultur gjør Følelsens ubevidste Udbrud høist sjeldne blandt Menneskene, men den maa heller blive skjult i sit Lønkammer, end træde frem med selvbevidste theatraleske Phrafer og Tagter. Naar en Kvinde med sit Vidende lægger sine indre Bevægelser for Dagen, da tænker hun ifølge sin Natur nødvendigviis paa, om det flæder hende smukt eller ikke. Deraf følger, at hendes Forhold ved sliq Leilighed bliver til et Slags fiint Koketterie. Gemmelig føler enhver Kvinde selv den sande Betydning af en saadan Opførsel; thi naar hun ikke har megen Øvelse i at give sliqe Forestillinger, da rødmer hun gjerne noget ved sin egen boglige Pathos. Men en ret uskyldig Jomfru lægger fast aldrig sine Sindsbevægelser frem i Selskaber af Flere; de skjules dybt i hendes Hjertes Løndom, eller udgydes for en Veninde eller en Moder (ei for en Søster), og udvortes er hun omgivet af en tilsyneladende Strengbed og Kulde, som kun en Daare forvevler med Hjerteløshed.

G. F. G.

De maa ikke forundre Dem over, at jeg strax uden Indledning begynder paa Texten til dette Brev. Min Hensigt er,

nøiere at forklare et Par Ord, som jeg dristigt, men løseligt, igaar Aftes i Samitalen med Dem og Deres Søster lod mig forlyde med. Det er mig neppe muligt, at gjøre mig fuldkommen forstaaelig for Dem; thi som en Følge af Tidens fragmentariske Udvikling bliver jo den Gne i vore Dage næsten aldrig ret forstaaet af den Anden. Men jeg føler dog, at jeg muligen kunde blive meget misforstaaet, naar jeg lod Sagen beroe ved vor mundtlige Dispyt.

Først maa jeg da søge at godtgjøre, at jeg ingenlunde har villet komme Qvindens Ære for nær ved at paastaae, hvad jeg paastaaer endnu, at det er uskjønt, ja vederstyggeligt, at et Fruentimmer er Digterinde af Profession. Dermed sætter jeg dem hverken over eller under Mænd, da jeg anseer det for høist bagvendt, at ville anvende saadan Rangforordning paa vor Herres Have. Man kan i det Høieste kun sammenligne Ting af samme Art; nærmere beseet, maaskee ei engang det. Saameget bliver da vist, at man ikke kan bestemme, om f. Ex. et Egetræ eller Bøgetræ staaer øverst paa vor Herres Liste, om et Torden-skrald eller en Poppelspil er høiest 2c. 2c. Men det Naturværk bliver dog skjønneft, som kommer Naturens Tanker nærmest, som reneft fremstiller Skaberens Idee. Det er altsaa uimodsigeligen smukkeft, at en Qvinde ret er qvindelig. Naar man da paa sin Bei igjennem Livet møder en Frøken***, da har man vist ikke Lov til at criticere den bizarre Phantasie, som Naturen undertiden har overladt sig til i sæere Sammensætninger af stridige Elementer; men skjønt kalder man dog aldrig et saadant Phænomen. Netop samme Virkning gjør det paa mig, at tænke mig et Fruentimmer som lærd eller som — Digterinde!! Jeg vil ikke appellere til Historien, skjøndt man deraf lærer, at alle Poetrier have været aandelige Banskabninger og Misfostre (Sappho, Mad. Dacier, Mad. Stael, Fru B. 2c.). Men det støder høilig min umiddelbare Tact for det Qvindeligskjønne, at see et Fruentimmer tygge

paa sin Ben eller sidde med sin Foliant paa Skjødets. Derved bliver jeg netop tilmode, som om jeg saae hende spille Trefort og trumfe dygtig i Bordet, bande høit og dyrt, ryge sin Zigarro, gaae med Vandstøvler, samt med en rask mandhastig Spyttten at beskrive store Buer i Luften. Der gives en vis activ Fremtræden i Livet, hvortil jeg regner Forfatterstab, Digten, Præken, Slagsmaal, som i mine Tanter klæde Fruentimmer ilde. Var De meget orthodox, kunde jeg beraabe mig paa Apostelen Paulus, som siger, at Dwinden skal være taus i Kirken.

Betragte vi Poesiens Bæsen nærmere, da bliver det endnu mere soleklart. Der gives kun to Urter Digtning. Enten kan den historiske Grindring eller den nærværende Tid afgive Stoffet. Det er vist den høieste Art af Kunst, der opstaaer som Efterklang af en herlig forsvundet Tid, hvis Minde i smukke Sagn lever friskt paa Alles Læber. Da maae naturligviis nogle særdeles Høitbegavede fremstaae, som rene opfatte Billedet af Tidens sluttede Drama. Det sørger den Styrelse for, der ikke lader noget Prægtigt forgaae uden Eftermæle. Denne Slags Kunst, hvori Historiens Fostre, luttrede ved Tidens Skjærsild, atter træde frem med et fornyet Liv, er et reent Naturproduct, ligesom de frodige Bærter, der myldre frem af de styrtede Ruiner. Til denne Klasse høre Kongerne for alle Digtere: Homer, Shakspeare og Ariost. Her komme naturligviis Fruentimmerne slet ikke i Betragtning. Naar har en Dvinde oplivet Oldtidens Grindring? Naar har hun blot forsøgt paa at frembringe noget i egentlig Forstand Høit eller Stort i Poesien?

Den anden Green af Poesien er den personlige. Det er den eneste virkelige Kunst, der gives i vor Tid. (Thi de svage, halv hvissende Echoer fra Tider, der længst have faaet deres kraftige Liigpræken, fortjene slet ikke at regnes med). Det følger af sig selv, at den, hvis Liv har været rørt af stærke Lidenskaber, kommer, naar Stormen har lagt sig, til Besindighed og kan,

hvis han besidder Fremstillingsgave, give os en interessant Fremstilling af, hvad han leed og levede. Alle dygtige Digterværker i vor Tid, om de end komme nok saa forklædte frem, have deres Rod i Forfatternes eget Levnet. Goethe erkjender selv, at Werther og Faust ere Frugter af hans eget lidenskabelige Ungdomsliv, og kun derved vinde de den vidunderlig henrivende Sandhed. Hvor stor en Mand Goethe er, har han aldrig villet leve for at være Digter. Hans poetiske Værker ere under hans mangehaande Studier, næsten uden Beslutning, uvilkaarligen komne til Verden. Nuomstunder at leve for at være Digter, er det Samme som at reise for at gjøre Reisebeskrivelse. Det lader altid ilde, at føle, for at skildre sine Følelser; men dobbelt, naar Damer gjøre det. De kunne, som en Følge af Livets nuværende stramme Former, ikke engang komme til at føre et saa broget Levnet, som den maa have gjort, der skal have noget Mærkeligt at skildre. De, der have gjort det, ere ogsaa Damer derefter. Den uskyldigste og almindeligste Damepoesie bestaaer i Efterligning af, hvad Andre have skabt. Men slige Producter betyde dog i Kunstens Rige slet ikke meer end de almindelige med Sortkridt tegnede Copier af Petrarch og Laura, Achilles, Homer, Ossian &c., som man seer hænge i et grønt Silkebaand paa Kabinettets Bæge. Men hos de Dvinder, hos hvem Poesien virkelig er Noget, det vil sige, hos hvem den er spundet ud af deres eget Bryst, er den langt mere skyldig. En saadan Digterinde maa ængstelig lure paa alle sine Følelser, for strax at faae dem førte til Bogs. Ingen af hendes Glæder, ingen af hendes Taarer gaaer tilspilde; Alt bliver net registreret i Niim og udstillet for Publicum. Naar hun omfavner sin Moder, tænker hun paa den skjønne Attitude, hun derved vinder for sit poetiske Pulterkammer; naar hun spadserer ud i Guds frie Natur, har hun saa listelig en Smule Belin-papir i sin Synpose, for strax at have Bærktøiet ved Haanden, om hun skulde kunne overkomme saamegen Rørelse, som gaaer

paa et matthisonſt Digt. Bliver hendes Elſker troløs (ſom da vel hverken Gud eller nogen Mand fortænker ham i), da glæder hun ſig hemmelig over, at hun dog derved profiterer en Snees Sonnetter eller nogle væſentlige Beſtanddele til en begrædelig Novelle. Kort ſagt, hele Livet igjennem ſidder hun for ſit poetiſke Speil og ſilhouetterer ſine ſmaa Følelſer, ſaasnart de ere komne halv til Verden.

Dette er, gode Frue, min uforgribelige Mening om Digterinder, og i Følge den vil det ikke forundre Dem, at jeg glæder mig over, at vi endda ikke have fleer af det Slags Folk i vort Land. Nu vil jeg bede Dem ikke at blive vred, fordi jeg har gjort Beſlag paa Deres Tid med diſſe Linier. Jeg ſkulde ikke have vovet mig dertil, naar jeg ikke af Deres Dom om Præfener var bragt til den Mening, at De ikke var ſaa let at kjede. Alvorlig talt, vilde jeg gjerne udſlette et af de ubehagelige Indtryk, ſom jeg undertiden nødvendigviis maa gjøre paa Dem ved den haarde, drøie, plumpe Maade, hvorpaa jeg ſaa tidt mod min Billie kommer til at udtrykke mig hos Dem. Jeg beundrer virkelig den uendelige Blidhed og Godmodighed, hvormed De finder Dem deri. Paa nogen Tid har jeg gandske mod min Billie ſaaet den ſkarpe Fremtræden i Livet, ſom tidt bagefter endogsaa ſætter mig ſelv i Forundring.

Deres hengivne

P. Møller.

Om at fortælle Børn Eventyr.*).

Læger og Psykologer have ved gode Raad bragt fornuftige Børnevenner og Forældre til at afskaffe flere skadelige Maader at more Børn paa. Men en Uskik af dette Slags, som i den senere Tid ei er ualmindelig, har, saavidt vides, ei endnu været paataalt. Man pleier nemlig at fornøje Børn ved at fortælle dem en heel Mængde Ammestuehistorier, som man nu kan komme let til, da der endogsaa paa Dansk gives flere Samlinger af dem. Desuden høre jo de Mænd og Qvinder, som især gjøre sig skyldige i dette Misgreb, for det Meste til de Glasjer af Samfundet, hvori Færdighed i at lære Tydsk og Fransk hører til Dagens Orden. Vi tænke herved slet ikke paa de Spøgelsehistorier, som man saa tidt har talt imod, fordi de siges at fylde Børn med Dørtro og gjøre dem ængstelige for at opholde sig alene paa mørke Steder. Dørtroisk bliver den nu opvoksende Slægt vist ikke let, og i ethvert Tilfælde gives der jo Eventyr nok, som ikke høre til dette Slags. Men et andet Spørgsmaal er det, om det er gavnligt for Børn, at de føres ind i en rigt udstaffet Phantasier verden, mens de have opfattet en saa liden Kreds af den virkelige Verdens Phænomenier. At det er høist fordærveligt, mene vi en Smule Eftertanke let overbeviser Enhver om, uden at behøve at oppebie det Vidnesbyrd af Erfaringen, som vel tidsnok vil indfinde sig. At overdreven Romanlæsning har givet endeel af vore Samtidige en skjæv Aandsretning, forqvælet deres Følelse, sat dem i en uafbrudt Somnambulismus, givet dem Afsmag for Arbeidsomhed og bibragt dem en Lede til Livets virkelige Skikkelser, er jo en fuldkommen afgjort Kjendsgjerning. Men denne Udsvævelse kunde dog først tage sin Begyndelse, da disse Folk havde Færdighed i Sammenlæsning, og i deres Barndoms-

*) Dette og de to følgende Stykker hidrøre fra Aaret 1836 eller 37.

aar slap dog deres Forstand og Phantasie for al poetisk Mishand-
 ling. Men den Fordreielſe af Aandslivets Udvikling, ſom afsted-
 kommes ved at fortælle Børn en umaadelig Cyclus af Eventyr,
 kan tage ſin Begyndelſe, ſaaſnart ſom de blot kunne forſtaa-
 de i daglig Tale meeſt forekommende Ord. Børn høre nemlig
 med ſtor Fornoielſe paa Fortællinger, naar de blot forſtaa-
 e nogle ringe Brudſtykker af dem. Ved en Overdrivelſe af dette Slags
 Morſkab, hvorefter de fleſte Børn beſindes at være ſærdeles gridſke,
 maa derfor deres Bevidſtheds naturlige Udvikling paa en langt
 grundigere Maade forhindres og forvanſkes. Naar man betænker,
 hvor ſaſt den Foreſtillingskreds, der uddannes i Menneſkets Barn-
 domſtid, under det hele øvrige Liv bliver ſtaaende, er det vel na-
 turligt, at være noget vaerſom i Valget af de Foreſtillinger, hvor-
 med man ſelv forſætlig fylder deres Hoved. Der er Ingen, der ſaa
 beſtemt og fuldſtændigen opfatter de Gjenſtande, hvoraf han om-
 gives, ſom et ſundt og opvakt Barn, og man beviſer det viſtnok
 en væſentlig Tjenelte, ved at gjøre ſig Umage for at give det
 ſaa god Beſked, ſom man kan, naar det under ſin uafbrudte
 Videlyſt fra Morgen til Aften forlanger Dplyſning om hvad det
 ſeer og hører. At man ſaa tidt ikke ſeer ſig i Stand til at
 ſlukke dets Tørſt efter Kundſkab, maa man viſtnok beklage, og
 de, der have Børn i deres Vold, gjorde vel i, om de fulgte
 Wilhelm Meiſters Exempel, der ſelv ſkaffede ſig Kundſkab om
 Meget, for at give ſin Søn Felix den Dplyſning, han forlangte.
 Enhver ny Verdensborger maa føle ſtor Trang til at blive be-
 kjendt med de Ting, der ere omkring ham, under ham og over
 ham, og ret at orientere ſig paa den Skueplads, hvorpaa han
 finder ſig ſelv, naar hans Bevidſthed vaagner. Han har en ſtærk
 Forudfølelſe af, at hans Liv hænger ſammen med den hele Til-
 værelſes Liv; og at han maa gjøre ſig bekjendt med, hvorledes
 Alt hænger ſammen, for at finde ſig tilrette deri. Man gjør da
 en ſtor Uret i at afbryde hans ivrige Stræben efter at blive for-

trolig med sin reelle Verden, for at lokke ham ind i en Feeverden, som kommer til at optage en uforholdsmæssig Plads i hans Bevidsthed. Han kan med en utrolig Kraft tilegne sig, hvad der bydes ham, og man fører ham ind i en falsk orbis pictus og afleder hans Opmærksomhed fra de Ting, som han maa kjende tilgavns, for at blive til en dygtig Mand. Man lærer ham at gaae med aabne Øine uden at see, og med aabne Øren uden at høre, ligesom Götz von Berlichingens Søn, der lærte saa mange Legender af sin Møster, at han ikke havde Stunder til at bemærke Navnet paa sin Faders Borg. Han forledes til at favne Skynen i Stedet for Juno, d. e. Herskerinden over den Atmosphære, i hvilken Mennesket skal leve og virke.

Det er ikke vor Mening, at man aldeles skal negte Børnen Fornøielse, at høre phantastiske Fortællinger; men at man for det Første ikke for tidligt skal give dem Smag derpaa, at man ikke skal føre dem ind i et Trolddomsland, naar de knap kunne tale tydeligt, og naar deres Erfaringskreds omtrent er indskrænket til et Par Bærelser. Dernæst skal man ikke meddele Børn en alt for stor Mangfoldighed af saadanne Digtninger, og det er den Ulfik, vi her især ivre imod. Man vænner da Børn til, i det Smaae at drive samme Syssel, som af voksne Folk drives i det Store, naar de, som man siger, læse Morstabsbøger for Tidsfordriv; det vil sige, at gennemløbe en umaadelig Mængde Producter af store og smaae Digtere med saa flygtigt Blik, at de efter en kort Tids Forløb ikke meer kunne besvare det Spørgsmaal, om de have læst en saadan Bog eller ikke. Paa samme Maade kan man nu ogsaa fordrive Børns Tid ved at meddele dem nogle tusinde smaae Eventyr efter en eller anden Samling. Ved dette poetiske Graadseri vænnes de til at opfatte, hvad der fortælles dem, saa ubestemt, at deres Hoved bliver til et poetisk Pulterkammer, opfyldt med Brudstykker af alle Nationers Kjærlingehistorier.

En gandske anden Sag var det i den Tid, da vi endnu ikke

harde hele Magaziner af saadanne Eventyr; thi da var der i enhver Egn en liden Cyclus af dem, der gik i Arv fra Slægt til Slægt, og som saa ofte gjentoges for de smaa Tilhørere, at de kunde gjentage dem Ord til andet, saa at de hverken forvirredes ved en alt for stor Mangfoldighed, eller vantes til en skjodesløs, fragmentarisk Opfattelse.

Vil man more Børn med digtede Fortællinger, da bør man lære dem samme saaledes, at de selv kunne fortælle dem igjen. Det iagttog man meget samvittighedsfuldt i den Tid, da Børne-kammer-Litteraturen opbevarede i mundtlig Tradition. Hvad de læse, forsvinder derimod for dem, som hvad man skriver med en Stof i Vandet.

Man skal ikke opføre et ideligt afvejlende og forsvindende Skyggespil for deres Dine, hvoraf der Intet bliver tilbage for dem; thi derved berøver man deres aandelige Liv sin Selvstændighed og indre Sammenhæng og vænner dem til en passiv Nydelseslyst, der altid behøver nyt Incitament udenfra.

Men i Stedet for at nøies med en saadan national Anthologie, der enten var hjemmegjort eller i Aarenes Løb havde faaet Indfødsret, beværter man nu Børn med Phantasier, der ere sammenskrabede fra alle Verdens Hjørner, hvilket vist nok er en lige-saa usund Diæt, som at opføde dem med Krydderier fra alle fem Verdensdele.

Det er overhovedet en temmelig udbredt Bildfarelse, at Samlinger af Ammestuefortællinger ere indrettede til Brug for Børn. De kunne have deres store Interesse for den aandrige Historiker, som vil gjøre et comparativt Studium af disse nationale Naturproducter, men for Børn ere de ingenlunde skikkede.

Plan til en Anthologie, betitlet: Den philosophiske Sminkebaase.

I en bekjendt gammel Fabel fortælles, at Ræven engang var Gæst hos Tranen og blev bevertet med en Suppe, der var frem-sat i en langhalsket Flaske. Da nu Maden paa Flaskens Bund i Følge dens Hoveds Dannelsse var utilgjængelig for den, nøiedes den med en Mundsmag, som den fik ved at slukke lidt omkring paa Flaskehalsens Rand. I samme Tilfælde befinde adskillige phi-losophiske Dilettanter sig. De mangle Reilighed eller Evne til at gjennemstudere de berømte philosophiske Systemer, men mærke sig begjerligen de Billinger, der kunne forstaaes af Enhver, selv den, der Intet veed af det Heles Sammenhæng, og pryde siden deres Afhandlinger med en saadan Samling af Ur fra Philosophiens Mark. Skjøndt nu Enhver, der har Sagkundskab, ved disse Citaters Beskaffenhed faaer stærk Formodning om, at de ikke have gjort noget Studium af den philosophiske Literatur, kunne de dog derved i de fleste Læseres Dine give sig Skin af en udbredt phi-losophisk Lærdom. Til disses Tjeneste kunde man forfærdige en Slags philosophisk Anthologie eller en Samling af alle de po-pulære Smaastykker, Vittigheder, Rignelser, poetiske Citater o. s. v., som findes hos de berømteste Philosopher. Deraf kunde de Lyst-havende, uden mæisommelig Søgen, efter Behag hente mangel lærd Prydelse for deres Bærker, og see sig i Stand til at lade Navne som Kant, Fichte, Hegel, Schelling afstrykke deri. For-fatteren af en saadan Anthologie maatte da selv have megen Læs-ning i moderne philosophiske Skrifter, for at vide Besked om, hvilke Steder af Philosophernes Fortaler der ere meest søgte. Han maatte, som sagt, heller ikke forsømme at angive, hvilke Brudstykker af Poeter hine store Mænd have citeret; thi det lader altid smukkere, naar man kan bemærke, at et saadant Sted har været anført af en stor Mand, da det ved en saadan Udpegelse

paa en Maade er blevet nobiliteret. Denne Samling vilde især være brugelig for det Slags Philosopher, der kunde kaldes Philosopher i 2den Potents, hvis Kald det er, ikke at philosophere, men ræsonnere over Philosophien. — —

Om Foræringer.

Der hører en vis ufordærvet Ungdommelighed til, for at Mennesker skulle være i Stand til med gjensidig Tilfredshed at kunne give og modtage Foræringer. Giveren bruger Gaven som et Udtryk for sin Belvillie, og Modtageren glæder sig derover blot som et Venskabstegn, uden at anstille den Betragtning, at han nu har paataget sig den Forpligtelse at gjøre Gjengjæld. Der hører megen Natur eller fin Følelse til, for at indsee, at man ikke kan betale en saadan Venskabshyttring uden ved at forskaane Bommen for en Gjenforæring. Den stolte Egoist finder sig trykket ved den Forestilling, at han ved at modtage Præsenten uden Gjengjæld er den Underordnede i Forholdet og Den, der skylder Taknemmelighed. Men der gives virkelig ingen Maade, hvorpaa han kan betale Bommens gode Villie, uden den, at beholde Foræringen som en reen Foræring, uden at gjøre Forholdet til en Tuskhandel. Drev han sin Stolthed lidt videre, da indsaae han, at han gav fuld Gjengjæld ved at lade Giveren have den Fornøielse, ubetalt at være Giver. Vil han endelig anslaae enhver ringe Foræring i Penge og heve sig for den paatrængte Taknemmelighedsfølelse ved Liquidation, da betaler han Godt med Ondt, hvis Giveren har den ringeste Anelse om, at Gjenforæringen er Tak for sidst, og at man ikke vil være ham forbunden. Og har denne slet ingen Formodning derom, da kan det jo heller ikke være nogen Beroligelse for Stoltheden.

Men i en meget raffineret Tid kan disse uskyldige Venstabsyttringer næsten ikke meer finde Sted. Værsfølelsen er saa overdreven om, og Bevidstheden om den Opmærksomhed, der gives og modtages i selskabelige Forhold, er saa fuldstændig, at Foræringer ansees for Blager. Ligesom et Mord i en raa Tidsalder frembringer en Blodhævn efter den anden, saaledes kan i en forfinet Tid en uskyldig Nytaarsgave drage en lang Strid med Foræringer efter sig. Modtageren eller Modtagerinden gemmer Tanken om Gaven i sit stille Sind og lurker ligesaa listig paa Leilighed til Gjengjeld, som Blodhevreren, der passer Morderen op i en Smulvei. Den Betalende maa indrette sin Betaling saa fiint som muligt; det vil sjelden lykkes ham at forebygge den Tanke hos Modparten, at det var en gammel Regning, der blev opgjort.

Den Skik at give Foræringer maa i en Tid, hvor fast enhver Handling er beregnet, næsten reent udslettes af Listen over de selskabelige Fornøielser og indskrænkes blot til en liden Familiefreds. Men naar desuagtet en Sangviniker imellem lader sig henrive af en øieblikkelig Tilskyndelse og giver en god Ven en ringe Foræring, da kan det aldrig bestaae med god Tone i Omgang, at skrive det bag Dret. Man bør agte den Smule Uskyldighed, der endnu er tilbage i en alt for flog Tid; thi ellers er den med al sin Klogskab dog ikke flog nok. —

Afhandlinger.

Nogle Betragtninger over populære Ideers Udvikling.

(Trykt i nyt Aftenblad 1825, No. 18.)

Der gives de, som antage for afgjort Sandhed, at speculative Philosopher ere deres Samtids veiledende Forgjængere, at disses dybe metaphysiske Resultater ved en Slags Emanation efterhaanden fortættes til populære Sætninger og udstyffes i Skillemynter, hvorpaa den store Hob seer et forstaaeligt Præg. Men hvor Philosophien virkelig er en indenlandsk Bægt, og ei blot en Opfriskning af gamle Traditioner, der maa man ligesaavel kunne see Grundspiren til et philosophisk System i Folkets foregaaende bevidstløse Liv, som spore Speculationens Tilbagevirken paa de gjængse Folkemeninger, hvilke man i Almindelighed belægger med Navn af sund Menneskeforstand. Saaledes befinder den populære og den abstracte Philosophie sig i et uberegneligt Bærelsesforhold, uden at den ene med udelukkende Ret kan kalde sig den andens Kilde. Hvad vi her kalde almindelig Menneskeforstand eller populær Philosophie, er et til forskjellige Tider temmelig forskjelligt Aggregat af gjængse Forestillinger, som Publicum antager for at være fuldkomment indlysende ved sig selv. En ret uroffelig Tillid til denne almindelige Menneskeforstand udgjør en Tidsalders egentlige Sundhed; thi kun, hvor denne finder Sted, kan et Samfund føle Tilfredshed og besidde nogen Eenhed i sin hele Digten og Tragten. Bagved en saadan almindelig Menneskeforstand ligger i Tidens Løb en Philosophie, som har haft betydelig Deel i dens Beskaffenhed, men efter den følger en ny Philosophie, som igjen

modificeres af den populære Retning. En Philosophie falder ikke pludselig ned fra Himlen uden Causalforbindelse med foregaaende aandelige Bestræbelser, men, som en Blomst ligger i Knuppen, saaledes ligger Philosophiens Retning indviklet i den foregaaende Tids eenfoldige Genieblif. Ligesom hele Naturen og Historien er et stort Symbol, saa at den, der umiddelbart saae deres Gang, maatte see Sandheden selv, uden at behøve nogen i Ord og Sætninger udstykket Forflaring, saaledes ligger i enhver populær Betragtningssmaade af Naturen og Historien, i folkelige Domme over Livets concrete Tilfælde, en symbolisk Erkjendelse, der omsider i et philosophisk System udfolder sig til Bevidsthed.

Naar i efterfølgende Bemærkninger tales om Tidens Udvikling, tages kun Hensyn til de gjængse Forestillinger, der, som den store Hobs Eiendom, egentlig ere at betragte som Tidens Erkjendelse. De positive Videnskaber, der kun efter et langvarigt Studium kunne fattes, og den i egentlig Forstand esoteriske Philosophie tages her ikke i Betragtning. Adskillige ville formodentlig gjøre den Indvending, at et christeligt Seculums populære Overbeviisning ei behøver at søges langt, at den altid eens og uforandret staaer i den hellige Skrift. Men denne Paastand er kun med Indskrænkninger sand, og Historien viser tilstræffelig, at Christendommen, selv i de meest troende Sekler, har havt mangfoldige Skikkelser. Dens adspredte Sætninger have stedse paa forskjellige Maader været forbundne til et Heelt, og man har, ved at stille dem i divergerende philosophiske Systemer, givet dem adskillige fra hinanden temmelig afvigende Betydninger. Christendommen ligner en ærværdig Tempelruin, hvis oprindelige Form man paa mange Maader har søgt at restituere ved Fornuftens puncterede Linier. Saaledes bestemmer en Tidsalders særegne Genius for en stor Deel den Maade, hvorpaa man opfatter Christendommen, og bevirker, at snart disse, snart hine Sætninger udhæves deraf som særdeles betydnende. Desuden have de Ret-

troende i Almindelighed indrømmet, at, ligesom paa den ene Side Alt, hvad der lærtes i Biblen, var sandt, saaledes fandtes paa den anden Side ikke Alt, hvad der var sandt, i Biblen. Skriften stiger ikke ned til alle jordiske Forhold, og undertiden fandt man ikke der nogen Oplosning af de Problemer, som især sysselsatte Seklet. Dette var f. Ex. Tilfældet, naar Spørgsmaalet var om den bedste Statsforfatning.

Samfundets Fremskridt er aldrig Enkeltes personlige Bærf, men ethvert tænkende Individ er et nødvendigt Led i sin Tidsalder's Udvikling. Selv de, som af deres Antipoder ansees for aandelige Banfskabninger, som med de særeste Manerer gaae, som man siger, deres egen skjæve Gang, have dog deres væsentlige Betydning i Tidens aandelige Stræben. Har en saadan ingen anden Bestemmelse, staaer han i det Mindste som en Afviser, og advarer ved sit Exempel Andre fra vildfarende Veie. Det er kun et Skin, naar et Individ synes at udvikle sig gandske paa egen Haand, uafhængig af sine Samtidige. Den Deel af vor Slægt, som aandelig lever, udgjør ligesom et stort starblindt Dyr, der udstrækker sine Følehorn til alle Sider, trækker dem tilbage, naar det mærker Anstød, og famler saaledes under mangfoldige Bendinger frem i Tusmørke. Ethvert fornuftigt Væsen er et meer eller mindre kraftigt Organ paa denne gigantiske Snegl, men sikkert er intet Lem aldeles overflødigt.

Naar en Tid er forsvundet, seer det i dens efterladte Skrifter ud, som om dens Skribenter havde forkyndt deres Tævnlige mange splinternye Ting; men stod man i Tiden selv, vilde disse tabe meget af deres Glans. For en Deel ere de kun Talerør for deres Omgivelser, og en stor Idee kan længe have levet paa Læberne, førend den bliver ført til Bogs. At en Tænker bliver til Skribent beroer paa en egen Organisation, en vis Rigevægt mellem Reflexion og Skaberaand, der sætter ham i Stand til at blive vaer, at Noget er uddannet hos ham, der kan runde sig

om et Centrum og træde frem som en selvstændig Tankefreds. Men en Skribent drager dog altid sin Næring af Livet med sine Samtidige, saaledes at han tidt meer er Ideens Moder end dens Fader. Han er sine Medlevendes Regnskabsfører, der gjør sin Tid opmærksom paa sine Resultater (hvortil han kun har bidraget sin Skjærv) og bevare dem for Efterslægten. Kunde man tænke sig en fuldkommen Anachoret, et Menneske, der var gandske udelukket fra Samkvem med sine Lige, da vilde hans Udvikling i Tidens Længde enten gandske gaac i Staa, eller hans Tanker forvildes til det færeste Banvid.

At Tidens Erkjendelse ret uddannes som et Almeengods, kan man paa mange Maader bemærke. Naar en ufuldbaaren Tanke rører sig hos En, gjør han mangehaande Forsøg paa at bringe den frem for Dagens Lys og betjener sig af mangehaande forulykkede Udtryk, for ret at gjøre den klar for Andre. Er det nu noget Virkeligt og Grundet, der fødes i hans Hoved, da lader det ham ingen Ro, førend han finder et Sprog, hvori han ret kan meddele sig. Han vaander sig saalænge i Fødselsveer, indtil han i en Anden finder fuldkommen Gjenklang. Tidt kan han træffe paa en saadan Sympathie, at en Anden skaffer ham den ideligen søgte Form. Men enten han selv eller Andre giver Føstret Navn, er det dog kun ved at høre det erkjendt i et beslægtet Sind, at han ret forvisser sig om dets Tilværelse. I denne Betydning føler Ingen sig vis paa, at han har sagt et virkeligt Ord, førend han finder et Echo.

Fremtidens Opgaver staae som en Skystøtte for alle aandeligt levende Menneskers Dine, og enhver stræber med det ham eiendommelige Sprog at articulere det taagede Syn, og den, der kommer den søgte Pasigraphie nærmest, er den, som bidrager meest til at hjælpe sin Tidsalder frem. Hvo føler ikke tidt, naar en Anden meddeler ham en Idee, som han føler sig beføiet til at antage ret med sin hele Hjertens Overbeviisning, at han selv har

været nær ved at komme til samme Resultat, at han blot har manglet en ligesaa stor Mandsvirksomhed og Tillid til sin intelligente Skaberkraft, for at udsige det samme Ord. Dette viser jo tydeligt, at en kraftig Ideeretning er langt fra at være personlig og isoleret, og at der staae Mangfoldige ved Porten, førend Een af Selskabet lukker den op. Dette bliver ogsaa ret sat i Lys ved den Erfaring, at en Skribent aldrig meget er beundret i sine Fortroliges Kreds; thi blandt hans Midler finder man dertil for mange Mynter, der føre det i Broderskabet vedtagne Præg. Denne det ene Menneskes Trang til det andet, for at skaffe sin Erkjendelse det Navn og Billed, hvorved den ene lever og bestaaer, yttres sig naturligtvis mindre, naar man lever i et Old, der har naaet sit Culminationspunct; thi et saadant har, i det Mindste med en vis Tilnærmelse, sit offentlige Liv og de fælleds Former, hvorved de Fleste finde sig tilfredsstillede. Et saadant Tidspunct er nærmere ved at besidde det Sprog, hvori dets Ideer kunne gjensidigen meddeles og forstaaes. Men naar det korte Tidspunct er overskredet, i hvilket Formerne ligesom staae og dog ere levende, da begynder Opløsningen at gaae for sig, da begynder Ideen og Ordet ved en besynderlig, sig selv modsigende Dualismus at skilles ad. Nu begynder midt i Destructionen det raskeste Liv; thi Ideen føler kun sit Tilvæ, idet den uden No flygter fra Form til Form. Da mærker man ret, at Sproget er en Organismus, og Bedanten søger forgjeves at gjøre det til en Bygning og ved Definitioner at stuve det sammen til et babylonisk Taarn; thi den ene Steen glider ud efter den anden, og man søger uden Frugt efter et uroffeligt Underlag. Nu føler man klart, at et Ord i og for sig selv kun er en Lyd, at dets Betydning blot er en Henvisning til et andet Ord. Erkjendelsen, der altid er en Bevægelse, bliver nu til en Løben, og Philosophen ligner en Svend, der paa Skridtskoe flyver hen over en tynd Iisflade, som bærer ham, saalænge han farer raskest afsted, men lader ham plumpe tilbunds,

dersom han et Dieblif staaer stille. Han bruger Former med den Bevidsthed, at de ere Former; thi han har tillige den Forvisning, at det er et virkeligt Liv, der undergaaer den uafsladelige Metempsychosis. Under slige Omstændigheder, da saa Mange ved deres Skepticismus svimle vildfarende omkring i Tanernes umaadelige Rum uden at vide, hvad der er op og hvad der er ned, erfaares det bedst, hvad Mennesket er for Mennesket, og hvor vanskeligt nogen Slags Overbeviisning og Tro kan staae ene, uden at styrkes ved Medhold og Sympathie; thi naar blot nogle Faa under oprigtig Sandhedsfjærlighed leve med hinanden, da bygge de sig uforsætlig et lidet Paradium af Tidens Ruiner. Uden at vide det danne de sig selv et Sprog, der kun har Gyldighed i deres Kredss og for Andre klinger som et fremmed Tungemaal. Heraf sees Venskabet's Betydning i en forvirret Tidsalder. Ligesom i en lovløs Oldtid de stærkeste Kjemper følte Trang til at jikkre sig ved Fostbroderlaug, og selv en Halvgud som Herkules kun ved en Vens Hjælp kunde faae Bugt med den lernæisse Hydra, saaledes søger Mennesket i en opløst Tidsalder om Staldbroderskab, for at værges sig imod Skepticismens Hydra og tilfjæmpe sig et Gudsæste paa den vaklende Grund. Da begynder Intolerantien ogsaa ret at yttre sin Kraft; thi Overbeviisningen er meer end ellers en usikker Eiendom, og hvo der vil antaste den, betragtes som en farlig Røver. Kun den hemmelige Følelse, at man behøver Andres Medhold for at være vis paa sin Tro, frembringer Intolerantie; derfor kan Fanatismen kun finde Sted, hvor Striden er om Sætninger, der hvile paa subjective Grunde, og Ingen fristes let til at bære sin Næste paa Baalet, fordi han negter et eller andet haandgribeligt mathematisk Axiom. Derfor ere endelig Qvinder meest intolerante, fordi de meest behøve Understøttelse af Andres Autoritet.

Ingen Enkelt kan da besidde nogen Erkjendelse, der i egentlig Forstand er blot privat Eiendom, og det, der skal have stor Be-

tydning i et Menneskeselskabs Udvikling, maa have sit Udspring i dette Selskabs almindelige Liv. Men her indtager ogsaa den for menneskeligt Syn høist ubetydelige Individualitet en Plads, der nødvendig maa besættes. I det Efterfølgende ville vi henvende vor Opmærksomhed paa et Slags Mennesker, som virke meer paa Tidens Udvikling, end man i Almindelighed erkjender: vi ville da see, at de, for at spille den Rolle, der er dem bestemt paa Jorden, nødvendigviis maae have den Beskaffenhed, de have.

Først maa det bemærkes, at det vilde være en stor Daarlighed, om man vilde troe, at den vrimlende Mangfoldighed af Personer kunde affondres i et bestemt Antal mathematisk affkaarne Rubriker; thi ikke stive som Cirkelens Radier, men frie som Træets Grene dele Menneskeslægten's Skikkelser sig med en lovløs, uberegnelig Tilfældighed. Fremdeles høre kun høist faa Individder faa udelukkende til et bestemt psykologisk Genus og Species, at de kunne sorteres efter visse ufravigelige Delingsprinciper. Det kan jo ei engang umælede Dyr, langt mindre Menneskeslægten, hvori Individderne fremtræde med langt mere forskjellige corporlige og sjælelige Lineamenter. Naar man desuagtet daglig slaaer saamange Personer sammen, snart under et, snart under et andet Prædicat, da har man kun's Ret, naar man forudsætter som afgjort, at ethvert saadant Prædicat med meget særegne Modificationer tilkommer ethvert af disse Individder. Naar man f. Ex. tillægger baade Besset og Baggesen Vittighed, menes dermed naturligviis en temmelig forskjellig Aands gave. Saaledes gjentages i Livet aldrig de menneskelige Beskaffenheder med alle de samme Tilfældigheder. Det er blot Hovedtrækkene, man ofte vil forefinde, tidt kun for en Deel, tidt med mangfoldige Tilfætninger.

Den Menneskeklasse, der især skal tales om her, bringer først ved mundtlige Uttringer Fremtidens Idealer paa Bane. Disse kan man af meer end een Grund kalde Redskaber for Historien, thi de gaae som Tidens Herolder foran og forkynnde

ved løst henfastede Mundsveir de Sandheder, der skulle frem; men paa den anden Side have de med saa liden Bevidsthed opfattet deres jordiske Livs Formaal, at det Ord, som Tilfældet bringer dem paa, strømmer igjennem dem som gjennem villieløse Talerør. Egentlig gives der to Arter af dem; thi deels undfange de selv de nye Sandheder, deels gjøre de samme Tjeneste, som et Slags vilde Ratte paa Luzon. Disse philippinske Ratte sluger med stor Graadighed Kaffe træets Frugt, men uden at kunne fordøje den. Den kommer da fuldkommen ubeskadiget atter frem for Dagens Lys, og saaledes forplantes Træet ved disse Dyr over den hele Oc. Paa en lignende Maade opfatter en Deel af disse Tidens Forløbere enhver original og ny Idee, og udbreder den med ufortrøden Stræbsomhed, uden forresten at have mere Deel deri end Trompeten i det Beir, der strømmer igjennem den.

I det Hele taget er det en uselvstændig Slægt, uden Alvor og uden Leveplan, af Naturen udrustet med herlige, letbevægelige Taleredskaber og en hurtig Tankeflugt. Desuden besidde de meget af hvad man kalder Godmodighed; det vil sige, deres Lyst til at tænktes Andre bevæger dem til aldrig at saare dens Egenfjærlighed, med hvem de tale, hvilket de sættes i Stand til at vogte sig for ved den Smidighed, hvormed det er dem givet at indlade sig paa de heterogeneste Synsmaader af Livet. Et overveiende Gang til Magelighed og epicureisk Levemaade tillader dem ei at samle sig noget betydeligt Forraad af positive Kundskaber. Denne Omstændighed gjør dem just skiftede til deres Bestemmelse, som lettrustedes Blinkere forud at bane Veien for Historiens efterfølgende svære Tropper; thi ligesom megen aandelig Strabad og møjsommeligt Erhverv af Lærdom dæmper Geniets Fyrighed, saaledes fremmes Aandens Elasticitet ved Lediggang og gode Dage. At Vittighed trives bedst i et fuldkomment Otium, har jo de vittigste Mænds Levnet tilstræffelig godtgjort; ogsaa maae Middelalderens vise Fyrster have følt det Samme, da Ingen af dem synes at have

fundet det hensigtsmæssigt at bebyrde deres Hofnarre med camera= listiske Forretninger. Hvis da de Svende, her handles om, havde belæst deres Aand med et tungt Apparat af Kundskaber, vilde deres Phantasie berøves den Vinge kraft, de behøve for at overlade sig til det fjæffe Sværmeri, der tidt hændelsesviis fører dem til noget Nyt og Herligt. Men, just fordi de besidde saa lidet Op= lag af givne Tanter, bliver den ringe Masse tumlet med spillende Lethed og frembringer derved, ligesom de saa Glasstumper i et Kaleidoskop, utallige glimrende Sammenstillinger og genialske Lyn= glimt. Med deres ringe Stof til Tænkning have de dog stor Trang til at underholde deres Medmennesker med overraskende Uttringer, og gribe derfor med stor Begjerlighed enhver usædvan= lig Idee. Saadanne licentieuse Paradoxer blive, ved at gaac igjennem deres Hænder, ingenlunde formildede, men skjærpede paa den trodsigste Viis og fremsagte med den overgivneste Raadhed. Ethvert nyt Paafund, der falder i deres Hænder, bliver paa det fuldstændigste forfulgt i dets Conseqventser. Følgen heraf bliver, at det let opløses i sin Tomhed, hvis det Intet har indeholdt uden Lust; thi den letfindige Ord fører finder naturligviis Behag i den pudseerlige Rolle, han kommer til at spille, naar han pa= rodierer sig selv ved frivillig Overdrivelse. Smerte ham kan det naturligviis ikke, at Sagen faaer et andet Udfald, end han havde ventet, da han i Almindelighed ikke selv fæster synderlig Lid til sine Paradoxer og tidt ikke selv veed, om han udsiger sin Hjertens Mening eller ikke. Den vaersomme, findige Mand kan længe med Tryghed opelske falske Meninger hos sig, da han af Forsigtighed fordølger sig selv alle deres urimelige Conseqventser: hiin sorgløse Race derimod udvikler, af Mangel paa Stof, enhver Modefore= stilling i alle mulige Retninger, og anvender den med Rigegyldig= hed og freidigt Mod paa alle Livets Forholde. Idet slike fore= kommende Forløbere ved et travesterende Brangbilled betimeligen vise deres Samtid mangt et daarligt, umodent Hjernesvind i sin

Sandhed og Nøgenhed, bringes den derved til at indsee, den var paa gale Spor, og hytter sig i Tide for mangen Afvei. De blive da det blinde Sekels Følehorn, som det støder paa Steen og forsigtigviis igjen trækker tilbage. Da disse altid færdige Reformatoreres Tal er Regio, og deres øieblikkelige Retning beroer paa det blotte Tilfælde, bringe deres Bestræbelser sjelden Frugt. Af den Marsag have de ikke noget godt Lov paa sig, men betragtes blot som morsomme Dagdrivere. Dog undertiden slumpe de til at antyde den Bei, Tiden just er bestemt til at gaae, og da falde deres Prophetier vist ikke til Jorden. Man vil maaskee synes, at det ligesaa lidet lader sig gjøre, ved Træf at komme til Sandheden, som at frembringe herlige Digte ved at ryste Bogstaver mellem hinanden; men her forholder Sagen sig gandske anderledes, thi vore Forløbere fare just ikke gandske blindt omkring i Tanernes Rum. Med det, der just er Tidens Problem, maae de nærmest komme til at tumle, da det med Magt paa-trænges Enhver, og Gaadernes Opløsning ligger tidt saa nær, at Flere paa eengang have den, saa at sige, lige for Munden, indtil Een har den Driftighed at komme frem med Ordet.

Den uskaansomme Negligee, hvori Tidens Forløbere føre deres Kraftsprog frem, oprører i Førstningen det træge Døgn, der med Fortvivlelse sætter sig imod at forstyrres i sin Magelighed. Men det hører de foruroligende Paradoxyer saa tidt, dreiede paa saa mange Maader og med saa træffende Anvendelser, at det tilsidst, uden selv at mærke det, forsones med Fremtidens Evangelium. Iøvrigt viser det sig paa mange Maader, at det er uden Plan og Forsæt, at disse fremsthyndende Hoveder hjælpe Tiden afsted. De tænke kun lidet ved dem selv i Stilhed; men deres Tanker fødes først paa deres Læber, og, idet de nu freidigen overlade sig til Talens Strøm, blive de til et Slags prosaiske Improvisatorer, som i deres Begeistring henrives til Resultater, de aldrig havde drømt om. En stor Deel af dem ere af en meget

nervesvag Constitution, og nervesvage Folk bringes tidt til, med frampagtig løbende Mund at tale meer og djærvere, end de just havde foresat sig. Derfor er det Nye, der fremmes ved dem, saa langt fra at være deres Eiendom, at de til en senere Tid selv kunne studse derover, som over noget aldeles Uhørt. Mangfoldige af de blodtørstige Sententser, som ere opbevarede fra den franske Revolutions Tid, bære tydeligen Spor af, at deres Op-
havsmænd umuligen kunne have meent dem i bogstavelig Forstand. Mænd, der i deres Phantasie have været saa umenneskelige, havde rimeligviis helst ladet sig nøie med den blotte Declamation, uden at have Øyst til at see deres Bøddelsværmerier realiserede i den plumpe Virkelighed.

At hine flygtige Hoveder i Regelen ikke komne til at skrive Bøger, er af flere Grunde meget forklarligt; thi, paa den ene Side maa den Udstandighed i Sindet, som udkræves til saadan stillestående Beskæftigelse, være stridende mod deres Natur, paa den anden Side kan ingen af de Drivefjedre, som meest sætte det skrivende Publicum i Bevægelse, virke saa kraftigt paa dem, at de skulde gjøre Vold paa en medfødt Sky for Anstrengelse. Deres Øyst til Meddelelse finder tilstrækkelig Tilfredsstillelse i deres mundtlige Virksomhed, ved den Tidsfordriv at forbause deres Næste med dumdriftigt og urimeligt Phantasiespil. Men af denne Øystfølelse henrives de saa langt og føres til saa mange Paradoxer, at det, de turde give skriftligt fra dem, vilde kun blive til et høist fattigt Udtog af de friske Paastande. Naar en saadan freidig Declamator skulde til at undersøge, hvormeget af det, han raft hen udsiger, han egentlig vilde vedstaae som sin oprigtige Mening, da vilde den liden Levning, som blev tilbage, i Sammenligning med hans Tales Række forekomme ham selv at være en uhyggelig Efterklang, som det ei var Umagen værd at fastholde.

den Glorie, som omgiver Folk, der have skrevet

endeel Bøger, vist nok ogsaa gjøre det ønskeligt for det omtalte Slags Folk, at have skaffet sig et Navn ved Skrifter. Dette maa især være Tilfældet i et Land som vort Fædreland, hvor man af Fordom sætter saa megen Priis paa Forfatterskab, at man i sit Hjerte dybt ydmyger sig for Enhver, der har ladet mange maadelige Skrifter udgaae paa Prent. Selv da, naar man selv anseer hvert enkelt af hans Producter for at være meget slet, indskyder dog Mængden deraf en uvilkaarlig Uresnigt. Det er altsaa høist naturligt, at de omtalte Forløbere, for hvem Hylding er en stor Behagelighed, ei ugjerne saae sig selv at blive viste med Begesingre som voluminøse Forfattere. Der er heller ingen Tvivl om, at de, hver Gang de til egen Tilfredshed forsvare deres Paradoxyer, blive tilfunds, i et Værk af betydeligt Omfang at sætte deres Ideer i Lys, og man hører jo tidt af dem deels saadanne Løfter, deels den Forsikkring, at de derom have betydelige Opsatser i deres Pult. Men idet de, ved altid at have deres Phantasie fuld af Planer til udødelige Værker og at bibringe Andre store Formodninger om deres forborgne Gjemmers Indhold, forud ligesom optage betydeligt Forskud af egen og Andres Agtelse, falder det dem siden svært, majsommeligen at afdrage Gjelden. Den Urebegjerlighed, der kunde styrke dem til Udholdenhed, har faaet en Deel af sin Trang tilfredsstillet ved Skinnets af Forfatterskab, og de beqvemme sig siden ligesaa vanskeligt til Arbeidet, som en Haandværker, der har modtaget sin Løn forud.

Dog, hvad der især gjør det sjældent, at de fremtræde som Forfattere, er den Omstændighed, at deres Ideer kun sættes i Bevægelse ved Samtaler. Livets Opgaver paanødes dem ei saaledes ved en indre Trang, at de skulde sysselsætte sig dermed i Genrum og Studerekamre. Nei, for at deres Tanker kunne bringes til at strømme, behøves udvortes Impulser, som deiligt Veir, vel forsynede Glasfer og i Særdeleshed Selskab med Personer, der kunne bringe disputable Materier paa Bane. Naar de høre paa

Andres ivrige Tvisten over interessante Gjenstande, da vaagner først ret deres indvortes Liv, de tage med Iver Deel i Forhandlingerne, og Stridens Varme fører dem ofte til glimrende Genieblikke. Da deres Ideer kun paa denne dramatiske Wei kunne hjælpes frem for Dagens Lys og gandske hændelsesviis vækkes hos dem fortsættes de naturligviis ikke lang Tid, efterat den drivende Kraft er ophørt, og allermindst avles saadan langvarig og eenlig Speculation hos dem, at Bøger derved kunne frembringes.

Saadanne aandrige Ertemporalstalere have stort Forspring for den bogskrivende Glassee, og hvad der paa Tryk ansees for at være nyt og beundringsværdigt, har gjerne længe været forberedet af disse geniale Røsgjængeres Munde. Allerede Cicero bemærker, at det var lettere for en Athener at blive Philosoph, da det snakkelystne Publicum paa offentlige Gader gif og discuterede alle Menneſkehedens Anliggender.

Det er overhovedet besynderligt, hvor det læsende Publicum er tilbøieligt til at finde noget Nyt og Originalt i Bøger, uagtet det kun har den relative Nyhed, at det hidtil har været usagt paa Tryk. Dersom det kunde tænkes, at et beundret Skrift var udkommet et Sekel tidligere, at det indeholdt noget i egentlig Forstand Uørt, som ei var forberedt ved den mundtlige Conversation, da vilde det upaatvivlelig ansees for at være fuldt af Banvid. Men selv de tøileløseste Forfattere have dog gjerne noget mere Samvittighedsfuldhed, de gjøre dog gjerne den Fordring til sig selv, at deres vidnefastes Paaſtande til en vis Grad ſkulle være antagelige, medens den mundtlige Friſſhør ei behøver at tage det ſaa nøie med et Tankeexperiment, der ſtrax kan veires hen i Luſt og Glemſel. Det ligger i Sagens Natur, at den fladdrende Flok mangfoldige Tider maa have dømt Paven i Rom til de græſſeligſte Dødsmaader, førend man i Bøger gav ſig til at hymte Noget om, at hans Magt burde beſkrænkes. Saaledes er Munden altid et godt Stykke forud for Pennen, og det er viſt en meget

urigtig Forestilling, hvis man anseer Skribenter alene for at være Tidens Coryphæer. I et Skrift vil Mængden læse, hvad den længe selv har troet og jagt; naar den forefinder Sligt, da kalder den det nyt og godt, og finder en trøstelig Bestyrkning i, at den nu har Sort paa Hvidt derfor. Naar en Idee har naaet den Modenhed, at der kan skrives Bøger derom, da er Tidens letfindige Jægercorps rykket et halvt Sekel længer ud i den usødte Fremtid, og deres forrige Stormhatte betragtes alt som en anstændig Hovedbedækning, der omfider bliver til høist ærværdige Rathuer.

Det forstaaer sig selv, at saadanne halsthyrige Hoveder meest findes blandt Ungdommen, og mange træde som Mænd fredeligen i Række med den besindigere Region, efterat de først have gjort Tjeneste som Historiens Postbud. Dog gives der ogsaa Oldinge, især ugifte gamle Mænd, som vedblive at sværme mellem Tidens Forløbere og eftergjøre alle Døgnets nyeste Bendinger; men i Almindelighed spille de blot en latterlig Rolle, og der kommer Ridet eller Intet ud af et saadant paataget Raseri, hvorved de, med en naturstridig Affectation, ville forlænge deres udløbne Ungdomsaar.

Dersom Noget af det Foregaaende har havt Skin af at ville stille det omtalte Tidens Fortrav i et latterligt Lys, da kommer det kun af, at et Billede, hvori blot de meest fremtrædende Træk af et Physiognomie udhæves, altid seer ud som en Caricatur. Men naar man for det Første betænker, at disse Lineamenter kun svagt menes at være tilsyne hos de Fleste, for det Andet, at ethvert Individ af dette Slags i Almindelighed kun har en Deel deraf, da vil rimeligviis næsten Enhver tilstaae, at han til visse Tider har sporet noget Analogt hos sig selv. Der gives vel Ingen i den Grad koldblodig, at han aldrig ved at tale med Barme for en og anden Paastand er bleven henvreven over Oprigtighedens og Maadeholdets Linie. Han behøver

jo da blot at tænke sig Andre mere irritable, som have meer Affekt for den gyldne Middelvei, for hvem det er en Trang, altid at sætte sig selv i Pathos og overlade sig til entusiastisk Overdrivelse, da nødes han til at erkjende disse, uagtet Gradsforskjellen for Blod af sit Blod og Kjød af sit Kjød.

Paa disse Forløbere følge de dygtige Mænd, der kun forsegte deres sande, velbetænkte Overbeviisning. Disse gribes ei af noget ufuldbaaret, halvforstaaet Hjernespid. Kun seent antage de noget Nytt; det maa først være dem ret haandgribeligt og indlysende; men da sætte de deres Liv paa at forsegte det og bringe det virkelig til Seir; thi da deres Forestilling og Handling er Gæt, kan Intet modstaae deres paa Oprigtighed byggede Kraft og Fasthed. Disse forfattede deels de Skrifter, hvorved deres Samtid kommer til Klarhed over den nye, fuldendtere Form for sin Erkjendelse, deels omdanne de med Driftighed de ydre selskabelige Former, saaledes som det nye System udkræver det. Men kun da kunne de træde frem, naar hine gjøglende Øys have blinket foran dem og betegnet dem den Wei, de skulde gaae. Saaledes er et Menneskesamfunds Erkjendelse ligesaa vel Alles som Ingen's Bærf; thi den arbejder sig selv mægtigen frem ved bevidste saavel som ubevidste Redskaber; saaledes er Tvisten om Mit og Dit i Mændernes Rige indskrænket Blindhed; thi kun ved det Heles Ønsning seer ethvert enkelt Individ, og igjennem de mange, efter Skinnet uforenelige Individuer glimter eet og samme fælleds Liv.

Poul Martin.

Tanker over Muligheden af Beviser for Menneskets Udødelighed, med Hensyn til den nyeste derhen hørende Literatur.

(Trykt i Maanedsskrift for Litteratur, 17de Bind (1837), S. 1—72 og S. 422—53.)

I.

Den Mening, at en Regjering handler rigtig, naar den tilføder Udbredelsen af Skrifter i videnskabelig Form, selv om disse gaae ud paa en aabenbar Bestridelse af den christelige Religions Hovedsætninger, er nylig bleven understøttet ved en mærkelig Kjendsgjerning. Friederich Richter fra Magdeburg har nemlig (hvad sandsynligviis er en stor Deel af Maanedsskriftets Læsere bekjendt), for et Par Aar siden i Breslau udgivet et Skrift, der har gjort stor Opsigt, fordi det har til Formaal at godtgjøre, at den christelige Tro paa den personlige Udødelighed er en Fordom, der nu har varet sin længste Tid. Han mener nemlig, at denne Sandhed forlængst har været en afgjort Sag blandt Mænd, der staae paa et videnskabeligt Standpunct, og at Tiden nu er kommen, da hiin Overtro ogsaa hos Mængden bør forsvinde for den consequent fremskridende Protestantismes Lys. Hans Afhandling røber en alvorlig, varm Overbeviisning. Uagtet han nærer en til Sværmeri grændsende Forvisning om, at han har faaet et høiere Kald til at optræde mod en dybt rodfæstet Bildfarelse, vogter han sig dog i Almindelighed for den Raadhed, som en saadan Mening let kunde friste til, og holder sig saa temmelig indenfor den videnskabelige Anstændigheds Grændser. Dette troer jeg kun en Fanatiker vil negte ham. Et saadant Skrift maa naturligviis forekomme mangen frygtssom Tilhænger af Statsreligionen saare farligt, og han vilde maaskee ansee det for raadeligt, at Udbredelsen af en saadan Branglære blev hindret ved Foranstaltninger fra Øvrighedens Side. Alligevel har Udfaldet viist, at

den preussiske Regjering har gjort vel i, at den ikke ved udvortes Midler har hindret fri Meningsfrihed om hiint væsentlige Punct i Troeslæren. Richters Uttringer have nemlig fremkaldt en stor Mængde Modskrifter og have været Aarsag i, at den hemmelighedsfulde Tausshed over dette Problem, som ikke blot blandt Philosopher, men selv blandt Theologer i lang Tid har hørt til Dagens Orden, er bleven afbrudt ved aabenhjertige Meddelelser derom. Der vil neppe for Tiden komme nogen Dogmatik for Lyset, der, saaledes som Marheinekes og Fleres, kaster et forsigtigt Slør over det hele Capitel om Uldødeligheden. I det Mindste maa nu hver Philosoph og Theolog være saa kraftig opfordret til uforbeholdne Meddelelser, at forblommet Uttring herefter vil blive betragtet som ligegjældende med aabenbar Fornegtelse. Neppe vil man da see et saadant Særsyn gjentage sig som det, at en Philosoph indhyller Sagen i et saa dunkelt Skolesprog, at der selv blandt hans i Systemets Mysterier meest indviede Tilhængere skal kunne føres en literær Strid om, hvad han egentlig har lært om et af Menneskehedens vigtigste Spørgsmaal: saaledes som Tilfældet nylig har været i den hegeliske Skole. Den afdøde Mußmann, „den høitelskede, der havde ligget ved sin Mesters Bryst“, erklærede det i een af sine sidste literære Uttringer for en væsentlig Mangel ved Systemet, at den personlige Uldødelighed var fornegtet deri; mens Göschel, der af Mange betragtes som Skolens Formand, har paataget sig udsørlig at bevise den modsatte Paaastand.

Det gaaer med Uldødelighedslæren, som med enhver problematisk Sætning om det Usandselige eller Oversandselige. Man kan umulig komme til et fast Resultat, hvis man ikke i det Mindste forsøgsvis gennemfører Theis eller Antithesis, og derved enten paa hiin eller denne Side støder paa forkastelige Følgesætninger. Men hvorledes kan da Opløsningen af Menneskelivets Gaader kraftigere fremmes, end naar eet Individ føler Kald til at forfølge det ene Led af Dilemmaet og forfølge det i dets vig-

tigste Conseqventser, og en Anden derved bliver opfordret til at stille sig paa den modsatte Side? Og dette vil altid blive Tilfældet, da enhver ret afgjørende Benægtelse eller Bekræftelse af omtvistede Sætninger bestandig ægger til Modsigelse. Derved fremkommer en Personification af Begrebet, hvorunder det vel ikke, som mange af Hegels Eftersnakkere sige, bevæger sig selv, men dog træder frem som det bevægende Princip i flere tænkende Subjecter, til hvilke dets forskjellige Momenter ere ligesom fordeelte. Denne i Sandhed levende Dialectik, i hvilken Menneskehedens Aand taler med sig selv, gjentager i større og stærkere Stil den samme Virksomhed, som foretages af en alsidig eenlig Tænker, der veier de modsatte Verdensanskuelser mod hinanden. Siin Verdensdialektik, som Ingen kan standse, hindres og besværes meget i sin Udvikling, naar Stemmen fra de Partier, der stride mod Statsreligionens Hovedsætninger, ved udbortes Magt aldeles undertrykkes*). Statsreligionen taber ogsaa derved nødvendigviis meget af sin Anseelse, naar Mængden erfarer, at Indvendinger mod dens Lærdom ei tør komme for Dagens Lys. Ogsaa i en anden Henseende lider Religionens Sag ved saadanne Forholdsregler; thi den Opposition, der ikke har noget andet Element end den mundtlige Conversation, yttres sig der med desto mere sammentrængt Kraft og desto mere tøileløs Gensidighed, ligesom visse Planter med større Frodighed udbrede deres Rod i Jordens mørke Skjød, naar de hindres i at udskyde deres Top efter deres naturlige Drift i Lysets Regioner. Den blot mundtlige Polemik

*) Efter Forordningen af 27de September 1799 § 5 er det her i Landet forbudt at udgive Skrifter, som have til Formaal, at „nedbryde Læren om den menneskelige Sjæls Udbødelighed.“ — Derksom Hegels Skrifter vare udkomne hertillands, vilde det have faldet endog Høiesteret meget vanskeligt at afgjøre, om deri fandtes en Overtrædelse af hiint Forbud eller ikke.

faaer endogsaa paa sin Side den store Fordeel, at den ei behøver at udsætte sig for nogen Critik, som den ei skjætter om.

Jeg haaber nedenfor at lægge klart for Dagen, at det efter Sagens særegne Natur gjælder meer om Udbødelighedslæren, end om nogen anden thetisk Sætning, at den, naar den eengang er roffet i sin Grundvold, ikke kan komme til det Herredom i den menneskelige Beridsthed, som tilkommer den, med mindre Negationen kommer til at udvikle sig frit i alle sine Følger, for at det kan vise sig, om Menneskeheden formaaer at leve med den Verdensanskuelse, som den fører til. Men jeg vil ikke fragaae, at jeg nærer nogen Tvivl, om den Grundanskuelse, til hvis Forsvar jeg paa disse Blade giver et middelbart Bidrag, ved nogen Anstrengelse for nærværende Tid kan komme til sin Ret. Det er meget muligt, at Negationen ei endnu har naaet det fulde Maal, som den skal naae, for at det kan blive ret øiensynligt, at det Onde, den fører med sig, ei er den Sphære, hvori den menneskelige Aand skal bevæge sig. Men det er ligemeget; de, som ei kunne dele Forstyrrelsens særegne Lyst, stræbe dog at bygge sig en Ark, hvorpaa de kunne bjerpe sig i Haab om bedre Tider.

II.

Naar man fra et polemisk Standpunct søger at forklare den Verdensanskuelse, som hvis Modstander man fremstaaer, er det nutildags meget sædvanligt, at man, i Mangel af grundigt Begreb derom, søger en psykologisk Forklaringsgrund i sine Modstanderes moralske Character. Saaledes er det nu en staaende Tactik for Udbødelighedslærens Angribere, at forklare sig denne formeentlige Overtro af en egoistisk Opholdelsesdrift, som ikke tillader Individet med ædel Selvopoffrelse at finde sig i, at det som

endeligt Bæsen er et forbigaaende Led i Rækken af det Absolutes Tilsyneladelser. Men en Retorsion af samme Baabenart ligger da meget nær for Udødelighedslærens Forsvarere: de tilskrive nemlig Modstanderne en Bevidsthed om, at deres Individualitet, som de saa redebon give Afkald paa, kun er af en ringe Betydning og fattigt Indhold. Deslige pragmatiske Forklaringsmaader som søge Grunden til enhver theoretisk Antagelse blot i menneskelig Skrøbelighed, have kun ringe videnskabeligt Værd. De sande Grunde saavel til Positionen som Negationen maae søges ved et dybere Blik i Menneskets Culturhistorie.

Foreløbig maa det tilstaaes Fornegternes Hob, at der til Grund for deres Synsmaade til alle Tider hos Mange har ligget et sundt og kraftigt Liv i Momentet, om hvis Realitet de have følt sig saa forvissede, at de høist ugjerne have henvendt deres Opmærksomhed paa den abstracte Forestilling om et Tilkommende, der kun ved Hjælp af subjective Phantasier kan vinde bestemt Indhold. Men hos dygtige Mennesker finder man tidt denne Uvillighed til at overlade sig til ørkesløse Phantasier forenet med en fast Overbeviisning om personlig Udødelighed. Af Göthes Bærker og de mange Mindeskrifter om hans Levnet seer man, at han just forbandt disse to Stemninger, Tro paa Menneskets Liv efter Døden og Ulyst til at gruble meget over dets Beskaffenhed.

For at forklare sig Negationens Almindelighed i vor Tid maa man angive en særegen Grund dertil, foruden den almindelige Ulyst til at vende Tanken fra den bekjendte Realitet til det Hiinsidige, der har saa faa sikre Bestemmelser. Vi forudsætte det nemlig her som en afgjort Kjendsgjerning, at udtrykkelig Benægtelse af Udødeligheden nutildags er meer almindelig end til nogen foregaaende Tid i de christelige Aarhundreder. Ikke blot fra Tydskland og Frankrig, men endog fra England hører man jævnlige Beretninger derom, og flere europæiske Statistikere have

heri søgt een af de væsentligste Forklaringsgrunde til Nutidens talrige Selvmord*). Hvis Aabenhjertighed ikke var noget hindret, deels ved Statsindretninger, deels ved en agtværdig Skj for at rokke ved en af „Folketroens“ Grundpiller, vilde det snart vise sig, hvor Faa af det ringe Tal, der har nogen selvstændig Mening, da vilde paatage sig den ældgamle Læres Forsvar. Endeel af Udbødelighedslærens nyeste Forsvarere have heller ikke taget i Betænkning at vedgaae, at de tilforn have næret en gandske modsat Overbeviisning.

Den dybere Grund til alle disse Phænomener maa søges i Videnskabens Udviklingsgang. De to Erkjendelser, den af Enheden og den af Mangfoldigheden i Tilværelsen, der i lang Tid bestode fredelig ved Siden af hinanden, uden at man havde nogen klar Bevidsthed om deres Modsætning, kom tilsidst i voldsomt Sammenstød, hvilket Stød har frembragt alle Hovedforvandlinger i den nyere Tids Philosophie; thi det er egentlig een og samme Modsætning, der snart har viist sig som Strid mellem Idealisme og Realisme, snart mellem Frihedslære og Nødvendighedslære, snart mellem Rationalisme og Supranaturalisme o. s. v. Da Spinoza med kraftig Gensidighed havde gjort Enheden gjældende i den nyere Tids Videnskab, fremkaldtes derved stor Forargelse, og Leibniz, der var gjennemtrængt af Overbeviisning om Mangfoldighedens Realitet, opstillede derimod sin Monadelære. Men da han tillige følte det Savn af Enheden, som medførtes ved denne Hypothese, tilføiede han sin Lære om den forudbestemte Harmonie. Denne Theorie var rigtignok en udvortes Nødhjælp, et Slags mechanisk Forbindelse af Enhed og Mangfoldighed: det var kort sagt et Palliativ, som ei i Tidens Længde kunde staae

*) I Paris udgjøre de i Maaneden September 1836 foresaldne Selvmord, forsaavidt de ere komne til offentlig Kundskab, 66, siger og skriver sex og tredsindstøve.

sin Brøve; men allerede Leibniz selv havde dog et klart Begreb om, hvilken væsentlig Splid i Bevidstheden han derved vilde bringe til Forlig, siden han paa Titelen af flere Bærker falder sig Opfinder af Læren om den forudbestemte Harmonie.

Udtrykket „Strid mellem Erkjendelsen af Enheden og af Mangfoldigheden“, som jeg her har betjent mig af for at betegne det væsentligste Stridspunct i den nyere Tids Philosophie, er ikke forstaaeligt for den, som slet ikke har noget historisk Bekjendtskab med de Bevægelser, som her i faa Linier sammenfattes under eet Overblik. Dgsaa maa det som et altfor ubestemt Udtryk, der blot paa en abstract Maade omfatter en stor Mangfoldighed af Problemer, findes utilfredsstillende for den, som veed og forstaaer, hvad her sigtes til. Derfor vil jeg med concretere Benævnelser betegne det særegne Slags Enhed og Mangfoldighed, hvorom her er Tale. Her tænkes paa Modsætningen mellem en forkastelig Pantheisme paa den ene Side og en cras Theisme paa den anden Side, under hvis Yderlighed man danner sig en Gud med en hedensk begrændset Personlighed, der blot staaer ved Siden af andre endelige Personligheder.

Den Verdensanskuelse, som laae til Grund for Leibniz's Monadelære, gjentager sig i sine Grundtræk meget tidt i Videnskabens Historie. Den har været stærkt udtalt i det nittende Aarhundrede, ja selv i det sidste Decennium. For ei at opfylde disse Blade med en Overflødighed af literære Notitser, som om det var en latinisk Disputats, vil jeg blot vise hen til Herbarts System, der i Hovedsagen, som det her gjælder om, ei er forskjelligt fra Leibniz's Monadelære. I begge antages nemlig det sande Reale i Tilværelsen for at bestaae i en Mangfoldighed af enkelte Væsner eller Substantser, hver med sin særegne Beskaffenhed, hvilke Væsner selv ei kunne blive Gjenstande for sandelig Anskuelse, men hvis Forbindelser for os antage Skinnets af en sand Tilværelse. Efter denne mechaniske Theorie af Tilværelsen,

i Følge hvilken Intet i Sandhed bliver til eller forgaaer, men Alt bestaaer af uforgjængelige enkelte Væsner, ved hvis Forbindelser og Adskillelser mangfoldige Skikkelser fremstaae, er vistnok en Slags Udsødelighed sikkert disse enkelte Væsner, hvilke naturligvis ogsaa kunne træde frem som menneskelige Sjæle.

Bed en saadan Construction af Tilværelsen, ved Antagelsen af en Mangfoldighed af Substantser, som man, for at være ganske consequent, maa tillægge Evighed og saadan Selvstændighed, at der i Systemets Aand ikke kan antages noget uendeligt Væsen, tabes den Enhed, som er Fornuftens ufravigelige Fordring, aldeles af Sigte. Vil man da tilfredsstille den religiøse Bevidstheds Fordringer, leynes der ingen anden Udvei end en saadan kunstig Mechanisme, som Leibniz's forudbestemte Harmonie. Dette bliver især tydeligt ved Herbarts Fremstilling, da han paa-lægger sig mindre Tvang af Hensyn til den sædvanlige Religionslære, og de enkelte Substantser i hans System derfor ingenlunde udgives for Skabninger af Gud. Efter denne Synsmaade bliver som sagt Enheden fortrængt ved den kraftige Bevidsthed om Mangfoldighedens Selvstændighed. Med jo større Følgerigtighed man gennemfører en saadan Genfaldighed, desto mere bringes dens Utænkkelighed til klar Bevidsthed; thi vil man fastholde den begyndte Tankegang, da kan intet Forhold tænkes mellem de for sig eksisterende Væsner: de kunne ei engang i deres Selvstændighed udelukke hverandre uden et fælleds Medium, hvori de kunne udelukke hverandre. For Enhver, der tænker, at de ere absolut adskilte fra hverandre, foresvæver i det Samme den dunkle Tanke om en Sammenholdning, altsaa et Forhold og det Modsatte af absolut Adskillelse.

I den endnu meest gangbare Form for den populære Religionslære udvikles Menneskesjælens Natur saaledes, at deri findes stærke Spor af den gamle Lære, at Sjælen er en Substant, og denne Lære har vistnok deels paa en umiddelbar, deels paa en

middelbar Maade faaet Bestyrkelse ved Leibniz's philosophiske Arbejder. Det er endnu langt fra, at Læren om Sjælen, som en for sig eksisterende Ting, der er bragt ind i det menneskelige Legeme og maaskee har sit Ophold paa et bestemt Sted deri, fuldkomment er fortrængt af Tidsalderen. Der gives endnu dem, der ikke finde det saa urimeligt at tænke sig den samme Sjæl indsluttet i en Organisme, der stod paa et andet Udviklingsstrin, f. Ex. et Dyr eller en Plante. I al Fald finde de den Sætning ret antagelig, at Sjælen kan eksistere adskilt fra den legemlige Skikkelse og netop i denne Tilstand føre den rene og fuldkomneste Tilværelse. I flige Forestillingsmaader findes en Levning af den ældgamle metaphysiske Sætning, at Sjælen er en fra Legemet forskjellig Substant. I de sædvanlige Religionsbøger ophæves rigtignok denne Sætning tildeels ved Læren, at Sjælene skabes og opholdes af Gud: de betragtes følgelig efter denne Synsmaade ikke længer som evige Væsner, der bestaae ved sig selv. Men hvo, der kjender Noget til den Tankegang, hvorved Folk uden nogen philosophisk Dannelse forviise sig om Sjælens U dødelighed, vil have overbeviist sig om, at Læren om den enkelte Substant, der ei kan opløses, endnu spøger i Manges Hoveder. Det skjønnes ogsaa klart af den Uvillie, hvormed de modtage adskillige Udtryk af den nyere Philosophie, f. Ex. det, at Sjælen er Legemets Form. Ved en saadan Lære forekommer det dem, at en fysisk Mulighed af Sjælens Tilintetgjørelse paa en for Troen farlig Maade faaer Indpas i Videnskaben. Selv en af vore berømte Videnskabsmænd erklærer (i et Brev, som findes aftrykt i Jens Møllers theologiske Bibliothek), at han har Professor Sibbern mistænkt for en hemmelig Pantheisme, fordi han i dennes Psychologie ei finder Sjælen fremstillet som en Substant for sig.

Uagtet Religionslærerne aldrig reent have fornegtet enten Enheden eller Mangfoldigheden i Tilværelsen, havde dog det for-

meentlig orthodoxe Partie, især af Skræk over Spinozas stærke Pantheisme, i lang Tid lagt for stor Vægt paa Individualiteten, og Tilværelsens Enhed blev derved tidt paa en sørgelig Maade tabt af Sigte. Men den fortrængte Bevidsthed om Enheden i Alt er med Rjæmpekræft indtraadt i sine Rettigheder og truer stærkt med utilbørlig at tilbagetrænge Tanken om den endelige Mangfoldigheds, især Personlighedernes Realitet. Læren om Sjælene som selvstændige Ting eller Substantser, er forsvunden hos Enhver, der blot har et lidet Anstrøg af Tidens philosophiske Kultur, men derved har ogsaa Uldødelighedslæren tabt sin gamle Grundvold. Heri ligger den dybere Grund til, at ikke blot Tvivl, men udtrykkelig Fornegtelse af Læren om en personlig Uldødelighed nuomstunder udbreder sig meer og meer. Reactionen mod den Splid i Bevidstheden, under hvilken man havde glemt, at Gud ikke blot omfatter, men ogsaa gennemtrænger Alt, har ført til en raa, forkastelig Pantheisme, med hvilken intet sandt Uldødelighedsbegreb kan bestaae. Men denne crasse Pantheisme er for Tiden ikke blot den meest udbredte Synsmaade blandt Philosopher, men den er i en meget eenfoldig og let fattelig Form trængt igjennem til de Fleste, som have nogen exoterisk Kundskab om Philosophiens Tilstand. Den herskende Pantheisme ligger nuomstunder enhver begyndende Tænker saa nær, at man ikke har mange scholastiske Kunstord behov for at bringe den tillive hos ham, men ved nogle faa Formularer bliver den meget fatteligere for ham, end den christelige Troes Artifler. Hos vore Digtere findes undertiden i faa Linier en sammentrængt Fremstilling af denne Verdensanskuelse, som ingen ærlig Pantheist vil undslaae sig for at erkjende for et kort Indbegreb af sin Læres Hovedsætninger. En gammel Videnskabsmand, som havde gjort et mangeaarigt Studium af Fortidens og Nutidens philosophiske Værker, har engang for nogle Aar siden i mit og Fleres Paahør erflæret om en saadan compendiøs Naturphilosophie, som etsteds i Inge-

manns sorte Riddere lægges en ond Aand i Munden, at dette egentlig var den sande Videnskabeligheds Resultater.

Den crasse Pantheisme, der nu er saa vidt udbredt, har mange Theologer imod deres Villie ikke lidet fremmet ved deres aldeles modsatte hornerede Theisme, som egentlig fortjener Navn af Afgudereri; thi de kunde med større Ret give deres begrændsede Gud Navn af Zeus eller Odin, end af Christendommens sande Gud. Og det er især deres blinde Skræk for Pantheismen, der har bragt dem paa en saadan Afvei; det er de Orthodores egen ubevidste Rationalisme, der hindrer dem i efter Tidens Tarv at oversætte sig de gamle Ord: „Du skal ikke gjøre dig noget Billede eller nogen Lignelse.“ Det var værdt at vide, hvad manges Theolog vilde svare, naar han paa sin Samvittighed blev spurgt, om han ikke vilde ønske, at de bekjendte Ord: „I ham leve og ere og røres vi“, slet ikke forekom i den hellige Skrift. Han kan umulig finde sig deri uden ved modificerende Omskrivninger at betage dem deres pantheistiske Charakter. Ved at bestride Pantheismen med haardnakket Gensidighed, og gaac ud fra den Forudsætning, at den ikke indeholder Andet end reen Bildfarelse, kan man hverken give Troen paa en personlig Gud eller paa Menneskets Udsødelighed sin tabte Livlighed. Vil man blot bestride Pantheismen og slet ikke indrømme den mindste Ret, da føres man nødvendig til et System, efter hvilket Tilværelsen smuldrer hen i en Sværm af hjælpeløse Atomer. Man bliver tidlig eller sildig nødsaget til at ophøre med at bruge Ordet Pantheisme blot som et Ogenavn, thi det betegner en væsentlig Side af den sande Erkjendelse. Pantheismen er en theologisk Forskole, der maa gjenngaaes af Enhver, der skal komme til en sand religiøs Indsigt. Det er alene paa Pantheismens Grund, at et Tempel for den sande personlige Gud nuomstunder kan oprejses.

Mangen fornuftig Theolog vil uden Tvivl gjøre den Bemærkning, at den Side af det theologiske Begreb, som jeg her

betegner med Navnet Pantheisme, har sin Plads i ethvert populært Religionsforedrag, under Form af Begreberne Alstedsnærværelse, Almagt o. s. v. Det er heller ikke min Paastand, at dette Moment i nogen Religionslære, der har mindste Skin af Sandhed, reentud kan fornægtes; men jeg paastaaer, at det kan være tilstede i en altfor undertrykt Tilstand; at den Tænkemaade, som udtales i en Række Sætninger, kan være grundfalsk, uden at en enkelt kan udhæves for sig som aldeles urigtig. Man kan ogsaa med god Grund give den fremførte Udsættelse den Bending, at Begreberne Almagt, Alstedsnærværelse o. s. v. i de betegnede Religionsforedrag ei fremstilles i deres rette levende Betydning. Jeg paastaaer fremdeles, at de, der eenfædig bestride Pantheismen, frakjende det modsatte Partie deres gode Ret til at betjene sig af visse Talemaader, der have ligesaa velgrundet Sandhed, som de gandske modsatte, der blandt ældre Theologer have Gang og Gyldighed. Det høres f. Ex. nødig af Mange, at man bruger saadanne Udtryk som: „at Gud er Alt“; „at der er Intet udenfor Gud“ o. s. v. Mange høre heller de ligesaa rigtige Sætninger, at Verden er udenfor Gud; Gud udenfor Verden o. s. v. Saadanne eenfædige Almeensætninger om Gud og Verden lade sig med lige Ret saavel bekræfte som benegte; men Sandheden udtales kun da fuldstændig, naar man baade viser Thesis og Antithesis i sin halve Sandhed. Naar man da paatager sig den pantheistiske Sides Ret, strider man for den ubetingede Frihed i den religiøse Sandheds Udtalelse og gjør Indsigelse imod, at en vis Kreds af traditionelle Sætninger skulle betragtes som privilegerede fremfor andre, der netop have samme Gyldighed, ja endogsaa ligesaa god Hjemmel i rettroende Lærdomme. Det er heller ikke Meningen, at gamle Theologer skulle vænne sig til en Talebrug, der var deres nuværende gandske modsat: Characteren af deres Foredrag skal kun efterhaanden forandres, og det vil skee, uden at de selv blive det vaer. Denne

successive Forandring vil nødvendigvis frembringes af en Tids-
 aand, der er Pantheismen saa overdreven gunstig. Snart ville
 kun enkelte udlevede eller halstarrige Charaktermennesker blandt
 Theologerne staae tilbage som forstenede Mindesmærker fra en un-
 dergaaet Begrebsverden. De, hos hvem den opholdende og den
 fremskridende Kraft staae i den rette Ligevægt, ville mod deres
 Villie ved Verdensdialektikens Magt henrives til den umærkelige
 Overgang, som det populære Foredrag saameget begunstiger. Som
 sædvanligt i lignende Tilfælde skulle Saa erkjende, Færre tilstaae,
 at de have befundet sig paa en Afvei. Genhedens sande Triumph
 skal ikke bestaae deri, at den falske Theisme fældes ved et afgjø-
 rende Slag, men dens Skikkelse skal langsomt svinde hen ligesom
 Muroras Egtemand.

Det var altsaa, for kortelig at gjentage det, den Verdens-
 anskuelse, der lægger for stor Vægt paa Endeligheden eller Mang-
 foldigheden, der ovenfor blev betragtet som særdeles gunstig for
 Uddødelighedslæren. I Philosophien saae vi, at derved consequent
 uddannede sig en Lære om mange evige Substantser, hvorved Til-
 værelsens Genhed blev aldeles benegtet. I den sædvanlige Form
 af Religionslæren er denne Retning ikke slet saa eenfaldig, fordi
 man dog ikke der pleier at tillægge noget Slags Individuer ab-
 solut Substantialitet. Men desuagtet bliver Tilværelsens Genhed
 sjelden udtalt efter dens fulde Betydning. Man fremfører en
 foregIVEN personlig Gud, som i Grunden tillige er et endeligt
 Væsen, hvis Realitet indskrænkes ved den Realitet, han sætter
 udenfor sig, saa at der fragaaer ham selv saa megen Realitet,
 som han tillægger sine Skabninger. Men den Philosophie, der
 saa eenfaldig gik ud paa at hævde Individernes Selvstændighed, at
 Tanken om en Alt indbegribende Gud blev sat i Skygge, har
 nu overlevet sig selv og givet Plads for en modsat Eenfaldighed.
 En af de nærmeste Følger deraf er, at Læren om Sjælens me-
 chaniske Forbindelse med Legemet og Erne til at eksistere for sig

er saa godt som udryddet af Tidsalderens speculative Philosophie. Selv udenfor Philosophien er den næsten reent forsvunden hos den yngre Slægt, for saavidt som den blot besidder nogen videnskabelig Dannelse. Den gamle Tankebygning, hvori Læren om Sjælens Udødelighed havde sin faste Plads, er saaledes styrtet sammen, og ved Forkastelsen af dens Hovedsætninger, med hvilke man har indbildt sig, at Udødelighedslæren maatte staae og falde, har denne Lære selv i Manges Dine tabt sin Gyldighed. Heri findes den væsentlige Grund til de vidt udbredte Tvivl om Menneskets Udødelighed: det gamle System, hvormed dette Begreb var bragt i Harmonie, er gaaet til Grunde, og det nye System er ikke saa fuldstændigt udført, at det deri har fundet sin rette Begrundelse. Endogsaa de, der med fuldkommen Overbeviisning om, at Alt er Gædet, bevare deres Udødelighedstro urokket, bruge med en Slags Usikkerhed de gamle Formularer. De finde f. Ex. af flere Grunde Betænkelighed ved at bruge Udtrykket: Sjælens Udødelighed; men uagtet deres mangfoldige Forsøg paa at bringe nye Betegnelser i Gang f. Ex. Personlighedens Idee, den individuelle Bedvaren o. s. v., har hidtil ikke noget Udtryk kunnet opnaae det gamles almindelige Gyldighed, og derved, at Nogle paa ny ere vendte tilbage til den gamle Talebrug, er Tingenes Forvirring kun bleven forøget.

Fordi Udødelighedstroen har mistet sin gamle Rod, har den ogsaa mistet sin Kraft til at frembringe den levende Bestalenhed, som fødes af aandig Anskuelse og tiltaler Sindet. Saalænge som Overbeviisningen om en oversandselig Sandhed tilveiebringes ved en harmonisk Forening af Tænkning og Anskuelse, er den en udtømmelig Kilde til friske Vendinger i Talen, til et levende Ord, som er dens Affødning og en væsentlig Form for dens Liv, og Tilværelse. Naar denne Skabelse hører op, har den Overbeviisning, der satte den i Bevægelse, upaatvivlelig tabt sin Grundighed. Nuomstunder er ogsaa denne Form for Udødeligheds-

lærens Liv, ifølge de alt udviklede Forhold, i en meget sygelig Tilstand. I geistlige Taler hører man tidt en treven og, som man fristes til at troe, halv skamfuld Opførsel af forslidte Formularer om dette Capitel. Selv Mænd, der over andre Gjenstande tale med mærkelig Interesse, synes ikke uden et Slags Forlegenhed at gjentage de forbrugte Tirader om Udsødeligheden. I Poesien, hvor Anskuelsen skulde have Overvægt over Begrebet, staaer det endnu slettere til med den lyriske Udtalelse af Haabet om en ny Tilværelse. Der har man saa tidt tumlet med de gamle Riim paa Taare — Baare — sees igjen — Himmelen, at Liigvers netop ved deres Trivialitet skaffe Publicum en kjær Underholdning. Naar man een eller to Gange i Decenniet læser et hjerteligt Digt i Anledning af et Dødsfald, da savner man gjerne al Berøring af Udsødelighedshaabet eller træffer et mat Vers deri, som ligner et ufrivilligt Offer paa Anstændighedens Alter*).

Det vil neppe lykkes ret Mange for Tiden at gjengive de af Bedtægt hjemlede Talemaader om det Hiinsidige hele deres forums Livlighed; thi den Verdensanskuelse, som var det Element, hvori de hørte hjemme, har for Tiden tabt sin Betydning. Men der vil komme den Tid, da fuld Overbeviisning vil gjenfødes paa en anden Bei, og da vil den fornygede Anskuelse atter blive frugtbar paa livfulde, gribende Former i Digt og Tale. Men Tidens Gud vender sig langsomt, og i den Mellemtid, da hans gamle Ansigt er bortvendt og det andet endnu ikke ret er kommet frem, hersker der nødvendigviis et Tussmørke. Under saadanne Catastropher er den gamle Form for Erkjendelsen betydningsløs, og den, der skal afløse den, er endnu ikke ret kommen

*) Saaledes saa man for nogle Aar siden et Digt af N. Ussing ved hans Elskedes Grav, hvilket bar meer end almindelig Præg af Sandhed og Alvor, men hvori intet Ord fandtes om Udsødeligheden.

til Verden, men svæver for os som en halv usynlig Skikkelse med ubestemte Omrids.

Resultatet er da, for nu efter de forudskikkede Bemærkninger til Slutning at gjentage det med større Bestemthed og Klarhed, at man saavel i den nu fortrængte Metaphysik som i dens folkelige Efterklang kun dunkelt havde erkjendt Genheden i Alt, og idet en forandret Verdensanskuelse gjør sig gjeldende, vakler den gamle Udødelighedstro, som meest beroede derpaa, at man antog det for en ontologisk eller fysisk Umulighed, at de for sig eksisterende Sjæle kunde forgaae. I den Tænkemaade, som afløser hiin, er en modsat Gensidighed herskende, da Forvisningen om, at et Liv rører sig i Alt, er udartet til en raa Pantheisme, hvorefter den endelige Personlighed næsten har tabt sin Realitet. Under denne Tænkemaade savner Udødelighedsbegrebet deels en videnskabelig Plads i det nye Begrebssystem, deels almeengyldige Former, hvori dets Indhold kan blive livlig udtalt. Men dette Beviis og disse Former kan ikke fuldføres, førend saavel Erkjendelsen af Genheden, som den af Mangfoldigheden, kommer til sin fulde Ret eller, for at betegne det med et indholdsrigere Udtryk, førend baade Guds og Menneskets Personlighed erkjendes i sin fulde Betydning.

III.

Følelsen af Udødelighedstroens almindelige Usikkerhed fremkalder den tidt gjentagne Fordring til Videnskaben, at den skal tilvejebringe et „strengt Beviis“ for Menneskets Udødelighed; men en meget uklar Forestilling om Naturen af et saadant Beviis ligger hos Mange til Grund for denne Fordring. Der gives ikke Faa, der synes at forudsætte, at en let overskuelig Tankegang kan blive dem meddeelt udenfra, hvorved den Art af Overbeviis-

ning, som en mathematisk Demonstration medfører, kan blive dem bibragt om U dødelighedens Realitet. Heri ligger for det Første den besynderlige Forudsætning, at en saadan Lære kan begribes for sig, udreven af sin organiske Sammenhæng med andre Hovedsætninger i et fuldstændigt System. Fremdeles forudsættes, at et tænkende Menneske kan paa en forunderlig Maade være fremmed i sin egen Begrebsverden. En Anden skulde nemlig kunne finde en uomtvistelig Antagelse deri, hvoraf Overbeviisningen om Menneskets U dødelighed med streng Nødvendighed lod sig udlede. Den Visshed, som Præmisserne til den Ende skulde have, findes hos de Spørgendes Fleertal ei om en eneste væsentlig Sandhed; og om der endog saa fandtes en saadan uroffelig Antagelse hos dem, vilde det være et stort Særsyn, om det var undgaaet deres egen Opmærksomhed, at U dødelighedslæren stod i en saa nødvendig Sammenhæng dermed.

Hvad endeel Mennesker, der kræve hine strenge Beviser for U dødeligheden, egentlig ønske, have de sjelden selv ret tydeliggjort sig: i Grunden begjere de Fortsættelsen af den samme Tilværelse, som de have ført her paa Jorden. Siin Stræben efter Demonstrationer for U dødelighed udspringer af en urimelig Lyst til at beholde sit daglige Livs Prosa ubeskaaret, og midt i den at erholde en sandelig-forstandig Visshed om det Oversandseliges Realitet. Ingen er modtagelig for Overbeviisningen om en virkelig tilværende oversandselig Verden, uden den, som i forbigaaende Momenter er i Stand til at føle den sande Frihed fra alle jordiske Interesser: jeg mener hermed ikke Ironiens Frihed, men den, som netop fører til det rette Liv i Verden.

Bed at gjennemtænke det forunderlige Selvbedrag, hvori Mange befinde sig, der spørge om et Beviis for Menneskets U dødelighed, saaer jeg Lyst til at fremkomme med en kort Fortælling, ihvorvel jeg forudseer, at den efter fræsne Læseres Dom ikke kan bestaae med den omhandlede Gjenstands Værdighed; men jeg troer,

den er skiftet til at anskueliggjøre den Stemning med Hensyn til Udbødeligheden, som her tales om, og den kan med god Grund føre Navn af Digtning og Sandhed.

Fortælleren besøgte for nogen Tid siden en ugift Bogholder af sit Bekjendtskab, som han traf i en højrøstet Samtale med en theologisk Candidat. Strax ved Indtrædelsen modtog Bogholderen ham med følgende Ord: Det er godt du kommer; du skal nu dømme mellem Ferdinand og mig. Han har for et Dieblif siden afhentet et herligt Skrift om Sjælens Udbødelighed, som han bringer lige fra Bogbinderen. Nu negter han mig reent ud at laane mig det et Par Timers Tid. Er det en venfskabelig Udfærd? — Theologen svarede: Du veed selv Julius, du handler meget ilde med Bøger, og jeg sætter stor Priis paa at samle mig et velconditioneret Bibliothek. — Den Snak kommer du altid med, min gode Ferdinand, fordi du engang saae mig skjære en Rulle hollandsk Tobak paa Bindet af en Nummerbog. Jeg husker meget godt, det var Morderen i Gjeldhulen eller det blodige Gjenfærd. Men idag lovede jeg dig jo udtrykkelig, at jeg vilde behandle Bogen pæent. — „Jo, det skal jeg svare til. Du har jo selv sagt, du vilde læse den, mens du spiste dit Smørrebrød.“ — Deri har du Ret, svarede Bogholderen; men om jeg ogsaa havde sat en lille Plet paa den uskatteerlige Bog, mon da Skaden havde været saa ubodelig? Jeg tænker, hele Herligheden har kostet dig henved tre Mark. Men Grunden til det Venfskabsstykke, at du afflog mig Bogen, er oprigtig talt din Egenfsjærlighed. Det skulde aldrig have fortrudt mig, naar det ikke havde været et Skrift af denne Art, du negtede mig. Jeg har ikke tænkt syn-derlig paa Sjælens Udbødelighed, siden den Tid, jeg som Bog havde min Lectie derom i Campes Ledetraad, og fik, som jeg endnu tydelig husker, mit Ug. X derfor. Men jeg er i Grunden

et religiøst Menneske: jeg erkjender fuldkommen, det er Umagen værdt, at faae den Sag bragt paa det Rene, og jeg har i flere Aar foresat mig engang ved Leilighed at læse et eller andet godt Skrift over denne Materie. Idag havde jeg netop gode Stunder, fordi jeg sidder og venter paa et Par gode Benner, med hvem jeg Klokken 1 skal kjøre til Bellevue for at spise friske Torst. Hør Julius, laan mig saa Bogen; nu har jeg eengang sat mig i Hovedet at læse den idag. Jeg er saa opsat derpaa, at jeg gjerne kunde falde paa at sende Bud efter den i en Boglade, skjøndt du selv veed, jeg ikke er af dem, der smide Penge bort. — „Det bliver, som jeg har sagt, jeg gjør det ikke.“

Deres Stemmer afløste hinanden saa hurtigt, at Fortælleren, der var opfordret til at være deres Boldgiftsmand, ikke kunde komme til at lade sin Røst høre. Omfider fik han dog Leilighed til at gjøre den Bemærkning, at Klokken alt var bleven halv Fiet, og at Striden altsaa var unyttig, da Bogholderen umulig i den Tid, der var tilbage, kunde blive færdig med Bogens Læsning. — Gilledød, sagde Bogholderen, er Klokken saa mange, og jeg har endnu ikke begyndt min Paafældning. Jeg havde dog grumme gjerne løbet den berømte Afhandling igjennem. Jeg indseer fuldkommen Vigtigheden af, at man engang imellem beskæftiger sig med Religionens Hovedsandheder. Saalænge Verden gaaer En med, tænker man gjerne kun lidet derpaa, men — man siige, hvad man vil — Ingen kan vide sig sikker for at friste saa haarde Slag af Skjebnen, at det er godt, han med Fortrøstning kan opløste sig ved Tanken om et Hisset. Jeg udgiver mig ikke for en stærk Aand: det vilde være mig saare kjært, om Noget kunde føre mig et ret haandgribeligt Beviis for Sjælens Udbødelighed. Derjom jeg nu ikke en anden Gang faaer Leilighed til at læse et grundigt Skrift derom, har jeg, reentud sagt, ikke noget ret Fast at holde mig til i mørke Timer. Men hvis er da egentlig Skylden, min gode Ferdinand? A propos, siden vi nu een-

gang have bragt denne Sag paa Bane, kunde du, som er Theolog, gjerne i al Korthed foredrage mig de bedste Beviser for Sjælens Uldødelighed, mens jeg stryger min Ragesniv og tager mit Skjæg af; men kom mig ikke for nær: jeg skjærrer mig let. — Det vil falde mig meget vanskeligt, sagde Theologen, at meddele dig Tanker, som virkelig vare dig nye og endda kunde tydeliggjøres for dig i et Dieblif. — Der har vi den gamle Snak, Ferdinand. Naar du vil betjene dig af et forstaaeligt Sprog, hvorfor skulde jeg da ikke fatte det ligesaa godt som du? Men vi kjende nok den Laugsaand, som har besat baade dig og alle dine Hrr. Colleger med den latinske og græske Dannelsse. I ville bruge Eders eget Kragemaal for at beholde Noget for Eder selv. Men dette Kasteværken vil neppe bestaae, naar de liberalere Begreber trænge ret igjennem: nu skal Videnskaben populariseres; det kræver Tidsaanden. Du skal blot vogte dig for at bruge de Kunstord, hvorunder de Lærde skjule deres Tanker for Lægsfolk, og sige mig den simple Mening deraf paa godt bredt Dansk. Men skynd dig noget; jeg er bange, vi har Bognen her paa Diebliffet. — Ferdinand svarede noget forlegen: Der er dem, som beraabe sig paa en Anelse, et Slags Forudfølelse af en tilkommende høiere Tilværelse. — „Dette Punct kan du springe forbi; jeg troer hverken paa Anelser eller paa Sympathie: det er netop et strengt, uimodsigeligt Beviis, jeg forlanger af dig.“ — „Desuden erindrer du vel ogsaa, man pleier at beraabe sig paa det Misforhold, der ofte finder Sted mellem de Godes og Slettes Livskaar.“ — „Ja, det er godt nok: de Gode maae tidt savne Løn for deres Selvopoffrelse og Udelmodighed; men hvo har egentlig lovet dem Betaling for deres Gjerninger? Hvo siger mig, at Dyden skal belønnes og Lasten straffes? Du maa da heller ikke troe, du kan komme til mig med et saadant løst Raisonnement, som en Landsbypreest kan byde sine Confirmander.“ — „Man har ogsaa omtrent samme Beviis, som vi sædvanlig i

Skolen kalde det moralske, i en mere videnskabelig Form af Fichte.“
 — „Spring Formen over og beret mig Indholdet i det Sprog, som din Moder har lært dig, det forstaaer baade du og jeg. Men der seer jeg Wiernervognen. Nu har du her spildt os Tiden med at gjentage gamle Sætninger af Balles Lærebog, i Stedet for at føre mig et stringent Beviis. Farvel!“

Ovenstaaende Fortælling fremstiller blandt Andet den Erfaring, at Alle, der uden at kjende noget til Videnskabens Natur, udbede sig en Demonstration af Uldødelighedslærens Realitet, ikke ret vide, hvad de begjere; først, fordi Sætninger om oversandselige Ting ikke kunne demonstreres efter den i Mathematiken brugelige Methode, da denne Videnskabs Læresætninger kun have Gyldighed under bestemte Forudsætninger. Dernæst fordi det undgaaer deres Opmærksomhed, at et evident Beviis for en isoleret Sætning om en oversandselig Realitet, ikke kan føres for den, i hvis Bevidsthed der savnes hvilken som helst Antagelse om oversandselige Ting, hvortil Beviset kunde knyttes. Det tilstræffelige Beviis skulde da være et heelt philosophisk System. Naturligviis kan en levende Udvikling af en philosophisk Anskuelse vække den samme eller endogsaa en klarere Anskuelse hos en Anden. Men med den Tale, der ofte høres om Savnet af strenge Beviser, s. Gr. for Uldødeligheden, menes noget gandske Andet. Denne Tale føres især af dem, der kun kjende den formelle Visheds Natur, og den berøer paa Mangel af klar Indsigt i den Sandhed, at deres saakaldte strenge Beviser blot udtale hypothetiske Sætninger. Denne Overbeviisning, som eensidig Uddannelse af Forstanden fører til at kræve, hvor den ei kan opnaaes, er kun den formelle Overbeviisning om, at en vis Forsætning medfører en vis Følge. Men af Mangel paa faste Forsætninger bringes aldrig en hypothetisk Slutning tilveie, som har denne Art af Vished. Det er let at

gjøre dette klart ved Sætninger af Mathematiken eller den sædvanlige Logik, da det ved nøiere Betragtning vil sees, at de allesammen i Grunden ere hypothetiske. Det er vist, at en Triangel's Vinkler ere $= 2 R.$; men dermed er jo ikke sagt, at der gives nogen Triangel, og man veed kun da Noget om den virkelige Tilværelse, dersom man tillige veed, at Triangler komme for deri; men dette læres jo ei i Mathematiken. I Mathematiken bevæger man sig egentlig i en ideal Sphære, hvori der føres strenge Beviser for blot hypothetiske Sandheder. Men, naar man foredrager Læresætninger om det Oversandselige, da dreier man sig ikke blot i Tanker om Forhold, der passe paa en vis Art af Gjenstande under Forudsætning af, at disse Gjenstande selv paa en anden Maade ere givne, men man udgiver sig for at vide Noget om den oversandselige Realitet selv.

Sætte vi nu, at En i sin Bevidsthedskreds har Antagelser om oversandselige Ting, og Antagelser, der ledsages af fuld Overbeviisning, da bliver det desuagtet forunderligt, at han haaber, at en Anden kan hjælpe ham til at finde det Punct deri, hvoraf Uddødelighedslæren med Evidents kan udledes. En Saadan tiltroer sig selv et ringe Bekjendtskab med sin egen Overbeviisning, da han troer, at en Anden bedre end han selv kan gjøre Opdagelser i hans egen Forestillingskreds.

Jeg troer, at Ingen, som har havt Reilighed til at erfare, hvorledes Mange af hans Samtidige tænke om den omhandlede Sag, vil paastaae, at den Bildfarelse, som jeg her taler imod, er greben af Lysten. Den forekommer ikke blot hos Mange, som søge Beviis for Uddødeligheden og see sig om efter en kyndig Mand, der i en Samtale kan give dem Besked om Sagen, men den findes ogsaa jævnlig hos Videnskabsmænd, som undertiden virkelig opfinde saadanne Beviser for Hvermand. Deres Methode er meget fattelig. De antage endeel af Religionens Hovedsætninger for afgjorte, men Læren om Uddødelighed for usikker, og

søge da i det forudsatte Forraad af Sætninger en eller anden, hvortil Udødelighedslæren kan hæftes som en uimodsigelig Følgesætning: ligesom en Mand i et Bærelse seer sig om efter et Søm, hvorpaa han kan hænge sin Hat. Et træffende Exempel paa det Slags Beviser, som jeg mener, findes i det af Moses Mendelssohn opfundne, der efter sin hele Betydning kan fremføres i et Dieblif. „Mennesket er udødeligt; thi hvis det ikke var udødeligt, da var Gud ei almægtig, men Mennesket kunde unddrage sig fra hans Magt ved at dræbe sig selv.“

Vi sammenfatte kortelig, hvad der i det sidst Foregaaende er sagt. Vi have paastaet, at der ikke kan føres et apodictisk Beviis for Menneskets Udødelighed. Den uimodsigelige Visshed, som her menes, gjelder kun for hypothetiske Sandheder, som de, der udtales i Mathematiken og den formelle Logik. Den formelle Visshed, her tales om, kjendes meget vel af simple Folk. Selv den meest Udannede refererer dette Begreb til Mathematiken, som Ingen er aldeles ubekjendt med. Deraf Forskfringer som den: „Det er saa vist, som at to og to er fire.“

Men kan der ikke ved den nys opdagede Methode i Philosophien, den speculativ-dialektiske, føres et Beviis for Menneskets Udødelighed, som kanskee ikke medfører en mathematisk Visshed, men dog en fuldkommen Overbeviisning af en anden Art? — Det er just et af de væsentligste Stridspuncter i den nyere Philosophie, som det opkaastede Spørgsmaal bringer os i Berøring med. Det rette Svar paa dette Spørgsmaal kan ikke gives, uden ved tilfredsstillende Udvikling af Forholdet imellem den aprioriske og den empiriske Erkjendelse. En saadan kan naturligviis umulig meddeles i denne Afhandling, men desuagtet haaber jeg ved nogle aphoristiske Bink at fæste noget Lys paa Problemet. Men selv for at være i Stand hertil, maa jeg bruge den Frihed, som saa Mange nuomstunder med altfor liden Betænkelighed tage sig, den Frihed at bruge et og andet af de philosophiske Kunst-

ord, som Sædvanen har bragt i Omløb, selv i det friere Foredrag. Det er i sig selv en mislig Fremgangsmaade, da saadanne Skoleord sjelden kunne føre til nogen tydelig Forstaaelse udenfor en streng videnskabelig Sammenhæng. Nogle Kunstord, som ikke høre til Sprogets egentlige Stamme, have dog faaet en saadan Gang og Gyldighed i det friere Foredrag, at de for de fleste dannede Læsere medføre en Slags umiddelbar Betydning, som i visse Tankeforbindelser kan være tilstrækkelig. I ethvert Tilfælde skader det ikke at anstille et Forsøg, da her kun er levet Balget mellem enten aldeles at forbigaae det paa Bane bragte Spørgsmaal, eller at bruge en halv scholastisk Fremstilling, som mulig forekommer nogle Læsere uklar. Jeg vil da gaae saaledes frem, at jeg først med et Par Ord vil omtale Udødelighedslærens Tilstand i den speculativ-dialektiske eller hegeliske Philosophie, og derpaa med Forbigaaelse af det udførlige Beviis, som jeg haaber at kunne meddele ved en anden Leilighed, kortelig udvikle min Overbeviisning om Forholdet imellem Erkjendelsens aprioriske og aposterioriske Deel i Almindelighed: thi derved bliver Spørgsmaalet om et apriorisk Beviis for Udødeligheden ogsaa besvaret. —

For det Første tør jeg med den fuldkomneste Visshed paastaae, at der i Hegels Værker ikke findes et eneste Sted, hvor et saadant Begreb om Udødelighed forsvares, som Christendommen lærer, og som Nutidens dybsindigste Philosopher med saa stor Ret have søgt at gjøre gjeldende paaan. Hermed paastaaes ei, at han udtrykkelig benægter Udødelighedslæren, hvilket falskelig foregives i flere tyske Skrifter, hvor man endogjaa tidt har anført Tirader af Hegels Logik for at godtgjøre denne Beskyldning. Man har nemlig fremdraget Utringer, hvor det abstracte Hiinsidiges Begreb omtales som en umoden metaphysisk Tanke; men det er ved en grov Misforstaaelse, at man ved dette Udtryk har tænkt paa de christelige Forestillinger om en tilkommende høiere Tilværelse. Der er ligesaa lidet paa saadanne Steder Tale derom,

som der overhovedet i Logiken efter hele dens Plan kan være Tale om saa concrete Begreber som Himmel og Udødelighed. Men desuagtet er det let for Enhver, som nogenlunde forstaaer at læse imellem Linierne i Hegels Skrifter, at komme til fuldkommen Visshed om, at denne Philosoph antager Begrebet om den personlige Udødelighed for en Forestilling uden al Realitet. Altsaa kan der ikke være Tale om noget Beviis for Udødeligheden ved speculativ Dialektik, dersom man spørger Methodens Opdager selv derom. (Til dette Punct vender jeg igjen tilbage paa et senere Sted i denne Afhandling.) Men uagtet Hegel selv har næret saadan Overbeviisning, har dog En af hans Tilhængere paataget sig at bevise paa en reen apriorisk Maade, af blot abstracte Begreber, at Menneskets Udødelighed er uimodsigelig vis.

Inden jeg nu giver det belovede Svar paa det ovenfor opstavede Spørgsmaal om Forholdet mellem apriorisk og aposteriorisk Erkjendelse, bemærker jeg først, at jeg her med Glid har brugt det gamle Udtryk *a priori*. Her var nemlig Balget givet mellem tre forskjellige Kunstord, det fra den critiske Philosophie meest bekjendte Udtryk „en apriorisk Deduction“, Naturphilosophiens dermed nær beslægtede Yndlingsord „en philosophisk Construction“ og Hegelianernes „immanente Tænkning“, et Ord, som mangen ung tysk Forfatter nuomstunder sætter en stor Værdi i at kunne bruge nogenlunde rigtig. Men jeg tager her ikke i Betænkning at bruge det gamle Udtryk: et apriorisk Beviis, som deels er det meest bekjendte, deels bedst udtrykker det, jeg her ønsker at betegne dermed. Kun anmodes Læseren om at glemme den Biforestilling om Erkjendelsens Subjectivitet, som for en Kjender af den critiske Philosophie let flæber ved hiint Udtryk.

Kan man da, for at komme til Sagen, i Philosophien bevise Noget *a priori*? — Ja. Philosophien har et reent apriorisk Element, det blot ontologiske. Her har den af Hegel med størst Energie gennemførte, skjøndt allerede før hans Tid oftere

brugte, dialektiske Begrebsudvikling sin fulde Betydning. Tænkningens almindelige Bestemmelser lade sig virkelig udvikle i en saadan dialektisk Sammenhæng, at den ene Kategorie fører til den anden, og et apriorisk System af Bestemmelser for al Tilværelse lader sig ved denne Fremgangsmaade tilvejebringe. Om endogsaa ingen hidtil givne Fremstilling af denne Videnskab i alle Henseender svarer til Ideen af en apriorisk Ontologie, er der præsteret saa Meget, at det maa være klart for enhver Sagkyndig, at en saadan Plan lader sig realisere; thi derom kan man være temmelig overbevist, naar man alt har seet, at de vigtigste aprioriske Begreber staae i et saadant Forhold til hinanden, at det ene gaaer over i det andet; og Dette i det Mindste er paa Videnskabens nærværende Standpunct vist med fuldkommen Klarhed. I den saakaldte speculative Logik, hvis Idee Hegel har fattet, havees en Gjenoplivelse af den ved den kritiske Philosophie fortrængte Metaphysik eller Ontologie; men med denne Videnskab er ogsaa Philosophiens reent aprioriske Partie tilendebragt. Dermed er et Indbegreb af almeengyldige og nødvendige Bestemmelser for alt Eksisterende udtalt, men ikke Nødvendigheden af den virkelig eksisterende Verden med sin uendelige Bestemthed esterviist. Den virkelig eksisterende Verden kan man kun kjende ved Erfaring, og ingen Philosophie kan a priori bevise Nødvendigheden af den udtømmelige Rigdom af Bestemmelser, hvormed den træder frem. Men Ontologien indeholder ligesom Mathematiken en Sum af hypotetiske Sætninger: den giver en apriorisk Udvikling af alle de Prædicater, der maae udsiges om Alt, hvad der skal kunne eksistere; men at Noget virkelig eksisterer, maa erkjendes paa en anden Veie. Det er kun Eksistensens ufravigelige Betingelser, ei dens hele factiske Indhold, der af Videnskaben kan udvikles a priori. Men naar man altsaa ikke af blot abstracte Begreber kan godtgjøre Nødvendigheden af, at Noget eksisterer, kan man naturligviis endnu

mindre gjødtgjøre Nødvendigheden af, at „disse“ endelige Fornuftvæsener eksistere med Bestemmelsen Udødelighed.

Men maaskee man, med en liden Modification af Fordringen til et ontologisk Beviis for Udødeligheden, kunde fuldkommen tilfredsstille den. Ontologien lærer mig, hvad der nødvendig følger af, at Noget sættes som tilværende; thi den udfolder mig egentlig blot Begrebet Tilværelse. Men maaskee jeg ved at forfølge Begrebet Tilværelse befinder, at det ei er færdigt, før jeg kommer til Begrebet endelige Fornuftvæsener, som ere udødelige; naar jeg da til denne aprioriske Erkjendelse lægger min ved Erfaring givne Vished om, at Noget eksisterer, har jeg jo et, vel ei reent apriorisk, men dog aldeles tilfredsstillende Beviis for, at der maa gives Mennesker eller eadelige Fornuftvæsener, som ere udødelige. Mit Beviis beroer altsaa deels paa den mig ved Erfaringen givne Vished om, at Noget eksisterer, deels paa en Tankeudvikling, som har uimodsigelig, logisk Vished. Uagtet Overbeviisningen om Udødelighedens Realitet ved denne Bending af Beviset ikke kommer til at beroe paa en reen apriorisk Tankegang, hvilket er en iøinefaldende Umulighed, er den dog fuldkommen fast og uimodsigelig.

Saaledes have vi med Føielighed indladt os paa en Tankegang, som er den eneste, der kunde tænkes at føre til et ontologisk Beviis for Menneskets Udødelighed. Men en opmærksom Læser vil let have opdaget, at der er et stort Spring i Beviset. Der er nemlig forudsat, at endelige Fornuftvæsener og Mennesker ere Begreber, der uden Videre kunne sættes i hinandens Sted. Hvis da Beviset skulde være aldeles tilfredsstillende, skulde jeg, ad den ontologiske Vej, kunne komme til et saa fuldstændig bestemt Begreb om det endelige Fornuftvæsen, at jeg med apodictisk Vished kunde ombytte det med Begrebet Menneske; men hvo vil troe, paa Muligheden af en saa lang apriorisk Tankegang? Indtil da Nogen løser denne Opgave, som endnu Ingen har forsøgt paa,

negte vi dristig Muligheden af at føre noget apriorisk Beviis for Menneskets Udødelighed.

IV.

I det Foregaaende ere Grændserne for den aprioriske Erkjendelse antydede, og det er fortelig viist, at hverken et matematisk eller et ontologisk Beviis lader sig føre for Menneskets Udødelighed. Det er med Hensyn til Videnskabens meest gjængse Talebrug, jeg har omtalt den Vished, som Mathematiken, og den, som Ontologien medfører, som to forskjellige Arter af Vished, skjøndt jeg selv har den Overbeviisning, som jeg i det Mindste ikke i den nærværende Sammenhæng seer mig i Stand til at retfærdiggjøre, at man i begge Videnskaber bevæger sig i een og samme aprioriske Region. Naar begge Videnskaber træde frem i deres fuldendte Skikkelse, da maa det vistnok vise sig klart, at Mathematiken er et i Detail gennemført Capitel af Ontologien, den er nemlig en eenfaldig Udvikling af Qvantitetens Bestemmelser. Men hvad ovenfor er sagt om aprioriske Beviser for Menneskets Udødelighed, staaer fast, hvorledes man end dømmer om den sidste Paastand.

Nu spørge vi, om der ikke kan gives noget andet videnskabeligt Beviis for en Bestemmelse ved individuelle Væsners Begreb, end et reent apriorisk. Vi træde her ind paa en anden Erkjendelsens Mark, hvilken Ontologien gennemtrænger som et ordnende Princip, og hvori dens abstracte Begrebsbestemmelser gjentage sig under mange concrete Skikkelser. Men her bliver Erkjendelsens Fremstilling af meget meer organisk Natur, end i dens aprioriske Territorium. Her bliver det meer øiensynligt, at der gives flere mulige Anordninger af Begrebsfølgen, af hvilke hver har sine Fordele

og sine Mangler. Hovedsagen er her en concret Verdensanskuelse, for hvis Gyldighed der ikke kan føres andet Beviis end dens fuldstændige Fremstilling. Denne Verdensanskuelse maa som en Spire i Forveien være tilstede i Tænkerens Aand, om han skal være i Stand til at fremstille et videnskabeligt System, og Systemets formelle Fuldkommenhed tjener blot til at give det større Tydelighed for Philosophen selv og at skaffe Meddelelsen større Bestemthed. Er den Verdensanskuelse, der ligger til Grund for den hele Fremstilling, oprindelig skjæv eller usand, da hjælper al Energie, Skarpsind og Flid i Udførelsen af enkelte Dele ikke det Mindste til at skaffe Systemet større Gyldighed. Den fuldkomne systematiske Udarbeidelse bringer blot Ophavsmanden til ret at forstaae sig selv og tvinger Læseren til at tænke sig Systemet netop saaledes, som Forfatteren har tænkt sig det; idet den meer og meer affjærer ham enhver Mulighed af at forfalste Systemets Verdensanskuelse ved Misforstaaelser og Tilfætninger af en anden Aand.

Enhver fuldstændig Verdensanskuelse har to Sider: den har deels sin Rod i Erfaringens Verden, deels taber den sig i det Usandselige. Men ved denne i begge sine Yderligheder ret isinefaldende Modfætning frembringes den store Misforstaaelse, at enhver af disse Regioner udgjør et aldeles for sig værende Heelt. Der gives Tænkere, som holde for, at selv den udvortes Erfaringsverden kan blive Gjenstand for en afsluttet Erkjendelse, der ved sin afgjorte Paalidelighed har et Fortrin for Speculationen, der efter deres Mening gaaer ud paa en Drømmeverden. Denne Mening kommer af Mangel paa Eftertanke; thi en grundig Reflexion vilde vise den grovere Empiriker, at han idelig benytter sig af Begreber og Grundsætninger, som ikke kunne forklares af sandelige Fornemmelser, og som dog strække sig gjennem alle hans Antagelser. Nu gives der vistnok Videnskabsmænd af en saadan intellectuel Ugyldighed (der snart kommer af Genie, snart af Dum-

hed), at de kunne arbejde med Held i en eller anden Videnskab, uden at forstyrres ved Reflexioner over Videnskabens usandselige Forudsætninger. Men denne Ufskyldighed er blandt virksomme Hoveder meget sjelden: de fleste føle her, at de maae vogte sig for Grublen over deres egen Fremgangsmaade. Men begynde de ret at forvikle sig i Reflexioner over deres Tæknings aprioriske Forudsætninger, da gives der ingen anden Udvei for dem af den tiltagende Forvirring, end at forfølge de usandselige Traade — de aprioriske Begreber — som gennemkrydse deres Forestillingskreds, lige til den oversandselige Region.

Den anden Side af en fuldstændig Verdensanskuelse er Indbegrebet af dens Antagelser om det Oversandselige. Her er det især, man i den nyere Tid har spurgt om saadanne Antagelser videnskabelige Grund. Her er det, man under mange forskjellige Benævnelser af Problemet har spurgt om Muligheden af et veiledende Princip og en Methode, hvorved man kunde forvisse sig om en transcendent eller transcendental Erkjendelses Realitet. Hvorledes Individet nuomstunder er kommet til sine bestemte Antagelser om det Oversandselige, kan ei være noget tvivlsomt Spørgsmaal; thi som aldeles eenligt veed det Intet om det Oversandselige. Vorer det op mellem Dyr, har jo endogsaa Erfaring lært at det ikke kommer til nogen Bevidsthed om Fornuftens Sandheder. Men i Staternes Skjød bliver det deelagtigt i en Tradition om det Oversandselige, som endogsaa før Christendommen har levet i ethvert udviklet Statssamfund. Blot ved sig selv, som eenligt Individ, hæver Ingen sig til Bevidsthed om Religionens Begreber. Den, der troer, at han forkaster al Autoritet og ved sin Tæknings frie Selvvirksomhed gjenfinder et nyt Resultat, der er hans blot selverhvervede Eiendom, har dog, forsaavidt han paa en fremmende Maade griber ind i Slægtens Udvikling, altid haft en stor Veiledning i Traditionen, uden hvilken hans Tækning havde forvildet sig i subjective, frugtesløse Indfald. De fleste

saakaldte Rationalister sensu strictissimo, hvis Tænkning blot er critisk, ikke productiv, gjøre ikke Andet end reducere Traditionens Sætninger til en mindre Sum, en Rest, hvorved de vilkaarlig blive staaende. Selv den absolute Fornægter, hvis aandelige Selv-virkelighed blot viser sig i Negationen af det Bestaaende, vilde jo uden Traditionens Modstand aldeles ikke finde nogen Anledning til at gjøre sit rene Jeg gjeldende. Hans Tæknings Arbeide var endt af Mangel paa Stof, og han maatte høilig sarne „de Fordomme“, hvis Bestridelse dog skaffede hans aandelige Liv et Slags Fylde og Bevægelse.

Den positive Selvtænkning, der videnskabelig udtaler, hvad Tiden veed om det Oversandselige, veiledes, med eller uden Bevidsthed derom, af den i Samfundet levende og vorende Tradition, der idelig fornyer sin Skikkelse. Selv naar han med den frieste Selvtænkning fremstiller Erkjendelsen af det Oversandselige i en selvskabt Form og med fuld Overbeviisning, da har dog den uafbrudt strømmende Overlevering tjent til at give hans Tænkning sin Retning. En Grunderkjendelse, som han har tilfældeds med sin aandigt levende Samtid, og som ikke blot møder ham under Skikkelse af et Læreforedrag, men ligesaavel under den tidt mere vækkende Form af skriftlige eller mundtlige Aphorismer, ja selv i dristige Utringer af hans egen Mund, som han ikke begriber hvorfra han faaer, giver ham de faste Puncter, hvorefter hans Tænkning skrider frem: de tjene ham ligesom Landmaalerens brogede Stofke, der for denne betegne sammenhængende Linier.

Hvilken Kilde der tilsidst maa tænkes for den religiøse Tradition, som er i en uafbrudt Borden og Udvikling, og altsaa ikke maa forestilles som en blot historisk Overlevering, skal egentlig ikke omtales her, hvor vi tage denne Kjendsgjerning som given, for dertil at knytte andre Betragtninger om den videnskabelige Erkjendelses Natur. Dog gjøre vi i Forbigaaende den Bemærkning, at det kun er en foreløbig Forflaring, naar man udgiver en saa-

dan Traditions bestandige Borden for en Frugt af en ubevidst Dialektik eller af Begrebets egen Selvbevægelse; om man endogsaa tænker Noget derved, hvilket der just ikke altid er tilstræffelig Grund til at antage om dem, der føre dette eller lignende Udtryk i Munden. Man kan ligesaa godt forklare sig de tidt ubevidste Fremskridt i Erkjendelsen, hvorved Tidens ideale Tradition beriges, af en høiere Tiltrækning, hvorved Tænkningen ledes mod sin usynlige Pol; og derved er maaskee allerede Mere sagt. Udrevet af al videnskabelig Sammenhæng har et Udtryk med videnskabelig Klang slet ikke større Grundighed, end et ret naturligt Billede. Sammenligne vi Tænkningens uafbrudte Nærmelse til et Maal, den ikke selv kjender, med Trækfuglens Flugt til et Land, den aldrig har seet, da er det intet blendende Spil med tilfældige Ligheder, man ved en saadan Tale driver, men man berører en gennemgribende Naturanalogie, der har bogstavelig Sandhed.

Vi have altsaa angivet to væsentlige Sider, der fremtræde ved enhver nogenlunde fuldstændig Verdensanskuelse; paa den ene Side den empiriske Opfattelse af Sandseverdenens Phænomener, paa den anden Side den christelige Tradition om det Oversandselige, der altid beriges og berigtiges i Tidens Løb. Det Tredie til disse to Extremer, der for os i den nærværende Tingenes Orden har den fuldkomneste Virkelighed og giver Menneskelivet sin egentlige Fylde, er det Oversandseliges Tilstedeværelse i det Sandelige, naar det bliver Gjenstand for en Erfaring af høiere Art. Men bestandig huske vi paa, at den sande Gjenstand for vor Erkjendelse derfor ikke er indskrænket til disse Aabenbaringsformer, men har en langt rigere Virkelighed, end den, vi omfatte med vore abstracte Begreber og Forestillinger.

Den christelige Tradition og den egentlige Empirie, saavelsom den høiere Erfaring, hvori det Oversandselige møder os paa bestemt Tid og Sted i Virkeligheden, afgive de discrete Puncter, som maae have deres Plads i en rigtig Verdensanskuelse, og Phi-

losophens systematiske Fremstilling udtaler med formel Fuldkommenhed kun den Erkjendelse, der først var tilstede hos ham paa en umiddelbar Maade og i en udannet Form. En Philosophie har tilsidst intet andet Beviis end Evidentsen af dens fuldstændig udtalte Verdensanskuelse. Hvis da denne Verdensanskuelse, som ligger til Grund derfor, enten strider mod den langt mægtigere Tradition, som er hele Menneskehedens Eiendom, eller mod de ved lavere og høiere Erfaring fastsatte Puncter, der nødvendig maae have deres Plads deri, da forsvinder den, saasnart som den har fuldstændig udtalt sit Ord, og er tilfulde begreben. Det hjælper da ikke, at Philosophen forsikkrer, at han har ført Beviis for enhver af sine Sætninger; thi enhver Kjender af Systemet mærker dog med Tiden, at den hele Cyclus af Sætninger tilsidst bæres af en Verdensanskuelse, paa hvis Sandhed alle de enkelte Deles Sandhed beroer.

Hidtil har Ingen ført et videnskabeligt Beviis for Ugyldigheden af den christelige Uddødelighedslære; thi Opfinderen af et saadant Beviis maatte nødvendigviis bruge een af to Fremgangsmaader: enten maatte han udhæve Kjendsgjerninger i Erfaringsverdenen, som ikke lode sig bringe i Harmonie med Læren om Uddødelighed, hvilket Ingen hidtil har gjort; eller han maatte give en overbevisende Fremstilling af en Verdensanskuelse, hvori Uddødelighedslæren var aldeles tilovers. Det Sidste har været jævnlige forsøgt, s. Gr. i den hegel'ske Philosophie, men Tiden vil vise og har allerede saa temmelig viist, at den Verdensanskuelse, som fremstilles deri, ligesaavel som enhver anden, der strider mod den christelige Traditions Hovedsætninger, vil forsvinde som en Chimaire, naar den er bleven nogenlunde forstaaet af sin Samtid. Saaledes har Friedr. Richter mod sin Villie bidraget meget til Gjendrivelsen deraf, ved at give fattelige Forklaringer over flere Puncter deri, der klart vise Uddødelighedslærens Uovereensstemmelse med Systemets Aand. Paa denne Maade fremkommer det indi-

recte Beviis for Menneskets Udødelighed, der jævnlig gjentager sig i Videnskabens Historie, og som bedst føres af Udødelighedslærens Modstandere. Det bestaaer i en consequent Udvikling af en Verdensanskuelse, der aldeles udelukker hiin Lære; thi det vil altid befindes, at en saadan Verdensanskuelse kun behøver med Udsørlighed at udbrede sig i alle sine Følgesætninger, for snart at finde sin Undergang. Men da der kan gives utallige falske Verdensanskuelser, der udelukke Udødelighedslæren, ligger det i Sagens Natur, at dette vidtløftige Beviis aldrig bliver fuldbragt.

Paa den anden Side lader der sig heller ikke føre noget andet Beviis for Udødelighedsbegrebets Realitet, end den videnskabelige Fremstilling af en Verdensanskuelse, hvori det har Anvendelse paa sin Plads som et Led, der ikke kan undværes i Systemet. Naar da den Sætning, at Mennesket er udødeligt, nærmest staaer i Forbindelse med bestemte Sætninger i Systemet, kan derved frembringes det Skin, at der i visse Capitler deraf forefindes Beviser for Udødeligheden, som kunne uddrages og for sig tagne tilveiebringe fyldestgørende Overbeviisning. Men, nærmere beseet, henter dog Beviiset al sin Styrke fra den Verdensanskuelse, som ved hele Systemet faaer sin Fremstilling, og kan ikke have nogen Betydning for Modtageren, med mindre man i det Væsentlige hos ham kan forudsætte samme Verdensanskuelse.

Som en almindelig udbredt Verdensanskuelse, med hvilken den rette Udødelighedslære ikke kan bestaae, have vi alt ovenfor omtalt den eenfaldige Pantheisme, som bliver staaende ved det abstracte Begreb om en eneste Substant, der lader sig tilsyne i en uendelig Række af forgængelige Væsner. Ligesaa lidet harmonerer Udødelighedstroen med den logiske Pantheisme, som endeel af Hegels Efterfølgere bekiende sig til. Dette paaistaee vi med den største Sikkerhed, uagtet nogle af Lærens Tilhængere indbilde sig efterhaanden at kunne bringe dens kunstige Begrebsbygning i Overensstemmelse med Christendommens Hovedsætninger. Umulighe-

den heraf indlyser efter min Overbeviisning endog for en løselig Betragtning. Efter den logiske Pantheisme kan det videnskabelige Begreb saaledes gennemtrænge den hele Tilværelse, at Viden og Væren falde aldeles sammen, uden at nogen ubegreben Rest bliver tilbage. Der antages, at det er muligt, ved en immanent eller, som vi her have foretrukket at kalde det, en apriorisk Tænkning at udtømme alle Tilværelsens Bestemmelser, saa at slet intet Residuum levnes som Gjenstand for blot Erfaring. Deraf følger med den rimeligste Consequents, som en heel Deel af Systemets ærlige Befjendere uden Betænkning indrømmer, at de tallose Fornuftvæsen er ikke som „disse Personer“ udgjøre nogen væsentlig Deel af Tilværelsen, men blot ere temporære Former for Aandens med logisk Nødvendighed bestemmelige Proces. Ethvert endeligt Fornuftvæsen bliver efter den til Grund liggende Hypothese kun et forsvindende Bølgeslag i Tænkningens Ocean, hvis Undulation er bestemt ved en ufravigelig Nødvendighed.

Under Tidsalderens Bestræbelse for at opnaae den formelle Forstaaelse af denne Philosophie, kom det ikke til den sidste Prøve, som skulde vise, om nu omsider den Verdensanskuelse, som var bleven udtalt deri med en ikke tilforn kjendt alsidig Bestemthed, var i Stand til at frembringe fuld Overbeviisning. Nu, da Systemet har udtalt sit Ord, kan man med Sikkerhed sige, at det ikke har udholdt denne Prøve. Det strider nemlig mod væsentlige Puncter i den ældgamle Tradition, hvis Indhold er Menneskehedens sande Erkjendelse af det Oversandselige: thi ethvert System, der udelukker væsentlige Partier af denne Erkjendelse, kan aldrig i Længden hærde sine Fordringer paa almindelig Gyldighed i Videnskaben. Ikke mene vi, at det kan finde sin sande Gjendrivelse ved en Henviisning til Traditionen under en af dens umiddelbare Former, men det bliver nødvendigvis fortrængt ved Sandhedens Magt i Videnskabens Rige. Det er ikke som udvortes Autoritet, at den religiøse Tradition

betvinger et mangelfuldt System, men ved Tænkesfrihedens Brug og Fornuftens Kraft. Det er nemlig alene denne levende Tradition, der formaaer at fylde Sindet med fornustig Overbeviisning.

Egentlig findes netop den her udtalte Synsmaade med andre Ord hos Hegel selv, men hans Philosophie har ikke den foregivne, men kun en tilsyneladende Overeensstemmelse med den christelige Traditions Indhold. Et afgjørende Beviis herpaa er dens fuldkomne Savn af en sand Udødelighedslære. Dette er nu almindeligt følt af hiin Skoles selvstændige Tilhængere, og de søge at raade Bod paa dette Savn, med hvilket de klart indsee, at Systemet ikke kan opnaae det udbredte Herredømme, som de havde haabet for det. Men hvis en saadan ny Bestanddeel skal optages i Hegels System, følger deraf en gennemgribende Forvandling af alle Systemets Hovedpartier, efter hvilken dets Tilhængere ikke meer kunne beholde Hegels Navn til deres Løsen, og ikke meer have noget Tilhold i dette Navns udvortes Autoritet.

Naar nu Hegels Disciple, hvergang et Fragment af et nyt System kommer dem for Dje, møde det med den Erklæring, at det ikke er beviist, da have de for saavidt Ret, som ingen Verdensanskuelse har været udtalt med formel Fuldstændighed, uden deres store Mesters, og forsaavidt som der ikke kan føres noget andet Beviis for en Philosophies Gyldighed, end dens bestemte og fuldførte Fremstilling. Men der vækkes hos Ukyndige, der saa let herved tænke paa den mathematiske Demonstration, en Forestilling om apodictisk Visshed, som ei er tilveiebragt ved Hegels System, og som udenfor Ontologien ei kan tilveiebringes ved nogen Philosophie. — Naar da en Verdensanskuelse er bleven fuldstændig fremstillet, og saaledes det Beviis for dens Gyldighed er ført, som er det eneste mulige, da kan dette netop befindes at være et Beviis for dens Ugyldighed, fordi Overbeviisningen derom muligen kan være vaft hos Enhver, hos hvem den sande

Verdensanskuelse findes i en umiddelbar Skikkelse; thi en Saa-
dan kommer let efter, at en urigtig Lærebygning, uagtet al sin
architectoniske Fuldkommenhed, tilsidst dog kun er en omstændelig
Paastand. I Sandhed gjendrevet kan da et System være ved
sig selv eller ved den Verdensanskuelse, som fremstilles deri; men
unegtelig savnes den udvortes Gjendrivelse, saalænge der ei i dets
Sted er sat en fuldstændig og bestemt Udvikling af den sande
Verdensanskuelse. — Dog et andet Spørgsmaal, som vi troe at
maatte besvare benegtende, bliver det, om en formel fuldkommen
Fremstilling af den sande Verdensanskuelse bør eller tør fremtræde
med en saa kunstig Articulation og en saa stor Overflødighed af
synonymiske Distinctioner, som det hegelske System har gjort.
Det vil sikkert allerede derved gøres umuligt, at Tidsalderen, i
sin stigende Utaalmødighed, ei anden Gang vil følge en saa gigan-
tisk Lærebygning med sin Opmærksomhed. Men hvad man end
vil vente, der skal udvikle sig af Tidens Skjød, er det især af
Vigtighed at fastholde den Sandhed, at en Philosophie ved sin
blotte formelle Fuldkommenhed ikke vinder nogen af sin Verdens-
anskuelse uafhængig Vished. Er dens Verdensanskuelse skjær, da
afsløses den foreløbig ved en mindre videnskabelig, umiddelbar
Erkjendelse af Sandheden, der finder sin urolige, gjærende Form
i fragmentariske Fremstillinger.

Hvad der gjelder om den logiske Pantheisme, der med usæd-
vanlig Kraft og Kunst er bleven udtalt i et fuldstændigt System,
gjelder endnu meer om den vulgære Pantheisme, der har havt sin
Form i mangfoldige flygtig antydede Systemer, og nu tilsidst har
den i det literære Conversationsprog. Mod den har den sande
eller alsidige Verdensanskuelse end større Ret til at fremtræde i
sin umiddelbare vaklende Skikkelse. Denne Pantheisme er nu ble-
ven til en herskende Fordom. Hvad Betydning den har i Viden-
skabens Historie, er ovenfor omtalt, men den udvortes eller psy-
chologiske Grund til dens nærværende Herredømme i den dannede

Verden er den vidt udbredte Frygt for at lægge borneret Tænke-
maade for Dagen. Fordi det virkelig er Mangel paa Evne til
at holde Skridt med Tiden, der nuomstunder gjør, at Somme
reent savne det pantheistiske Element i deres Bevidsthed, frygter
man for at bekjende sig til Troen paa en personlig Gud. Man
holder nemlig for, at denne Tro ikke lader sig bringe i Harmonie
med nogen Slags Pantheisme, og derfor kan paadrage sine Til-
hængere Ringeagt*) i den videnskabelige Verden.

Ligesom altsaa Overbeviiisningen om Udødelighedsbegrebets
Realitet altid hviler i en Verdensanskuelse, kan der heller ikke gives
andet Beviis derfor, end den organisk sammenhængende Frem-
stilling af en saadan Verdensanskuelse. Uagtet derfor Udødelig-
hedslæren i Systemet kan fortrinsviis knyttes til visse Hoved-
stykker deraf, finder dog den opmærksomme Læser i alle dette
Partier Spor til Forudsætning af Dødelighed eller Udødelighed.
Hvis Udødelighedsbegrebets Ugyldighed ei var forudsat i saa mang-
foldige Bearbejdelser af Philosophiens Discipliner, hvori det ei
med et Ord berøres, vilde de overalt have faaet et aldeles for-
andret Udseende. Med andre Ord, en videnskabelig Fremstil-
ling af Philosophiens Læresætninger bliver kun for Læseren syn-
thetisk, for Philosophen selv er den altid analytisk, og ethvert

*) Der gives intet literært Strategem, der i Tysklands videnskabelige Po-
lemik har gjort saa god Virkning og vaakt saa megen Efterligning, som
haanlig Dmtale af Underledestænkende. Lige fra Fichte til Hegel har
de berømte Systemers Eftersølgere saa nøiagtig copieret deres Mesteres
Rhetorik i den haanlige Declamation, at man ret kan forestille sig, hvor-
ledes deres unge Hjerter i deres Læreaar have banket af Længsel efter
at komme til at føre et saadant overlegent Sprog. Saaledes overbyder
Schad langt Fichtes djærve Udsald paa Idealismens Modstandere, og
blandt mange Andre har Hinrichs i Fortalen til sin Logik uden at nævne
sin Kilde udsfreveret Sarkasmer af Hegel.

Hovedpunct er forudbestemt i den Verdensanskuelse, som successivt oprulles under Fremstillingen, og som i sin Totalitet er sit eget Forsvar.

V.

Al Udskillige hører man den Erklæring, at de sætte liden Priis paa videnskabelige Beviser for Menneskets Udødelighed, fordi deres Overbeviisning derom beroer paa Udsagn af den hellige Skrift, om hvis Guddommelighed de have fuldkommen Forvisning. Men dersom deres Forsikkring er sand, dersom de føle virkelig Overbeviisning om den christelige Læres Sandhed, kan denne Overbeviisning dog umulig være fuldkommen uafhængig af Lærens Indhold. De maae dog først paa en eller anden Maade være komne til Bished om Sandheden af Christendommens Hovedsætninger, inden de kunne bringes til at betragte Skriftens Ord som deres Erkjendelses Grund. Da nu Udødelighedslæren selv netop er en af Bibelens Grundlærdomme, hvis Gyldighed man først maa antage, for at komme til fornuftig Tro paa Bibelen, kan man med bedre Grund opstille den omvendte Paastand, at fornuftig Overbeviisning om Skriftens Useilbarhed blandt Andet beroer paa Overbeviisning om Menneskets Udødelighed. Nuomstunder kan dog intet Menneske, der staaer paa et Dannelsesstrin, der medfører Modtagelighed for fornuftig Overbeviisning, være saa ubekjendt med Skriftens Hovedlærdomme, at det ikke veed, at Udødelighedslæren findes mellem dem. Hvis han da paa en fornuftig Wei kommer til at troe paa Skriftens Autoritet, maa denne Lære dog komme med i Betragtning, medens hans Tro paa Bibelens Tilforladelighed uddanner sig. Saaledes forholder det sig ogsaa altid i Virkeligheden: al fornuftig Overbeviisning om Bibelens Guddommelighed, har sin Grund i en foregaaende Forvisning om den christelige Verdensanskuelses Sandhed. Nu er det

jo endogsaa en stor Sjældenhed, at nogen Dannet kommer til Bibelens Læsning, inden han er bleven bekendt med den Cyclus af religiøse Begreber, der udgjøre det væsentligste Indhold af Tidens Bevidsthed om det Oversandselige. Men hvilken Combination af usædvanlige Omstændigheder man end her vil digte sig, vilde aldrig noget Individ blot af Skriften være i Stand til at udvikle sig den hele christelige Tradition. Et Erfaringsbeviis var her umuligt; thi den aldeles Genlige kan aldrig komme til fornuftig Selvbevidsthed, og naar han ved Samliv med Andre vækkes dertil, da faaer han med det Samme Bekjendtskab med Selskabets fælleds Forestillingskreds, der er saa gjennemtrængt af det christelige Element, at dette ikke til et Experiment lader sig udsondre.

Paa dette Sted vil jeg forklare mig noget nærmere over Udtrykket den christelige Tradition, som jeg paa disse Blade saa tidt har betjent mig af. — Hos Enhver, der i christelige Stater kommer til aandelig Selvbevidsthed, begynder et Anlæg til en selvstændig Verdensanskuelse at udvikle sig, ved udenfra kommende Anledninger. Den subjective Selvudvikling er paa ethvert Punct betinget ved et Stof, der med eller uden Plan meddeles udenfra. Individets religiøse Bevidsthedskreds — den være nu meest udfyldt med Billeder eller med Begreber — drager sin væsentlige Næring af den christelige Tradition, som under utallige Metamorphoser bevæger sig i de cultiverede Stater. Det er den samme Tradition, der snart viser sig under Form af populære Forestillinger, snart reproduceres i philosophiske Begreber. Men hvad der skal have væsentlig Hold, maa følge Strømmen af den christelige Tradition. Hvad der vil danne sig aldeles udenfor det fælleds Medium, bygger i Luften uden Fundament, og opløser sig af sig selv som en Sum af subjective Indfald. Ingen siendrig Combination af subjective Indfald kan i længere Tid friste sin faliske Tilværelse uden tilsyneladende Overeensstemmelse med den christelige Tradition. Den høieste theoretiske Aandsfrihed kan kun

opnaaes ved en selvstændig Reproduction af den meddeelte fælleds Tradition; og deri bestaaer tildeels et Individ's Sundhed paa det aandelige Liv, at det er i Stand til, af den store Brimmel af falske Forestillinger og Begreber at uddrage den rette Tradition til Næring for det aandelige Liv.

Men under hvilken Form Individet end besidder sin Erkjendelse, afledes al Visshed for enkelte Sætninger fra deres Sammenhæng med den Verdensanskuelse, der bærer det Hele, og som i sin Totalitet medfører Overbeviisning. Men den Verdensanskuelse, der medfører sand Visshed, er altid den fremskridende christelige Aands Bærf, og ingen blot Opdagelse af den individuelle Selvtænkning. Dog kan den saa aldeles træde frem under Selvtænkningens Form, at Individet kan føle fuldkommen fri Selvvirksomhed under den Tænkning, hvorved det reproducerer den fælleds christelige Tradition. Det mærker maaskee ikke engang Traditionens Magt over det; men indbilder sig blot ved egen Kraft at have opdaget den fælleds Sandhed, som under en ny Skikkelse fremtræder hos det. — Keppe vil Rogen, der veed, hvad christelig Aand er, miskjende dens Indflydelse paa en heel Deel af Schillers Arbejder, uagtet denne Digter ikke selv henførte dem til dette Udspring, eller fremtraadte som en Befjender af Christendommen. Den christelige Tradition kan fremtræde som rationalistisk, forsaavidt som Individet er sig bevidst, at dets Verdensanskuelse, som stemmer dermed, udspringer af dets eget Indre, idet den med fuldkommen Frihed reproduceres i et videnskabeligt System. Men den er desuagtet paa en Maade supranaturalistisk, fordi det kun er i sin Overeensstemmelse med den objective Tradition, at den frie Tænkning kan komme til Visshed og Tilfredsstillelse. Naturligviis har den, hos hvem den christelige Tradition kraftig udvikler sig, dog ikke noget rigtigt Begreb om dens Natur, naar han anseer sin Erkjendelse for et Product af blot individuel Selvtænkning; men paa den anden Side giver man ikke den chri-

stelige Aand den Gæ, som tilkommer den, hvis man aldeles vil negte det supranaturalistiske Elements Tilstedeværelse hos Enhver, som ikke har saa udviklet Bevidsthed om sine Tankers Genese, at han selv antager dem for christelige og kan forfølge dem tilbage til deres historiske Oprindelse. Det er vanskeligt at indsee, at man mindre erkjender Christendommens Verdensmagt, naar man anvender Prædicatet christelig paa den Bevidsthed om det Over- sandselige, der deriveres fra den, om den end fragaaer sit Udspring, end naar man indskrænker denne Benævnelse til dem, der udtrykkelig bekjende sig til et kort Symbols Formular. — Om man end tager i Betænkning at kalde Individerne Christne, naar de ikke selv vedkjende sig dette Navn, kan man dog med god Grund kalde deres Livsanskuelse christelig, naar dens væsentlige Character bedst betegnes ved dette Prædicat.

Af det, som alt er sagt, er det nu for det Første klart, at her ved Ordet Tradition ei tænkes paa en uforandret Overlevering af et bestemt Antal Ord. Den overleverede Sandhed udvikles og voxer hos mangan En, der ikke selv bliver det vaer; thi Erkjendelsen kan ei være levende uden Fremskridt og Forandring af Form. Men jeg har paa disse Blade med Flid brugt Ordet Tradition, for dermed ret stærkt at betegne det ene Moment i al Sandhedserkjendelse, som tidt oversees, idet man udhæver det andet, nemlig det, at al sand Erkjendelse træder frem som Selvtænkning. Det eenlige Individ's Selvtænkning er afhængig af Menneskeslægten's fælleds Erkjendelse, saa at det aldrig ved sin blotte subjective Aandskraft opdager Sandheden som et absolut nyt Indhold, men den frieste Selvtænkning reproducerer og udvikler hele Slægten's Arvelod. En saadan Traditions Realitet antager næsten enhver fornuftig Tænker; men indrømmes en saadan Tradition, følger deraf, at den maa have sit bestemte Indhold, og der bliver ved enhver frisk Reproduction deraf med god Grund spurgt, om dens Indhold er gjengivet med Fuldstændighed. Der-

næst har jeg kaldt denne Tradition christelig, et Prædicat, som nærmest leder Tanken til den oversandselige Side af den overleverede Verdensanskuelse. Thi med Hensyn hertil bestrider vel neppe nogen Indsigtsfuld den Kjendsgjerning, at Traditionen er væsentlig forandret i det christelige Tidsrum. Hvis nu Noget frakjender den christelige Revolution i Menneskehedens Bevidsthed en saadan gennemgribende Indflydelse paa Erkjendelsens hele Organisation, at Prædicatet christelig for den hele Tradition derved kan ansees for at være retfærdiggjort, kan jeg ikke her føre nogen Strid derom: jeg indskrænker mig blot til den Bemærkning, at det i ethvert Tilfælde her nærmest er Bevidstheden om det Oversandselige, der kommer i Betragtning.

Efterat vi have berørt den Mening, at Uddødelighedslæren bedst kan bygges paa Skriftens Udsagn, føie vi nogle Bemærkninger til om en Theorie, som let kan bringes i Forbindelse dermed, nemlig den, at saavel Uddødelighedslæren som enhver af Religionslærens Hovedsætninger beroer paa Følelsens Vidnesbyrd. Der gives neppe nogen anden Titel, hvorunder saamange Synsmaader samles i Flæng; men desuagtet have de mangfoldige Theorier, der gjøre Følelsen til Erkjendelsens Criterium, for den fælleds Benævnelses Skyld tilsammen være underkastede stærk literær Forfølgelse. Alligevel kommer ingen Overbeviisning om en væsentlig Sandhed i Stand, med mindre Følelsen kan tilfredsstilles derved, og det er altid fra Følelsen, at det første Stød til Reformer i Erkjendelsen udgaaer. Saaledes kan der med god Grund paagstaaes, at Følelsen er en Magt, som altid factisk regjerer Videnskabens Historie, enten man vil indrømme den Ret dertil eller ikke. Endog den strenge Tver mod den eensidige Provocation til Følelsen har selv sit Udspring fra en Følelse.

For at komme til Sagen forudsætte vi som fuldkommen afgjort, at ethvert menneskeligt Individ har den Bestemmelse at udtrykke det almindelige Fornuftliv under en eiendommelig Form,

eller for at udtrykke den samme Tanke med et Par andre Talemaader, at dets virkelige Liv er dets Overeensstemmelse med sit Livs Idee; at det under ethvert sandt Fremfærd i sin Udvikling retter sig efter et høiere Forbillede. Naar Mennesket da i et Tidsmoment befinder sig i fuldkommen Overeensstemmelse med sin Idee, og har en umiddelbar Bevidsthed om denne Harmonie, er denne Bevidsthed en behagelig Følelse. Denne Sætning gjelder for alle Menneskelivets Former, de lavere saavel som de høiere: følgelig maa den Fremfærd i Sandheds Erkjendelse, som er alle Fornuftvæsners Bestemmelse, nødvendig medføre den behagelige Følelse af Individets Harmonie med Ideen.

Men ligesaa vist som det er, at den forfærdige Tænkningens Bendinger, naar den gaaer ud paa en fuldstændig Verdensanskuelse, altid bestemmes af Følelsen, saa lidet fremmer det Sandheds Erkjendelse, om ethvert Individ vil indskrænke sig til sin Subjectivitet og gjøre den lydelig gjeldende midt i Videnskabens Rige. Det kommer da an paa, hvis Følelse tilsidst er den reen menneskelige; thi kun den, der kan godtgjøre, at han er den fuldkommen restituerede Adam, kan forlange, at Andre skulle lade deres Tænkning styres efter hans eiendommelige Følelses Compas. Indtil den Tid kan han ikke gjøre Andet end enten indslutte sig i sin monadiske Selvtilfredshed, hvortil han har en ubestridelig Ret; eller bestræbe sig for at sætte en Begrebsudvikling i Stedet for en anden, som oprører hans naturlige Følelse.

Vi have ovenfor sagt, at den Tænkning, der gaaer ud paa Erkjendelse af concret Virkelighed, bestandig gaaer ud fra en Følelse. Vi maae her bestemt afvise den mulige Misforstaaelse af disse Ord, at dermed skulde menes den upathologiske Følelse af Overbeviisning, som man undertiden hører omtale, i Følge en anden Brug af Ordet Følelse. Om der gives nogen i Ordets bogstavelige Betydning følelsesfri Tænkning, lade vi her staae aldeles uafgjort; men det kan ikke negtes, at der gives en Tænk-

ning og en Overbeviisning, hvori den personlige Interessee træder umærkeligt frem. En saadan uinteresseret Tænkning er den mathematisk og den ontologisk, men den har ogsaa fun at gjøre med abstracte Begreber, og medfører paa ingen Maade nogen overmenneskelig Sindets Tilstand. Naar Tænkningen gaaer ud paa en concret Verdensanskuelse, kan den kun i Momenter være fuldkommen ligegyldig og uden al personlig Bevægelse ved Resultatet. Det er en vidt udbredt Bildfarelse, at den Tænkning, hvorved en reel Verdensanskuelse dannes, skulde kunne foretages med Menneskets halve Sind, som Regning med Tal eller Betragtning af geometriske Forhold.

Men naar vi nu paa den ene Side forsvare den Sætning, at Tænkningen i det Hele taget erhoder sin Retning af Følelsen, paa den anden Side indrømme, at intet Individ er berettiget til at opstille sin Følelse som den normale, synes det umuligt, at den menneskelige Tænkning kan skride sikkert frem mod sit Maal, mod Sandheds Erkjendelse. — Men fordi man indseer, at det enkelte Individ's Følelse ikke afgiver nogen Garantie for dets Tænkning's Rigtighed, kan man ved Siden deraf meget vel have den Overbeviisning, at hele Slægtens Tænkning ved Følelsen drages mod sin rette Pol. At antage dette bliver netop det Samme som at antage, at Fornuften stedse er den stærkeste Magt i Menneskeheden, og at Individernes Afvigelser (der tildeels gjendrive hinanden) forsvinde for Sandhedens Aand, ved hvilken hele Slægten føres afsted.

En Livsanskuelse, der oprører Menneskeheden's Sandhedsfølelse, har ved at udtale sig selv med Tydelighed og Bestemthed foreløbig gjendrevet sig selv, og derved vækkes Bestræbelsen for at fremstille den christelige Tradition i et nyt videnskabeligt System, der afløser det gamle, hvis Utilstrækkelighed er almindelig følt. Men at Mennesket, efter at Videnskabens Idee blot er anet, skulde berolige sig ved en umiddelbar dunkel Bevidsthed om Religionens Hovedind-

hold, er utænkeligt. Nuomstunder er det øiensynligt Menneskehedens Opgave, at bringe den christelige Traditions Indhold til videnskabelig Bevidsthed, og derfor kan et mangelfuldt System kun fuldstændig gjendrives ved et rigtigere, eller et, der med større Alsidighed sammenfatter, hvad der hører til den universelle Tradition. Men da for Tiden enhver Religionsphilosophie, der har mindste Betydning, udgiver sig for at have den christelige Tradition til sit Indhold, faaer dens udvortes Autoritet et farligt Stød, naar dens Uovereensstemmelse med et eller andet væsentligt Princip i Christendommen har tydeligt viist sig. Nu gives der ingen Sandhed, hvis Mangel det er saa vanskeligt at dække ved Palliativer eller at udfylde ved Sætninger, der have fjern Liighed dermed, som Uldødelighedslæren, fordi Savn deraf gjennemtrænger alle Hovedstykker af Systemet. Derfor vil Mangelen af denne Lære altid være den himmelige Brøst, der tidlig eller sildig bereder det forresten meest skarpsindige System sin Undergang.

VI.

Ovenfor er den Sætning opstillet, at Uldødelighedslæren bestandig vil gjøre sig gjeldende som et nødvendigt Moment i Sandhedens Erkjendelse. Ethvert System, der udtaler en Verdensanskuelse, hvori hiint væsentlige Moment mangler, vil nemlig, naar det er gennemført i sine Conseqventser, først findes uoverensstemmende med den sande Tradition i dens umiddelbare Skikkelse, og dernæst blive fortrængt af et fuldstændigere videnskabeligt System. Vi have tilsyneladende talt om tre forskjellige Magter, der nødvendig i Tidens Løb maae beseire ethvert vildfarende System: den sande Tradition, den normale Følelse og den sande Videnskab; men det er, nærmere beseet, een og samme universelle Over-

magt, som under disse forskjellige Titler gaaer af med Seieren. Den christelige Verdensanskuelse har ikke sin fuldstændige Form blot i den hellige Skrift, men i mange forskjellige Aabenbaringer af den levende Verdensaand; thi hvad der tilfredsstiller den normale Følelse, er Christendommens væsentlige Indhold. Men naar man da fra et Systems Standpunct spørger, med hvad Ret en Verdensanskuelse giver sig Navn af sand, og med hvad Ret en Følelse roser sig af at være den normale, da kan intet andet almeengyldigt Svar gives derpaa end den systematiske Fremstilling deraf. Over en videnskabelig Form, som er af den Betydning, at den bør ændses, kan hverken ubestemt individuel Følelse, eller Troeslæren i sin umiddelbare Skikkelse vinde grundig Seier. For at beholde Marken maa Sandhedens Aand paatage sig samme Skikkelse som dens Modstandere.

Nærmest skal altsaa her den Sætning udvikles, at ethvert System, der indeholder U dødelighedens Fornegtelse, gjendriver sig selv ved sine Følgesætninger. Det er ikke min Plan, i en broget Brimmel af Phantasiebilleder at fremstille de Livsforhold, hvori U dødelighedshaabets Tab maa være meest oprørende for den naturlige Følelse. Det har oftere været gjort, f. Ex. af Jean Paul, og det er den eneste Maade, hvorpaa man kan anskueliggjøre den Sandhed, at Dødelighedslæren ikke kan tilfredsstille den menneskelige Følelse. Her kan, som sagt, intet Beviis for U dødeligheden ventes udført; her anstilles blot Reflexioner over den Mulighed at føre Beviser derfor. Vi betragte da nu den Tankegang, som vi ovenfor have omtalt som et uendeligt indirecte Beviis for U dødeligheden, nemlig den, at Tilintetgjørelseslæren i enhver Sammenhæng, ret udviklet, nøder den menneskelige Bevidsthed til en Bending, hvorved den fra Fornegtelsens Tomhed kommer tilbage til den sande Religions Indhold.

Naar Mennesket med Overbeviisning om sin individuelle Forgjængelighed ret ordner sin Bevidsthedsfreds, taber dets Liv

enhver væsentlig Betydning. Den menneskelige Bevidsthed kan da i ingen Henseende beholde sin høiere Fylde, uden forsaavidt som den med Selvmodsigelse bevarer et laant Gjenstæn af Ideens Lys, der hører forgangne Perioder til. Erfaringen har lært, at den menneskelige Bevidsthed vel kan udvikle sig til herlige Former, hvor Begrebet om Udødeligheden kun er dunkelt forhaanden; men under den dogmatiske Fornegtelse deraf taber det, naar Mennesket har ret besindet sig, al sin Glæde og Rigdom. Denne Paastand ville vi tydeliggjøre ved kortelig at gennemgaae de væsentlige Momenter af Ideen, som giver Menneskelivet sit Indhold. Men dette skal efter Planen skee saaledes, at de Puncter meest udhæves, ved hvilket Savnet af Udødelighedsbegrebet lettest indlyser.

For det Første kommer efter Tilintetgjørelseslæren den sande Selvgættelse og overhovedet den rette Selvfjærlighed til at mangle sin egentlige Gjenstand. Her bliver den organiske Sammenhæng af Ideens forskjellige Sider især iøinesaldende, fordi Selvfjærligheden gennemtrænger alle Livets Former, og det abstracte Selv, strengt for sig taget, aldeles bliver til Intet. Vi kunde derfor, hvis her skulde gives en udførlig Udvikling af dette Moment, efter Sagens Natur betragte alle de følgende Momenter fra dette særegne Standpunct. Men vi indskrænke os til følgende Bink.

Naar Selvfjærligheden mangler sin Gjenstand, kan Ideen ikke komme til sit sande Liv i Menneskets Bevidsthed. Mennesket erkjender nemlig ikke den egentlige Sandhed, naar det ikke tillige føler den. Den Erkjendelse, der giver sig selv det pralende Navn af reen Tænkning og udelukker al Sympathie, den er kun en abstract, med Glid udstykket, Erkjendelse. Forsaavidt Tænkningens Arbeide, ja Tænkningens Glid er en nødvendig Betingelse for Opnaaelsen af concret Erkjendelse, er den følelsesfri Tænkning, som finder Sted i Mathematik og Ontologie, af stor Betydning og Vigtighed. Forsaavidt fremdeles den fuldendte Erkjendelse i den nærværende Tingenes Orden aldrig kan opnaaes, hører den

abstracte Tænkning her aldrig op. Men jo mere Begrebets sønderrevne Stykker begynde at samle sig til et Heelt, jo mere Tænkeren begynder at skimte den rette Sammenhæng i Tilværelsen, desto mere blive Tænkningens Arbejder afbrudte ved Anskuelsens Hviledage.

Al Erkjendelse gaaer ud paa det altid Værende, men under den sande Erkjendelse veed det erkjendende Subject, at det selv hører med til det altid Værende. Naar Tilintetgjørelseslæren ret gennemtrænger Menneskets Tankfreds, vil Erkjendelsen af det Evige meer og meer fordunkles. Ifølge denne Synsmaade hører nemlig Individet som Individ ikke til det altid Værende, men den, som ikke erkjender sig selv for at høre med til det Uförgjængelige i Tilværelsen, har ikke den levende Erkjendelse deraf, om han end med større logisk Dygtighed kan fremstille sin mangelfulde Verdensanskuelse. Kun hvor den individuelle Uddødeligheds Begreb optages med som et Element i Menneskets Verdensbevidsthed, kan sand Selvfjærlighed finde sin Plads deri. Og Selvfjærlighed er en ufravigelig Betingelse for den levende Erkjendelse og den sympathetiske Tilnærmning til det altid Bestaaende, uden hvilken Bevidstheden ei kan svare til sin Idee.

De dogmatiske Fornegtere af Uddødelighedstroen indrømme naturligviis den Kjendsgjerning, at Tilintetgjørelseslæren vanskelig kan blive ret almindelig udbredt i Menneskeheden, og de finde ligesom vi en vigtig Forklaringsgrund til dette Phænomen i den naturlige Selvfjærlighed. Men de tage Selvfjærligheden i en anden Betydning end den, vi her have taget den i. De sætte den ei i Forbindelse med den dybere Selvagtelse, ifølge hvilken Mennesket erkjender sig som Individ for et Led af den altid værende oversandselige Verden; men de tænke ved Ordet Selvfjærlighed blot paa den physiske Selvopholdelsesdrift, som Mennesket paa sit abstract dyriske Standpunct ei kan overvinde. Efter den rette Verdensanskuelse er denne lavere Tilskyndelse kun et Moment i den sande Selvbearingsdrift, men et Moment, der er saa uvæ-

sentligt, at denne, som Historien tidt har viist, kan føre Individet til at handle mod hiin elementære Drift.

Det er deels Braleri, deels Selvbedrag, naar saa Mange paaftaae, at en Verdensanskuelse, der tilfredsstiller den reen-menneskelige Selvfølelse, kan danne sig uden Udbødelighedsbegrebet. I denne Henseende lægger F. Richter i sit omtalte Skrift større Forstand og Sandhedskjærlighed for Dagen, idet han uden Betænkning tilstaaer, at Vissheden om Individernes Forgjængelighed er den største af alle de Ulykker, som ere uadskillelig forbundne med Menneskehedens Aaar, og at det er en Ulykke, mod hvilken der ikke gives nogen tilfredsstillende Trøst. Deri ville vist de Fleste være enige med ham, men ikke i den Forudsætning, som ligger til Grund for hans Philosophie, nemlig den, at en fuldkommen Erkjendelse af Sandhed skulde kunne slutte med en uopløselig Dissonans, eller med andre Ord, at Sandheden skulde kunne være oprørende for den menneskelige Følelse.

Tilintetgjørelseslæren maa da for det Første af den Grund forsvinde, at den oprører den sande Selvfølelse og Selvagtelse, uden hvilken Individet ei med den Deeltagelse, som er et Moment i al sand Erkjendelse, kan slutte sig til det Evige. Dernæst kan ingen sand selskabelig Interesse bestaae, naar Mennesker antages blot for temporære Bæsnere, der uophørlig blive til og for stedse forsvinde fra Tilværelsen. Al Stræben for Menneskevel og Indretning af Stater maa nødvendig ophøre, dersom Menneskene med Overbeviisning om hinandens absolute Forgjængelighed ret besinde sig over det Intetfigende i deres Planer. Kun den var i Stand til under slige Vilkaar at bevare sin Livslyst, der ved Travlhed i Livets Leg kunde bringe det til en uafbrudt Selvforglemmelse. Dertil ere Somme virkelig i Stand: de ansee Alt for at være Intet, men udføre med Tilfærdighed den ene Plan efter den anden, for ved en frivillig Illusion at vænne sig til at behandle det formeentlige Intet, som om det var Noget. Men til et saadant

tankeløst Selvbedrag kan hele Slægten aldrig bringe det. Ingen alvorlig Stræben for Andres Vel, ingen Deeltagelse i deres Bee kan bevares hos den estertænksumme Mand, naar han anseer deres Tilværelse for et kortvarigt Skyggespil. Man har ofte hørt, at En i Drømme har svedt Angestens Sved over den Maade, hvorpaa han har behandlet Mennesker, der kun vare hans egne Drømmesnyer, men har pludselig følt sig lettet ved at komme til Visshed om, at Alt var en Drøm og følgerlig ligegyldigt. Men efter Tilintetgjørelseslæren bliver Menneskets Handlemaade mod hverandre for den, der fjender Livets Korthed, omtrent saa ligegyldig som en længere Drøm. En Livsanskuelse, der fører til practisk Nihilisme, gaaer let over til en positiv Stræben efter at tilintetgjøre sig selv. Derpaa findes en heel Deel Exempler i Historien. Et paafaldende Exempel have vi blandt andre i en forchristelig Periode, da en consequent dialektisk Udvikling af den cyrenaiske og cyniske Philosophie netop førte til en practisk Nihilisme, der ei var Product af Enkeltes Griller, men havde sin dybe Rod i Tidens alderens Udvikling. Derved vakte en saa almindelig Livslede, at Regjeringen i Alexandria forbød Hegesias, med Tilnavn Beisithanatos, at foredrage sine Læresætninger, fordi de foranledigede en saa usædvanlig Mængde Selvmord. Det samme Phænomen gjentager sig i vor Tid, da den om sig gribende nihilistiske Livsanskuelse føder idelige Selvmord af sig, og de estertænksumme Statsphilosopher have fuldkommen Ret, naar de fra alle Kanter gjentage, at den egentlige Grund maa søges i den dogmatiske Fornegelse af Udødeligheden. Selvmorderne ere virkelig ogsaa de meest consequente Lærlinge af en saadan Skole: enhver estertænksum Tilhænger deraf synes at maatte ønske med Caligula, at Menneskeheden kun havde eet Hoved, for at han med eet Sværdslag kunde befrie den fra sin urimelige Livsdrøm.

Den, der kun tillægger de menneskelige Individuer Betydning som forbigaaende Former for den ene Aands Selvaabenbaring,

kan umulig uden Inconsequents nære nogen sand Menneskekjærlighed. De, som desuagtet, uden at sand Menneskeagtelse har nogen Grund i deres Livsanskuelse, lade de velvillige Følelser indtage stort Rum i deres Bevidsthed, indrømme derved de naturlige Følelser en Magt, som deres Forstand ikke kan billige. I Almindelighed er det ogsaa Trang til at erkjende bestemte menneskelige Individuer som uforgjængelige Gjenstande for deres Kjærlighed, der fører tvivlende eller vantroe Tænkere tilbage til den christelige Verdensanskuelse. Derfor have ogsaa de Videnskabsmænd, som i deres Ungdom have bidraget meest til at give Naturphilosophien sin Form, i deres Alderdom opgivet den abstracte Pantheisme, som ligger til Grund derfor, og om en Deel af dem er det bekjendt, at Dødsfald blandt Individuer, til hvem de have været knyttede ved stærke sympathetiske Bånd, have aabnet deres Dine for Tomheden i deres Verdensanskuelse. At saadanne Kjendsgjerninger kunne træffes i Videnskabernes Rige, viser, at den systematiske Fremstilling af en Verdensanskuelse ei er den sidste Grund, hvorpaa Overbevisningen om dens Gyldighed beroer, ikke engang for dem, som bedst kjende Systemet i hele dets Detail. Den, der er i Stand til at forjone sig med Tilintetgjørelseslæren, har enten ikke ved nogen Erfaring lært den uendelige Menneskekjærlighed at kjende, eller han savner den anskuelige Forestilling om Livets Korthed, eller ogsaa han har sammensat sin Bevidsthedsfreds af stridige Brudstykker. Den Kjærlighed, der betragter sin Gjenstand som forgjængelig, er nødvendigviis af en anden Art end den, der veed, at den hører til det evig Bestaaende.

Den høiere Drift til Selvbevaring og Trang til Kjærlighed ere som oftest de Grunde, der i Virkeligheden fortrænge de mangelfulde Systemer, som drage Uldødelighedens Fornegtelse efter sig. Men ogsaa den ideale eller contemplative Drift taber, ret forstaaet, efter disse Systemer sin Betydning. Vi betragte nu ogsaa fra denne tredie Side den Sandhed, at den gennemførte Negation af

Udødeligheden fører til Opgivelsen af den Verdensanskuelse, som drager den efter sig. Jeg gjentager, at vi her ved Abstraction adskille, hvad der i sig selv er Get og det Samme; ret betragtede ere allerede saavel den sande Selvbevaring som den sande Menneskekjærlighed forskjellige Former, under hvilke Driften til at leve for det Evige træder frem. Dette er meer iøinefaldende ved den tredie ideale Retning, som vi her ogsaa ville betragte for sig, jeg mener den, der fører til Videnskab, Kunst og Religion. Ved enhver af disse Former skulle vi ligeledes see, at de ved en consequent Tilintetgjørelseslære tabe deres egentlige Betydning.

Med dogmatisk Negation af Udødeligheden kan ingen Kunst bestaae. For at Mennesket skal kunne have Svingkraft til at bevæge sig i den høiere Phantasies Regioner, maa det enten med en Slags reflexionsfri Udødelighed bruge Livet som en Evighed, uden nogen anskuelig Forestilling om dets Korthed, eller det maa have Overbeviisning om Udødelighedsbegrebets Realitet. Jeg opstiller her uden Betænkning den Paastand, at Tvivl om Individernes Udødelighed er Kunstens Kræft, og Overbeviisningen om deres Forgjængelighed er Kunstens Grav. Denne Paastand kan kun retfærdiggjøres ved en Theorie af Kunstens Natur, som her ei lader sig udføre, men kun med et Par Ord antyde. Den Synsmaade, jeg her vil fremsætte, vil for mangen En klinge høist paradok, og vil maaskee af Somme opfattes som et dristigt Udtryk, der ei skal forstaaes efter Ordet. Ja mangen En har maaskee selv udtalt den samme Tirade og dog kun betragtet den som en raak rhetorisk Figur; men her menes bogstavelig, hvad her bliver sagt. „Den sande Kunst er en Anticipation af det salige Liv.“ Den fuldkomne Harmonie mellem Universalitet og Individualitet, som finder Sted i Kunstnerens Bevidsthed, naar han producerer et ægte Kunstværk, eller hos den, der med ægte Receptivitet gjentager den samme Production, er et Billed af de fuldkommen Forflaredes Salighed, hvori det individuelle Liv uden Modstand bli-

ver udfyldt af den Eviges Villie. I den nærværende Tingenes Orden er det kun i enkelte Momenter, den personlige Villie hæver sig til det hellige Standpunct, hvor Pligtloven slet ikke føles som en strengt bydende Tvang; og Videnskaben nødes efter sin Natur til at arbejde saa strengt i Abstractionens Sphære, at Intuitionen, som styrer Tænkningen, tidt træder meget i Baggrunden. Kun i de Momenter, da den personlige Villie falder sammen med den almindelige, eller Begrebernes discrete Puncter flyde sammen til Intuitionens Klarhed, føler Mennesket den samme Harmonie i Sindet, som den, hvori den sande Kunst altid bevæger sig. I den sande kunstneriske Production maa den personlige Stræben saaledes falde sammen med den høiere Bistand, at Anstrengelsens Følelse reent maa forsvinde. Men Kunsten er kun et Billed paa det salige Liv, fordi den bevæger sig i en Verden, der baade fra et Standpunct, der ligger over den, og et Standpunct, der ligger under den, med Sandhed betragtes som Leg og Ekin. Kunstnerens Verden beholder ligeover for sig en Verden, der i Sandhed sættes imod den som den virkelige, og som med Rette gjør Fordring paa, med Tiden at gjøre Kunsten overflødig. Det virkelige Liv vil engang blive saaledes forherliget, at Kunstnerne have fuldbragt deres prophetiske Kald, og Individernes Liv umiddelbart selv fremstiller den Harmonie mellem det Menneskelige og Guddommelige, der af Kunsten bebudes som tilkommende. Disharmonien mellem den prosaiske og den poetiske Verden skal i Tidens Fylde forsones i den sande Tilværelse. Dette er en Sandhed, som Kunstnerne stærkt bestride, især de herlige, der føle deres Sind aldeles udfyldt ved deres Kald. Men de gjøre det i en Tilstand af elskværdig Naivetet, ligesom den Bilde, der haaber at gjenfinde sine kjære Baaben i de Dødes Rige.

Naar da Kunsten er en Anticipation af det mere ætheriske Liv, som hører en høiere Tilværelse til, maa der naturligviis findes uførenelige Bestanddele i Bevidstheden, idet man paa eengang

vil beholde Kunsten og fornegte Uddødeligheden; og den Kunst, der saa aldeles miskjender sin Betydning, vil, efterhaanden som de stridige Antagelser bringes ret i Berøring med hinanden, aldeles fortrænges ud af Livet, ligesom et Træ mister sine Blomster, naar dets Rod bliver affkaaret. Det er da sandsynligt, at den ret gjennemførte Negation først reent vil fortrænge Kunsten, inden Livets Tomhed og Døde ved dette Savn ret klart kan blive stillet Tidssalderen for Dø.

Naar Uddødelighedstroen aldeles har forladt en Tidssalder, forsvinder den sande Kunst meer og meer, og den svage kunstneriske Production, som bliver tilbage, slutter sig for Størstedelen til Ruinen af andre Tiders Frembringelser. Digterne føle idelig, at en Verdensanskuelse, ifølge hvilken den nærværende Sandseverden skal betragtes som et i sig afsluttet Heelt, ikke kan tilfredsstille Poesiens Fordringer. Derfor have de meest udmærkede Digtere saa tidt givet deres episke og dramatiske Digtninger en heterogen Tilfætning af Synet fra en anden Verden, som ikke staaer i Harmonie med det Hele. Hvoraf kommer denne Disharmonie, uden deraf, at Brudstykker af to heterogene Tidssaldres Producter ere mekanisk forbundne med hinanden? Varsom Beridstheden om en fra den nærværende Verden qualitativ forskjellig Verden, som engang kan blive tilgængelig for en aldeles ny Erfaring, ret havde gennemtrængt Tidssalderen saaledes, at den i den nærværende Tingenes Orden betragtede alle Ting som Fragmenter af et organisk sammenhængende Universum, der her kun begynder at udvikle sig for os, da kunde den fremføre Phantasier om en hiinsidig Verden, der kunde harmonere med den bekjendte Verden; thi den nærværende Verden fik da selv et andet Udseende.

Paa den meest barnagtige Maade har Savnet af Tro paa det Oversandskelige viist sig i de mange Romaner, der til en Tid kom for Lyset, hvis hele Indhold var tilsyneladende Spøgelseshistorier, der til Slutning ved en naturlig Forklaring opløstes i

Intet. Og saa de mange Digterphantasier, der bevæge sig i en reen mythologisk Verden, skulde deres Oprindelse til samme Trang, men de betragtes gjerne af Forfatteren selv som en betydningsløs Leg og den urigtige Forestilling om Kunsten maa naturligviis have Indflydelse paa Kunstens Udvøvelse. Thi saa vist det er, at Kunstnere kunne producere høist geniale Værker uden selv at forstaae deres Betydning, saa vist er det, at en Misforstaaelse af Kunstens Natur, saadan som den nødvendigviis følger af skjævt Cultur, maa virke fordærvelig tilbage paa den kunstneriske Virksomhed. I Digte, der nuomstunder føre en Fæeverden frem for Phantasien, er det ofte den vantroe Forfatters og Læseres Mening, at man for et Dieblif skal lade sig hentrylle i en oversandselig Verden og dog beholde den Bevidsthed, at der ingen højere Verden gives. Men Følgen deraf er, at Fortryllesen bliver derefter. Dette forsøgte Selvbedrag er mere barnagtigt end Barnets, der lader Skammel og Allen gjelde for Throne og Scepter, uagtet det tillige har Bevidsthed om, at det er en Skammel og en Allen; thi Barnet veed dog, at der virkelig gives Throne og Scepter, men den Børn troer, at det, hans Fæeverden betyder, er aldeles Intet. Et Trin af Kunsten er det, paa hvilket Digteren udtaler mythologiske Traditioner, paa hvilke han selv troer: et andet det, paa hvilket hans Phantasier, om de endogsaa hente Motivet fra flige Sagn, betragtes af ham selv som en betydningsløs Leg: et tredie det, paa hvilket han betragter sin kunstneriske Production som Billedet paa en højere Tilværelse. Paa det mellemste Udviklingstrin hører Kunsten efterhaanden op at være det, som Digteren ikke længer antager den for at være, et Forvarsel om en højere Tilværelse. Men i en saadan øde Tid, en prosaisk Tid i den allerværste Betydning af Ordet, er det yderst mærkeligt, hvorledes de meest blasphemiske Digtere mod deres Villie tvinges til at udtale en anden Aand end den, de troe paa. Deres formeentlige Bespottelse af alle positive Former i Tilværelsen bliver til en

Klagesang over det bortflygtede høiere Liv og til et Længselsfuld efter en poetisk Fremtid. Især ere H. Heines Skrifter i denne Henseende høist mærkværdige, fordi hans foregivne Henrykkelse over den isolerede Sandseverdens Tilstræffelighed for et sundt Menneskes Fordringer, idelig afbrydes ved en hemmelig Beemods Udbrud. Ligeledes pynter han idelig sine Spottetaler med Glimmerblomster fra en modsat Verdensanskuelses efterladte romantiske Former. Det gaaer overhovedet det unge Tydskland og det unge Frankrig saaledes, at al deres Jubel over Kjødets Evangelium, som Heine kalder det, og al deres paatagne Uystighed mod deres Villie bliver til smertelige Klager. Det gaaer dem ligesom Penelopes Beilere, da de holdt deres sidste muntre Aftensmaaltid: „De loe,“ som Homer siger, „med fremmede Ansigter; de aade Kjød blandet med Blod; deres Dine fyldtes med Taarer, og deres Sind tænkte paa Jammer.“ I saadanne Phænomener er det, at den verdenshistoriske Dialektik lægger sig for Dagen: Nihilismen optræder, derved at dens Tungemaal bliver forvendt, som sin egen ufrivillige Anfaler og baner Veien for den positive Verdensanskuelses Restitution.

Seller ikke Videnskaben kan i Tidens Længde beholde sin Interesse med Tilintetgjørelseslæren eller den eensidige Pantheisme: den kan hverken bestaae med Pantheismen i sin trivielle Form, hvori de literære Plebeier opfatte den, eller i den fordringsfulde Skikkelse, som den antog i den logiske Pantheisme. Efter disse Synsmaader antages det nemlig paa den ene Side for muligt, at Mennesket kan opnaae fuldkommen Erkjendelse, paa den anden Side antages det for en afgjort Sag, at Menneskets Liv er indskrænket til den nærværende Tingenes Orden. Disse to stridige Sætninger bringes i Harmonie derved, at endeel abstracte Sætninger udgives for den fuldkomne Erkjendelse. For at Mennesket kan glæde sig ved den Overbeviisning at vide Alt, antages, at

det, der synes at falde udenfor dets Videns Horizont, ikke har nogen Realitet.

At fuldendt Viden ikke kan opnaaes under Menneſkehedens nuværende Livſkaar, kan indſees af følgende Betragtninger. De empiriſke Videnskaber kunne efter Sagens Natur ei tilendebringe deres Beſtræbelse for at ſammenfatte de exiſterende Individider og deres Tilværelſesmaader i et fuldſtændigt Begrebsſyſtem. Det tilſtaaes vel af Enhver, der blot har et dunkelt Begreb om diſſe Videnskabers Fremgangsmaade. Man behøver jo desuden blot at erindre ſig, at diſſe Videnskabers Fordringer ei kunne tilfredsſtilles ved en fuldſtændig Angivelse af alle telluriſke Tilværelſesformer; thi da bliver jo Reſten af Himmelsyſtemet med ſit reſpective Inventarium tilbage ſom en utilgjængelig Region. Men lader os for et Dieblif endda blive ſtaaende med vor Betragtning ved denne Planet og antage, at Erfaringens Videnskaber kunne bringes ſaa vidt, at de paa deres Viis kunne give fuldſtændig Beſked om Jordens Organisation, Former og Love: da mangler jo dette Syſtem en væſentlig Side for at fortjene Navn af fuldendt Erkjenndelſe. Anſkuelsen, der paa ethvert Punct er af en uendelig Natur, ſavnes aldeles i et ſaadant Syſtem af Begreber. Dette følger af den almindelige Sætning, at enhver enkelt Anſkuelſe kun i abstract Form kan gaae over til Foreſtilling, ſaa at Almeenbegreberne, ſelv om Grindringen af den tilfældige Erfaringskreds, hvortil de referere ſig, beholdes uden Gradrag, nødvendigviis maae være af abstract Natur. Uden her at opholde os ved det rige Indhold, der gaaer tabt i Naturvidenskabens øvrige Sphærer, ville vi her tænke paa den Deel af Tilværelſen, ſom har nærmest Sammenhæng med vor Hovedunderſøgelſe: vi bringe i Grindring, hvilket uendeligt Indhold Anthropologien maa overſee, naar den taler om Arter og Slægter i Stedet for om Individider.

Vil Videnskabsmanden derimod vælge det Almindeligſte til ſit Udgangspunct og ved en aprioriſk Tænkning ſkride frem fra

det Abstracteste til det mindre Abstracte, uden at forlade den rene Tænkings Region, da er han vistnok i Stand til stedse meer og meer at orientere sig i hine dybe Grundbegreber, der i deres umiddelbare Form fremstille Fragmenter af en oprindelig Erkjendelse. Men det er kun Tilværelsens Grundforhold, der ved denne Fremgangsmaade kunne bringes til tydelig Beridsthed. Det hele Universum med sin Uendelighed af Bestemmelser kan aldrig sammenfattes af aprioriske Tanker.

Antages Muligheden af, at Mennesket i den nærværende Tingenes Orden kan komme til en fuldkommen Erkjendelse, da ere de Videnskabsmænd meest consequente, der skildre den som en mystisk Anskuelse af Gæt og Alt, hvori Modsætningen mellem den Anskuende og det Anskuede er aldeles forsvunden. At en saadan Anskuelse af det Absolute skulde være en fuldkommen Erkjendelse deraf, er en Paastand, hvis Urimelighed ved saa mange findrige Bendinger af Polemiken er godtgjort, at det neppe nuomstunder falder en eneste grundig Videnskabsmand ind at paatage sig dens Forsvar. Men enhver apriorisk eller, om man vil, immanent Tænkning, hvorved Tilværelsens Grundforhold (jeg mener Guds Forhold til Universet) bliver tydeliggjort, maa dog gaae ud fra en dunkel Anskuelse af disse Grundforhold og stræbe til en klarere umiddelbar Erkjendelse deraf. Men forsaavidt som en adæquat Anskuelse af Gæt og Alt i den nærværende Tingenes Orden ei kan opnaaes af Nogen, kan den videnskabelige Tænkning under de os bekjendte Forhold heller aldrig føre til Erkjendelsens Fulden-
delse.

Kun ved een Bending kan det antages for muligt, at Mennesket i Sandseverdenen kan opnaae fuldkommen Erkjendelse: det er nemlig ved den Tilsnigelse, at man frakjender enhver Ting Prædicat af Sandhed, naar den er utilgjængelig for den menneskelige Erkjendelse. Man bestjærer saaledes paa en vilkaarlig Maade Tilværelsen for at læmpe den efter den menneskelige Er-

Erkjendelses Leilighed, ligesom hiin Procrustes, der forkortede sine Gæster efter Maalet af sit Sengested. Sandheden af denne Paastand bliver især indlysende ved følgende Betragtning. Hvad der skal blive gandske gjennemsigtigt for det videnskabelige Begreb, kan efter Sagens Natur kun være en almindelig, uforanderlig Side af Tilværelsen. Vil man nu antage, at Erkjendelsen heraf ei er abstract, da maa det Individuelle, forsaavidt det er individuelt, betragtes som en Mængde tilfældige Former for det Absolutes Tilsyneladelse. Skal det Individuelle, hvorunder de eenslige menneskelige Individuer henhøre, der fødes og dør til bestemte Timer paa Jordfloden, skal dette Individuelle have sand Realitet, da kan ingen af de os bekendte videnskabelige Former fremstille fuldkommen Erkjendelse. Allerede Sprogets Natur gjør det umuligt paa en videnskabelig Maade at betegne disse bestemte Individuer. Men der maa gives en tredie høiere Erkjendelse, som hverken holder sig blot i de rene Begrebers Region eller bliver staaende ved den empiriske Tænkning's Abstractioner, men hvori paa en Maade, som overstiger menneskeligt Begreb, det Almindelige saaledes erkjendes, at det Enkelte (Genlige) ikke forsvinder deri. En saadan Erkjendelse vilde være en intellectuel Anskuelse i Ordets egentlige Betydning, men dette sande „tertium cognitionis genus“ er uopnaaeligt under dette Livs Vilkaar. Derfor er det jeg lidet ovenfor har sagt, at Fornektelsen af Menneskets Udsødelighed blandt Andet af den Grund vil høre op, at man seent eller tidlig vil komme til en klar almindelig Overbeviisning om, at fuldendt Sandhedserkjendelse efter denne Synsmaade for bestandig er Mennesket umulig.

At ingen sand Religion kan bestaae med den eensidige Pantheisme, som vi overalt i denne Afhandling have betragtet som en Tilintetgjørelseslære, er om muligt endnu mere indlysende, end at Kunsten og Videnskaben fra dette Standpunct tabe deres Betydning. Det forekommer rigtignok En og Anden, at Den var kommen til et ophøiet Stade, som saaledes havde fordybet sig i

Bejkuelsen af det Almindelige, at han med Resignation rolig saae sin ubetydelige Personlighed forsvinde som et Offer for det Almindeliges Aabenbaring. Men dette Almindelige kan ikke substitueres for den personlige Gud, hvis Begreb bestandig bevares i den sande religiøse Tradition. Det er et Væsen, som ikke har nogen fuldendt Erkjendelse og ingen Villie i Ordets rette Betydning. Det gennemløber i en instinctmæssig Stræben en Række Forvandlinger, indtil det i Menneskeformen opnaaer et Glimt af Selvbevidsthed. Den menneskelige Erkjendelse er den høieste Erkjendelse, der gives i Universet; thi Menneskets Erkjendelse af Gud, er Guds eneste Erkjendelse af sig selv. Den guddommelige Erkjendelse savner da i enhver Henseende Continuitet; thi deels er den adspaltet i coexisterende monadiske Selvbevidstheder, der ere uigjennemsigtige for hinanden, deels glimter den frem i successive Puncter, som uophørlig slukkes igjen for bestandig. Continuitet har da dette store bevidstløse Dyr, som vi kalde Gud, kun i sin Naturgrund, hvor det med blind Almagt sammenholder den vrimsende Mangfoldighed af forgjængelige Væsner, i hvilke det deler sig selv. Men Magten og Erkjendelsen lade sig aldrig forene; thi naar der hist og her hos Væsnet i dets Menneskeform vaagner en dunkel Erindring om hvad det er, da har det i denne forgjængelige Skikkelse aldeles tabt Almagts Scepter af sin Haand. Dette er Hovedindholdet af den store orientalske Verdensfabel, som Mennesket i det sidste halve Seculum har udarbejdet i saa mange Consequenter. Men det halv levende Væsen, som saaledes i Drømme opfører Verdens Drama for sig selv, kan naturligviis ikke være Gjenstand for den religiøse Contemplation efter Ordets rette Betydning.

Den Verdensanskuelse, som fremstilles i denne Mythologie, som nu udgjør det videnskabelige Europas herskende Tro, lader sig paa mange Maader, uden stor Vanskelighed, dølge under forskellige Former, hvori selv alle Christendommens Hovedsætninger be-

vare en tilsyneladende Gyldighed. Men selv Tilhængerne af meget forviklede Systemer, som gjennem flere Aar have maattet arbejde sig gjennem en jindrig Bævi af abstracte Begreber, røbe dog jævnlig, at de i den ovenomtalte Mythologie finde det naturligeste Udtryk for deres Verdensanskuelse. Saaledes har nylig A. L. Michelet, der ingenlunde hører til de Mænd af den hegel'ske Skole, der tænke frit paa egen Haand, i en Recension af et lidet Skrift, der i usædvanlig simpel Form fremstiller det nittende Aarhundredes Verdensmythe, erklæret, at dette Skrift i de væsentlige Resultater var fuldkommen overeensstemmende med den hegel'ske Philosophie.

Efter den eenfædige Pantheisme, der efter sin Natur er uadskillelig fra Tilintetgjørelseslæren, er fuldkommen Erkjendelse ikke blot uopnaaelig for Menneskeslægten, men der gives ingen saadan Erkjendelse, hverken i Himmelen eller paa Jorden. Verden bevæger sig i et uophørligt Kredsløb, efter en streng Nødvendigheds Love, fra Intet og til Intet. — Denne nihilistiske Side ved den moderne Pantheisme findes neppe nogensteds gennemført med den Kraft og Følgerigtighed, som i et Værk af Arthur Schopenhauer*), Professor i Berlin, som, skjøndt det er udkommet i Aaret 1819, endnu sjelden blot løselig bliver omtalt af andre Philosopher. Forfatteren betegner selv i de meest frimodige Udtryk sin Philosophie som antichristelig og nihilistisk. Saaledes sætter han flere indiske Myther høit over Christendommens Dogmer, og roser meget den bramini'ske Lære om de Saliges Opholdssted efter Døden, fordi det betegnes med Ordet „Nirvan“, som egentlig betyder „Intet.“ Hvis dette Værk, som vist ikke tilfældigviis er kommet til at staae i Literaturens Baggrund, var meer almindelig bekendt, vilde det vist bidrage meget til at gjøre den Nihilisme,

*) Die Welt als Wille und Vorstellung.

som den eenfaldige Pantheisme fører til, ret anskuelig for Tidsalderen.

Saaledes har jeg ved flere fragmentariske Bink aabnet en Udsigt til den menneskelige Livsanskuelse, hvortil den udbredte Tilintetgjørelseslære useilbarlig maa føre sine Befjendere. Det er den Sinai-Orken, hvori Menneskeslægten har fordybet sig næsten i 40 Aar; men den maa gjennevandres til alle Sider, før det er muligt at komme til Bjergene, hvorfra man kan øine det forjættede Land. I Videnskaben er fra mange Sider begyndt en kraftig Reaction mod Nihilismen, men der vil maaskee gaae lang Tid med, inden det gamle Systems servile Tilhængere blive lede ved deres egen Verdensanskuelse. Først maa et langt Erfaringsbeviis overtyde Tidsalderen om, at det er Mennesket umuligt, naar det ret befinder sig, at leve med hine Meninger; dernæst maa den erindre sig, at den hele Synsmaade beroer paa gandske vilkaarlige Forudsætninger. Næsten fra Barnsbeen af har den yngre Slægt, saavel i Conversation som af Skrifter, optaget det ene Tankefrø efter det andet, som indeholdt forskjellige Spirer til hiin store Kreds af Fordomme. Derfor falder det Tidsalderen vanskeligt, til Trods for store Autoriteter og formeentlige videnskabelige Beviser, som den endog ubeseete holder for fuldkommen afgjørende, dristig at sige sig selv, at den egentlig slet ingen Borgen har for hine Fordommes Gyldighed, men at den kan tage Mod til sig og forkaste dem, hvilket Dieblif den vil.

Ovenstaaende aphoristiske Tanker, hvormed jeg har søgt at udpege de forskjellige Sider, hvorfra Nihilismen klart viser sig i sin sande Skikkelse, ere dog ikke nedskrevne reent uden Plan. Jeg har nemlig gjort opmærksom paa, at hverken Menneskets Kjærlighed til sig selv eller til andre Mennesker efter denne Verdensanskuelse kan beholde sin Betydning; at baade Kunst og Videnskab og Religion paa dette Standpunct efterhaanden maae tabe deres Interesse. Men under disse Begreber kan Alt indbefattes,

hvad der er i Stand til at udfylde den menneskelige Bevidsthed, og naar Mennesket taber Interesse for alt Livets Indhold, kan det ikke uden Selvmodsigelse fortsætte sin tomme Tilværelse. At mangfoldige Mennesker uden Tro paa Uldødelighed, desuagtet have lagt stor Livslust for Dagen, maa for det Meste forklares af en Slags Tankeløshed, ifølge hvilken en heel Deel Mennesker kun maadelig ere orienterede i deres egen Forestillingskreds. Men nu har Menneskeslægten faaet en melancholsk Retning, der hverken vil tillade den at lade sine Selvmodsigelser ubemærkede, eller bestandig at glemme sig selv i en betydningsfuld Travlhed. At selv dybsindige Philosopher, som ikke kunne undgaae at bringe hine Modsigelser til klar Bevidsthed, desuagtet kunne bevare deres Levelyst (for ei at sige Livslust) har sin Grund i, at de idelig tabe sig i deres Anstregelse for at give den falske Verdensanskuelse en videnskabelig Form. Dette Arbeid, der ofte blot er en anstrengende Leg med vilkaarlige Former, fylder deres hele Sind og bringer dem til en Selvforglemmelse, der opholder deres Liv. Men egentlig ere de Tidsaandens blinde Redskaber, der arbeide paa Negationens Fuldbringelse, for at Nihilismen i alle sine Former kan blive bragt til Tidsalderens Bevidsthed. Naar denne Videnskabens Retning er fuldbragt, naar intet speculativt Talent længer føler sig tilfredsstillet ved hiint Arbeid, fordi de ikke længer her møde nogen væsentlig Opgave for deres Kræfter, da vil hele Videnskabens Virksomhed gaae ud paa at give den sande Verdensanskuelse en videnskabelig Form. Ved den sande Verdensanskuelse forstaaer jeg her den gamle, som i Videnskaben er ny, den, i hvilken Læren om en personlig Gud og Menneskets Uldødelighed er et Hovedpunct.

At Videnskaben paa den Wei, den havde indslaaet, vilde ende ved et nihilistisk Resultat, havde Schiller med en mærkelig Forudsøelse udtalt i sit bekjendte Digt, det tilslørede Billed i Sais. Dette Digt, som Samtiden og Digteren selv vist ikke tilfulde forstod, har nu i Videnskabens Historie faaet en oplysende Commentar.

Der fortælles, at en dristig Yngling løftede Sandhedens Slør, men saa da et Syn, som betog ham al sin Livslyst, saa at han efter den Tid gik omkring som en levende Død. Hvad han saa, eller rettere hvad Schiller med sit prophetiske Blik saa, fortælles ei, men det var den frembrydende Nihilisme, Braminernes Niban.

Inden jeg forlader den Betragtning, at den fuldstændige Bevidsthed om Nihilismens Natur vil bringe Tidsalderen til at forlade den, vil jeg gøre et Par her uønskede Bemærkninger, blot for at forebygge Misforståelse af, hvad her er sagt. Det har aldrig været min Mening, at den Revolution, som har taget sin Begyndelse i Videnskaben, skulde være radical i den Betydning, at Menneskehedens Aand med Gæt skulde have tabt Udbyttet af mange Aarhundreders Arbejde, eller at en ny Periode skulde begynde uden historisk Sammenhæng med Fortiden. Videnskaben kan ikke forståe sit Standpunkt uden idelig at recapitulere den Vandring, som har ført dertil. Ved den Betragtning, at Forsølgelsen af den eenfaldige Pantheisme fører til Nihilisme, bliver ei enhver Pantheisme forkastet som blot Bildfarelse. Philosophiens nærmeste Opgave er for Tiden at forløse den erhvervede Bevidsthed om et Væsen, der er Gæt og Alt, med Bevidstheden om dette Væsens Modsatning til uforgjængelige Individer. Men begge Modsatningens Led komme ei til deres fulde Ret, før Læren om en personlig Gud og udødelige Mennesker, saavel i videnskabelige som populære Former, vinder det Herredømme, som den eenfaldige Pantheisme for Tiden er i Besiddelse af. Alt ovenfor er det samme bemærket, nemlig at den sande Lære om en personlig Gud hviler paa Pantheismens Grundvold.

Dernæst maa den Bemærkning gøres, at det theoretiske og practiske Beviis for, at Menneskeslægten ei kan leve med den gennemførte Tilintetgørelseslære, hvilket Tidsalderen i saa mange Skikkelser har oplevet, langt fra er det fuldstændige Beviis for Slægtens Udødelighed. Det var jo meget tænkeligt, at det netop var

Menneskets Bestemmelse — hvis ellers teleologiske Tanker i denne Sammenhæng kunne have nogen Betydning — frivilligt at give Afkald paa Livets Blendværk og at vende tilbage til det rene Intet. Denne Opgivelse af „Willien til Livet“ anseer Schopenhauer i sit Hovedværk for Menneskeslægten's Befrielse og udtaler saaledes med større Sandhed den eensidige Pantheismes Følger, end de mange Philosopher, der bringe den i en skuffende Harmonie med Borgerlivets og Religionens Ideer. — Dog kan man ikke negte, at den Overbeviisning, at Mennesket kun ved Selvbedrag og Selvforglemmelse kan leve med Tro paa Nihilismen, er et temmelig stærkt argumentum ad hominem imod dens Gyldighed. Men det fuldstændige Beviis for Uldødeligheden er den videnskabelige Udførelse af den sande Verdensanskuelse, hvori Uldødeligheds-læren er et Hovedstykke. Dette Beviis er paa flere Kanter i sin Udvikling, men det er kun i sin første Begyndelse, saalænge det kun er Enkeltes Værk. Det er endnu ikke saaledes blevet Tiden en Hovedsag, at det snart kan fortrænge den nihilistiske Pantheisme, som taler med tusinde Tungemaal. Men Trangen til en videnskabelig Fremstilling af den gamle Tradition, som det sidste halve Seculum er afveget usædvanlig langt fra, lader sig paa ingen Maade tilfredsstille ved Henviisning til Christendommen i sin umiddelbare Skikkelse. Især er denne Bending frugtesløs, hvis man derved tænker paa et i saa Sætninger affattet Symbol, som Udtryk for Christendommens Hovedindhold. At troe paa isolerede Sætninger, som man har seet fuldstændiggjorte ved mangfoldige stridige Systemer, er ikke engang muligt uden at erklære sig for den ene eller anden af hine Udviklinger. Hvorliden Indskrænkning det medfører for Tankens Frihed, at en Philosoph holder sig strengt til en Troesbekjendelses Bogstav, har man nylig seet et mærkeligt Exempel paa. Marheineke har nemlig udarbejdet en Dogmatik i hegelske Former, som nøiagtig holder sig til det apostoliske Symbolums Ord, og deri savnes desuagtet den christelige

Udødelighedslære. Det er en svær Opgave for en Troende, der udtaler sin Tro i populære Formularer, at blive uenig med en Tilhænger af det moderne System, naar denne ret lægger an paa at holde den gode Forstaaelse vedlige. Det er kun i Videnskabens Region, at videnskabelige Bildfarelser kunne finde deres Gjendrivelse.

VII.

I de mange Skrifter om den personlige Udødelighed, som i den senere Tid have seet Lyset, have somme Forfattere rovet sig dristig ud paa de løse Gissningers Mark og fremført en heel Deel udførlige Bestemmelser for den nye Tingenes Orden, som for Mennesket skal afløse Livet i de fem Sandseres Verden. Andre have derimod med saa stor Ængstelighed frakjendt det tilkommende Liv ethvert bestemt Prædicat, at man, hvis det ikke modsagdes ved deres hele Tankegang, kunde fristes til at troe, at de vilde reducere alt det Hiinsidige til Braminernes omtalte Niban. Det meest almindelige Udtryk for denne Retning findes i den bekjendte metaphysiske Fordom, at Tidens og Rummet's Former ikke have nogen Uvindelighed paa Menneskets tilkommende Bevidsthedsfreds. Denne underlige Lære, som man jævnlig møder selv hos Nutidens meest fordomsfrie Philosopher, er formodentlig endnu en Levning af den bekjendte Sætning i den critiske Philosophie, at de menneskelige Erkjendelsesformer blot have subjectiv Betydning. Men den critiske Philosophie gaaer i saa Henseende meget mere consequent tilværks, idet den ikke blot betragter Tid og Rum som subjective Former, men ligesaa fuldt negter Begreberne Virkelighed og Tilværelse deres objective Gyldighed. Nutidens halvidealistiske Forsvarere af Udødelighedslæren indvikle sig derimod i Modsigelser, som klart kunne lægges for Dagen ved en dialectisk Udvikling af

de almindelige Bestemmelser ved Begreberne Virkelighed og Tilværelse. En virkelig Verden uden Tid og Rum er en firkantet Cirkel og en rund Triangel. Endogsaa uden nogen metaphysisk Tydeliggjørelse kan det umiddelbart indsees, at man forener uforenelige Begreber, naar man tænker sig en Flerhed af levende Individuer, som ikke ere udenfor hinanden, eller et virkeligt Liv, hvorefter Moment ei følger efter et andet.

Af disse Misgreb er det dog især det første, der er meest til Hinder for den sande Gjenfødelse af Uldødelighedslæren. Sindige Videnskabsmænd maae nødvendig med Ringeagt betragte hiin Driftighed i at fremføre løse Formodninger, som i den senere Tid igjen paa flere Kanter begynder at gjøre sig gjeldende. Naar det kommer an paa at give bestemte Topographier over det for Mennesket under sine nærværende Livskaar aldeles utilgængelige Hiinsidige, har naturligviis enhver uvidende Sværmer ligesaa megen Ret til at kundgjøre sin Mening, som den meest kundskabsrige Forsker. Saadanne Bestræbelser af ledige Hoveder for at udfylde Tilværelsens ubekjendte Regioner med deres egne frie Phantasier, bidrage meget til at fortrænge Bevidstheden om det Oversandselige, idet alvorlige Mænd med Aversion vende sig bort fra en Sphære, hvor man blot har med tomme Muligheder at gjøre, uden nogensteds at finde fast Fod for Videnskab og rolig Overbeviisning.

Aldeles uden Betydning kunne vistnok Phantasier om den oversandselige Tilværelses Bestaenhed paa ingen Maade siges at være. Det vil altid blive Mennesket en Trang, med subjective Phantasier at fylde hiin dunkle Region af sin Bevidsthed, for derved ligesom at minde sig selv om, at det der finder en ledig Plads, som upaatvivlelig maa betegne en virkelig Gjenstand for tilkommende Erfaring. Det synes næsten umuligt at holde fast paa den levende Visshed om Realiteten af det store savnede Supplement til Menneskelivet, uden derved, at man idelig fremstiller og forkaster bestemte Billeder deraf. Disse Positionens og Nega-

tionens Roller blive snart fordeelte til flere Personer saaledes, at den Ene godtgjør Ugyldigheden af den Andens Digtninger: snart er det et eenligt Subject, som selv opbygger og selv nedriver de Luftslotte, hvormed han udfylder sin ubestemte Erkjendelse af det Hiinsidige. Saaledes opstiller Plato i sin Phædon en udførlig Topographie af de Dødes Rige, men føier derefter den Erklæring til, at det vilde være en Daarlighed, om Noget vilde paastaae, at Sagen netop forholdt sig saaledes. Den maa, efter hans Mening, enten forholde sig paa hiin Maade eller paa en anden lignende. — Forresten skal det ingenlunde være negtet, at Phantasier over Aandeverdenen kunne indeholde dybe Genieblif, fordi Videnskaben ei kan forklare deres Indhold. At der i denne Region ikke hersker blot Vilkaarlighed, følger allerede deraf, at ingen sindig Critiker vil erklære alle slige Phantasier for at have samme Værdi. At de Fleste ogsaa her med saa stor Enighed skjæln mellem Rimelighed og Urimelighed, viser noksom, at de medbringe Fordringer, som ikke blot have deres Udspring af den Enkelstes Subjectivitet. Men en staaende Billedverden er her mindre end noget andet Sted paa sin rette Plads. Hvad her i Sandhed skal bringe en Tidsalder til almindelig Genrykkelse, maa være Tidsalderens egen Frembringelse. Derfor vil det for Tiden neppe lykkes nogen Digter eller Sværmer at fremføre Phantasier over det Oversandselige, der møde vidt udbredt Sympathie hos deres Samtid. Det er kun i gamle Eventyr, vi møde Pigebørn, som midt i Vinteren bringe Roser fra Paradiis.

Den frødige Production af urimelige Fortællinger om Syner fra en anden Verden, som for Tiden viser sig paa mange Steder, er en forvirret Reaction mod Videnskabens Anmasselser, som paa den anden Side med saa stor Frihed negter Realiteten af Alt, hvad der falder udenfor dens Synsfreds. Det er et mærkeligt Særsyn, at selv det berlinske Tidsskrift, hvis nærmeste Formaal er at virke for Udbredelsen af Hegels Philosophie, hvor-

efter alle „Forestillinger“ om det Overandselige beagtragtes som ufuldkomne Former af Bevidstheden, i den senere Tid af og til har indrømmet Plads for alvorlige Underføgelfer om foregivne Visioner.

Men hvad man end dømmer om Betydningen af poetiske Fictioner om Aandeverdenen, bliver det en afgjort Sag, at de ikke have Noget at gjøre med det videnskabelige Begreb om de tilkomende Forhold, hvorunder Mennesket skal fortsætte sit Liv efter Dødens Forvandling. For Tiden kan Videnskaben ikke udtale funderlig andre Prædicater derom end dem, der følge af Begrebet virkelig Tilværelse, og det er ikke sandsynligt, at Mennesket i den nærværende Tingenes Orden nogensinde vil kunne hæve sig til den aldeles nye Erkjendemaade, som gjelder for det Hiinſidige. Ivertimod synes det at ligge i Sagens Natur, at den fuldkomne Erkjendelses Gjennembrud netop maatte medføre en faadan Forvandling af Tilværelsens Former, at det Hiinſidige var opnaaet. (Her, som overalt i denne Afhandling, tænkes paa et reelt Hiinſidigt, der er Gjenſtand for en høiere Erfaring, som er den sande Forening af Begreb og Anſkuelse. Det er mig ikke ubekjendt, at endeel Philoſopher holde for, at det netop er den her betegnede Erkjendelse, der er faldet i deres Lod. Men Tiden har opklaret deres Selvbedrag. De bevæge fig i en Kredſ af abſtracte Begreber, hvor Anſkuelsen tabes af Sigte og Menneskelivets vigtigſte Problemer beagtragtes ſom forbigaaende Illuſioner, der forſvinde for den rene Videnskab.)

Det er nødvendigt at ſkjelne Phantaſiens Raaderum ved ſkarpe Grændſer fra Videnskabens Indhold, for at dette gandske kan holdes frit for Skinnets af Vilkaarlighed. Hvad der kan vides om den tilkommende Tingenes Orden, er ikke ſtort meer end dens Tilværelse; thi Foreſtillingen om det ubestemte Hiinſidige ſkal ikke give Menneskelivet dets egentlige Rigdom af Indhold. Men

Viissheden om det Tilkommende skal vise det Nærværende, som nærmest giver det sunde Menneskeliv sin Fylde, i sit rigtige Lys. Naar det nærværende Liv betragtes som et Fragment af et større Heelt, bliver det klart, at hverken den eensidige Tanke om Her eller den eensidige Tanke om Hisset medfører den sande Bevidsthed om Tilværelsens Uendelighed. Ved at tage det nærværende Liv som en Deel af en Evighed, lever man alt her i een Betydning et uendeligt Liv, og kun ved at opleve dette Livs høieste Momenter kan man danne sig en Forestilling om en intensiv Uendelighed af et tilkommende Liv. Tanken om det blot Hiinsidige kan da ikke byde den rolige Videnskab, som forkaster Phantasiens Fostre, noget rigt Indhold til Bearbejdelse. Den, der lever blot for Betragtning af den for sig tagne Evighed uden at agte paa dens Reflex i den nærværende Tid, fører et ligesaa tomt Liv, som den, der holder sig til den fra Evigheden løsrevne Nutid som den egentlige Realitet.

Jeg gentager, at Videnskaben ikke skal søge sit Indhold i det affondrede Hiinsidige; endnu mindre skal den eensidige Forestilling derom udfylde Menneskets Liv, men naar Bevidstheden om det Hiinsidige tabes, og den Bildfarelse følgerlig opstaaer, at det nærværende Liv i sin isolerede Skikkelse er Indbegrebet af det virkelige Liv, da maa Videnskaben bestræbe sig for at gjøre den tabte Bevidsthed gjeldende paany. Det skeer ikke for at aabne Døren for ubegrændsede Phantasier og glemme det virkelige Livs nærværende Indhold. Tvertimod skeer det, for at Menneskets nærværende Liv kan erholde sin tabte Betydning tilbage og blive til et virkeligt Liv, som det ikke er, uden naar Mennesket erindrer dets Sammenhæng med Evigheden.

VIII.

I det Foregaaende have vi besvaret Spørgsmaalet, i hvilken Betydning af Ordet det er muligt at føre Beviser for Menneskets Udødelighed. Herefter skulle vi meddele de mærkeligste Forsøg, som vor Tids Philosopher have gjort paa videnskabelig at begrunde deres Overbeviisning om Udødelighedsbegrebets Realitet. Udførligt Hensyn vil dog kun blive taget til de Forfattere, som ere gaaede en særegen Vej i Problemets Behandling.

En af de Første eller maaskee den Første, som optraadte mod F. Richters ovennævnte Skrift, var C. H. Weiße. Hans første Uttring i denne Anledning var en Recension i Berliner Jahrbücher; men ved endeel derimod stilede Angreb blev han bragt til at udgive et nyt Skrift*), som her især kommer i Betragtning. Sine Angreb kom nemlig ikke blot fra F. Richter, men fra orthodoxe Theologer, som havde Recensionens Forfatter mistænkt for, at han i Grunden var enig med F. Richter, men kun misbilligede den Handling, at røbe den hegelske Philosophies Mysterier for det uphilosophiske Publicum. At fralægge sig denne Beskyldning, var i hiint Skrift Weißes nærmeste Formaal, men derved foranledigedes han til med det Samme at give Læseren nogle aphoristiske Meddelelser af sin Udødelighedstheorie. — Weiße hører til de Disciple af Hegel, som holde for, at deres Lærers videnskabelige Form og Methode lader sig bruge til Fremstillingen af den sande Verdensanskuelse. Derfor betjener han sig i sin Afhandling tildeels af en Terminologie, som i en Reproduction af hans Tankegang ei gandste lader sig undgaae, med mindre man reent vil udrette det Giendommelige deri. Den efterfølgende Fremstilling af hans Beviis for Udødeligheden bliver given i directe

*) Die philosophische Geheimlehre von der Unsterblichkeit des menschlichen Individuums von C. H. Weiße. Dresden 1834.

Tale, skøndt jeg ingenlunde i alle Stykker kan vedkjende mig den deri udtalte Overbeviisning.

„Hvis det menneskelige Individ's Uldødelighed skal lade sig bevise, maa Beviset føres i den Deel af Philosophien, som udvikler den absolute Aands Begreb. Hverken i Philosophiens abstracte Region (d. e. den speculative Logik's Kategorier) eller ved physiologiske Undersøgelser, der snarest føre til Formodning om Individets Førgjængelighed, kan Uldødeligheden finde sin videnskabelige Begrundelse. Men naar den absolute Aand fattes i sin concrete, levende Skikkelse, naar dens høieste Energie ikke længer sættes i Tænkningen, der tænker sig selv, da kan man haabe fra dette Begreb at finde Sikkerhed for de endelige Aanders uendelige Bedvaren i Tiden. Spørgsmaalet bliver da ikke, om Uldødelighed tilkommer den menneskelige Individualitet*) og Personlighed, men om menneskelig Individualitet og Personlighed tilkommer det Uldødelige. Kun naar man tænker sig den tænkende Substant's Fremtræden under Personers Form som en Fordybelse af Substanten i sig selv, hvorfra den vender tilbage — ikke til abstract Almindelighed, men til en rigere og dybere Eenhed med sig selv, har man betraadt den Vej, som kan føre til Problemets videnskabelige

*) Da disse Ord findes hos Forfatteren selv, har jeg naturligviis ikke belymret mig om at give dem større Bestemthed. Den meest afgjorte Modstander af den christelige Uldødelighedslære bringes forresten let til at indrømme, at menneskelig Individualitet tilkommer det Uldødelige. — Det er mærkeligt, at intet af Partierne (saavidt jeg veed) under Striden om Uldødeligheden har benyttet sig af saadanne Udtryk's Tvetydighed til barnagtige dialectiske Drillerier. Mågtet det er umuligt med almeengyldige Udtryk at betegne det Individuelle, der menes, naar man taler om Individernes Bedvaren, have dog de Stridende her bestandig taget hinandens Ord efter Meningen. F. Richter bruger, for bestemt at betegne det aldeles Individuelle, den vending: Jeg F. Richter fra Magdeburg o. s. v.

Oplysning. Beviset for den menneskelige Aands Udødelighed har kun Betydning for den, hos hvem en høiere aandig Erfaring kan forudsættes. Naar Beviset ikke skal opfattes som en tom Formalisme, maa det referere sig til æsthetiske, sædelige og religiøse Kjendsgjerninger, og ved en speculativ Behandling af dette Indhold kan i Philosophiens System et videnskabeligt Beviis for Udødeligheden blive ført. Her kan det ikke gives efter sin hele Udstrækning; det faaer kun sin hele Betydning ved sin dialectiske Plads i den speculative Theologie. Her skal blot gives en fragmentarisk Betegnelse af Bevisets Gang.

Det uundværlige Grundlæg for det philosophiske Beviis er den æsthetiske Bevidsthed, det vil sige den Visshed, at det, der i visse Naturphænomener og i Kunstens Værker træder os imøde, naar vi tillægge dem Skjønhed, er den absolute Aand selv, som her træder frem i et særligt Phænomen og giver sig selv en aldeles individuel Begrændsning. Denne Overbeviisning hører til Tidsalderens høiere Dannelses. Ogsaa de, der mangle Bekjendtskab med den speculative Philosophie, udtale jævnlig, fra deres umiddelbare Standpunct, i forskjellige Udtryk den samme Visshed. Det er i hiin Erfaring blevet dem anskueligt, at det skønne Phænomen er een af de utallige Skikkelser, hvori det Udødelige, Verdensaanden, som en uudtømmelig Proteus lader sig tilsyne. Det skønne Phænomen er den almindelige Typus for den Individuation, som maa fattes, om det Skabtes Udødelighed skal fattes. Et levende Begreb om den absolute Aands særlige Fremtræden i Tiden, saaledes som den erfares i hiint Phænomen, maa ligge til Grund for den videnskabelige Tankegang, der fører til Overbeviisning om Menneskets Udødelighed.

Med denne Bevidsthed om det Skønnes Natur er dog kun givet det abstracte Almeenbegreb, hvorunder det i Sandhed Udødelige, hvis det skulde findes i de skabte Væsners Række, bliver at subsumere. Det skønne Phænomen er saa langt fra selv at være

det Udødelige, at dets Førgjængelighed med Grund er bleven til et Ordsprog. Derfor var det langt fra, at den æsthetiske Bevidsthed, da den først vaagnede i den moderne Verden, havde den Virkning, som den dybere Udvikling af dens Indhold maa medføre. Ivertimod førte den nærmest til et ganske modsat Resultat, idet den æsthetiske Verdensbetragtning vænnede Tidsalderen til i Aandeverdenens individuelle Skikkelser „kun at see den ene, den evige Grundkrafts forbigaaende Uttring.“ Men med Indsigt i det Skjønnes guddommelige Natur var Overbeviisningen om guddommelige Kræfters Nærværelse og Virksomhed i Menneskeaaften nødvendig forbunden. Den æsthetiske Sands fører selv uden tydelig Bevidsthed til en Reflexion, som med det Begrundede tillige fatter Grunden. De productive Kræfter i Mennesket, som føde det Skjønne, og ved hvilke selv det forhaanden værende Skjønne under Anskuelsen kommer til sin sande aandige Virkelighed, maatte saaledes erkjendes for Substantien i det Skjønne og for det sande Udødelige. Det er da et naturligt Udbrud af den æsthetiske Bevidsthed, at der i Menneskeaaften er noget Udødeligt, Noget, som hører til den guddommelige Substanties evige Liv.

Men hverken den philosophiske Videnskab, eller den sædelig-religiøse Drift kan blive staaende ved Forestillingen om noget Udødeligt, som hiin Reflexionslutning førte til. Videnskaben har fattet det Begreb om Aanden, at den bestaaer i Tænkning og Bevidsthed: et aandeligt Noget, som ikke har Formen af Tæghed og Selvbevidsthed, er for den en reen Uting. Den vil da opstille det Alternativ, at der enten slet ikke bliver Noget tilbage, af hvad der hører til Individet som Phænomen i Tiden, eller, at det med sin Selvbevidsthed vedbliver efter Døden. Skal den æsthetiske Bevidsthed kunne forsones med den religiøse og philosophiske Verdensanskuelse, maa det skee saaledes, at man som det sande Udødelige kun tænker sig det selvbevidste Subject, der er deelagtigt i den æsthetiske Substantialitet og Forklarelse.

Her have vi fremhævet de Motiver til en sand philosophisk Udødelighedstro, som ogsaa ere tilgjængelige for en mindre skarp dialectisk Betragtning*). Alt løber derpaa ud, at man fatter Begrebet om en absolut aandig, men dog creaturlig Individualitet og Personlighed, der har det samme Forhold til den blot endelige Personlighed, som det skjønne Phænomen til det naturlige. Det skjønne Phænomen er det Naturliges høieste Sandhed; det er Aabenbaringen af et Væsen, som er høiere end al Natur. Netop saaledes er den aandige Substant, som vi erkjende for den sande, for den udødelige, ikke et ubekjendt, spøgelseagtigt Noget, som svæver over den endelige Aand, men Menneskets egen personlige Aand, som er gjenfødt i Aand og Sandhed. Det er fuldkommen rigtigt, naar man blot erkjender Verdens guddommelige Substant for det Udødelige, men derimod erklærer Alt, hvad der vel er af denne Substant, men ikke denne Substant selv, for dødeligt og forbigaaende. Men det ved Guds Aand gjenfødte Menneske er ikke blot Substanten, men Substanten selv, skjønt ikke den hele Substant.

Den hele foregaaende Tankegang kan maaskee misforstaaes, som om dermed skulde være meent, at den Gjenfødelse i Aanden, som deri fremstilles som Betingelse for Menneskets Udødelighed, kun var at opnaae ved en udtryffeligg æsthetisk Retning. Man kunde troe, der lærtes, at det kun var Beskjæftigelse med Kunsten eller en uddannet Sands for skjønne Phænomener, der gjorde Mennesket deelagtigt i det evige Liv. Men det er meget langt fra,

*) Weiße henviser paa dette Sted til sin Æsthetik, hvori han — for at følge hans egen Talebrug — fremstiller den Dialectik, som fører fra Phænomenets substant- og væsenløse Objectivitet til den selvbevidste Aands i og for sig værende baade subjective og objective Substantialitet. Der skal efter hans Mening søges et Led af det strenge, videnskabelige Beviis.

at herved tænkes paa at tilbagefalde det Afguderi med Kunsten, som den alvorlige Videnskab nu saa heldigt har fortrængt. Det har kun været Planen, at betegne den Bei, som den videnskabelige Dialectik maa tilbagelægge fra et Standpunct til et andet. Dermed udhæves tillige Hovedmomenterne i den Ideegang, som Tidsaanden, ikke det enkelte Individ, i sin Udvikling gennemløber. Det udødelige Jeg er ikke det poetiske Genie, som med absolut Ironie seer ned paa det Førgjængeliges Verden, men det religiøse Sind, som med Hengivenhed seer op til det Eviges og Guddommeliges Verden. Med andre Ord: Overgangen fra Tanken om det Eviges Tilsyneladelse til Tanken om det Eviges Substant er en Overgang fra den æsthetiske Region til den sædelig-religiøse. — Ved den æsthetiske Betragtning forberedes paa flere Maader Overbevisningen om Menneskets Udødelighed: blandt Andet vindes der den Erkjendelse, at jo Mere Menneskets Aand har af det Absolutes og Eviges Substant, desto stærkere Individualitet og Personlighed har den. Det er saa langt fra, at hiin Substant berører Menneskets Aand sin Personlighed, at den tvertimod gjør den i Sandhed personlig. Den vil ogsaa under alle Betingelser vide at producere den et nyt Regeme, da den ikke kan være det foruden.

Udviklingen af den æsthetiske Bevidsthed er altsaa en Forberedelse til den videnskabelige Fremstilling af Menneskaandens Bestemmelse, men sin egentlige Opløsning finder Problemet først i den speculative Theologie og Ethiken. Ogsaa her ligge højere Erfaringer til Grund for den dialectiske Tankegang, og uden disse bliver den sande Forstaaelse af den philosophiske Fremstilling aldeles umulig. En umiddelbar Bevidsthed maa nemlig give Individet Visshed om, at det med sit sædelige Jeg lever i den udødelige Substant. Skal Individet være udødeligt, maa det som gjensødt i Aanden være af Substanten og i Substanten. Denne Gjenfødsel — thi saaledes er man saavel efter theologisk som phi-

losophisk Talebrug berettiget til at benævne den Kjendsgjerning, her sigtes til — skaffer først Mennesket Deelagtighed i det evige Liv, hvilken det ikke har af Naturen. Den høiere Tilstand, som Mennesket kommer i, naar det saaledes er optaget i Substantien, er Gjenstand for dets egen indre Anskuelse og giver Subjectet en fast Tro paa dets Udødelighed, som er Grundlaget for den videnskabelige Tydeliggjørelse. Hvo der mangler en saadan Anskuelse, kan kun bringe det til en overfladisk, bogstavelig Forstaaelse af Philosophiens Beviser, men deres sande Betydning maa forblive ham en Hemmelighed. Paa den anden Side kan Videnskaben dog ikke uden Beviis forudsætte Gyldigheden af de her antydede Erfaringer: den systematiske Fremstilling af Philosophien fører til at fatte disse Kjendsgjerningers Begreber i deres dialectiske Sammenhæng."

Saaledes betegner Weiße kortelig den Vej, som han mener det videnskabelige Beviis for Menneskets Udødelighed maa giennemløbe. For rigtig at sætte sig ind i Forfatterens Tankegang behøvede man vistnok en udførligere Forklaring af flere Momenter deri, men i Skriftet selv er den fragmentariske Fremstilling af Beviset affærdiget paa nogle faa Blade, saa at jeg tvivler meget paa, nogen Læser der vil finde den nærmere Besked, som her savnes om adskillige Puncter.

En Sætning, som Forfatteren udbreder sig udførlig over, har jeg blot løselig berørt: det er hans besynderlige Mening, at Udødeligheden kun tilkommer en udvalgt Deel af Menneskeheden, de udmærkede Individuer, i hvis Lod den aandige Gjenfødelse, Optagelsen i Substantien, er falden. Han paaftaaer endog, at denne Lære har fuldkommen Overeenstemmelse med en rigtig fremstillet kristelig Dogmatik. Christus skal — saa mener han — intetsteds have lært, at Udødelighed var det naturlige Menneskes Arvelod, eller var en nødvendig Følge af den menneskelige Naturs Indretning. Udødeligheden eller det evige Liv skulde først tilfalde

Mennesket, som blev renset og forædlet ved Christi Lære. Udsørelsen af denne Sætning, som hverken blandt Theologer eller Philosopher er splinterny, er jeg saa meget heller gledet over, som Forfatteren i en senere Afhandling tildeels har taget denne sin Paastand tilbage. Han er nemlig bleven overbevist om sin eregetiske Bildfarelse ved en særdeles grundig Afhandling af Theologen Julius Müller (hvilken findes indrykket i Umbreits theologische Studien und Kritiken).

I den nys fuldførte Fremstilling af Weißes Tanker findes, som alt bemærket, et og andet Udtryk, som kun er forståeligt for den, der har lidt Bekjendtskab med det hegelste Skolesprog. Desuden er Forfatterens Tankegang noget ubestemt og fragmentarisk; ja det hele Skrift har overhovedet Characteren af et med stor Tilfærdighed udført Reilighedsarbejde. Af begge disse Grunde anseer jeg det for hensigtsmæssigt, med et Par Ord at udpege de Puncter, som udgjøre Bevisets Kjerne, hvis der skulde findes nogen Kjerne deri. — Det Særegne ved Beviset er dets Tilknytning til den æsthetiske Bevidsthed. Tidsalderen har (mener Forfatteren) en usædvanlig udviklet Sands for det Skønnes Betydning: dens almindelige Cultur bestaar for en stor Deel i den klare Bevidsthed om, at Verdensaanden giver sig selv en Form i det skønne Kunstproduct. Dette har sin egentlige Virkelighed i Menneskeaanden, der skuende producerer det. Ved Bevidstheden om denne productive Kraft i sin Aand bringes Mennesket til Erkjendelsen af, at der lever noget Udsødeligt i ham. I disse ubestemte Categorier: „en guddommelig Kraft“, „noget Udsødeligt“ o. s. v. har Udsødelighedstroen nuomstunder sin sædvanlige Form. Men Videnskaben maa tydeliggjøre sig Betydningen af dette Noget og kan, efter Forfatterens Paastand, kun finde Forklaringen i Begrebet selvbevidst Aand. Naar nu det gjenfødte Menneskes religiøse og sædelige Bevidsthed træder til hiint æsthetiske Klarshyn, vinder

Mennesket en umiddelbar Bevidsthed om, at det udødelige Væsen er dets eget i den guddommelige Substants bevarede Selv.

Men hvad Bærd maae vi tillægge det hele Beviis? — Det tager tilfidsit sin Tilflugt til en mystisk Anskuelse, hvis Gyldighed skal forsvares i et tilkommende videnskabeligt Beviis. For saavidt har Philosophien ikke gjort noget Fremskridt derved, og det skulde neppe have tildraget sig saa stor Opmærksomhed, hvis Forfatteren ei i Forveien havde havt sit berømte Navn. Det var et nyt Phænomen, at en Mand, der var saa fuldkommen deelagtig i Tidsalderens speculative Cultur, mod Skik og Brug talte saa udtrykkeligt og usorbeholdent om Individets Udødelighed. Men, for at jeg skal meddele min subjective Mening, røber den omtalte Afhandling, at Forfatterens Udødelighedstro var temmelig nys bleven vaft. Under denne Forudsætning kan man bedst forklare sig en skeptisk Usikkerhed og Raadvildhed, der gaaer igjennem det hele Skrift og stærkt contrasterer mod den faste Overbeviisning, som Forfatteren i snart derpaa følgende Skrifter har lagt for Dagen. Hans unge Tro synes i kort Tid at have vundet meget i Styrke, ligesom et Barn, der nys er kommet til Verden, i sin første Livsperiode voxer meest.

Forøvrigt er det iøinesaldende, at den Bending, hvorved den æsthetiske Bevidsthed gjøres til Udgangspunctet for Beviiset, er temmelig vilkaarlig. Herved menes ei, den er urigtig; thi hvor Erfjendelsen virkelig hænger organisk sammen, maa der nødvendigviis kunne gjøres Overgang fra ethvert Moment deri til ethvert andet, og denne Overgang maa tillige medføre Overbeviisning for Enhver, der ved Philosophens Ord kan vækkes til at give hans Tanke den Integration, som er meent derved. Men, naar Weiße mener at have betegnet den eneste rigtige, almeengyldige Tankegang, der maa følges i Beviisførelse for Udødeligheden, naar han fremdeles holder for, at nogle fragmentariske Vink til denne Tanke-

gang ere af synderlig videnskabelig Bigtighed, da tager han sikkert meget fejl.

Til Slutning blot een Bemærkning om Weisæes Uldødeligheds-lære. Af den Yttring i hans Afhandling, som ovenfor er uddraget, at den absolute Aand nok vil vide at producere Menneskets Aand det nye Regeme, uden hvilket den ei kan existere, synes man at kunne drage den Slutning, at han til den Tid ei klart har tænkt sig Uldødeligheden som en uafbrudt Sammenhæng af Menneskets Selvbevidsthed. Han angiver i det Mindste ikke her nogen Udvei for den, der med Nutidens Begreber om Sjælen vil tænke sig Menneskets Bevidsthed overført fra den ene Corporisation til den anden. Desuagtet har han i sine senere Skrifter forudsat som en afgjort Sag, at Uldødeligheden bestod i en continuerlig Selvbevidsthed og fortsat Grindring.

IX.

Kort efter at Weisæe havde udgivet sin Afhandling, udkom et Skrift af den yngre Fichte*), hvilket for en stor Deel gaaer ud paa at give videnskabeligt Beviis for Uldødelighedstroens Realitet. Først gjør han kortelig rede for sit metaphysiske Standpunkt og sit Forhold til endeel samtidige Philosopher, især til Hegel, Göschel og Günter. Efter denne polemiske Begyndelse, der neppe tilfulde kan forstaaes af nogen Læser, der ei kjender Forfatterens øvrige Værker, meddeler han nogle fragmentariske Sætninger om Guds Forhold til Skabningen, i hvilke man under

*) Die Idee der Persönlichkeit und der individuellen Fortdauer von J. H. Fichte. Elberfeld 1834.

andre Bendinger og nye Tankeforbindelser møder endeel af de sædvanlige Beviser for Udødeligheden. I dette Partie af Afhandlingen findes en stor Tankefylde og en saa rig Beltalenhed, at dets Hovedinteressé nødvendig maa gaae tabt ved et sammentrængt Udtog.

„Ethvert Naturindivid — saaledes omtrent kan Fichtes Tankegang udtales — har et oprindeligt og eiendommeligt Anlæg, og dets hele Tilværelse bestaaer kun i, at dets Anlæg efterhaanden kommer til Virkelighed. Men ingen Natureenhed ophører at være til, før dens Evne saaledes har udtømt sig i Uttring, at ingen Rest bliver tilbage. Det, som vi her have kaldt Individernes Anlæg, og som efter forskjellige Hensyn ogsaa undertiden kaldes deres Forbilleder eller deres Ideer, er det guddommelige Grundlæg for deres Tilværelse, der ikke kan tilintetgjøres ved nogen udvortes Magt. Skal en tilværende Enhed forsvinde af den virkelige Tilværelse, da maa det være, fordi Kilden til dens Liv er udtømt, ikke fordi nogen udvortes BOLD har tilintetgjort den. Det er tænkeligt, at en eller anden Art*) af organiske Væsner ophører med sin Tilværelse, fordi den har fuldendt den Bane, der er betegnet ved dens Anlæg, men før dens Livsfilde saaledes er udtømt, ophører den ei at realisere sig. Denne aprioriske Betragtning og en gennemgribende Naturanalogie berettiger os til den Antagelse, at Menneskeindvidet heller ikke kan gøres til Intet, med mindre det til en bestemt Tid virkelig har fuldkommen realiseret sit Anlæg: den os bekjendte Død kan da ikke være dets Tilværelses Ophør, med mindre det til den Tid kan have udtømt sit Anlæg, sin guddommelige Livsfilde.

Agte vi nu paa Menneskelivets særegne Form, da finde vi,

*) Man seer let, at Forf., naar Talen er om de lavere Trin af det organiske Liv, bruger Udtrykket Art i samme Betydning som Naturindivid.

at det selvbevidste Liv idelig bryder frem af en dunkel Grund, der i Sammenligning med den Deel, som efterhaanden kommer til Reflexionens Klarhed, viser sig som et udtømmeligt Indhold. Hiu bundløse Afgrund, hvorfra det reflecterede Liv strømmer frem, er det, man ved en Misforstaaelse undertiden har tillagt større Værdi end det Livsindhold, der bringes til fuldkommen klar Selvbevidsthed. Denne Bildfarelse har forlængst fundet sin tilstræffelige Gjendrivelse. Men det er dog en uomtvistelig Kjendsgjerning, at Menneskelivet har hine to Sider; det har en Nat og en Dag, og disse to Sider kunne hos det virkelige Individ ei adskilles ved skarpe Grændser. Man er i den nyeste Tid saalangt fra den Mysticisme, der lægger stor Vægt paa Menneskelivets natlige Side, hvorfra det selvbevidste Liv idelig beriges, at man nu med en modsat Ensidighed kun agter det Liv for menneskeligt, der alt er bragt til Reflexionens fuldkomne Klarhed. Men hvad man end dømmer herom, lærer en grundig Naturbetragtning af Menneskelivet, at hui dunkle Baggrund, der som Indfald, Opfindelseskraft, Genialitet o. s. v. idelig trænger ind i de selvbevidste Livsytringer, umulig kan udtømmes i Menneskets jordiske Liv. Derfor kan det heller ikke antages, at Menneskets Forsvinden fra Sandseverdenen er Slutningen af dets virkelige Tilværelse som Individ, da det til den Tid ei kan have udtømt sit Anlæg eller reent udlevet sit Livs Indhold.

Denne Tankegang fører ogsaa naturlig til den Sætning, at den følgende Livsudvikling i den hele Natur idelig findes præformeret i en foregaaende Livstilstand. Dette Phænomen viser sig i Menneskets Tilværelse under Form af Anelser, Forudsølelser, hvorved vi vises hen til en Mangfoldighed af Kjendsgjerninger, som endnu langt fra har fundet sin fuldstændige Forklaring i den videnskabelige Psychologie. En saadan Forudsølelse ligger til Grund for den hos alle Folkeslag gjenkommende Tro, at der gives et Liv efter Døden, et Land for Sjæle. Denne Tro maa betragtes

som aldeles ubegribelig, hvis man ei her erkjender en apriorisk Forudsætning, som ifølge den menneskelige Fornufts Natur nødvendig udvikler sig som det endelige Livs Forklaring. Ligesom Grundtanken om det Absolute trænger sig selv frem, hvor kun det Tilfældige bliver umiddelbar givet, saaledes bryder ogsaa det aprioriske Begreb om Uforgjængelighed frem som et nødvendigt Supplement, hvor kun Forgjængelighed frembydes af Erfaringen. Hvorledes forklares dette idelig gjenkomne Begreb om Individets Uforgjængelighed, hvis det ei antages at være præformeret i Menneskeaanden?

Troen paa Udødelighed erholder dobbelt Styrke ved den sædelig-religiøse Bevidsthed; thi den, der veed, at hans Villie falder sammen med den guddommelige Villie, til hvis Organ han hører, har umiddelbar Visshed om, at han er optaget i det udødelige Væsen. Udviklingen af denne Bevidsthed fører til et fuldkommen gyldigt ethisk-religiøst Beviis for Sjælens Udødelighed.

Men uagtet alle disse Bendinger føre til Overbeviisning om Udødelighedsbegrebets Realitet, bliver endnu en væsentlig Fordring tilbage, som nødvendig maa tilfredsstilles, før det fuldstændige Beviis for Udødeligheden kan siges at være tilveiebragt. Vi have seet, at en omfattende Naturanalogie saavel som aprioriske Betragtninger vise hen paa Menneskets Udødelighed; men nu møder Videnskaben tillige den Opgave at godtgjøre Muligheden af Udødeligheden. Der kræves et Beviis for, at det i den givne Natursammenhæng er tænkeligt, at Menneskets Liv kan fortsættes efter Døden. Dette physiologiske Beviis for Udødeligheden kan saaledes udvikles og styrkes ved ægte Naturbetragtning, at det efter sin Natur aldrig kan blive fuldkommen afsluttet. Til et saadant Beviis gives her et lidet Bidrag.

Uagtet da Udviklingen af Bevidsthedens Forudsætninger, i særdeleshed Indeliggjørelsen af de sædelige og religiøse Begreber, medfører Overbeviisning om Udødeligheden, er det dog først i

Naturvidenskabernes Kreds, at det videnskabelige Beviis maa finde sin egentlige Fuldførelse. Det maa her vises, hvorledes Mennesket kan være udsødeligt, hvorledes det er pphvisst muligt, at Mennesket efter Døden fortsætter sit Liv. Især venter det Spørgsmaal sin Besvarelse, hvorledes man skal tænke sig, at Sjælen fortsætter eller gjenfinder sin Corporisation, efterat Legemet ved Døden bliver opløst i sine chemiske Bestanddele. Her tilveiebringer den grundige Naturbetragtning et Beviis efter Analogie, som berettiger til den Slutning, at Døden betegner en ny Station af Menneskets organiske Livsudvikling. I et saadant Beviis er Ideen i sin Totalitet det Lys, der leder fra de ved Erfaring givne Stykker af dens Virkelighed til en sikker Forudsætning af de Partier, der ei kunne blive Gjenstand for nogen Iagttagelse. En saadan Beviisførelse kan vel aldrig gandske tabe sin hypothetiske Character, men der gives ikke nogen anden sikker Vej, som fører til Erkjendelsen af den concrete Virkelighed, der er utilgængelig for Erfaringen. Et saadant Beviis vil efter sin Natur bestandig vinde meer Evidens, eftersom Physiologien (en Videnskab, som endnu kun er i sin Begyndelse) antager en fuldkommere Skikkelse. Til Grund for et saadant Beviis maa der først og fornemmelig lægges rigtigere Begreber om Legem og Sjæl, end de, der nu ere meest i Gang i Physiologie og Psychologie. Først derved bliver man i Stand til at forklare den sande Betydning saavel af Afling som af Død, der her maa gøres gjeldende.

Vi laane her den omtalte Sætning af Ontologien, at der til Grund for enhver individuel Tilværelse ligger et guddommeligt Anlæg, som successivt realiseres deri. Dette give vi her Navn af det organiske Forbillede: efter dette Forbillede kommer enhver menneskelig Individualitet til Virkelighed i Tid og Rum. Det er den overvirkelige Magt, det sande Livsprincip, efter hvilket Virkeligheden her aldeles retter sig. Hverken Sjæl eller Legem kan her sættes som Begyndelsespunctet, men begge maae i deres Gen-

hed tænkes som liggende i Forbilledet, og under dettes Virkeliggjørelse træde begge frem som fuldkommen samtidige. Det lader sig ei paaatae, at Sjælen skaber Legemet, da derved forudsættes en Prioritet af Sjælen i Tiden, som ei er tænkelig; men saavel Sjæl som Legeme, den udeelsbare Personlighed, kommer i sin Totalitet til Virkelighed ved Individens Forening til Generationen. I Conceptionens Moment er det nye Individ dog noget aldeles Ny, der fra Intet kommer til Virkelighed, idet her det overvirkelige Forbillede, den guddommelige Idee, begynder sin virkelige Tilværelse.

Den Sætning, som her især er af Bigtighed, er den, som af Nutidens Physiologie er bragt til saa høi Grad af Klarhed, den, at Menneskets Legeme ei er den palpable Skikkelse, som i Almindelighed faaer dette Navn. Dette Legeme vexler bestandig sine materielle Partikler og er kun Tilsyneladelsen af det indre Legeme, den organiske Identitet, som holder sig under den uafbrudte Vexel. Legemet er den bestemte organiske Proces, hvorved det individuelle Forbillede under Reproduction og Assimilation udpræges i Omverden. Hvis der da i Individualitetens Forbillede Intet indeholdtes uden denne organiske Retning, kunde Menneskets Liv være sluttet med Legemets Oplosning ved Døden. Men forsaavidt som Forbilledet indeholder en anden Side, det selvbevidste personlige Liv, som ei kan være kommet til fuldendt Virkelighed, naar Døden indtræder, idet Individualitetens bevidstløse Indhold til den Tid ikke heelt er optaget i Selvbevidsthedens Kreds: er det guddommelige Anlæg her ei udlevet, og Menneskets virkelige Tilværelse (hvor det organiske Liv er et Moment) kan ei være sluttet med Døden. Erkendelsen heraf er det, som deels i en umiddelbar Form anticiperes hos det naturlige Menneske, som venter U dødelighed uden at vide hvorfor, deels under den sædelige og religiøse Bevidsthed bliver til fast Overbeviisning, idet Mennesket paa Grund af hiin høiere

Erfaring veed sit eget Liv optaget i Enhed med det guddommelige Liv.

Men da nu det høiere personlige Liv kræver det organiske Liv som sin ufravigelige Betingelse, bliver her det Spørgsmaal forelagt Naturvidenskaben, hvorledes et nyt organisk Liv fører sig til det af os bekjendte, der ophører med Døden: i hvad Forhold Menneskets Tilstand efter Døden staaer til den, der gik forud. Her vises for det Første hen til den Lov, som gjelder for enhver Art af organisk Liv, at det udvikler sig under en afvekslende Contraction og Expansion. Exempler paa saadanne Contractioner findes i den sædvanlige periodiske Søvn, visse Dyr's Vinter- og Sommerdvale, Insecters Puppetilstand o. s. v. Paa disse Contractioner vente vi kun af den Grund en ny Expansion, at Erfaringen har lært os, at en saadan følger paa. En saadan Contraction er Døden, som er Slutningen af een Periode af det organiske Liv, der falder sammen med Begyndelsen af en ny.

Her finder den Sætning, at Corporisationen er en uafbrudt Begreb af udvortes Livsbetingelser, en vigtig Anvendelse. Det sande Begreb, vide vi, er den organiske Proces, hvorved Individualiteten underkaster sig udvortes materielle Midler, og deri, at en Sum af materielle Midler afløses, ligger ingen Grund for Antagelsen af Livets Ophør. Livet kunde kun ophøre, hvis det guddommelige Forbillede var kommet til fuld Virkelighed; thi da først var Lævekræften udtømt. Kun de for os synlige Livsmedier ere traadte ud af det organiske Livs Tjeneste, men Individualiteten hævder sig i en anden Corporisation, for hvilken Mennesket i den Organisation, som er Gjenstand for vor Erfaring, ei har nogen Receptivitet. Det organiske Liv er en selv ved Døden ei afbrudt Proces: det Spørgsmaal, hvilken Deel af Mennesket der gaaer tabt i Døden, har her ingen Betydning; thi der gaaer Intet tabt; Individualiteten bevares heel og holden gjennem Dødens Krisis; selve Corporisationen fortsættes i et andet Medium.

Ligesom man tidt i Naturen seer organiske Væsner at undergaae flere Forvandlinger i deres Corporisation, saaledes er Døden en organisk Metamorphose, hvorved en ny Periode begynder i Menneskets Livsudvikling. Men der kan ei være Tale om en immateriel Mellemtilstand, hvori den abstracte Sjæl befandt sig i Overgangen fra en Corporisation til en anden. Den organiske Proces, uden hvilken Livet var utænkeligt, er her aldeles continuelig, idet Individualiteten paa eengang slipper et Livsmedium og underkaster sig et nyt. Der gives ingen fornuftig Grund for den udbredte Mening, at Døden er en ubegribelig Forslyttelse til et Sted, der er absolut adskilt fra den nærværende Skueplads for vort Liv, og slet ikke staaer i noget rumligt Forhold dertil. Denne Mening strider aldeles mod det rigtige Begreb om Naturens Enhed og Sammenhæng. De Livsmedier, hvorved Menneskets personlige Tilværelse fortsættes, kunne ei søges i fjerne Regioner, men de omgive og gennemtrænge Mennesket under dets nærværende organiske Tilstand. De nye Livsbetingelser maae nødvendig tænkes som en finere Materie, der ei afficerer de Dødeliges Organer. Det ligger netop i Sagens Natur, at Mennesket i sin nuværende Tilstand ei har Receptivitet for det Medium, der hører til den nye Livsform.

Ligesom Menneskets organiske Liv fortsættes gennem Dødens Catastrophe, saaledes gaaer ogsaa den hele Grundretning af det personlige Liv med over i dets nye Tilværelse, saa at dets Tilstand, dets indre Harmonie eller Disharmonie, bliver et umiddelbart Resultat af dets jordiske Liv.

Til disse Slutninger berettiger os det physiologiske Beviis, som grundes blot paa en analogisk Naturbetragtning: det fører, strengt for sig taget, kun til den Sætning, at Døden ei er Livets Ophør, men forslaaer ei til Antagelsen af egentlig Udødelighed. I den hidtil udførte Tankegang ligger ingen Grund til at benegte den Mulighed, at Menneskets Liv engang kunde sluttes

med fuldkommen Tilintetgjørelse; hvilket var tænkeligt, hvis Mennesket engang fik udtømt sit Livs Kilde, det vil sige, hvis det fik realiseret Alt, hvad der ligger i dets Anlæg og som her ei kommer til Virkelighed. Fuldstændigt Beviis for Menneskets Udødelighed vindes derfor ei ved disse Naturbetragtninger alene, men disse maae forbindes med en rigtig Udvikling af den sædelig-religiøse Bevidsthed, som har sin Plads i en anden Region af Philosophiens System. Her var det kun Planen at besvare det vigtige Spørgsmaal, som nuomstunder sædvanlig forbigaaes, hvorledes Fortsættelsen af Menneskets Liv efter Døden i den bekjendte Natursammenhæng var tænkelig. Idet vi blot have henvendt Opmærksomheden paa dette Punct, have vi her ikke berørt andre Problemer, som høre til en fuldstændig Udødelighedslære, f. Ex. Betydningen af Læren om Legemets Opstandelse. Saadanne Problemers videnskabelige Opøsning maa finde Sted i Religionsphilosophien."

Her har jeg givet et frit Referat af det omhandlede Skrifts Hovedindhold. Den, der læser Afhandlingen selv, finder deri en Mangfoldighed af aandrige Tanker over forskjellige Dele saavel af Physiologien som Psychologien, hvilke her efter Planen maae forbigaaes. Men selv i Gjengivelsen af de Tanker i Afhandlingen som angaae Hovedspørgsmaalet, tilstaaer jeg, at jeg med Forsæt har viist nogen Tilbageholdenhed. De Læsere, som ved at gjøre sig bekjendte med det Udtog, som her er meddeelt, ville fælde den Dom, at deri allerede findes Noget af vilkaarligt Phantasiespil, kunde let ved Læsning af Afhandlingen selv finde flere Incitammenter for deres Spottelyst, som jeg for min Deel ei vil lette dem Adgangen til. — Da jeg nemlig etsteds ovenfor skrev, at Adskillige ved Tanken om, at et virkeligt Liv maatte være bundet til Tid og Sted, lade sig forlede til at give altfor nøie Besked om de Dødes Rige, tænkte jeg blandt Andet paa det her omhandlede Skrift af Fichte. Thi jeg kan ikke negte, han forekom-

mer mig selv at give saa bestemt Bessked, at Samtiden, der selv i Hovedsagen er temmelig skeptisk, sikkert med Ubillie vender sig bort fra hans dristige Gissninger.

X.

Et andet Skrift over Udødeligheden, der af flere Grunde har tildraget sig stor Opmærksomhed, er udgivet af C. F. Göschel*). Det har især gjort Opsigt, at en saa erklæret Tilhænger af Hegels Philosophie som Forfatteren, her optræder som ivrig Forsvarer af den kristelige Udødelighedslære. Men uagtet denne og andre væsentlige Afvigelser, vedbliver dog Göschel bestandig at udgive sig selv for en Philosoph af den hegelske Skole og vil ikke give den Paastand Medhold, at han maa betragtes som en Frasalden.

Han angiver det selv som sin Afhandlings Formaal, først at fremstille de traditionelle Beviser for Sjælens Udødelighed, saaledes som de forefindes, og siden at udvikle dem paany af den speculative Philosophies Principer og efter dens Methode. Idet jeg kortelig gennemgaaer hans Tankegang, vil jeg for Tydeligheds Skyld vel betjene mig af nogle Omskrivninger, men dog beholde de meest characteristiske af hans Talemaader. Det sidste bliver saa meget meer nødvendigt, som Afhandlingen netop er et Forsøg paa at bringe de bekjendte Argumentationer i Forbindelse med Hegels Philosophie og følgelig at oversætte dem i hegelske Former.

„Man har for længe siden bragt det til tydelig Bevidsthed, at der kun kan gives tre Hovedbeviser for Guds Tilværelse. Paa

*) Von den Beweisen für die Unsterblichkeit der menschlichen Seele im Lichte der speculativen Philosophie, von Carl Friedrich Göschel. Berlin 1835.

en lignende Maade kan man orientere sig i den store Mangfoldighed af Beviser for Uldødeligheden, som overleveres i Videnskabens Historie, ved at agte paa den tilsvarende Triplicitet, som udtaler sig deri.

Det første theologiske Beviis (det kosmologiske) slutter fra Verden som umiddelbar og tilfældig til dens immanente Grund, Guddommen. Det teleologiske slutter fra Verdens Henfigtsmæssighed til et fornuftigt Væsen, som bestemmer den efter Formaal. Det ontologiske Beviis endelig slutter fra det allerfuldkomneste Væsens Begreb til dette Begrebs Realitet.

I analogisk Sammenhæng med disse Beviser staaer en tilsvarende Kreds af Beviser for Sjælens Uldødelighed. Først tages da Sjælen, som den fremstiller sig, tilfældig eller umiddelbar. Den søger da sin Begrundelse, og det ikke blot udad til, for at komme til Gud, men ogsaa indad, for at komme til sig selv. Den viser sig umiddelbart som Bevidsthed eller som det Værende, der reflecteres i sig selv, som en i sig selv afsluttet Enhed, der er sikket for al Overgang i Andet og følgelig uforgjængelig. Sjælen er enkelt; thi dens Væsen er Tænkning, og Tænkningen bestaaer i det Mangfoldiges Enhed. Sjælen er enkelt, immateriel, den er det sig selv Bevægende o. s. v.: i saadanne Bendinger har man fremstillet Forsætningen og deraf draget den Slutning, at den ingen Forandring er underkastet, at den ikke kan gaae over i Andet. — I den populære Philosophie har man i Stedet for Enkelthed oftere brugt Udtrykket Udeelbarhed, og saaledes betragtet Sjælen som en udvortes Gjenstand, uagtet denne Betragtningssmaade netop er ophævet ved Prædicatet Enkelthed. Aristoteles udtrykker bestemtere det, som her menes, naar han kalder Sjælen enkelt, fordi den bevæger sig i sig selv. Dette metaphysiske Beviis for Uldødeligheden svarer til den kosmologiske Tankegang i Theologien; thi det slutter fra Sjælens umiddelbare

Tilværelse til dens Uddødelighed, ligesom det nævnte theologiske Beviis slutter fra den tilfældige Tilværelse til den evige Væren.

I nær Forbindelse med det teleologiske Beviis for den theologiske Idees Realitet staaer i den anden Tankefreds det ligeledes teleologiske Beviis for Sjælens Uforgjængelighed. Ligesom man nemlig ved Tanken om Tilværelsens Hensigtsmæssighed viises hen til det absolute Princip, der bestemmer den efter sine Formaal, viises man ogsaa paa den anden Side derved hen til Tanken om Formaalene, de menneskelige Sjæle som Verdens Formaal. Sjælen er Selvhensigt; den er som Guds egentlige Formaal i Skabningen, som Guds Billede, virkelig, uendelig. Formaalet at være selv er uendeligt: da dette ligger i Sjælen, er den stiftet dertil: Evnen borger for Realiteten, fordi Gud ellers ikke vilde naae sit Diemed. Til denne Tankegang hører de forskjellige moralske og religiøse Beviser for Uddødelighed, i hvilke man erkjender, at Sjælen efter sin intensive Fylde er bestemt til en Uendelighed af Formaal og følgelig maa tænkes som uendelig vedvarende.

I de to sidste Beviser, baade det, der holdt sig til Sjælens Natur som enkelt eller tænkende, og det, der betragter den som Verdens Formaal, gik man ud fra Sjælens Tilværelse. Men ligesom i den theologiske Sphære har man ogsaa her en ontologisk Beviisførelse, der fra Begrebet Uforgjængelighed slutter til Begrebets Realitet. Da Begrebet Uforgjængelighed, Bedvaren, findes i Sjælen, maa ogsaa real Uforgjængelighed tilkomme den. Sjælen kan slet ikke tænke sig absolut Forgjængelighed: den tænker Bedvaren og kan ei Andet end tænke den, følgelig maa ogsaa dette nødvendige Begreb have Realitet. Ved Begrebet Uddødelighed, Uforgjængelighed, er det saa naturligt at tænke paa Selvbevidsthedens Uddødelighed, at Ordet bruges absolut, uden nærmere forklarende Tillæg. Ved at forfølge den nødvendige Tænkning af Bedvaren gjennem sine forskjellige Udviklingsstrin, finder man den

under Form af Følelse, Forestilling og endelig som Begreb, og det som et Begreb, hvis Modsatte er utænkeligt.

Saaledes have vi fundet de tre dogmatiske Beviser for Uldødeligheden, der løbe parallel med de tre bekjendte theologiske Beviser: det bliver da Philosophiens nærmere Opgave at udvikle dem saaledes, som de gjentage sig i Speculationens Lys. Den her udhævede Tripslicitet maa lægges til Grund for en tilkommende philosophisk Historie af Uldødelighedsbegrebet, thi vi have her fundet de tre Hovedstammer, hvora den hele Mangfoldighed af Beviser har sit Udspring. Først gaaer man ud fra Selvbevidsthedens Natur, dernæst fra Bevidstheden om Gud; og for det Tredie forenes begge Begreber i den selvbevidste Bevidsthed om Gud. Det endelige Væsen tænker sig Gud, og dette Forhold mellem Tænkningen og Gud har evig Realitet.

Naar vi forfølge Sjælens Begreb, dets immanente Selvudvikling fra dets umiddelbare Skikkelse til dets fulde Sandhed, da føres vi til dens Uldødelighed. Sjælen er først umiddelbar Genhed; i dennes Direction kommer Bevidstheden frem, Adskillelsen af Tænkning og Væren, og endelig forsones Modsætningen i Aanden, som saaledes har bevæget sig frem til sin egen Sandhed. 1) Sjæl; 2) Bevidsthed; 3) Aand ere de forskjellige Stationer, som Aandens Begreb gennemløber.

Det er overalt den samme Aand, der skjult rører sig først i Sjælens Tilværelse, dernæst i dens Bevidsthed, indtil den omsider viser sig i sin Sandhed. — Først træder den frem som Sjæl i og med Legemet, følgelig som Individ: her have vi den anthropologiske Sphære. I den anden Sphære, den phænomenologiske, viser den sig som Subject, følgelig som Bevidsthed. Det naturlige Individ er ligegyldigt mod sin Andet-Væren og vedligeholder kun Arten; men det derfra forskjellige Subject er selv, og er kun, for saavidt det ei bliver Andet. I den tredie Sphære, den psykologiske, træder Aanden frem som Aand; idet den har overvundet

sin Gjenstand, forsonet sig med den og optaget den i sig. Den har fra sin første Periode medtaget sin Individualitet, fra den anden sin Selvbevidsthed: den er som Aand Alt i Alt og er bleven sig den Rigdom bevidst, som fra Begyndelsen af har ledsaget den.

Aandens Begyndelse var umiddelbar: den var kommen til sig selv og til Andet uden at vide, hvorledes den var kommen dertil og hvorfra den selv var kommen. Den har i sig selv som Individ fundet en Begyndelse, men denne tilfældige Begyndelse viser hen til en Begyndelse udenfor den selv, som veed af den at sige; thi da Begyndelsen førte til Tænkning, maa den ogsaa være kommen af Tænkning; Bevidstheden kan ei være kommen af det Bevidstløse. Individet foresinder sin Begyndelse i sig selv og har følgelig ikke selv gjort den; men denne Begyndelse viser hen til en høiere Begyndelse. — Den Slutning, hvorved Aanden fuldendte sig, var Forsoningen med Andet, dens Forening med alt Andet, som derefter hører sammen. I dette Andet maa den første Begyndelse ligge, som er Maalet for vor Søgning. Naar Aanden virkelig bestaaer i Forening og virkelig har opnaaet denne Forening, maa den deels erkjende sig selv i den nærmere Bestemmelse af endelig Aand, deels i det Andet, hvori den veed sig indlemmet, erkjende sin Begyndelse, den absolute Aand. Sig selv kan den ei erkjende for Aand uden tillige at vide sig selv som endelig Aand: men som endelig Aand bestaaer den i Foreningen med den absolute Aand, hvori den finder sin Sandhed og Betydning. — Da først er Sjælen Aand, naar den har udviklet sig til bevidst Eenhed med Gud og Verden; men den er endelig Aand; thi den finder sin Begyndelse som given og har den i Tiden. Men den absolute Aand sætter sig selv fra Evighed af, og ved den er den endelige Aand.

Hermed er Intet udenfra optaget i den dialectiske Tankegang; thi netop fordi den absolute Aand ligger til Grund for den ende-

lige Aand som dennes Begyndelse, fører ethvert vilkaarlig valgt Udgangspunct tilbage til denne sande Begyndelse. Sjælen udvikler sig ikke til et aldeles Andet, men gaaer frem fra sin endelige Begyndelse til sin absolute Begyndelse. I den endelige Aands Begreb, hvortil Sjælen udvikler sig, ligger alt Foreningen eller Identiteten med den absolute Aand. Den endelige Aand er i den absolute Aand, og denne i hiin. Den endelige Aands Grund er den absolute Aand, og da denne har sin Grund i sig selv, har den ligeledes den endelige Aands Grund i sig, og heraf følger den endelige Aands Fælledekskab med den absolute Aand. At tænke Gud som absolut Aand er da ikke noget vilkaarligt Paafund, men Gud realiserer sig selv i enhver endelig Aand, idet dennes Udvikling fører til, at den erkjender Gud for den absolute Aand, under hvis Forudsætning den først selv er Aand.

Da nu den endelige Aand veed sig forbunden med Gud som sin Grund og sit Væsen, tilskriver den sig nødvendigviis en Præ-
 existents eller rettere sagt en Essents før Eksistensen. Efter sin Eksistents kan den skabte Aand ei siges at have været evig, men vel efter sin Essents, fordi den før sin Tid efter sit Væsen har været evig i Gud. — Men naar Sjælen efter sin Eksistents har havt sin Begyndelse i Tiden, maa den ligeledes efter sin Eksistents i Tiden vente sin Ende. Ligesom den sande Begyndelse for dens Eksistents i Tiden maatte søges i Evigheden, saaledes løber ogsaa Enden paa dens Eksistents fremad ud i Evigheden. Dens Begyndelse i Evigheden var den rene Væren og Væsenet; derimod Enden paa Sjælens Eksistents maa være det Indhold, som har udviklet sig af dens Tilværelse og Væsen.

Er da det Indhold, som har udviklet sig, igjen den rene Væren? — Nei. Den rene Væren er kun den uudviklede Væren: for saavidt er Enden modsat Begyndelsen, thi Enden er Sjælens til Aand udviklede Væren. Hvad Sjælen har bragt udviklet fra Evigheden, det tager den udviklet med sig tilbage til Evigheden.

Heraf er det klart, at Sjælens Uldødelighed afhænger af det Indhold, som den udvikler og aabenbarer i Tiden. Om dette Indhold bliver da det næste Spørgsmaal.

Sjælen viser sig i sin Eksistens først som Individ. Idet dernæst Individet fra Udenverdenen reflecteres i sig, lægges det for Dagen, om det virkelig har et Indre, o: om det ogsaa reflecterer sig i sig selv. I saa Fald bliver Individet til Subject, medens det skrider frem til Bevidsthed om sig selv og om Andet. Men Modsætningen gentager sig fremdeles for det paa begge Sider; det adskiller ikke blot sig selv i Legem og Sjæl, men ligeledes det Andet i Object og Subject. Subjectet finder ikke blot Objectet i sig, men ogsaa Subjectet udenfor sig og sin Sandhed i det høieste Subject. Saaledes culminerer Selvbevidstheden i Bevidstheden om Gud, og Sjælen træder herved i Forhold til Gud; men den staaer i Forhold til ham som til noget Fremmed; Modsætningen har endnu ei fundet sin Opløsning.

Men idet Bevidstheden finder det Andet i sig og sig i det Andet og omfader sin egen Sandhed i den høieste Bevidsthed, bliver Modsætningen overvunden: Bevidstheden hæver sig til Personlighed, idet den som Aand forenes med den absolute Aand. Aanden er som saadan baade Subject og Object: den har intet andet Subject og intet andet Object end sig selv. Hvad der ei er Aand, er heller ikke virkelig, men det bestaaer kun i Momenter af Virkelighed, i Brudstykker af Aanden. Naturen er kun i enkelte Dele, hvad Aanden er udeelt: Aanden er Et og sammenfatter i sig den udvortes Natur, hvilket denne selv ei er i Stand til.

Den Vej, som Sjælen tager i sin Udvikling, er bleven opfattet som en Tilbagegang i Gud; men den er dog efter sit Indhold væsentlig en Fremgang. Sjælen vender nemlig ei tilbage til Essensen, efter hvilken den var evig i Gud, før den blev skabt; men den vender tilbage, idet den opfylder sin Bestemmelse og be-

standig udviker den videre. Derfor er Sjælens Progres ikke sluttet med dens Regres i Gud. Den er og bliver, i Kraft af sin Individualitet, skilt fra Gud og alle Skabningens Væsner: den beholder i Følge sin Subjectivitet Bevidsthed om sig selv, Gud og alle Væsner. Ifølge sin Personlighed har den endelig med sin Erkjendelse gennemtrængt Grænsen og, uden at opgive sin Endelighed, vedvarer den i det Uendelige.

Det Andet, hvormed den individuelle Aand veed sig identisk, er ikke blot andre skabte Væsner og Gud: derved tænkes ogsaa paa det Andet, som hører til den individuelle Aand selv, eller paa dens Legeme. Aanden er i denne Henseende Identitet af Sjæl og Legeme. Men det udvortes Legeme, som Sjælen kan skille sig fra, maa vel skjælnes fra det indre Legeme, som er den immanent. Ved dette sidste adskiller den sig fra Andet og er for sig, men den forener sig ogsaa derved med Andet, idet den veed sig identisk med sin Andetværen og saaledes viser sig som Aand. Det Indhold, hvortil Sjælen har udviklet sig, er Aanden. Den bestaaer deels i Sjælens Identitet med sit Legeme, deels i Aandens Identitet med sit Andet. Ved den første Bestemmelse bevarer den sin Individualitet og Subjectivitet, ved den sidste sin personlige Frihed.

Med Personligheden er Frihedens Væsen identisk. Aandens Frihed bestaaer nemlig negativ i Negationen af en fremmed Magt, der kunde bestemme Aanden, positiv i dens egen Magt til Selvbestemmelse. Vel veed den endelige Aand sig bestemt af den absolute Aand, men den seer ifølge sin Personlighed ei længer i den nogen fremmed og udvortes Magt.

Men i Friheden ligger en Garantie for Uldødeligheden; dette er Slutningen paa vor Tankegang. Sjælens Individualitet og Subjectets Bevidsthed bevares i den endelige Aands Personlighed og Frihed. Thi efter Frihedens negative Side forsvinder den udvortes Magt, der kunde true Sjælens Vedværen med Farer; efter Frihedens positive Side har den endelige Aand formodentlig sin

Forening med den absolute Aand Livets Magt af sit sande Selv eller af Aanden."

„Bed den endelige Aands immanente Bevægelse fra Sjælen til Personligheden fastes et nyt Lys paa de tre ovenfor berørte dogmatiske Beviser for Sjælens Uddødelighed, hvorved de kunne gjentages i en grundigere Skikkelse. Det sees let, at den Enkelthed, som ligger til Grund for det metaphysiske Beviis, falder sammen med Sjælens Individualitet, hvorfra den immanente Bevægelse gaaer ud. Den uendelige Perfectibilitet, som Sjælen efter det teleologiske Beviis er sig bevidst, svarer til Subjectets Bevidsthed, hvortil Sjælen vaagner. Den nødvendige Tanke om Bedvaren, hvorpaa det ontologiske Beviis beraaber sig, svarer ligeledes til Aanden i sin Personlighed, som er Sjælens fuldstændige Begreb. Rigtignok er Bevidstheden allerede forudsat i det første Beviis, idet Enkeltheden netop udledes af den; men den bliver ogsaa kun forudsat, ei udviklet: dens Udvikling falder i den Tankegang, som hører det andet Beviis til. Udviklingen bestaaer nemlig i den Direction af Bevidstheden, hvori Subjectets Selv og Andet træde mod hinanden som adskilte, skjøndt begge maae erkjendes for Bevidsthedens Indhold. Bed den sidste Tanke gøres Overgang til det tredje Beviis. For saavidt indeholder den speculative Tankegang efter sit Indhold intet Nyt, kun Standpunctet er et andet, hvorfra de fragmentariske Beviser nu begribes i deres Sammenhæng.

Enhvert Beviis, der før fremtraadte som afsluttet i sig selv, gaaer nu over i det næstfølgende. Enhver funden Sætning viser sig som usand og opløser sig igjen. Denne Dialectik er Aarsag til den Tvivl, som de enkelte Beviser efterlade: Negationen bliver nemlig følt, men det positive Moment oversees.

Det første er, at Sjælens Enkelthed, hvorfra det metaphysiske Beviis gaaer ud, ikke kan holde sig for Tanken, men negeres i

det andet Beviis. Naar Sjælen først som enkelt ikke kan skille sig fra sig selv og ikke gaaer ud af sig selv, for ei at fortabes, bliver dernæst dens væsentlige Bestemmelse den, at gaae ind i Andet; thi enten Sjælens Formaal sættes i Erkjendelse eller i Virksomhed, kræver det bestandig, at Sjælen skal gaae ud af sig selv og ind i Andet. Indholdet af det andet Beviis negeres igjen i det tredie. Diremptionen i Subject og Object, i Tænkning og Bæren, bliver nemlig opløst derved, at Subjectet har Bevidsthed saavel om Objectet som om sig selv. Derved fremkommer det tredie Beviis, i Følge hvilket Gt er i det Andet, og Bæren (Bedvaren) tilskrives Tænkningen (Bedvaren).

Vi gennemgaae Tripliciteten endnu engang med andre Bendinger: 1) Sjælen forbliver i sig selv; den bevæger sig kun i sig selv og af sig selv. 2) Den bliver sig selv bevidst og bevæger sig ikke i sig selv, men lever og røres i Gud. 3) Begge Sætninger forsones i Manden, efterat det fremmede Forhold mellem den og Gud er ophævet.

Men ligesom Negationen yttre sig ved enhver Overgang, saaledes bliver samtidig dermed det positive Moment erkjendt, det vil sige den Form, hvori den negerede Sætnings Indhold dog vedligeholder sig. Saaledes er Sandheden af Enkeltheden udtalt i Individualiteten; thi Individualiteten er ikke Andet end Enheden, som i Diremptionen vedligeholder sin Integritet. Ligeledes er Sandheden af Tanken: at være bestemt til Formaal, udtalt i Subjectet, som har Bevidsthed saavel om sig selv som om Andet, som føler sig paa eengang baade activt og passivt. Tilfids bliver ogsaa den forudsatte umiddelbare Enhed af Tænkning og Bæren restitueret i Mandens Personlighed."

Saaledes omtrent har Göschel stræbt at omdanne de sædvanlige Beviser for Menneskets Uldødelighed, for at de skulle kunne stemme med den Philosophie, som han giver Navn af den nyere Tids. Skulde nu Nogen, der kjender de her brugte Formler,

efterat have læst det her givne korte Grundrids, staae i Tvivl, om Forfatteren ikke taler om en anden Uddødelighed end den, der antages i det christelige Samfund, maa jeg føie den Bemærkning til, at Göschel med mange flere tildeels utvetydige Bendinger anvender sit Uddødelighedsbegreb paa concrete Livsforhold. Han meddeler f. Ex. endeel Aphorismer over Legemets Opstandelse, Erindring af Tilfældigheder og Personers Gjenkjendelse. Der bliver saaledes ikke mindste Tvivl om, at han virkelig staaer i den For-
mening, at han er i Stand til at bringe sin speculative Philo-
sophies Resultater i fuldkommen Harmonie med den christelige Tra-
ditions Indhold. Men neppe vil nogen skoleret Hegelianer give ham Medhold i den Tro, at et saadant Kirkespiir lader sig an-
bringe paa den hegeliske Bygning, uden at den underkastes en
gjennemgribende Forvandling. Der har ogsaa fra flere Sider
været gjort Indsigelser derimod af Hegels Disciple, og man har
opkastet det Spørgsmaal, paa hvad Sted i Systemet (eller Sche-
maet dertil) denne Cyclus af Begreber skal have sin Plads. Det
er overhovedet temmelig langt fra, at Göschels Fremstilling kan
kaldes streng methodisk: den udmærker sig tværtimod ved en usæd-
vanlig broget Forvirring. Snart træffer man i den Bog, Talen
er om, et Brudstykke, der holder sig strengt i hegeliske Former,
snart føres man ind i et overdreven populært Foredrag; men
hvad der især gør Afhandlingens Læsning besværlig, er den træt-
tende, gammeldags Samling af Citater eller Mottoer i allehaande
Sprog, saavel i bunden som i ubunden Stil, hvorved Fremstil-
lingen aldeles uden Skjønsmhed er afbrudt. Forf. har saaledes
ingenlunde havt den Fordeel af at gennemgaae Hegels Skole,
som dennes Tilhængere jævnlig ønske sig til Lykke med, nemlig
den Bevidsthedens Tugt, som forebygger en uordentlig omsprin-
gende Tankegang.

Den, der har Bedholdenhed til at følge Forfatteren gennem
alle hans indholdsrige Fragmenter, vil vistnok overraskes ved mange

dybsindige Bemærkninger saavel til Theologien som den høiere Psychologie. Men den Grundanskuelse, som udtales i Skriftet, maa snarere betragtes som et af de mange Fragmenter *) til et nyt System, som Nutiden seer, end som en Erobring, der uden at afstedkomme Revolution kan indlemmes i den hegeliske Philosophie. — Endeel af Göschels Grundtanke ere uden al Tvivl hentede fra den yngre Fichtes Tankefreds, uagtet Forfatteren i flere Aar har befundet sig i en polemisk Stilling til denne Philosoph.

Göschel har paa de sidste Sider af sit Skrift fremført nogle Citater, som han kalder Ord af Hegel om Sjælens Uddødelighed. Men de faae alle tilsammen, naar de læses i den Forbindelse, hvoraf de ere løsrøvede, heel anden Betydning. Mærkeligt er det, at i det Mindste een af disse Tirader oftere har været udførelsen netop som haandgribeligt Beviis for Hegels Kjætteri i dette Punct**).

XI.

De ovenomtalte Skrifter om Uddødeligheden ere, saavidt jeg veed, de mærkværdigste Frembringelser i vor Tids rige Literatur

*) I Forfatterens Concept staaer: Fermenter. F. C. D.

**) Inden jeg forlader Göschels Afhandling om Uddødeligheden, tillader jeg mig deraf at afskrive hans Dom over et lidet indholdsrigt Program over samme Gjenstand, som Professor Sibbern for nogle Aar siden har udstedet ved Universitetet.

„Besondere Beachtung verdient Freder. Christ. Sibbern de præexistentia, genesi et immortalitate animæ. Hauniæ 1823. Dieses Programm enthält mehr als manches Buch. Der physiologischen Erörterung wird hier außer der metaphysischen und moralischen Beweisführung auch der Gedanke der Ewigkeit, persuasio immortalitatis, als Grundlage aller Demonstration vorausgeschickt. Beiläufig wird der Begriff der Perfectibilität mit Beziehung auf Fr. Baader: sur la notion du temps von der abstracten Vorstellung der schlechten Unendlichkeit befreit, quæ hominem per secula seculorum jubet currere ad finem, quem nunquam sit consecuturus.“

over denne Materie; i al Fald er det dem, der meest have været Gjenstand for den literære Conversation. De fleste Flyveskrifter over dette Dagens Yndlingsthema, hvilke jeg har havt Adgang til, indeholde meer eller mindre heldige Gjentakelser af de sædvanlige Beviser uden nogen mærkelig Variation og uden fremragende Bestalenhed. Af de phantastiske Skrifter — for ikke at tale om de rene Spøgelsehistorier, hvis Literatur er betydelig forøget i denne Vinter — nævner jeg som Synderlighed et lidet Skrift af Dr. Mises*). Det dreier sig om et Punct, som Tanke og Grubleriet idelig maa føres tilbage til, nemlig de endelige Individuers Begrænsning mod hverandre og tilkommende mulige Gjennemsigtighed for hverandre. Han fremfører med stor Dristighed en egen Hypothese, i Følge hvilken de afdøde Mennesker med Selvbevidsthed fortsætte deres Eksistens i de paa Jorden levendes Tænkning og Villie.

Den meest uvidenskabelige Maade, hvorpaa man i den senere Tid har villet virke for Uldødelighedslæren, er den, at man har udgivet Excerptjamlinger af andre Tiders Skrifter over denne Gjenstand. Jeg tænker herved især paa de Hefter, som Dr. Hubert-Becker**) har udgivet med Uddrag af Skrifter fra det 16de og 17de Aarhundrede „om Sjælens Tilstand efter Døden.“ Over-

*) Das Büchlein vom Leben nach dem Tode, von Dr. Mises. Dresden 1836.

**) Denne Hubert-Becker, som er en Tilhænger af Schellings nye System, har ogsaa udgivet et særegt Skrift om Uldødeligheden, hvilket indeholder en Critik over Göschels Beviisførelse. Hans Mening om Sagen er den, at Nutidens Philosopher gjøre bedst i med Taalmodighed at oppebie Betjendtgjørelsen af Schellings senere philosophiske Arbejder, hvori der skal blive givet tilfredsstillende Besked angaaende dette Problem. Han anseer det for en Indiscretion at røbe, hvad Schelling har betroet sine Tilhørere deraf: dog meddeler han, efter dertil indhentet Tilladelse, nogle faa Linier derom i en Anmærkning. Men, som man let kan forestille sig, bliver derved ikke nogen klar Tanke fremstillet.

hovedet ere deslige Reductioner af philosophiske Bærker efter en formindsket Maalestof et Slags Arbeider, som meget sjelden svare til deres Bestemmelse. Især kan Referenten let bringe sin Læser i en ubehagelig Svimmel, naar han byder ham flere paa hinanden følgende Extracter af heterogene Systemer. Forskjellige Tankegange sættes nemlig derved saaledes i Bevægelse hos Læseren fra modsatte Synspuncter, at de forstyrre hinandens Udvikling ligesom de excentriske Cirkler, der dannes i stille Vand, naar flere Stene kastes deri ved Siden af hinanden. — Men min Frygt for at gjøre mig selv skyldig i et saadant Misgreb bringer mig til at opgive de Meddelelser af mindre betydelige Skrifter's Indhold, som jeg endnu saae mig i Stand til at fremkomme med.

Det gjelder om ethvert isoleret Beviis for Menneskets Uldødelighed, at det muligen kan aabne Prospectet til en dyb og grundig Verdensanskuelse, men det er ofte tilfældigt, om Læseren foier den Integration til et saadant Tankefragment, som virkelig har ligget i Forfatterens Mening. Dette gjelder især om de Skrifter, der referere sig til et System, med hvis Aand de ikke kunne bestaae; thi deres strenge Videnskabelighed er da kun et Skin og tilveiebringer ikke virkelig den dybere Forstaaelse, som de gjøre Fordring paa. Det egentlige strenge Beviis kan kun føres i et fuldstændig udtalt System, men da findes i et saadant System en ubestemt Mangfoldighed af Beviser for Uldødelighed. Thi, naar en saadan følgerig Erkjendelse oprindelig ligger i Anskuelsen, der udfoldes i Systemet, maae dens Conseqventser vise sig overalt i Systemets Organisation.

P. Møller.

Forelæsnings-Paragrafer over Moral- philosophien*).

§ 1.

Efter den almindelige Forestillingsmaade er Moralen Videns-
skaben om Menneskets fornuftige Handlinger og det Diemed, der
ved dem skal opnaaes. Den Erkjendelse af det Gode, som i Mo-
ralphilosophien bliver videnskabelig udviklet, er først tilstede paa
en umiddelbar Maade, saa at den Maxime, der i de enkelte Til-
fælde bør følges, bliver indseet uden Bevidsthed om nogen Grund
derfor. Hvor Spørgsmaalet om de practiske Reglers Grund ind-
træder, er det en naturlig Tankegang at søge det sidste Diemed
for Menneskenes Bestræbelser og deraf at udlede alle de specielle
Regler for dem. Efter den dogmatiske Methode, som fremkommer
derved, udtrykkes den øverste practiske Regel i een Formel, der
betragtes som indlysende ved sig selv og lægges til Grund for
det hele System. Paa denne Maade have flere modsatte Princi-
per under Videnskabens historiske Udvikling været gjorte gjeldende
mod hinanden, og de vigtigste Pligter og Dyder have med større
eller mindre Genfældighed været udviklede af ethvert af dem, saa at
intet af dem kan være aldeles urigtigt. Men ved at underkaste
dem en videnskabelig Critik bragte man deres Genfældighed til Be-
vidsthed og kom til det Resultat, at Menneskets fornuftige Stræ-
ben ei lader sig bestemme ved nogen enkelt almeengyldig Regel.
I den egentlig philosophiske Methode ere disse to Synsmaader
forenede med hinanden, idet Mangelen i ethvert eensidigt Prin-
cip bliver efterviiist, men derved tillige gjøres Overgang til en ny
Bestemmelse for Principet, saa at Videnskabens sande Princip ud-

*) Efter Collegier fra 1837, sammenlignede med Forfatterens Manu-
script. F. C. D.

vikles ved den Tænkning, der gennemgaaer alle de eensidige Bestemmelser og følger deres naturlige Overgang i hinanden.

§ 2.

I Moralen forudsættes, at Mennesket er et frit Væsen, men Frihedens Begreb erholder nye Bestemmelser i Videnskaben selv. — Den Frihed, som forudsættes, er ei den, der antages af Indifferentisterne, der paaستااع, at Mennesket i ethvert Moment kan bestemme sig imod alle Motiver. Disse forsvare deres Theorie deels med en foregiven umiddelbar Bevidsthed om, at man undertiden virkelig bestemmer sig mod alle Motiver; deels ved den Paastand, at Mennesket, naar Motiverne ere lige stærke, ei kan bestemme sig uden med absolut Vilkaarlighed; de mene endelig, at den enkelte Handling kun efter deres Synsmaade kan have moralsk Værd eller Uværd. Men herpaa maa svares, paa det Første, at umiddelbar Erfaring ikke kan lære noget Negativt; paa det Andet, at den forudsatte absolute Ligevægt ei kan finde Sted; paa det Tredie, at Handlingen kun ved en urigtig Abstraction kan bedømmes som adskilt fra Characteren. Desuden er Indifferentismen, forfulgt i sine Consequentser, aldeles utænkkelig og strider, idet den ophæver Begrebet Character, mod Erfaringens udtrykkelige Vidnesbyrd.

§ 3.

Paa den anden Side er den eensidige Determinismus ogsaa urigtig, naar den enten gjør Villien aldeles afhængig af Erkjendelsens videnskabelige Udvikling, eller naar den antager, at den enkelte Handling er et nødvendigt Product af Characteren og de udvortes Omstændigheder, og Characteren et Resultat af alle de foregaaende Handlinger. Hvis den da anseer den første Handling for fri (Prædeterminismus), da er den heri inconsequent; thi de væsentlige Vanskeligheder, som finde Sted ved at begribe de følgende Handlingers Frihed, gjelde ligesaa fuldt ved den første Handling. Antages derimod ogsaa den første Handling for ufri,

er Determinismen ikke væsentlig forskjellig fra Fatalismen, der strider saavel mod den moralske Bevidsthed, som mod det ægte Begreb om en skabende Guddom.

§ 4.

Efter det rigtige Begreb om Frihed tænkes den enkelte Handling ei at være gandske uafhængig af den empiriske Character, hvilket vilde hæve Begrebet om Dyd og Udyd; men heller ei at være aldeles bestemt derved; tværimod kan den empiriske Character i moralsk Henseende forandres, dog saaledes, at Villiens forandrede Retning kun efterhaanden medfører Færdigheden i det Gode eller i det Onde. En usædelig Character kan aldrig være aldeles uforanderlig, men derimod kan en dydig Character være saa befæstet, at ingen Forandring af Grundsætninger kan foregaae deri. — Motiver bestemme Handlingerne, men de ere aldrig blot udvortes. Kun fra den ene Side betragtede kunne de være blot udvortes, fra den anden ere de indvortes og komme til at gjælde ved Villiens bestemte Retning. Omvendelse kan vel gaae pludselig for sig, forsaavidt som forandrede Maximer med Gøt kunne følges; men Sindelagets totale Forandring kommer kun i Stand ved megen Øvelse.

§ 5.

Moralisk Betydning have kun de Livsytringer, som Mennesket har vidst af, og som det har villet. De forskjellige Grader af Frihed, som her kunne tænkes at finde Sted; udvikles i Moralens første Hoveddeel, Læren om Tilregnelser, hvori Begrebet om en Handling bestemmes, uden at der endnu tages Hensyn til, hvad den gaaer ud paa; i anden Hoveddeel, Læren om Lykkelighed, udvikles den menneskelige Stræbens forskjellige Formaal, og, da disse komme til at stride mod hinanden, men fornuftigviis maae underordnes et almindeligt Diemed, udfræves endnu en tredie Hoveddeel af Moralens, Læren om det sande Gode.

Første Capitel.

Om Tilregnelse.

§ 6.

Mennesket siges at foretage en Handling, naar det er frivillig Aarsag til en Forandring i Omverdenen. I Handlingens ufravigelige Bestemmelse, Frivilligheden, ere to Bestemmelser at adskille, 1) Selvbestemmelsen under den yttrede Virksomhed, 2) Opfattelsen af de Objecter, hvorpaa den gaaer ud; og disse to Bestemmelser falde i den blot frivillige Handling sammen i eet Moment. Mangler een af disse Bestemmelser, saa at Mennesket bevæges af en uimodstaaelig udvortes Magt, eller har urigtige Forestillinger om de Gjenstande, det virker paa, da ere de Virkninger, hvortil Mennesket er Aarsag, at ansee for ufrivillige. En Forbindelse af det Frivillige og Ufrivillige finder Sted i de blandede Gjerninger, som ere halv frivillige og halv ufrivillige. Disse finde Sted, deels naar Mennesket tvungent udøver en Handling, som det ikke vil i og for sig selv, men kun for at undgaae et efter dets Mening større Onde, deels naar det befinder sig i en Naturlilstand, som medfører en fordunklet Bevidsthed. — Forsaavidt som alle Objecter for Handlingen for sig have en Betskaffenhed, der virker med til at bestemme Handlingens Betskaffenhed, er egentligen enhver menneskelig Handling blandet.

Ann. Til de Vildfarelser, der gjøre Menneskenes Handlinger ufrivillige, regnes ei Uvidenheden om Modsetningen mellem Godt og Ondt i Almindelighed.

§ 7.

Naar Mennesket gjør den Erfaring, at de udvortes Omstændigheder kunne opfattes urigtigt og hindre Villiens Udførelse, udvikles dets Bevidsthed saaledes, at det først fatter et Forsæt, hvori Handlingen har en indre Tilværelse i dets Bevidsthed,

og først derefter udføre det i Sandseverdenen. I den forsættelige Handling lader sig adskille de tre Sider: Overlæg, Beslutning og Udførelse. Enhver forsættelig Handling er frivillig, men en Handling kan være blot frivillig, uden at være forsættelig: naar den er forsættelig, er den mere tilregnelig, end som blot frivillig.

§ 8.

Men den Harmonie, som vi have tænkt os at finde Sted mellem Forsættet og Handlingens Udførelse, kan blive forstyrret derved, at de opfattede Omstændigheder kunne hænge sammen med andre ikke opfattede, og som enten forandre Handlingen saaledes, at den ikke svarer til Forsættet, eller give den uforudsete Følger. Naar Handlingens Forandring eller de uforudsete Følger ei kunde eller burde have været forudsete, finder et Tilfælde Sted, som slet ikke kan tilregnes.

§ 9.

Naar Mennesket handler uden at indsee Muligheden af, at det ved sin Handling kan blive Skyld i en Begivenhed, skjøndt det kunde og burde forudsee det, da bliver det Uforsættelige tilregnet det, men dog kun som Forseelse. Denne har sin Grund i en Forsømmelse af Selvvirkksomhed, der drager en Uvidenhed eller Naturtilstand efter sig, hvorved den enkelte Feil i Bevidstheden, som altid er forbunden med Forseelsen, bliver forarsaget. Nærmest er da Uvidenheden eller Naturtilstanden tilregnelig, og middelbart den Handling, som er foranlediget derved.

§ 10.

Mere tilregnelig end den blot forsættelige Handling er den overveiede, hvortil man i Almindelighed kan henregne den efter Plan udførte. Denne finder tydelig Sted, naar en Handling ikke blot er forberedt ved flere foregaaende, ved hvilke den Handlende har sat sig i Stand til at udføre den, men Rækken af disse Handlinger er bleven afbrudt ved mellemkommende Handlinger i andre Hensigter.

§ 11.

Til Handling i Ordets vidtløftigste Betydning regner man ogsaa de aandelige Livsytringer, Forestillinger og Tanker. Disse kunne undertiden ufrivilligen opstaae hos Mennesket efter Ideasociationens Love, men selv de meest ufrivillige Handlinger ere dog afhængige af Menneskets Character. Endnu mere beroer det paa Menneskets Frihed, om det vil afbryde eller fortsætte den Forestillingsrække, som tilfældigviis paatrænges det. Den frivillige Reproduction af Forestillinger, Phantaseringen og Tænkningen kan og, ligesom Handlingen i engere Betydning eller den udvortes Handling, foretages saavel efter Forsæt som efter Plan.

§ 12.

Bed enhver forsætlig Handling har Mennesket altid en sidste Hensigt eller et Formaal for Sig: det udøver aldrig en Handling blot for at udøve den. Den nærmeste Hensigt ved en Handling kan vel være en anden Handling, som det ved den første vil gjøre mulig; ved den anden Handling kan det have en tredje til Hensigt o. s. v.; men Rækken af Handlinger gaaer dog altid tilsidst ud paa et Formaal. Disse Formaal udgjøre Handlingernes blot indre Side, og med disses Undersøgelse træde vi ind paa den egentlige Morals Genmærker.

Ann. Bevidstheden om, at Menneskets Handlinger altid ere Midler, har givet Anledning til den feilagtige Synsmaade, at Menneskets Villie skulde bedømmes blot efter dets Handlingers Formaal. Ingen Handling kan betragtes blot som Mittel: Summen af alle Menneskets Handlinger er det objective Billede af dets Villie.

Andet Capitel.

Om Nysgalsighed.

§ 13.

Om Indholdet af det rette Formaal vide vi for det første ikke Andet, end at der maa være et Formaal for Menneskets Be-

stræbelser, 3: at Mennesket maa søge personlig Tilfredsstillelse ved sine Handlinger eller have Interesse for dem. Herved lades det endnu aldeles ubestemt, af hvad Art Interessen er, (om den f. Ex. gaaer paa den sandjelige Begjering's Tilfredsstillelse eller paa Opnaaelsen af et fornuftigt Siemed). Dette Begreb om Interesse, betragtet som det øverste Moralprincip, er det allermæst indholdsløse Princip, men udhæver dog en nødvendig Bestemmelse ved det Gode*).

Anm. Foraaavdt som Tilfredsstillelsen, betragtet som Handlingernes Siemed, forudsætter, at eet Gavn efter det andet maa udfyldes, kan Virksomheden, som det Blivende i disse Overgange, ogsaa ved en eentidig Abstraction betragtes som det adæquate Udtryk for Menneskets Bestemmelse.

§ 14.

Derved, at Mennesket i sine Handlinger udfører sin Interesse eller sit Liv's Siemed, tilveiebringes en Harmonie mellem dets Villie og Objecternes Verden, og den mæst umiddelbare Maade, hvorpaa denne Overeensstemmelse kommer til den Handlendes Bevidsthed, er ved Følelsen. Den behagelige Følelse bringes man derfor ved en naturlig Tankegang til at ansee for den menneskelige Virksomheds Formaal, og denne bliver nu Gjenstanden for vor Betragtning. Subjectets Harmonie med Omverdenen tænkes som Noget, der skal tilveiebringes og altsaa endnu ikke finder Sted. Mennesket svarer i sin Stilling til Omverdenen ei til sin Bestemmelse: det har den for sig, som et objectivt Formaal; men dets Overeensstemmelse eller Uovereensstemmelse hermed kjende vi endnu kun som det Behagelige eller Ubehagelige. Principet bliver altsaa, at fjerne det Ubehagelige, eller hvad der er det Samme, at stræbe efter det Behagelige.

§ 15.

Imellem de Moralister, der sætte Livets ægte Lyst i Tilfreds-

*) Forf. Msc.: ved Menneskets Siemed. F. C. D.

stillelsen af de naturlige Begjeringer, optræder den kynaiske Skole med det Princip, at concentrere den størst mulige Lyst i hvert enkelt Moment af Livet og at sætte Menneskets Bestemmelse i en uafbrudt Række af enkelte Fornøielser. Men denne Regel ophæver sig selv ved den mindste Eftertanke, da denne fører til at tage Lystens Følger i Betragtning og undertiden at fornegte sig en Lyst, for at undgaae en Smerte eller for at opnaae en større Lyst, 3: at overtræde Principet for Principets Skyld. Men har man først indrømmet Tanken sin Ret og indseet, at den leder Mennesket til, af Klogskab undertiden at underkaste sig en Ulyst, da erkjendes let, at det ei staaer i de Dødeliges Magt, at forskaffe sig en overveiende Sum af behagelige Momenter, og det er consequent, deraf at gaae over til det kyniske Princip: at sikke sig Lykkelighed ved en Uafhængighed, der opnaaes ved Tilfredsstillelsen af saa saa Begjeringer, som muligt. Disse to modsatte Retninger forenedes af Epikur, idet han vel erklærede Lysten for at være det høieste Formaal, men dog deels indsaae Selvfornegtelsens Nødvendighed, deels begyndte at erkjende den aandelige Lysts Betydning. Den aandelige Lyst, som er den sande menneskelige Lyst, kan ikke sættes i den øieblikkelige Tilfredsstillelse af de hinanden modstridende Drifter, men kun i Udførelsen af eet almindeligt Formaal, hvorved der bringes Eenhed i den menneskelige Virksomhed. Da den Virksomhed, der fremmer det rette Diemed, maa være uadskillelig forbunden med en Lyst, indeholder og det eudaimonistiske Princip, rigtig forstaaet, een af Moralprincipets vigtigste Bestemmelser. Men til at finde den almindelige Retning af Villien, der medfører Lyst, have vi endnu ingen anden Veiledning end Følelsen, der paa dette Trin viser sig som moralsk Følelse.

§ 16.

Naar den moralske Følelse antages for Handlingernes rette Princip, er det ikke den momentane Tilfredsstillelse af de

sandselige Begjeringer, der betragtes som Lystens Kilde, men en almindelig Retning af Villien antages for at være den rigtige, fordi den i og for sig behager Individet, enten det naaer sit Formaal eller ikke. I dette Princip ligger den Sandhed, at den ægte moralske Villie saaledes maa være et Udtryk af Personlighedens inderste Væsen, at Mennesket befinder sig vel ved dens Forordringer. Deri ligger, at sand Moralitet er uadskillelig forbunden med en særegen Lyst. Den sande Moralitet maa selvfølgelig ogsaa have Følelsens Form, men denne Følelses Indhold er endnu ikke bekendt. Denne sidste Omstændighed har foranlediget Andre til at ansee Indholdet for at være givet aldeles udenfra, ved Opdragelsen og Statens Indretninger og Bedtægter. Men ved denne Mening, som egentlig blot sætter Problemets Oplosning længer ud, tilintetgjøres aldeles den moralske Frihed, ifølge hvilken Mennesket selv kan bestemme sit Livs Diemed. — Spørges der nærmere om det Blivende og Almindelige i den Villiens Retning, som behager Mennesket, da kan det for det Første sikkert betragtes som en Bestræbelse for at bevare dette egne Seg, og Mange have derfor antaget Selvbevaringen for Livets Diemed.

§ 17.

Selvbevaringen som Principet for Menneskets Handlinger bringer det til at søge Lysten som Middel for Selvbevaringen. Det betragtes paa dette Standpunct som Livets Diemed, at tilveiebringe og benytte et saadant Forhold mellem Subjectet og Omverdenen, at alt Udvoortes tjener til det individuelle Livs Fremme. I sin laveste Skikkelse er Selvbevaringen den *physiske* Selvpopholdelse og viser sig deri, at Mennesket stræber at sikre sin legemlige Tilværelse mod Angreb udenfra og skaffe sig Næring og Incitament for det blot organiske Livs Fortsættelse. Dernæst viser den sig som en Stræben efter Besiddelse af de Naturting, som ere Betingelser for dets *physiske* Existens, eller Stræben efter

Eiendom. Ved Stræben efter Eiendom kommer Mennesket til ikke blot at ståe i Forhold til Sandseverdenen, men til andre Mennesker, som erkjende dets Ret til, hvad det besidder. Den Anerkjendelse af Subjectets Villie, der finder Sted i Eiendom, er Begyndelsen til dets udvortes Ære eller dets Agtelse hos andre Mennesker, der ogsaa for sig kan gøres til Formaal. (En consequent Fortsættelse af Stræben efter Ære er saavel Stræben efter Frihed som Stræben efter at herske). Idet Subjectet under sin Attraa efter Æren tillægger andre Fornuftvæsener et selvstændigt Værd, ligger heri et Element, som, naar det udvirkles, ogsaa bringer Mennesket til at foresætte sig Andres Vel som sine Handlingers Siemed.

Anm. Uagtet man ikke med adskillige, især franske, Philosopher kan udlede alle Menneskets Pligter og Dyder af Stræben efter Selvbevaring, saaledes som den her er forklaret, er dog Selvbevaring i høiere Betydning en væsentlig Bestemmelse ved det fornuftige Sindelag.

§ 18.

Velvillie, ifølge hvilken Mennesket finder Behag i andre Menneskers Vel og ønsker dets Fremme, kommer først til egentlig Virkelighed i Venskabet og de dermed beslægtede sociale Forhold, hvori Velvillien er gjensidig. I sin mindst udviklede Skikkelse grundes Venskabet blot paa den Lust, som den Eine finder i den Andens Omgang. Det mere forstandige Venskab, hvori den gjensidige udvortes Fordeel er Venskabets Grund, er, hvor der ikke finder anden Grund Sted, kun uegentligen at kalde Venskab. Men i et tredie Slags, det fornuftige og sande Venskab, hvori en fuldstændig Harmonie mellem flere frie Villier finder Sted, er saavel det Behagelige som Nytten bevaret. Derved at dette Forhold (sand Selskabelighed)*, hvori Selvbevaringen og Be-
stræbelsen for Andres Vel ere bragte i Forbindelse med hinanden,

*) Forf. Msc. (Selskabelighedens). F. C. D.

antages for Menneskets Bestemmelse, gjøres et betydeligt Fremsskridt i den moralske Bevidsthed; men naar denne Forbindelse blot be-
tragtes som en Følge af naturlig Tilbøielighed, er den tilfældig
og har Partiskhed til Følge. Den sande Forsoning mellem Selv-
bevaring og Velwillie finder først Sted i Retten, hvori Perso-
nen gjælder ikke som Ven, men som Person, og Enhver erholder,
hvad der tilkommer ham.

§ 19.

Retten, den sande Regel for de udvortes Godes Forde-
ling i det menneskelige Selskab, er et Formaal, der er forskjelligt
saavel fra det solitariiske, som fra det sociale: vi kalde det et
ideelt Formaal. Bevidstheden om dette er den frembrydende
Bevidsthed om det Godes Idee, men om Ideen under en eenfædig
Skikkelse. Den strenge Ret kan saaledes stride imod Velwilliens
Fordringer, at dens Haandhævelse bliver urigtig, at den strenge
Ret bliver Uret og bør vige for Billighed. — Den Erkjen-
delse, der er nødvendig, for at Retten skal kunne bringes til Be-
vidsthed, kan ogsaa træde frem som et særegent ideelt Formaal,
der ogsaa kan tages for Menneskets sande Bestemmelse; Mennesket
lever da for Erkjendelsen og Fremstillingen af det
Sande og Skjønne, for Videnskab og Kunst.

§ 20.

Erkjendelsen kan ogsaa for sig eenfædigen gjøres til Formaal,
saaledes som hos dem, der ansee det contemplative Liv for
Menneskets Bestemmelse. Diemedet er her deels videnskabelig
Erkjendelse, der udvikles saavel i abstraherede Begreber som i rene
Fornuftbegreber, deels æsthetisk Anskuelse af de Ideer, som ligge
til Grund i de tilværende Ting og som ved en høiere Virksomhed
af Phantasien, der ei er bestemt ved Erfaringen, fremstilles af
Kunstneren eller af dem, hvis Phantasie sættes i Bevægelse ved
dennes Værker. Naar den eenfædige theoretiske Retning bringes i
Forbindelse med de ovennævnte practiske Formaal (de solitariiske,

de sociale og Rettens Formaal) findes det rigtige Diemed at være Handling efter Erkjendelsen.

§ 21.

Til at handle efter Erkjendelse hører ikke blot i ethvert Moment at følge en Maxime, hvorved Livets Diemed fremmes, men tillige at have almindelige Kundskaber om de tilværende Tings Natur, og Dømmekraft til efter Maximen at anvende Kundskaberne i forekommende Tilfælde. Desuden udkræves en fast Character, for ikke ved Hensyn til det Behagelige eller Ubehagelige at lade sig henrive til at handle imod Erkjendelsen. Men Diemedet, som er Hovedsagen, bliver kun rigtig derved, at den indre Harmonie finder Sted imellem Menneskets lavere og høiere Tilbøieligheder. Deraf udspringer da ogsaa Overeensstemmelse med den udvortes Orden eller den Villie at rette sig efter Objecternes Natur og Forhold til hinanden. Handling efter Erkjendelse udvikler sig saaledes til en Stræben efter Harmonie mellem alle Menneskets Formaal og, som en Følge deraf, mellem alle dets udvortes Forhold. Den, der stræber efter, paa en harmonisk Maade at realisere alle disse Formaal, hvortil ogsaa Erkjendelsen selv maa regnes, stræber efter det Gode eller den fuldkomne Existents.

§ 22.

Fuldkommenhed eller fuldkommen Existents er en ved Fornuften bestemt harmonisk Udvikling af alle Menneskets Anlæg og Forhold. At betragte Fuldkommenhed som et Formaal, der for Mennesket er absolut uopnaaeligt, hvorefter Følgen bliver, at ikke den selv, men den i det Uendelige fortsatte Tilnærmelse til den, maa antages for Menneskets Bestemmelse, er en Vildfarelse. I ethvert Moment, hvori Fornuften bestemmer Menneskets Handlemaade, finder en forbigaaende Tilsyneladelse af Fuldkommenheden Sted, og Begrebet om den uendelige Progres har kun forsaavidt

Realitet, som Rækken af de Dødeliges fuldkomne Livsytringer her i Livet ikke kan blive fuldkommen continuerende.

Tredie Capitel.

Om det Gode.

A. Om Dyden.

§ 23.

Det fuldkomne Liv, som i det Foregaaende blev erkjendt for Menneskets Bestemmelse og er det Samme som det Gode, bestaaer i Fornuftens practiske Virksomhed, for hvilken de naturlige Formaal ere Midler; men da det Gode kun ved dem kan komme til Virkelighed, ere de selv relative Goder. Til disse høre saavel de legemlige Goder (Sundhed, Styrke, Smidighed) som den udvortes Lykkes Goder (Eiendom, Ære &c.); disse udgjøre tilligemed den indvortes Fuldkommenhed, der ei kan finde Sted, hvor disse Goder aldeles mangle, det fuldstændige Gode. Men det høieste Gode er den indvortes Fuldkommenhed eller den egentlige Dyd.

§ 24.

Dyden er den indre Tilstand, i hvilken alle Menneskets Tilbøieligheder ere bragte under Fornuftens Herredømme. Jo mere Dyden er sand Dyd, desto mere har Fornuftens høiere Kraft saaledes gennemtrængt den naturlige Tilbøielighed, at Dyden er bleven Mennesket til anden Natur, eller at de fornuftige Handlinger stemme med dets Tilbøielighed. Men denne Sindelagets Fuldkommenhed er en ved Øvelse erhvervet Færdighed, og ikke nogen blot naturlig Tilstand.

§ 25.

Den fornuftige Erkjendelse, som er en Side af Dyden, kan vel fremmes ved Andres Underviisning; men

heroer dog tilsidst — som al Erkjendelse — paa Menneskets frie Selvvirkjomhed, og det saameget mere, som det Gode ikke kan klart erkjendes uden af den, der selv frivilligen har udøvet det. — Den Dvelse i Dyden, som udfræves, for at den kan blive til Færdighed, kan ogsaa fremmes ved Optugtelse, forsaavidt som Mennesker af Andre kunne tvinges til at indrette deres udvortes Handlinger efter Fornuftens Lov. Men denne udvortes Handling, overeensstemmende med Fornuften, kan kun være et Befordringsmiddel for Dydens Udvißling. Dyden selv som indre Fuldkommenhed kan kun erhverves ved Subjectets frie Selvvirkjomhed.

§ 26.

Dyden er ingen blot hvilende Evne, men en virksom Kraft, der lægger sig for Dagen i udvortes Handlinger. Derfor kan ingen kjende sin egen eller Andres Dyd uden af de Handlinger, hvori den træder frem. Al anden formeentlig Bevidsthed om egen Dyd er deels Selvbedrag, deels moralsk Phantasteri.

§ 27.

Foraavidt som Dyden ei aldeles er modsat Menneskets naturlige Tilstand, men er dennes Bestemmelse ved Fornuften, viser den sig i sin udvortes Fremtræden som en Middeelvei mellem to Extremes, idet enhver naturlig Tilbøielighed og dens udvortes Uttring i Sammenligning med Fornuftens Fordringer kan være for stærk eller for svag. Men det er kun i sin udvortes Tilsyneladelse, i Tilbøieligheder og Handlinger, at Dyden kan betragtes som indskrænket ved Maal. I sit Væsen er den een Kraft, som ikke kan være for stor.

§ 28.

Den i forrige Paragraph omtalte Middeelvei mellem to Extremes er ikke eens for Alle. Især kommer herved den forskjellige Individualitet i Betragtning, som gjør een Stræ-

ben mere passende for En, en anden for en Anden. Derfor have Nogle ogsaa med Grund villet inddele Dyderne efter de forskjellige Skikkelser, som Dyden efter Anlægernes Forskjellighed maa antage hos de forskjellige Individuer. Saaledes kan man overhovedet adskille de contemplative og de practiske Characterer, og da disse ere blot adskilte ved den forskjellige Hovedretning, lader den samme Inddeling sig fortsætte paa begge Sider.

§ 29.

Miskjendelse af Individualitetens Natur, eller planmæssig Afvigelse fra dens Veiledning, frembringer Usandhed i Menneskets Liv, hvorved dette mere eller mindre forvandles til et Skinliv. Her er Affectationen at mærke, som finder Sted, naar Mennesket, for at opnaae et af de naturlige Formaal, fremviser et andet Forhold mellem sin Person og Tingene, end det, der virkelig finder Sted. Det bringes derved til at yttre paatagne Følelser, Forestillinger og Tilbøieligheder, som det indbilder sig selv at have. Med Hensyn til den større eller mindre Sammenhæng, som Affectationen har med Characteren, kan den snart vise sig som momentan, snart som fast (idet et skræmtet Træk er optaget i Characteren), snart som en Bane til Affectation, der efter Omstændighederne skifter Udseende.

§ 30.

Den Dydige besidder den egentlige Frihed, da Erkjendelsen, efter hvilken han handler, ikke blot er en Kundskab om Omstændighederne, hvilken ogsaa kan finde Sted hos den, der følger sine Drifter; men en fornuftig Erkjendelse, der bestemmer hans Handlingers Diemed. En saadan Erkjendelse staaer det i Menneskets egen Magt at udvikle hos sig, og den udvikles nødvendigen hos den, der ikke ved Banen, at følge det Behagelige i Stedet for det erkjendte Gode, qvæler dens frembrudende Spirer hos sig.

Anm. Om moralsk Svaghed og Sletthed.

§ 31.

Dyden i sin udvortes Tilsyneladelse.

Vi betragte først Dyden i dens Forhold til de solitariſke Drifter. Da Mennesket af Naturen ſkyer det ſandſelig Ubehagelige og ſtræber efter det ſandſelig Behagelige, viſer Dyden ſig her deels ſom Mod, deels ſom Maadelighed. Modet er Dyden ſom Beredvillighed til at gaae Ulyſt og Farer imøde, naar Fornuften kræver det. Den ligger mellem Feighed paa den ene Side og Forvovenhed paa den anden Side. Maadelighed er det fornuftige Maal i Stræben efter ſandſelig Lyſt. Den Laſt, der er den modsat paa den ene Side ſom ufornuftigt Overmaal, er Umaadelighed; paa den anden Side gives et Extrem i den Skif, at berøve ſig ſelv Livets ſandſelige Nydelſer af miſforſtaaet Aſketik eller Gjerrighed.

§ 32.

Saavel i Forhold til den naturlige Skyn for det Ubehagelige, ſom til Attraa efter det Behagelige, viſer deels den fornuftige Bedholdenhed ſig, ſom beſtaaer deri, at Mennesket, uden at afdrages ved hine to Hindringer (Lyſt og Ulyſt), forfølger en planmæssig fornuftig Virkſomhed, deels den fornuftige Driftighed, ſom lægges for Dagen derved, at Menneskets Handlinger følge i Forhold til dets Naturanlæg hurtigt paa hinanden. Forbindelſe af Bedholdenhed og Driftighed giver Arbeidsſomhed eller den planmæssige Driftighed, en Dyd, der ligger mellem Dovenskab og Selvplageri.

§ 33.

I ſit Forhold til den naturlige Tragten efter Eiendom viſer Dyden ſig ſom Huuſholderiſkhed, der er det fornuftige Maadehold i Erhvervelſt og Udgifter, og har ſit Udspring af rigtige Begreber om Eiendom. Den ligger imellem Gjerrighed (Bindſyge og Rarrighed) paa den ene Side, ſom kommer af, at man tillægger Eiendom abſolut Værdi, og Odselhed paa den anden

Side, ifølge hvilken man til mindre vigtige Diemed gjør saa store Udgifter, at man savner det Fornødne til vigtige Diemeds Opnaaelse.

§ 34.

I Gresdriften ligger Bevidstheden om eget Bærd, eller Selvfølelse, til Grund for Menneskets Tragten efter at Andre skulle erkjende det. Den fornuftige Grad af Selvfølelse, som meget godt kan bestaae med Ydmyghed, ligger mellem Stolt-
hed, under hvilken Forestillingen om eget Bærd fremfor Andre formeget fremhersker, og Pusilanimiteten, som bringer Menne-
sket til ufornuftig at begrænse sin Stræben og sine Fordringer. Det fornuftige Sindelag med Hensyn til Wren kaldes Wre-
fjærhed og er lige langt fjernet fra Wrgjerrighed og Mangel paa Wresfølelse.

§ 35.

Af Wrefjærhed udspringer Frihedskjærlighed, ifølge hvilken Mennesket stræber efter en Tilstand, hvori det, uden at tvinges af andre Mennesker, selv kan bestemme sin Virksomhed; en Dyd, der ligger mellem Tøilesløshed og Slavesind. En mere positiv Form har den af samme Kilde udspringende Lyst til Indflydelse eller Herskelysten, der fornuftigviis er saaledes indskrænket, at den ikke stiger til Herskesyge, men dog er saa kraftig, at den ikke synker ned til Rigeghldighed for Sel-
skabets fælleds Anliggender.

§ 36.

Med Hensyn til de Følelser, der opstaae ved Forestillingen om Andres Tilstand, viser Dyden sig som det deeltagende Sind, der ligger mellem Hjerteløshed og menneskekjær-
ligt Føleri. Med Hensyn til Trangen til at finde Deeltagelse hos Andre, viser det fornuftige Sindelag sig som Aabenhed, der paa den ene Side er modsat Aabenmundethed, paa den anden Side den overdrevne Tilbageholdenhed. Under de

socialle Forbindelser, der blot have Lysten til Formaals, træder Dyden frem som Omgjængelighed, der ligger mellem Behagelighed og Brantenhed. Men i de Forbindelser, hvor Nytten er Formaålet, holder Dyden som Tjenstagtighed den rette Middelvei mellem Egen nytte og den forvidt drevne Selvopoffrelse for Andres Skyld.

§ 37.

Under sin alvorlige Stræben seer den Fornuftige sig ei blot nødsaget til at modarbejde de Glettes Planer, men bliver undertiden uenig med de Bedre om de Midler, der ere at vælge til de fælleds Formaalets Fremme; da viser den rigtige Middelvei sig deels som Mandighed eller mandigt Sind, idet man gjør sin fornuftige Villie gjeldende uden at hindres af Behagelyst eller af Frygt, deels som Føielighed, idet man retter sig efter Andres Villie, hvor Gens Grundsætninger tillade det. De dertil svarende Overdrivelser ere deels Herskesyge og Bredagtighed*), deels svag Eftergivenhed og Opoffrelse af sin individuelle Character.

§ 38 og 39.

1) I Forhold til Retsdriften viser Dyden sig som Retssindighed. Den holder den rette Middelvei mellem den abstracte Retfærdighed paa den ene Side, som uden Hensyn til de særegne Omstændigheder, der forvandle den strenge Ret til Uret, forsvarer Rettens døde Regel, og den individuelle Vilkaarlighed paa den anden Side, som formeget stræber efter at gjøre den subjective gode Villie gjeldende mod bestemt udtalte Bedtægter og Love.

2) Den rette Kjærlighed til Kunst og Videnskab ligger mellem Mangelen paa Sands for disses Ideer og det

*) Forf. Msc. har: deels Bredagtighed og Egenfind. F. C. D.

Afguderi med Kunst og Videnskab, der vil aldeles adskille dem fra Livets practiske Formaal, som blot ere deres nødvendige Forudsætninger.

§ 40.

Da det er Fornuften, der bestemmer det rette Maal i Tilbøieligheder og Handlinger, er det Gode ikke godt for Driftens Skyld, men fordi det billiges af Fornuften. Ved Bevidsthed om, at Fornuften i Modsætning til Driften er den høiere og væsentligere Side, bringes Mennesket til at ansee den blotte Tilfredsstillelse af naturlige Begjeringer for værdiløs (Stoicisme), og blot at sætte Priis paa den selvstændige Tænkning, ved hvilken Mennesket føler sig frit og uafhængigt af de lavere Formaal. Efterat dette Standpunct er naaet, kunne de practiske Formaal ei erkjendes for at være Goder, uden at deres Indhold bestemmes af den rene Fornuft i Stedet for af Driften. Denne Fordring er især i den christelige Tid bleven gjort til Moralphilosophien (Pligtlæren).

B. Om Pligten.

§ 41.

Paa Pligtlærens Standpunct erkjendes, at Fornuften alene skal bestemme Indholdet af Formaalet for Menneskets Handlinger, og at disse ei bør foretages for at tilfredsstille de naturlige Begjeringer (Heteronomie), men af Lydighed mod Fornuftens høiere Lov, som Mennesket ubetinget skal underkaste sig (kategoriisk Imperativ). Denne Bevidsthed er modsat den antike Dydslære, ifølge hvilken den blot naturlige Begjering inden en vis Grændse var god og afgav Stoffet, der reguleres af Fornuften. (Mågtet den, der handler af Ufreskyt for Pligten, underkaster sig et strengt Bud, der har Characteren af en høiere Magt, reddes dog Villiens Frihed ved Bevidstheden om, at Fornuften er Menneskets eget inderste Væsen.)

Naar denne Synsmaade consequent forfølges, maa Fornuftens Virksomhed erkjendes for det eneste Formaal, der bør attraaes for sin egen Skyld, og de naturlige Formaal maae betragtes som relative Goder, der ikkun have Værd som Midler til dette Formaalets Fremme.

Anm. Om Inddeling af Pligter. Ubetingede Pligter, ligegyldige Handlinger.

§ 42.

Pligtcollision finder Sted, naar Fornuften synes at paahyde flere Handlinger, som staae i et saadant Forhold til hinanden, at den enes Udførelse gjør den andens umulig. Om der nu end for Pligtcollisionen kunne gives flere Røgsfaktsregler, hvorved Collisionernes Antal vil formindskes, kunne dog ingen almeengyldige Regler gives, hvorved nogen for alle Tilfælde gyldig Rangforordning mellem de almindelige Classer af Pligter kan bestemmes. Af de tre Hovedklasser kunne hverken Pligterne mod os selv eller mod Andre eller mod Gud sættes som de, der i alle Tilfælde skulle foretrækkes. Ligesaa lidt kan en almeengyldig Orden bestemmes for de underordnede Pligter i nogen enkelt af disse Hovedklasser. Forstanden maa da opgive sit Forsøg paa at give Pligtlæren sin Fuldendelse i Detaillert, og der bliver kun den Udvei tilbage, at arbejde paa Overvindelse af Sandseligheden, der hindrer Pligtbudenes rigtige Anvendelse i de enkelte Tilfælde.

§ 43.

Bed affetiske Øvelser søger Mennesket at overvinde Sandseligheden, som en Hindring for Fornuftens Virksomhed. Bødsøvelse og den i Gensomhed anstillede Selvprøvelse anvendes som Midler til at erhverve Dyden; men især anbefaler Afketiken idelig at henvende Tanken i Bøn til Guddommen — Pligternes Kilde. Ved disse Dydsmidler, især ved det sidste og fuldkomneste, stræber Mennesket at tilveiebringe

en saadan Overensstemmelse mellem sig selv og Pligtloven, at det af sig selv som enkelt Individ kan øse Pligtbudets Kjendelser. Det handler da efter sit eget Hjertes Tilfagn eller efter sin Samvittighed.

C. Om Samvittigheden.

§ 44.

Samvittigheden erkjender umiddelbart, hvilke Handlinger der paabjydes af Fornuften, og Subjectet er i Kraft af den aldeles vis paa, at det under sin Handling er i Overensstemmelse med det Gode (det har en god Samvittighed). Den stiller sig endog over Morallovens bestemte Forskrifter, fordi den i det enkelte Tilfælde er sig bevidst at have Ret til at afgjøre deres relative Gyldighed. — Men Samvittigheden kan dog være vakkende, ja vildfarende, da den jo endogsaa kan gjendrive sig selv, og det maa selvfølgelig komme an paa Handlingens Indhold, om den skal dømmes at være god eller ikke. Saaledes kan da Samvittigheden ved at gøre sig selv til Lovens Kilde komme til at bestemme sig tværtimod Moralloven eller til det Onde.

§ 45.

Det Onde kan udøves saaledes, at Subjectet har Bevidsthed om Pligtens Bydende, men dog handler derimod; da siges det at handle med ond Samvittighed, men det kan og med Hyfleri for sig selv og Andre bejmykke sin onde Handling derved, at det lader en eller anden Bevæggrund gjælde som antagelig og god Grund derfor (Probabilismus). Idet en saadan antagelig Grund kan gives for enhver tænkelig Handling, bliver der ikke Noget tilbage af særskilt godt Indhold, men kun den almindelige gode Hensigt.

§ 46.

Den gode Hensigt antages da at hellige Midlet, og

da en saadan Hensigt kan udhæves ved enhver slet Handling, er det formeentlige Gode herved aldeles forvandlet til Ondt. Et Formaal vælges, fordi det forekommer Subjectet godt. Det handler efter sin Mening, og det gjør hos det Intet til Sagen, om det, der efter dets Mening er godt, i sig selv er ondt. Da med denne Beroen ved den subjective Mening det i og for sig Gode er fornegtet, er derfra en let Overgang til den moralske Ironie, ifølge hvilken man holder sin individuelle Villie for det Høieste og følgelig troer sig hævet over Moralloven. Hermed har den subjective Frihed opnaaet sin formelle Fuldendthed, men mistet alt objectivt Indhold.

§ 47.

Det er i de sidste Paragrapher viist, at Bestræbelsen for at erkjende Menneskets Bestemmelse blot fra Individets Standpunct er frugtesløs og kan i sin Gensidighed føre til fornuftsstridige Principer. Det Gode skal ei erkjendes blot ved subjectiv Tænkning, men findes i sin Virkelighed og Udvikling i Staten, og Individet opfylder kun sin Bestemmelse ved at virke som Led i et saadant fornuftigt organiseret Selskab. Derved er den individuelle Frihed ei ophævet eller indskrænket; thi Individet maa kunne gjenfinde den samme Fornuft, som udvikler sig hos det Selv, i Statens Love, Bedtægter og Indretninger. Det finder deri kun en Grændse for sin Vilkaarlighed, idet den fornuftige Friheds Grundformer, hvilke den sande Samvittighed ikke kan byde Mennesket at overskride, deri have deres objective Tilværelse. I Statslivet erholder de naturlige Drifters Tilfredsstillelse sin sædelige Betydning, idet de blive til Midler for Statens Liv og Fremgang, og den frieste Udvikling af de individuelle Anlæg fremmer Selskabets Fuldkommenhed og Lyksalighed.

Recensionen af philosophisk Indhold.

Logik som Tænkelse, af Dr. F. G. Sibbern, Professor i Philosophien ved Kjøbenhavns Universitet. Ny Udarbeidelse endnu som foreløbigt Aftryk for Tilhørere. Kbhavn. Trykt hos Directeur Søn Høstrup Schulz. 1827.

(Først trykt i „Efterladte Skrifter“ 2. Bd. 1842. Ufuldendt.)

Den, der i nærværende Tid erholder det Hverv at holde Forelæsninger over Logiken, og som blot af Navnet skal danne sig et Begreb om det Arbejde, der paalægges ham, maa nødvendigvis være noget i Beraad med sig selv om, hvad det er for en Videnskab der menes, da Skrifter af et høist forskjelligt Indhold fremtræde under denne fælleds Titel. Selv om Foredragets Beskaffenhed er nærmere bestemt derved, at det skal indrettes efter unge akademiske Børgeres Lær, kan Bedkommende dog befinde sig i Forlegenhed, da man almindeligvis antager, at et saadant Cursus skal tjene til Indledning i Philosophiens Studium, og dertil ere de fleste Skrifter, der føre Navn af Logiker, efter deres Indretning ei noget passende Middel. Paa en Tid, da Logikens Begreb er blevet saa vaklende, og da dens almindeligste Skikkelse meer og meer kommer i Ringesagt, er en Lærebog i Logik af en Mand, der er bekjendt som philosophisk Skribent og har mange Aars Erfaring som akademisk Lærer, et interessant Phænomen i Litteraturen.

At Forfatteren ikke let tilfredsstiller sine egne Fordringer, sees deraf, at han anden Gang udgiver sit Arbejde som foreløbigt Aftryk for Tilhørere, uagtet det ved en Rigdom af interessante Sagttagelser og ved selvstændig Behandling af Stoffet udmærker sig meget fremfor de sædvanlige logiske Haandbøger. — Allerede een Omstændighed er tilstrækkelig til at gjøre det meer vanskeligt

for Prof. Sibbern end for mange Andre at afslutte sine videnskabelige Undersøgelser. Der hersker nemlig i alle hans Arbejder en Bestræbelse, som nuomstunder er langt fra at være almindelig, og det er Bestræbelsen for en aldeles uforbeholden, oprigtig Meddelelse. Han stræber under en stærk Kamp med Sproget næsten fortroligen at skjenke Læseren sine Tanker netop saaledes, som de vise sig for ham selv, og følger ikke den blandt Skribenter gjængse Skik, naar de deels med et Slør tilhulle, hvad de selv ei have bragt paa det Rene, deels ved et og andet hemmeligt Spring i Tanken overlade til Læseren selv at gjøre sig klart, hvad der er dunkelt for Forfatteren.

Det er ikke disse Blades Hensigt enten at give noget Udtog eller nogen Bedømmelse af Prof. Sibberns Logik, men vi ville af dette Skrift tage Anledning til at anstille nogle aphoristiske Betragtninger over de forskjellige Skikkelser, som Logiken i den nyere Tid har antaget, og deres større eller mindre Betydning i didactisk Henseende.

Den Klasse af logiske Skribenter, som endnu er den talrigste og kan ansees for Videnskabens orthodoxe Parti, betragter Logiken som en Lære om Tænkningens blotte Form uden Hensyn til hvad der tænkes over eller hvad Maal Tænkningen skal føre til. Denne Klasse er upaatvivlelig derfor den talrigste, fordi det er bleven en stiltiende Bedtægt, at man paa denne Bane kan vise sig som Forfatter uden at gjøre mindste Fordring paa Originalitet. — Den Tænkning, der gjøres til Gjenstand for Undersøgelsen forestilles som en blot formal Aandsvirksomhed, der bearbejder et sandseligen givet, fra den selv aldeles forskjelligt Stof. En saadan Logik forbliver altsaa paa det psykologiske Standpunct, paa hvilket Mod sætningen mellem Tanken og Tingene tages som en Kjendsgjerning, uden at Muligheden deraf gjøres til Gjenstand for nogen Tvivl.

Dette Slags Logikere udgive sig selv for at komme i Be-

jiddelse af deres Stof ved Induction: de erklære det for deres Problem at betragte flere Tænkingsacter, hvis Rigtighed umiddelbart indlyser for Bevidstheden, og at udsondre det, der er identisk i dem alle. Herved tænkes ei paa et levende Princip, hvoraf de alle ere Tilsyneladelser, men paa den abstracte Eighed, en Mængde Tænkingsacter have med hinanden uden Hensyn til deres Indhold. Vi have med Glid sagt, de udgive sig for at bruge denne Fremgangsmaade; thi den foregivne Induction forudsættes i Stilhed at være foretaget af Forfatteren, og kun Resultaterne meddeles historisk, uden at Læseren enten selv føres paa Opdagelsens Spor eller ledes til at indsee, hvorfor Overgangene gjøres fra den ene Regel og Definition til den anden. — Et Beviis paa, at de Fleste af dem i Grunden stykkeviis opfatte en gammel Tradition, hvis Betydning ei altid forstaaes, er den Maade, hvorpaa Læren om de logiske Grundsatninger behandles af dem. — Under dette Navn opstilles i Spidsen af Logikerne 3, 4 eller 5, hvis Forhold til hinanden og til Videnskabens øvrige Detail lades aldeles uflart. Det lades uafgjort, om disse Erkjendelser umiddelbart forefindes i Bevidstheden, eller om Abstractionen støder paa en saadan Trilogie eller Quadrilogie som sin sidste uoverstigelige Grændse. I sidste Tilfælde erklæres det med det Samme for en Umulighed paa denne Vej at trænge frem til Tænkningens Grundform, da man ikke kan antage, at Forstanden virker snart efter en, snart efter en anden af flere Grundlove, der ikke staae i nogen Sammenhæng med hinanden.

Hine Sætninger staae ledige foran i Systemet, fordi det er Stik og Brug, og det overlades til Læseren selv at finde deres Anvendelighed paa de efterfølgende Regler. At deres Betydning i den øvrige Lære imidlertid ei i den Grad forstaaer sig af sig selv, at den ei behøver at eftervises, indlyser noksom deraf, at Flere, der have forsøgt derpaa, f. Ex. (naar vi blive ved Forfattere af empiriske Logiker) G. M. Klein og J. Thanner, have

seet sig nødsagede til ei blot at forandre Grundsætningernes overleverede Form, men ogsaa tildeels at omforme Systemets Begreber derefter. — At Grundsætningerne i Almindelighed ei staae i nogen væsentlig Sammenhæng med det øvrige logiske Stof, sees ogsaa deraf, at de lade sig aldeles borttage, uden at Resten af Systemets Indhold derved formindskes, forandres eller bliver mindre forstaaeligt. De udelades f. Ex. gandske i J. S. Beck's Logik.

Optager man — som gjerne skeer — blandt hine Sætninger een eller flere, der umulig kan betragtes som Udtryk for Tænkningens almindelige Form, men som blot har en underordnet Virkefreds og som speciel Regel ligger til Grund for en vis Art af Tanke, da beholder man intet Mærke tilbage, hvorved hine Principer kunne skjælnes fra andre indlysende Sætninger i Logiken. Man kan da f. Ex. ogsaa regne den Bemærkning: *ab esse ad posse valet consequentia* i de logiske Grundsætningers Tal.

Naar man gjør det til Logikens Bestemmelse, at bringe Tænkningens blotte Form til Beridsthed uden at tage dens forskjellige Indhold i Betragtning, kan denne Fordring ei tages i bogstavelig Forstand. Man kan dog ikke forestille sig Sagen saaledes, at en reen Tænkning paa den ene Side møder et aldeles formløst Stof paa den anden Side, da man derved nødvendigtviis føres til enten med Kant at antage en „Ting i sig,“ hvorved Intet kan tænkes uden det, at man Intet tænker derved, eller (hvis Bestemmelserne overføres paa Tingen) et almindeligt tænkende Princip, om hvilket Intet kan siges uden at det er sig selv ligt. Antager man efter Fornuftens Bydende de rigtige Tankebestemmelser tillige for Tingenes Bestemmelser, da bliver der naturligviis ikke nogen indholdsløs Tankeform tilbage, der kan gøres til Gjenstand for en særegen Betragtning. Jo mere derfor de logiske Skribenter have bestræbt sig for at betragte Tænkningens blotte Form for sig, desto Meer have de seet sig nødsagede til at bortkaste af Disciplinens traditionelle Stof. Herbart er nok den, som i denne Henseende har

gjort de strengeste Fordringen til sig selv, men derfor er Logiken ogsaa under hans Behandling indsvundet til nogle faa Blade.

Men naar man — uden at stræbe efter Adskillelsen af det, der efter sin Natur er uadskilleligt — vil skaffe sig Bekjendtskab med Tænkningens almindelige Virkemaader og de almindeligste Bestemmelser, der erkjendes ved Tingene, og ved Reflexion søger at nærme sig til dette Maal; naar man ved Abstraction udhæver det, hvori mangfoldige Tænkningens Operationer ligne hinanden, da gjelder om de derved frembragte Begreber, hvad der gjelder om alle abstraherede Begreber: de have kun deres Betydning ved at sees i det Concrete. Ligesaa lidet som en Naturforsker kan bringe Andre abstracte Begreber om Naturgjenstande, hvis han ei enten kan forudsætte anskuelige Forestillinger om Gjenstandene hos sine Lærlinge eller kan lade deres Phantasie til at frembringe dem, ligesaa lidet kan man meddele Andre Reflexioner over anden Art af Tænkning end den, de selv have Færdighed i. Beskrivelsen over en videnskabelig Tæknings Methode kan ei gøres forståelig uden for den, hos hvem den samme Slags videnskabelige Tænkning kan forudsættes som et Factum. Det er da omtrent en Tautologie, at en reflecterende Logik, som skal foredrages for en Ungdom, der ei har gjort noget Bekjendtskab med Philosophien, ei kan betragte den philosophiske Tæknings eiendommelige Methode. Derfor følger det af Sagens Natur, at en propædæutisk Logik, naar den selv skal indeholde Reflexioner, ogsaa kun kan betragte den reflecterende Tænkning, og, da den i Almindelighed ikke forudsætter noget grundigt videnskabeligt Studium hos sine Lærlinge, er det consequent, at den ved sine Exempler meest henviser til den Tænkning, der forefalder i det daglige Liv. Exemplerne ere i et Foredrag af denne Natur ogsaa langt fra at være overflødige: de ere tværtimod mere uundværlige der, end i det reent speculative Foredrag.

Man kan vist nok forsvare, hvad der i denne Anledning

pleier at siges, at en rigtig Tænkning under alle Omstændigheder maa være den samme; men det er ligesaa sandt, at den i ethvert Moment af sin Udvikling viser sig som en anden. Selv de almindeligste Tankebestemmelser, f. Ex. Eenhed og Flerhed, have i de forskjellige Tænkningssacter, hvori de anvendes, en forskjellig Bemærkelse, og saavel i det religiøse Sind som i det speculative Hoved have de en anden Betydning end i en sønderreven, aandløs Tænkning. Den Sætning, at en rigtig Tænkning altid er sig selv lig, har samme Grad af Sandhed som den, at Planten er den samme, naar den som første Spire bryder frem af Jorden, og naar den har naaet sin fulde Væxt. Den, som blot kjender det Udseende, Tænkningen har i den mindre uddannede Bevidsthed, har ligesaa ufuldkommen en Forestilling om dens Væsen, som den, der blot har seet den første Spire til en Plante, har om Plantens Natur.

Overveier man disse to Omstændigheder, at den sædvanlige Logik tager Tænkningen som et foresundet Phænomen uden at vise, hvorledes dens Love nødvendigen grundes i Fornuftens Væsen, og at den ikke har den dybsindigste Tænkning og den filosofiske Construction blandt de Kjendsgjerninger, hvorfra dens Theorie gaaer ud, bliver det klart, at den hverken er nogen filosofisk Disciplin eller staaer i noget nærmere Forhold til Philosophien, end de fleste andre Videnskaber.

Hovedfeilen ved de triviale Logiker er den, at Tænkningen deri ei betragtes i sin levende Stræben efter Sandheds Erkjendelse; men dens forskjellige Functioner, der efter deres Righed belægges med eet Navn, betragtes hver for sig, som om de vare aldeles forskjellige. Deres Forhold til hinanden undersøges ligesaa lidet, som deres Forhold til Tænkningens hele Værk, hvorover den Tænkende ei kan komme til Klarhed, uden at han erkjender alle Tanker for Tilsyneladelser af eet Fornuftprincip, der fører dem alle til et foresvævende Maal. En saadan Bevidsthed bliver ei vaft derved, at man historisk beretter, hvad der forståes ved

en Dom eller en Slutning, uden at give nogen Anelse om, hvad der er Grunden til en fornuftig Dømmen og Slutten, eller hvad derved skal opnaaes. — Naar man ved at omtale den blot i formal Henseende rigtige Tænkning tænker paa det, som almindeligviis menes derved, er der ikke vundet meget ved at gjøre den til Gjenstand for en særegen Undersøgelse. Man forstaaer nemlig derved en Aandsvirksomhed, der bliver sig selv lig, medens den føier et Prædicat til et Subject, eller der i det Høieste uden Strid med sig selv bevæger sig gjennem nogle faa Domme. Der- som en saadan Aandsvirksomhed forresten ei har nogen fornuftig Retning, fortjener den egentlig ikke Navn af Tænkning, med mindre man vil bruge dette Navn om enhver betydningsløs Phantasien og enhver tilfældig Succession af Forestillinger. En ægte Tænkning yttres kun af den, der, enten efter et genialt Instinct eller med Klarhed over sine Bestræbelser, skrider frem til Erkjendelsen af Tingenes Væsen.

Efter de fleste Logikers Fremstilling synes Tænkningen blot at gaae ud paa høiere og lavere Almeenbegrebers Dannelse ved at udelade mere eller mindre af Tingenes sandkelige Bestemmelser. Begrebet bliver efter denne Synsmaade en ringere Erkjendelsesform end den sandkelige Anskuelse, da hiin kun deri er forskjellig fra denne, at den har mistet en Deel af Sandhedningens Rigdom og Fylde. Vi st nok er enhver Begriben af Tilværelsens virkelige Phænomener ledsaget af Abstraction og Classification, men den ægte Begribens Væsen ligger ei heri; dens Værd beroer tilsidst paa, hvad man seer i alle de tilværende Ting, som ordnes og classificeres. Om en sand videnskabelig Tæknings Natur har man ved at kjende den blot logiske Schematismus en ligesaa ufuldkommen Forestilling som den, man har om et herligt Digterværk ved at see de rette og frumme Linier, hvormed dets Versformer betegnes.

I de her omhandlede Logiker røbes almindeligviis et temmelig ubestemt Begreb om Disciplinens Indhold og Grændser, og de

erholde for en stor Deel deres Omfang ved Afvigelser fra den Plan, de selv have foreskrevet sig. De Forfattere, der have nogen Oversigt af det gangbare Stof, indsee, at det ei blot er Lovene for en rigtig Tænkning, som deri opstilles, men at en stor Deel Regler blot gjælde Tænkningens Fremstilling. Optager man ikke denne Bestemmelse med i Planen, da bortfalder f. Ex. den Forskjel, som gøres mellem Begreb og Definition, og Definitionen bliver det samme som det tydelige Begreb. Men naar man udtrykkelig regner det med til Logikernes Arbeid at give Regler for en hensigtsmæssig Fremstilling af Tænkningen, synes Meer af Rhetoriken at kunne optages deri, end Bedtægten hidtil har overladt dem; skjøndt allerede virkelig endeel blot rhetoriske Regler findes i deres Foredrag f. Ex. den bekjendte halv rigtige Lov, at et figurligt Udtryk ei maa bruges i en Definition.

Hvad der ogsaa fylder Arketallet i Logiker, er en Mængde scholastiske Reliquier, som med Tiden have faaet Hævd paa deres Plads, uagtet deriblandt findes endeel ufrugtbare Bedanterier, som aldeles stride mod en Videnskabs Værdighed. Hertil kan regnes den store Mængde unyttige Kunstord, der blot drages frem for at forklares, uden at de siden spille nogen Rolle i Systemet. Desuden føres en heel Deel analytiske Sætninger, som ere næsten aldeles identiske, over fra et logisk Skrift i et andet. En Bemærkning i denne Smag er den gamle Regel: *definitio ne fiat per disjuncta*, det vil sige: den, som vil definere, skal ei inddele.

En af de Maader, hvorpaa logiske Haandbøger skaffe sig en anstændig Udstrækning, gjør dem især uskikkede til at være Dannelsesmidler for Ungdommen: det er hyppig og forvirrende Beretning om forskjellige Forfatteres forskjellige Meninger. Det er overhovedet en almindelig Feil i videnskabelige Lærebøger, at Foredraget afbrydes ved uforstaaelige Brudstykker af Videnskabens Historie. Vi sigte herved ei til den ægte genetiske Fremstilling af et Begrebs Historie, hvorved afvigende Synsmaader sees i deres rela-

tive Gyldighed, som forskjellige Led af een fornuftig Udvikling, men til den uordentlige Opregnelse af forskjellige Meninger, hvorved de komme til at tage sig ud som uforklarlige Vildfarelser. Ved den sidste Methode vækkes enten slet ingen Selvtænkning hos Læseren eller Tilhøreren, eller endeel Begreber sættes saaledes i Bevægelse fra modsatte Synspuncter, at de forstyrre hinandens Udvikling, ligesom de excentriske Cirkler, der dannes i en Dam, naar Stene kastes deri ved Siden af hinanden. — Grunden til den urigtige Brug af historiske Aphorismer i videnskabelige Skrifter er som oftest, at Forfatteren, som af en tilstræffelig udført Fremstilling har dannet sig et Begreb om en anden Forfatters Standpunct i Videnskaben og har fastholdt dette Begreb til sin egen Efterretning i nogle faa Sætninger, siden staaer i den urigtige Formening, at en saadan fortsatt, privat Fremstilling i sig selv udtrykker Begrebet og nødvendigen vækker det i Andres Bevidsthed. Et haandgribeligt Exempel paa Misgreb af dette Slags er den historiske Angivelse af de mange forskjellige Inddelinger, man har gjort af Logiken, hvormed mange Skribenter aabne deres Foredrag af denne Disciplin. Om disse forskjellige Planer kan den, der først skal gjøre sig bekendt med Logikens Indhold, umulig gjøre sig nogen Forestilling. — For at finde Bilag til de i det Foregaaende fremførte Bemærkninger behøver man ei at gaae langt tilbage i Tiden, men i flere af de nyeste Lærebøger i Logiken (s. Ex. Røslings, Gørsers og Bachmanns) kan findes Exempler paa alle de Misgreb, vi have omtalt.

Det ligger vist nok ei i Sagens Natur, at en propædeutisk Logik saa tidt er et fra gamle Skrifter hentet Magazin af Definitioner og Regler, der som en positiv Lovgivning blot gøres til Gjenstand for en Fortolkning. Men selv i sin fuldkomnere Skikkelse, da den er tilveiebragt ved en virkelig Naturbetragtning af den reflecterende Tænkning, kan den vel bruges som en aandelig Gymnastik for Ungdommen, men den kan ei give noget grundigt

Begreb om Tænkningens Natur og Væsen, og den maa underkastes en betydelig Reformation, førend den kan blive til det fortrinlige Dannelsesmiddel, som Mange ansee den for. At man i sidste Henseende har tillagt den saa stor Betydning, kommer vist meget af den især blandt halvcultiverede Mennesker gjængse Talebrug, efter hvilken Udtrykket *sund Logik* bruges til at betegne den consequente Tænkning.

Paa den anden Side træffer man en urimelig Overdrivelse i den moderne Paastand, at den propædæutiske Logik ei blot er uhenigtsmæssig som et didactisk Dannelsesmiddel; at den ei blot volder en unyttig Tidsspilde; men at den endog modarbejder en grundig Tæknings Udvikling. Man frygter nemlig for, at Ungdommen ved et saadant Cursus skal vænnes til en aandløs Reflexion, eller at Forstanden (i engere Betydning) derved skal faae for stor Overvægt hos den; men denne Frygt gaaer ud fra den Forudsætning, at den reflecterende Tæknings Grændser ei bringes til Beridsthed i Logiken, og at intet philosophisk Cursus følger paa den propædæutiske Logik som dens høiere Commentar. Naar hine Mangler ei finde Sted, er altsaa hiin Frygt ugrundet, og det er oversflødigt at besvare det Spørgsmaal, om Tænkningen over reelle Gjenstande virkelig skulde blive mindre grundig ved Studiet af en sædvanlig Logik. (Man er temmelig enig om, at man ikke ved nogen Theorie af Tænkningen lærer at tænke rigtigt: skulde man derimod ved en ufuldendt Theorie deraf bringes til en overfladisk Tænkning? Det er en upsychologisk Paastand; en aandløs Tænkning bliver vist ikke forringet ved en maadelig Logik, og en Tænkning, der ledes af en ægte Drift, vil ikke fordærrer, fordi den har seet et svagt Skjæggerids af sine Bevægelser: den vil nok gaae sin naturlige Gang, uden at jages fra den lige Bei ved Synet af sin egen Skygge.)

Forstjelligt fra det her omtalte Spørgsmaal (om Tænkningen over de tilværende Ting kan blive meer eller mindre grundig

ved en reflecterende Logik), er det Spørgsmaal, om en saadan Logik letter eller vanskeliggjør Overgangen til en mere speculativ Betragtning af Tænkningens Væsen. Flere have nemlig opstillet den forunderlige Paastand, at den sædvanlige Logik gjorde sine Læringer mindre skikkede til at hæve sig over den reflecterende Tænkningens Standpunct. — At man beskriver Tænkningen som en Erfaringsgjerning og udhæver en Mængde Categorier som forefundne Kjendsgjerninger, uden at bekymre sig noget om deres Forhold til hinanden, skaffer, som alt er sagt, ikke noget ægte Begreb om Tænkningens Natur. Men paa den anden Side kan den historiske Opfattelse af saadanne Kjendsgjerninger ei hindre den egentlige Begripen af dem; ved at tages som blotte Kjendsgjerninger blive de netop Problemer for nærmere Forklaring. En dialectisk Behandling af den almindelige Tænkningens fire Bestemmelser (Regtelse, Bekræftelse, Enhed, Flerhed &c.) kan meget vel slutte sig til en Fremstilling, der blot har fastholdt deres Forskjellighed, og den egentlige Speculations Væsen vil desto klarere fattes, naar den kan sammenholdes med sin nærmeste Modsatning, Reflexionen. — Det bedste Beviis for, at Overgangen fra Reflexioner over Tænkningens Virksomhed til Philosophien ei er naturlig, er det Factum, at den nyere Philosophie netop har taget sin Begyndelse ved en saadan Overgang. — Forresten er hermed ingensinde sagt, at en udførlig Fremstilling af den sædvanlige Logik afgiver den bedste Forberedelse til Studiet af Philosophien.

Den hidtil omtalte Logik, hvori der reflecteres over den reflecterende Tænkning, er ei nogen philosophisk Videnskab. Derimod bliver den speculative Fornuftvidenskab, som i den nyere Tid f. Ex. af Hegel og Kirner har været betegnet med Navnet Logik, netop den almindeligste Deel af Philosophien, som man tilforn har kaldt Metaphysik. Metaphysiken, betragtet som Læren om Tingenes almindeligste Bestemmelser, maatte nemlig forsvinde, da den

critiske Philosophie, der kom til det Resultat, at Tingen i sig for den menneskelige Fornuft var aldeles ubestemmelig, blev det herskende System. Men efterat man har indseet, at saavel den critiske Skepticismus, som den eenfaldige Idealismus indvikle sig i uopløselige Modsigelser, og at der intet andet Criterium gives paa en Tænkningens objective Realitet end dens fornuftige Nødvendighed, er det aldeles consequent, at den skarpe Modsætning mellem Metaphysik og Logik bortfalder, og at Videnskaben om de almindeligste Tankebestemmelser erkjendes for at fremstille Tilværelsens almindeligste Bestemmelser. Men en saadan philosophisk Logik gaaer ud fra et Standpunct, som ikke findes i den almindelige Bevidsthed, da den selv er et videnskabeligt Resultat. Her spørges derimod, om et Foredrag af Logiken kan indrettes saaledes, at den bruges som en Indledning til Philosophien for Begyndere.

En høist naturlig Indledning, hvorved Ungdommen kan føres til et Begreb om Philosophien, er en genetisk Fremstilling af Fornuftens Udvikling fra Sandningen gennem den reflecterende Tænkning til Erkjendelsen af den høieste Idee (en Fremskriden, som Prof. Sibbern har forfulgt i sit aandrige Skrift om Erkjendelsen). Jo meer en saadan Fremstilling viser, hvorledes Spiren til et høiere Trin af Bevidsthed bestandig ligger i et foregaaende lavere, og hvorledes et fremad drivende Princip leder Tænkningen, selv medens den ikke forstaaer sig selv, til en høiere umiddelbar Erkjendelse, hvorved Reflexionen først bliver seet i sin Betydning, desto meer vækkes ved en saadan Indledning et Begreb om Tænkningens Natur. Det ligger da i et saadant Foredrags Natur, at det Afsnit, hvori den reflecterende Tænkning følges, viser saaledes hen til den følgende Deel som sit nødvendige Supplement, at den for sig ikke bliver noget tilfredsstillende Heelt. En Deel af de sædvanlige logiske Reflexioner ville deri kunne sees i deres rette Betydning, men en Deel af Logikens traditionelle Stof vilde der være paa sit urette Sted: derimod

vil Meget af den sædvanlige Psychologies Indhold ei kunne undværes deri. En saadan Plan har, blandt Andre, J. C. von Berger og Heinrich Ritter hver paa sin Viis søgt at udføre, og Begge have i deres Lærebøger fundet Plads til mange af de gangbare logiske Betragtninger, men en betydelig Deel af dem er naturligviis aldeles forsvunden.

[Paa et Blad imellem Poul Møllers Papirer findes nogle Momenter, som deels ere optagne, deels skulde optages i den her afbrudte Anmeldelse. Man seer af en forekommende Ytring, at den var bestemt til Maanedsskriftet for Literatur (som tog sin Begyndelse med Aaret 1829). Følgende tvende Stykker blandt disse Optegnelser lade sig her benytte og kunne tjene til at antyde den Retning, Forfatterens Dom over Sibberns Logik vilde have taget under Anvendelsen af de udviklede almindelige Betragtninger. F. C. D.]

Sibberns Logik er i mange Henseender udmærket fremfor de almindelige Logiker. Den er fremkommet ved en Betragtning af den ægte videnskabelige Tænkning's Methode (Begreber, Former); den er langt fra saa eenfaldig formel som de fleste. Den er i mange Henseender original. — Dog har efter vor Formening Sibberns Logik beholdt for Meget af den gamle Logik, som, efter det System, Forf. selv har opstillet, ei kan have megen videnskabelig Interesse; og Sibberns aandrige Skrift „om Erkjendelse“ staaer over den. —

Sibberns Plan har ikke været at give nogen speculativ Logik, men en paa Iagttagelser grundet Theorie af den sunde Tænkning's Virksomhed. Ifølge Skriftets propædæutiske Bestemmelse gaar disse Iagttagelser ikke saameget ud paa den egentlige philosophiske Tænkning, som paa den videnskabelige Tænkning over reelle Gjenstande. Dog søres Forfatteren deels ved Indholdets Natur, da den formale Tænkning ei kan fremstilles, uden at den forfølges til sine Grændser og sin Modstætning, deels ved en naturlig Drift, til at

aabne flere mataphysiske Udsigter, end man pleier at træffe i de reflecterende Logiker. Men det følger af Planens Natur, at en saadan Logik ikke mere kan betragtes som en Forberedelse til Philosophien, end til Studiet af andre Videnskaber.

Recension af: „Noget om Philosophien og dens Dyrkelse, tildeels med Hensyn paa Danmark.“ Af L. Zeuthen, Candidat i Theologien og Alumnus paa Borchs Collegium. Kbhvn 1831.

(Trykt i Maanedsskrift for Litteratur 6 B. (1831), S. 266—70.)

Dette lille Skrift indeholder nogle aphoristiske Bemærkninger over Philosophiens Betydning, dens Forhold til Livet og til den menneskelige Dannelse. Forfatteren lægger deri for Dagen, at han er besjælet af en varm Følelse for Videnskabens Værdighed og — saa vidt det af disse saa Blade kan skjønnes — at han har Talent for en let og klar didactisk Fremstilling.

Iblandt de i Skriftet forekommende Uttringer findes adskillige, der kunne betragtes som en Røst i rette Tid mod nogle grundfalske Meninger, som Tidsaanden har sat i Omløb. Saaledes klages med Grund over en almindelig Ringeagt for Philosophien og Tvivl om dette Studiums Realitet, som den i Philosophien Uindviede pleier at forsvare med den Paastand, at Philosophernes Bestræbelser igjennem saa mange Aarhundreder ei have ført til noget Resultat, men at det ene System bestandig i Tidens Løb fortrænger det andet. Her giver Forfatteren det Svar, som Videnskabens Dyrkere tidt have givet, men som, efter hvad Erfaring viser, ei har været gjentaget tidt nok, nemlig, at Striden ei er

saar væsentlig, som den for en overfladisk, udvortes Betragtning synes; at de forskjellige Systemer, der have kunnet gjøre sig gjældende i Philosophiens Historie, aldrig have været aldeles urigtige, men hver for sig have opfattet Ideen fra et eensidigt Standpunct; at de følgelig ei skulle eller kunne fortrænge hinanden, men at de maae betragtes som forskjellige Trin af Menneskehedens Udvikling, der ei skulle forkastes, men erkjendes for underordnede Momenter i et alsidigere System.

Naar Forfatteren udleder de gjængse Besværligheder over de nyere philosophiske Skrifteres Uforstaaelighed af en subjectiv Uformuenhed hos Læseren, da har han forsaavidt Ret, som den speculative Philosophie aldrig saaledes kan nedstemmes til Mængdens Fattesøne, at egentlig philosophiske Skrifter kunne komme til at afgive en let og underholdende Lecture for den, der ikke har gjort noget Studium af Videnskaben. Det kan, som Forfatteren meget rigtig bemærker, ligesaa lidet kræves af en Philosoph som af en anden Videnskabsmand, f. Ex. en Mathematiker, at han skal kunne gjøre sine Grandfæner tilgjængelige for Dilettanter. Hvad endel Læsere gjøre Fordring paa, kan ei ydes i en grundig Fremstilling af philosophiske Ideer; de vente nemlig i Grunden, uagtet de sjældent tilstaae det reentud, et Foredrag, der paa ethvert Punct skal slutte sig saa umiddelbart til deres vante Bevidsthedsreds, at enhver af Sammenhængen udreven Sætning for sig skal være fuldkommen forstaaelig, uden at den behøver at laane noget Lys af de foregaaende og efterfølgende Sætninger; de vente, at philosophiske Skribenter skulle aldeles opgive den Skik, som er den systematiske Forms ufravigelige Betingelse, den Skik at fastholde Systemets Grundtegnung ved en fast bestemt Terminologic.

Men vi ville naturligvis kun tage den Dunkelhed i Forvar, som virkelig har sin Grund i Sagens Natur og som ikke kan undgaaes, med mindre man vil opgive Tankens Grundighed og Conseqvents. En anden Sag er det med den Mangel paa

Klarhed, der har sin Grund i Formens Ufuldkommenhed. Det er en unegtelig Sandhed, at der i en stor Deel af den nyere Philosophies vigtigste Bærker paalægges Læseren en Anstrengelse, der ligesaa meget kommer af Mangel paa Gaver til en naturlig Fremstilling, ja selv paa stylistisk Færdighed, som af Tanernes Skarphed og Dybde. Det var let at anføre flere berømte Skrifter, hvormed Enhver, der vil kjende den nyere Philosophies Udviklingsgang, nødvendigen maa gjøre sig bekendt, som Beviser for denne Paastand; men vi ville blot henvise til Kants Critik der reinen Vernunft, da vel Ingen, der kan skille Skallen fra Kærnen, negter, at dette Skrift er besværet med en Brimmel af vilkaarlig dannede Kunstord, som, uden at nogen Indsigt derved gik tabt, for en stor Deel kunde have været sparede. Selv Ordforeningen hos mange tyske Philosopher gjør deres Læsning vanskeligt. Saaledes kan den vildsomme og stive Periodebygning, hvoraf de just ikke sjældent betjene sig, naturligviis ei antages at høre til Faget. Klagen over de tyske Philosophers mangelfulde Fremstilling er da langt fra at være ubesøiet, og det er rimeligt, at en-deel Mennesker med Anlæg for Speculation derved afkræftkes fra at gjøre sig fortrolige med dem, ligesom det er vist, at en unødvendig Besværlighed og Tidsspilde derved paabyrdes mangan Læser. Naar Forfatteren ved denne Leilighed siger, „at det ikke, eller i det Mindste sjældent, er dem, der med Iver have lagt sig efter den høiere Philosophie, som klage over Uforstaaeligheden *) af philosophiske Skrifter,“ da kan ei engang det Sidste med Sandhed paastaaes. Mangfoldige Mænd, som alvorligen have studeret den speculative Philosophie, og Flere selv af Videnskabens Coryphæer have ligesrem vedkjendt sig den Overbeviisning, at de tyske Phi-

*) Udtrykket Uforstaaelighed tages naturligviis i sin mere populære Betydning; thi der er vel ingen Videnskabsmand, der antager det for absolut umuligt at forstaae dem.

losofer — og det er jo kun paa dem der tænkes, naar Talen er om en dunkel Fremstilling — i Almindelighed have manglet Talent for et ægte classisk Foredrag, og dertil hører den Klarhed i Fremstillingen, som Gjenstandens Natur tilsteder.

Forresten miskjende vi langt fra, hvor gandske nødvendig Tingenes Gang har medført, at en Tidsalder, der i Philosophien har været saa særdeles productiv, ei strax har kunnet vinde den Raadighed over Stoffet, som kræves til Formens Fuldendelse. Ogsaa er det høist lærerigt for den, der kan opoffre sin Tid og sin Kraft paa dette Studium, at forfølge den germaniske Philosophies Genius i sin Bevægelse gjennem store, næsten formløse Producter. Men nu synes den stærke Skabekraft at have trukket sig tilbage, og det bliver en af Tidens umiskjendelige Opgaver at stræbe efter en mindre frastødende Form; og derved vil Philosophien, uden at profaneres, blive tilgængelig for en større Kreds, end hidtil.

Det Begreb om Philosophien, der ligger til Grund for disse Reflexioner, er ikke saa bestemt betegnet, at Læseren kan finde Harmonie mellem Forfatterens forskjellige Uttringer derom. I de forudskikkede Forklaringer derover sees det nemlig klart, at der er tænkt paa den egentlig speculative Fornuftvidenskab; men paa andre Steder maa man, for at finde rimelig Mening i Forfatterens Udsagn, tænke sig dette Begreb saaledes udvidet, at en langt almindeligere Aandskultur indbefattes derunder. Hvorledes kan man ellers forklare sig Uttringer som den, at den samvittighedsfulde Embedsmand vil lægge sig efter Philosophien og derved „sættes i Stand til at erkjende sit Kalds Betydning i det Hele og at udføre dets Pligter i Overeensstemmelse med dets sande Betydning?“ Det var tungt, om dertil skulde udkræves den Philosophie, hvortil Udgangen paa et andet Sted udtrykkelig siges at være spærret for Pluraliteten af Dannede.

Der tales etsteds om en saakaldet lavere Philosophie, og der yttres den Mening, at det vilde være gavnligt, om der selv i

Pigeinstituter gives Underviisning i Psychologien. En saadan Psychologie kunde neppe bestaae i Andet end i en Række Definitioner, hvis Betydning for Barnet alene flæbede ved Forestillingen om Lærereens Exempler. I ethvert Tilfælde kan hos et Bæsen, der har anstillet saa liden Reflexion over sig selv, som et sundt Pigebarn i Almindelighed gjør, ingen Begriben af det aandelige Livs Phænomener finde Sted, der paa nogen Maade kan fortjene Navn af philosophisk.

Forfatteren fører et særdeles reent Sprog, og Stilen røber ved sin iøinesaldende Elegants saavel Flid som Færdighed; men der er tildeels lagt alt for megen Bægt paa Stilens Pyntelighed, og et vel blødt Uddrud af Følelse forekommer hiſt og her, hvilket vist ei kan behage den Deel af Publicum, til hvilken Talen maa tænkes nærmest at være henvendt.

Recension af: *De Notione Atque Turpitudine Mendacii Commentatio*. Autore Petro Christiano Kierkegaard, Philos. Dr., Gottingæ MDCCCXXIX.

(Trykt i Maanedsskrift for Litteratur, 7de Bind (1832), S. 65.)

Da nærværende Skrift af en ung dansk Videnskabsmand er udkommet i Udlandet, er det rimeligviis mindre bekjendt i vort Fædreland, end det ellers vilde have været, og vi have derfor anseet det for passende ved følgende Anmeldelse at henlede Opmærksomheden derpaa.

Den, der kaster et flygtigt Blik derpaa, og seer den Mængde Citater af berømte og uberømte Navne, som forekommer deri, forledes let til den overilede Dom, at Afhandlingen har det i aca-

demiske Leiligheds Skrifter altfor sædvanlige Tilfuit. Det er nemlig bekjendt, at disses Forfattere, for at skaffe deres Arbeider et anstændigt Omfang, tidt fremkomme med en tilfældig Samling af Meninger om den Gjenstand, de behandle. Disse Meninger meddeles, som Resultater, i nogle faa Sætninger og affærdiges hver for sig med endeel Modgrunde, indtil Afhandlingen har faaet den Udstrækning, der tilfredsstiller Forfatteren: da fremføres til Slutning en Mening, der ikke gjendrives, og Arbeidet betragtes som fuldendt. Denne Fremgangsmaade medfører den store Bequemmelighed, at Forfatteren beholder fuldkommen Raadighed over sin Bogs Omfang, da det i Almindelighed er en let Sag at overkomme saa mange forkastelige Meninger, som man behøver, og en endnu lettere Sag efter Behag at formindske Antallet ved hist og her at udstøde nogle Meninger af Samlingen.

Uagtet der virkelig i nærværende Skrift af Literaturens Lønfrøge fremdrages et og andet sært Indfald, som Forfatteren ligesaa godt, eller vel saa godt, kunde have ladet aldeles uændset, er det dog meget langt fra, at Arbeidet er forfærdiget over hiin academiske Læst. Det er Frugten af en selvstændig Aandsvirksomhed og udmærker sig ligesaa meget ved Skarpsindighed, som ved den Fasthed og Styrke, hvormed Forfatteren holder sig paa det Standpunct, han stræber at gjøre gjeldende. — Førend vi indlade os i nærmere Underjøgelse af Skriftets videnskabelige Betydning, forudskikkes her en kort Angivelse af Tankegangen deri, hvori vi tage os den Frihed at bruge den directe Tale, skjøndt Forfatterens Tanker kun meddeles udtogsviis:

„De Fleste, der have skrevet om Løgnen, have deels indskrænket sig til at fastsætte dens Begreb med Bestemthed og kun løseligen afhandlet dens moraliske Betydning, deels have de antaget dens Begreb for almindelig bekjendt og blot bestræbt sig for at udfinde Grunden til dens Immoralitet. Her ville vi behandle begge Opgaver, saa at Afhandlingens første Stykke gaaer ud paa at ud-

finde Løgnens Definition, det andet paa at tydeliggjøre dens Forhold til Moralloven.

De, der have søgt at tydeliggjøre sig det Begreb om Løgn, som de have dannet sig under Livets Erfaringer, have vel ei været enige med hinanden i at bestemme den Kreds af Handlinger, som derunder skal henregnes; men uagtet alle afvigende Meninger herom, gives der dog visse Handlinger, som man eenstemmigen erkjender for Exempler paa Løgne. I Exempler af dette Slags maa upaatviveligen alle Begrebets ægte Bestemmelser forefindes, om der end desuden forekommer flere Bestemmelser ved dem, der som uvedkommende maae adskilles deraf. Det gjelder altsaa at udfinde et Middel til at affondre Begrebets væsentlige Mærker fra saadanne tilfældige Bestemmelser. Dertil frembyder sig for det Første Erkjendelsen af det omhandlede Begrebs Forhold til andre beslægtede Begreber, hvoraf man er i Besiddelse, førend man endnu har fundet vort Begrebs Definition. Man kan nemlig, uagtet Begrebet endnu ei er tydeliggjort, erkjende dets Righed med og dets Forskiel fra andre tilgrænsende Begreber, om hvis Indhold man lettere bliver enig, og, ved at sammenligne det med disse, ledes til at bestemme dets Plads i Begrebernes System. — Saaledes ere Begreberne: at bedrage, tage fejl, tale sandt, tale usandt, paa forskjellige Maader sammenhængende med Begrebet at lyve. — Et andet Middel til at bestemme Begrebet afgiver Sprogbrugen, som vel ei overalt er stadig, men dog i visse Puncter er uroffelig.

Vi have sagt, at man eenstemmigen henfører visse Handlinger under Løgnens Begreb. Saaledes er man enig om, at den gjør sig skyldig i Løgn, som for at bringe Andre falske Forestillinger, ved skrevne eller mundlige Ord yttre hvad der strider mod hans Overbeviisning, naar det skeer i den Hensigt at skade Andre. Ligeledes falder man det Løgn, naar En gjør sig skyldig i samme Slags Bedrageri i den Hensigt at erhverve sig forfængelig Hæd.

I begge de her betegnede Classer af Handlinger omtales den

nærmere Hensigt, at bibringe Andre falske Forestillinger, eller at bedrage dem. Der spørges nu, om man kan udelade dette Mærke af Løgnens Begreb. Dette gjøre rigtignok de, der bruge dette Udtryk om enhver grov Bildfarelse; men efter saadan Talebrug kunde man siges at lyve aldeles mod sit Vidende og sin Villie, og Løgneren blev ikke længer noget moralsk Begreb. — At den Hensigt at bedrage maa finde Sted i Løgneren, sees deraf, at man ellers maatte betragte enhver med Vidende fremført Usandhed (s. Gr. en poetisk Fiction) som en Løgn, uagtet den, der i saadanne Tilfælde beskyldes for at fare med Løgn, med Grund holder for, at han fralægger sig Beskyldningen ved den Erklæring, at han ei har villet bedrage Tilhøreren eller Læseren. Hvis man da ikke vil ansee Handlinger for Løgne, som efter almindelig Bedtægt og Sprogbrug ikke regnes derfor, maa man betragte Hensigten at bedrage som en af Løgnens væsentlige Bestemmelser.

Et andet Mærke ved de opstillede Exempler er, at man ved Sproget stræber at bedrage. Ogsaa dette maa efter den almindeligste Talebrug bibeholdes; thi den, der ved andre Handlinger søger at vække falske Meninger hos Andre, som den Horatius, der ved sin forstillede Flugt bedrog de tre Curiatier, eller den, der ved sin Tausshed bedrager, kan ei siges i egentlig Forstand at lyve. Dog maa man ved Ordet Sprog her ikke blot tænke paa det udtalte eller skrevne Ord, men ogsaa paa de Tegn, der efter Bedtægt i en vis Rreds bruges istedetfor Ord, eller som Midler til egentlige Tankers og Begrebers Meddelelse (s. Gr. Nis, Fingersprog). — At Tegnenes Forskjellighed forandrer Bedragerernes moralske Betydning, vil i det Følgende blive viist.

For det Tredie foresinde vi den Bestemmelse, at den Lyvende taler mod sin Overbeviisning. — At den er uundværlig, indsees let; thi udelader man den, da forsvinder al Forskjel mellem Løgn og Sandhed. Vi have nemlig ikke foresundet det som et Mærke ved Løgneren, at det, der udsiges ved den, er objectiv usandt; skulde

det nu heller ikke være subjectiv usandt, da kunde der gives Løgne, som vare aldeles sande. — Man tager feil, om man troer, at denne Theorie udelukker adskillige bekjendte Bedragerier af Løgnens Rreds, nemlig i de saakaldte Equivocationer, Restrictioner og Reservationer; thi ved disse Kunstgreb siger man subjective Usandheder. Man bruger nemlig i de to førstnævnte Tilfælde Ordene i en Betydning, hvori man forudsætter, at Tilhørerne efter Sammenhængen ikke kunne tage dem, og i sidste Tilfælde tænker man kun i Stilhed det Tillæg, hvorved en Uttring, som ellers var usand, kunde blive sand, saa at det, der udsiges (hvilket her alene kommer i Betragtning), er og bliver usandt. (Af samme Grund som Uttringer af dette Slags ere Usandheder, kunne Høfligheder og adskillige rhetoriske Figurer, skjøndt Ordene tages i en usædvanlig Betydning, være sande, naar nemlig den Talende vil have dem forstaaede saaledes, som han selv forstaaer dem.)

Endnu er det Spørgsmaal uafgjort, om den i de ovenfor betegnede Handlinger omtalte fjernere umoraliske Hensigt hører med til Løgnens Begreb. — Vi besvare først et Par andre vigtige Spørgsmaale, da det søgte Svar umiddelbart følger af disses Op-
løsning. Først maa det afgjøres, om det hører til Løgnens Begreb, at den er en usædelig Handling*), hvilket antages af endeel især protestantiske Forfattere, som i den nyere Tid have gjort Forskjel paa Løgn (mendacium), der efter deres Mening altid er utilladelig, og Usandhed (falsiloquium), der i visse Tilfælde kan være pligtmæssig. Ved denne Distinction gjøres BOLD paa Sprogbrugen, og Begrebet om Løgn taber for en stor Deel sin Anvendelighed i det daglige Liv, da den, der skal kunne bruge det rigtigt, maae være istand til at afgjøre den vanskelige Strid om de tilladelige og utilladelige Usandheder. Desuden er det en bagvendt

*) Dette er, efter Forfatterens Bemærkning, noget Andet end at undersøge, om enhver Løgn er usædelig.

Fremgangsmaade, saalænge man ikke har berøist, at der gives tilladelige Usandheder, at holde den logiske Plads ledig for et Begreb, hvis Realitet maaskee aldrig bliver godtgjort. — Det andet Spørgsmaal er, om den fjernere Hensigt af et Bedrageri maa kjendes, for at det kan bestemmes, om en Handling er en Løgn eller ikke. — I Livet, hvor Begrebet er dannet og idelig anvendes, erklærer Enhver uden Betænkning en eller anden Uttring for en Løgn, uden at han kjender noget til den Talendes fjernere Hensigt, som man her antager ikke gjør noget til Sagen. Naar man da for at henhøre et Bedrageri under Løgnens Begreb, hverken behøver at tage dets Hensigt i Betragtning, eller at vide, om det er usædeligt eller ikke, kan den fjernere Hensigts Immoralitet ei udgjøre noget Særkjende ved Løgnens Begreb. — Som Resultat beholde vi da de væsentlige Bestemmelser for Løgnens Begreb, at det er en Uttring, der er 1. subjectiv usand, 2. fremført ved Hjælp af Sproget, og 3. i den Hensigt at bedrage Andre.

I Afhandlingens andet Hovedstykke undersøges, i Følge den ovenfor angivne Plan, Løgnens Forhold til Moralloven. Først maa det afgjøres, om Løgneren altid er usædelig, eller om dens Begreb er ethisk ubestemt d. e. om det efter Omstændighedernes Bærel snart kan være tilladeligt at lyve, snart utilladeligt. Herover have Somme undgaaet at erklære sig, idet de deels ved en besynderlig Modsigelse have lært, at Løgneren i sig selv var usædelig, men desuagtet angivet særegne Tilfælde, da den var moralsk tilladelig, deels, efter samme Dom om Løgneren i Almindelighed, have udelukket Handlinger deraf, som i Følge deres egen Definition burde regnes dertil. For at besvare det opstillede Spørgsmaal, ville vi gaae saaledes frem, at vi først betragte Bedrageriet i Almindelighed og undersøge, hvorvidt det i Følge sit Begreb er usædeligt eller ethisk ubestemt; thi i det første Tilfælde maa Løgneren, som en Art af Bedrageri, underkastes samme Dom, i sidste Tilfælde derimod kan Løgneren maaskee ved sit eiendommelige Be-

grebsmærke desuagtet altid være usædelig. — Idet vi gennemgaae de vigtigste Beviser, man har ført for Bedrageriers Immoralitet, anføres derimellem nogle, der egentligen have været fremførte mod Løgnen, men som kun passe paa den, forsaavidt den er et Bedrageri, og ikke tage Hensyn til dens særegne Natur.

Af de Grunde, ved hvilke man har villet bevise Bedrageriers Pligtstridighed, ere nogle saa svage, at deres Utilstræffelighed let lader sig vise, f. Ex. at man ved at bedrage berører Andre Sandheden, at man ikke fremstiller Tingene saadanne, som de ere, at Oprigtighed er overeensstemmende med Menneskets Natur o. s. v.

Mere vægtig synes den Grund, at det ikke kan tænkes almindelig vedtaget at ansee Bedrageri for en ethisk ubestemt Handling, fordi en saadan Forestillingsmaade, som antaget af Alle, vilde hæve sig selv; thi Ingen, som kjendte Bedtægten, vilde lade sig bedrage. Forestiller man sig — føies til — at det blot iblandt en betydelig Deel af samlevende Mennesker ansaaes for tilladeligt, under visse Forhold at tage sin Tilflugt til Bedragerier, da vilde gjensidig Tillid, det selskabelige Samlivs Betingelse, aldeles tilintetgjøres. Disse Paastandes Urigtighed vises noksom ved Erfaringen, og de have kun Skin af Gyldighed derved, at man forudsætter, at den, der anseer Bedrageriet i Almindelighed betragtet for ethisk ubestemt, vil have samme Dom affagt over Løgnen; hvilken Feiltagelse kommer af, at man ikke tilstræffeligen skjelner mellem disse to Begreber.

Hvad den første Paastand angaaer, da kan den, der veed, at det antages for rigtigt undertiden at bedrage, dog lade sig bedrage, fordi han hverken altid med Visshed veed, at en Anden i et givet Tilfælde vil bedrage ham, ikke heller veed, paa hvad Maade denne søger at opnaae sin Hensigt; om han f. Ex. vil betjene sig af det Middel, der er nærmest forhaanden, eller om han, under den Forudsætning, at man er belavet paa hans Bedrageri, lader som om han vil have Det troet, hvilket man netop ikke vil have troet.

Man undgaaer ei altid at føres bag Lyset af Andre derved, at man af Uvisshed om deres bedrageriske Hensigter opsætter at udføre den Handling, hvortil de synes at ville bevæge os; thi Opsættelsen kan maaskee netop være tilsigtet af dem. — Endnu mindre kan man reent undlade at drage Slutninger fra deres Handlinger til deres Tanker: hvorledes skulde det vel være muligt for den, der har Forstand, at forsmaae Hensynet til det Sandsynlige, hvor fuldkommen Visshed ei kan opnaaes?

Hvad den anden Paastand angaaer, at Menneskers Tiltroe til hinanden ved hiin moralske Bedtægts Almindelighed vilde tilintetgjøres og selskabeligt Samliv derved gjøres umuligt, da kan der i det Høieste paastaaes, at Tiltroen derved vilde formindskes; thi kun Slutningen fra Menneskets Handlinger til deres Tanker (ei den fra deres Ord til deres Tanker) blev derved gjort usikker. Men denne Slutning maa, selv uden hiin Bedtægt, sommetider lede paa Bildspor, fordi endog den, der følger den Grundsætning aldrig at bedrage Noget, kan nødsages til at foretage sig Handlinger, hvorved falske Forestillinger mod hans Villie maa vækkes hos Andre. Det kan da vel bestaae som en almindelig Regel, under visse Forhold at bedrage, men deraf følger endnu ei, at det er moralsk tilladeligt, thi om end enhver rigtig moralsk Regel maa kunne tænkes almindelig fulgt, er derfor ei enhver Regel, der kan tænkes almindelig fulgt, moralsk rigtig.

Som Grund for Bedrageriets Immoralitet har man ogsaa anført, at enhver Uoverensstemmelse mellem det indre og ydre Menneske strider mod Fornuftvæsenets Værdighed, — en dunkel Kantisk Sætning, som har været udviklet paa flere forskjellige Maader. Man har undertiden sat Redværdigheden deri, at den Bedragende opgav sit Livs Enhed og var i Uoverensstemmelse med sig selv, fordi han snart viste sig under en Skikkelse, snart under en anden. Men, om man endog indrømmer, at den, der bedrager, virkelig handler inconsequent, kan dog den blotte Incon-

sejvent's for sig betragtet ei misbilliges af Fornuften. Naar man fremdeles har føiet til, at den Bedragendes Inconsequents kommer deraf, at han er en Træl af lavere Lidenstaber, udvortes Omstændigheder og andre Mennesker, da søger man forgjeves et Beviis for, at den, der anseer det for rigtigt undertiden at bedrage, altid ledes dertil af saadanne Bevæggrunde. Ogsaa har man sagt, at det strider mod Menneskenaturens Værdighed at bedrage, fordi man derved behandler sig selv som Middel og Redskab. Men der kan dog kun paastaas, at den Bedragende bruger sit Ansigt og andre Legemsdele som Redskab, og det gjør den Oprigtige ligesaavel som han. Endelig har man lært, at den, der undertiden bedrager, nedværdiger sig under Dyret og de livløse Ting, fordi man dog kan lære disses Besskaffenhed at kjende og saaledes gjøre nyttig Brug af dem, da hiin derimod er et aldeles unyttigt Lem af Samfundet. Denne Paastand grundes paa den ovenfor gjendrevne Synsmaade, at Bedrageriet antages for at være moralsk ubestemt.

Men, hvordan man end forstaaer den Nedværdigelse, som skal følge af Hovereensstemmelsen mellem Menneskets Indre og Ydre, leder denne Synsmaade følgerigtigen til adskillige urimelige Antagelser. Det maa efter den ligesaavel stride mod Menneskets Værdighed at bedrage Dyr som at bedrage Fornuftvæsenet. Desuden maatte man af samme Grund misbillige mimiske Kunster og dens Opførsel, som under en heftig Sindsbewægelse yttre sig roligt, medens han bestræber sig for at dæmpe sit Sind's Oprør. Thi uagtet de sidste Handlinger ei kunne regnes for Bedrag, skulde de dog, efter den omhandlede Sætning, ligesaa fuldt som Bedrag stride mod Moralloven.

Da intet af de hidtil anførte Argumenter viser, at Bedrag altid er usædeligt, og de, der staae tilbage, misbillige det som en Krænkelser af Andres Ret, hvilket man let indseer, det ei altid er, har man god Grund til at antage Begrebet for ethisk ube-

stemt. Desuden kan man anføre flere Slags Bedrag, som Ingen drister sig til at erklære for umoraliske: Enhver vil saaledes tilstaae, at det kan være tilladt i fornuftig Hensigt at fordølge Sandheden for Andre, selv om man ønsker og haaber derved at bringe dem urigtige Forestillinger. Det Samme gjelder om saadanne Handlinger, som under Krig at føre Fjenden vild ved en forstilt Flugt, at true Røvere med en Flint, der ei er ladet o. s. v.

Grunden til at de fleste Slags Bedrag oprøre den moraliske Følelse, har man til de forskjelligste Tider og hos de forskjelligste Folkeslag næsten eenstemmigen søgt deri, at de Bedragedes Rettigheder derved krænkedes. Men i at bestemme denne Rets nærmere Beskaffenhed have Philosopherne været uenige. Nogle have troet, at det kun var pligtstridigt at bedrage, naar Andre havde Ret til at kræve Meddelelsen af en Oplysning; men disse have aabenbart overseet, at der mellem Bedrag og aabenhjertig Meddelelse kan tænkes den tredie Bei, at holde Noget skjult for Andre. Der gives mangfoldige Tilfælde, da det er høist usædeligt at mislede Andre, skjøndt disse ikke have nogen særdeles Ret til at gjøre Regning paa vor Meddelelse; men hvor en saadan Ret finder Sted, er Oprigtigheds Overtrædelse vistnok dobbelt at misbillige.

Men uagtet man ikke paa denne Maade kan bestemme Forskjellen mellem det tilladelige og det utilladelige Bedrag, ligger i den anførte Lærdom den rigtige Indsigt, at Andres Rettigheder altid krænkес ved utilladeligt Bedrag, og herfor taler ogsaa saavel alle Folkeslags Mening som de Exempler, man pleier at anføre paa tilladeligt Bedrag, i hvilke man indfører Personer, der befinde sig under Forhold, som bør formindske deres Rettigheder. — Men den Ret, der overtrædes ved det umoraliske Bedrag, er ei nogen særegen Ret, som Mennesket kun har under visse Omstændigheder: det er Fornuftvæsenets almindelige Ret, dets Evne til at have Rettigheder, som derved bliver krænkет. Dette sees, naar man gaaer ud fra følgende almindelige Sætninger: at man kun kan

tillægge sig selv og Andre absolut Værd, forsaavidt som de have Fornuftens Brug, og at man bør stræbe efter, at alle Væsner i Tilværelsen efter deres forskjellige Natur middelbart eller umiddelbart underkastes Fornuftens Herredømme. Over de fornufløse Væsner bør vi herske for at bringe dem i middelbar Harmonie med Fornuften, men til de fornuftige Væsner staae vi i et andet Forhold; vi maae erkjende dem for at være, ved det høieste Væsens Billie, satte paa samme Trin, som vi selv, og følgelig at have Rettigheder ligesaa vel som vi. Den høiere Værdighed, som bør agtes hos de fornuftige Væsner, bestaaer i deres Erne til ved egen Selvvirksomhed at bringe sig selv i Harmonie med Fornuftens Love, men dertil hører saavel Erkjendelse som Billie, og saavel mod deres Erkjendelse som mod deres Billie vise vi Foragt, naar vi gjøre os skyldige i Bedrageri mod dem. At bedrage Væsner, der bruge Fornuft, er altsaa pligtstridigt, fordi det ikke kan bestaae med den Sindsstemning, som deres Naturs Fortrinlighed bør fremkalde hos os.

Men kun, hvor Bedrag af denne Grund maa misbilliges, er det usædeligt. Det kan følgelig være tilladeligt mod Væsner, hos hvem man ikke kan agte den levende og nærværende Fornuft, mod spæde Børn, mod Ussindige og mod dem, der staae i Begreb med at begaae en Forbrydelse.

Efterat Undersøgelsen om Bedrags Moralitet er tilendebragt, kan man nu opfaste det Spørgsmaal, om Løgnen, som et særegt Slags Bedrag, ligeledes er ethisk ubestemt, eller om den ved sin særegne Character paadrager sig en anden Dom. Som en saadan eiendommelig Bestemmelse ved Løgnen have vi først fundet, at Sproget bruges dertil, og vi ledes derved til en nærmere Betragtning af Sprogets Bigtighed. Sproget (hvilket her tages i vidtløftigere Betydning, som Tankers Meddelelse ved Tegn) er de fornuftige Væsners udelukkende Fortrin, og fornuftig Forening mellem Mennesker kan kun derved blive tilveiebragt; thi uden dette

Middel kan et Individ ei engang forviſſe ſig om, at et andet beſidder Fornuft; og kunſ ved Samliv og gjensidig Meddelelſe kan Anlægget til Fornuft hos Menneſket komme til Virkelighed. Det er da Betingelſe for det høieſte Gode: Fornuftighed, Erkjendelſen af Sandhed og Sædelighed, og Villiens, ved denne Erkjendelſe beſtemte Retning, kan kunſ blive vaſt ved Sproget. Sproget er da, ſom det høieſte Godes første Betingelſe, at betragte ſom det næſte Gode derefter. Heraf følger da, at den handler uſædeligt, ſom ved ſine Handlinger tilintetgjør eller formindſker denne Sprogets vigtige Brug, med mindre han ved ſaadanne Handlinger paa en umiddelbar Maade kan fremme Fornuftighed.

Hviſ man ved at antage, at det undertiden er tilladt at bedrage ved Sprogets Hjelp, aldeles tilintetgjør Sprogets Brugbarhed (hvilket Nogle virkelig have paaſtaaet), forſtaaer det ſig ſelv, at ethvert ſaadant Bedrag er moraliſt utilladeligt. Men naagtet hiin Paaſtand ikke lader ſig forſvare, er det dog unegteligt, at Menneſkers Tiltro til hinanden ved hiin Antagelſe formindſkes, og at Sproget derved bliver et mindre virkſomt Middel til Fornuftigheds Fremme. Hindres gjensidig Tillid allerede ved den Mening, at andre Slags Bedrag kunne være tilladelige, da ſkeer det endnu mere derved, at man dømmer ſaaledes om Falſkhed under Tankers Meddelelſe, fordi man kunſ ved Sproget kan tilkjendegive, i hvilke Tilfælde man antager det for tilladeligt at bedrage Folk, og da kan det undertiden være tvivlſomt, om man ikke alt under denne Tilkjendegivelse gjør Brug af ſin formeentlige Ret.

I de Tilfælde, da hvert Bedrag er pligtſtridigt, gjelder det dobbelt om det Slags, der tillige formindſker Sprogets Beqvemhed til at fremme Fornuftens Herredømme blandt Menneſker. Men ſelv, naar anden Misledelſe er tilladelig, er den, hvortil Sproget bruges, utilladelig; thi tilladelig kunde den, ſom alt er bemærket, kunſ være, hviſ Fornuftighed derved umiddelbart lod

sig fremme; men da hverken den Bedragendes eller den Bedragnes Erkjendelse eller Billede derved kan vinde i Guldkommenhed, er et saadant Tilfælde aldeles umuligt. Resultatet bliver da, at enhver Falskhed, der bruges under Tanfers Meddelelse til Andre, og folgelig ogsaa enhver Løgn strider imod Moralloven.

Et andet Mærke ved Løgnen var, at den er en subjectiv usand Uttring, men ved dette Tillæg forstørres ei dens Immoralitet, da hverken Agtelse for et Fornuftvæsen meer eller mindre tilfidesættes, ikke heller Sprogets Nytte meer eller mindre forringes, enten jeg ved en directe usand Uttring eller ved anden listig Brug af Sproget fører Andre bag Lyset."

Den Udsigt, her er givet over Afhandlingens Tankegang, er efter vor Mening tilstrækkelig for at give Læseren et Begreb saavel om dens paradore Resultat som om Maaden, hvorpaa Forfatteren kommer til det. Derimod kan den alt omtalte Skarpsindighed, som vises under Begrebernes analytiske Behandling og nær beslægtede Tanfers Adskillelse, og den Nøiagtighed, hvormed de enkelte Sætninger og Udtryk veies og afpasses efter Tanfernes Afændringer, ikke tilfulde skjønnes af et saadant Udtog. Endnu mindre kan man deraf erholde nogen klar Forestilling om Foredraget, hvilket er meget livligt og jævnt nærmer sig til Dialogens Form. Sligt kan allermindst mærkes af et Udtog, naar det er gjort med samvittighedsfuld Frygt for at omskabe Originalens Tanfer og derved nødvendigviis maa falde noget tørt og stivt. Paa den anden Side skjønner den forstandige Læser sandsynligviis endogsaa af det blotte Udtog, at Forfatteren har noget Gang til Spidsfindighed, og at han under sin Stræben efter at tilveiebringe skarpt tilfkaarne Formler nu og da taber det omhandlede Begrebs egentlige Betydning af Sigte. Den, der af Naturen har nogen Tilbøielighed til Spidsfindighed, vover sig ud paa en glat Is ved at give sig af med saadanne isolerede Undersøgelser, under hvilke den fortsatte Reflexion let dræber den umiddelbare Erkjendelse, der

nødvendigviis maa lægges til Grund. — Forfatterens Gang til Epidesfindighed viser sig saavel paa andre Maader som under afvigende Synsmaaders Gjendrivelse, hvilket Arbeide han undertiden gjør sig temmelig let, da hans Gjendrivelse blot er en Kritik af løsrevne Formler, hvis sande Betydning ikke sees af den Maade, hvorpaa de her behandles.

Hr. Doctor Kierkegaard har, som vi have seet, forkastet den antagne Forskjel mellem subjectiv Usandhed og Løgn, hvortil han efter sin hele Synsmaade af Sagen har havt tilstrækkelig Grund, og, saalænge Anmelderen blot foretog en fremmed Tankegang, har han troet sig forpligtet til at følge samme Talebrug. Forresten har Anmelderen den Overbeviisning, at det er en betinget Pligt at tale Sandhed, og kan folgelig ikke erkjende Gyldigheden af Forfatterens Indsigelser mod den temmelig sædvanlige Synonymik, efter hvilken Brugen af Ordet Løgn indskrænkes til de pligtstridige Usandheder.

Den, der indrømmer Rigtigheden af Forfatterens Paastand, at ethvert usandsfærdigt Udsagn formindsker Sprogets Brugbarhed (usum), og at det under alle Omstændigheder er pligtstridigt at formindske Sprogets Brugbarhed, nødsages vistnok ogsaa til at indrømme den Følgesætning, at enhver saadan Usandhed er pligtstridig. Men hvad Undersætningen angaaer, at ethvert usandsfærdigt Udsagn gjør Sproget til et mindre beqvemt Meddelelsesmiddel, fordi Menneskers Tillid til hinandens Tale derved svækkes, da kan den fornuftigviis ikke svækkes derved, at man antager det for tilladeligt at tale Usandhed til dem, som man er berettiget til at bedrage. Hvis en saadan Bedtægt gjør visse Mennesker meer mistroiske, end de ellers vilde have været, da ligger Feilen hos dem selv. Forfatteren holder for, at Folk derved, at man antager det for tilladeligt at si Usandhed til en Afstindig, undertiden kunne bringes til at frygte for, at man ogsaa regner dem til Afstindige. En saadan Frygt forudsætter enten Mangel

paa den Dømmekraft, som altid behøves til Anvendelsen af en rigtig Regel, eller en Erkjendelse af, at de Dødelige kunne tage feil. Denne sidste Erkjendelse vil altid svække Menneskers Tillid til hinanden og bør altid svække den: selv i et Samfund af Mennesker, der vare fuldkommen forvissede om hinandens Sanddruhed, burde den gjøre den En forsigtig i at antage for sandt, hvad den Anden udgav derfor.

Den anden Baaftand, at Sprogets Brugbarhed i Menneskeverdenen aldrig bør formindskes, grunder Forfatteren derpaa, at det er en nødvendig Betingelse for Udvikling af Fornuften hos Mennesker. Den sidste Sætning er unegtelig, men den første følger ingenlunde deraf. Fornuftens Virksomhed blandt Mennesker er afhængig af flere relative Goder, som ere dens ufravigelige Betingelser, men Om sorgen for eet maa fornuftigviis indskrænke Om sorgen for et andet. Ernæringen, Blodcirculationen, Respirationen o. s. v. ere nødvendige Betingelser for den fornuftige Tænkning og Villies Virkelighed i Menneskeverdenen, men deraf kan man f. Ex. ikke drage den Slutning, at man aldrig bør foretage nogen Handling, der gjør et Fornuftvæsens Respiration besværlig. Naar da Forf. gjør den Baaftand, at Sproget er det vigtigste af alle relative Goder, da er denne Baaftand urigtig, hvis han dermed mener, at Om sorg for Sproget, i Collisionstilfælde, bør foretrækkes for alle andre nyttige Diemed; og mener han ikke dette, da er denne Baaftand utilstrækkelig til at begrunde saa vigtige Følger. Efter Anmelderens Overbeviisning kan da Sprogets Hellighed ei være saa stor, at det i Tilfælde, da det er tilladeligt at bibringe Andre urigtige Forestillinger ved andre Midler, skulde være utilladeligt i denne Hensigt at betjene sig af Sproget. Ifølge Forfatterens Theorie er det moralsk tilladeligt med truende Miner at sætte Røveren en uladt Pistol paa Brystet, men utilladeligt at udtale den samme Trudsel for ham. Den

ubestufne moraliske Følelse derimod vil vistnok om begge disse Handlingers Moralitet fælde een og samme Dom.

Medens Forfatteren søger at bestemme Løgnens Begreb, lader han, som man af det forudskikkede Udtog vil have seet, Sprogbrugen tjene sig til en Rettesnor, saa at en stor Deel af hans Undersøgelser nærmest henhøre til Synonymiken, og han gaaer ud fra den stiltiende Forudsætning, at der i ethvert Sprog maa findes et Ord, der netop svarer til det latinske mendacium. For det Meste holder han sig meget strengt til Almindeligheden af en vis Talebrug og betragter den som tilstrækkelig Grund til at optage en Bestemmelse i Begrebet. Saaledes regner han det ikke for en Løgn, naar En ud siger Noget, der efter hans Overbeviisning er sandt, i den Hensigt at bedrage Andre, idet han venter, at de ved hans Ord skulle bringes til at troe det Modsatte*). Han indrømmer, at dette Slags Bedrageri forudsætter samme Grad af Immoralitet som Løgneren, men vil ikke, at det skal belægges med samme Navn. Men uagtet det saaledes er hans Plan, at holde sig meget strengt til Sprogbrugen, er han dog ikke fuldkommen consequent heri. Han antager nemlig, at den, der i den urigtige Formening, at han siger noget Usandt, siger Noget, der i sig selv er sandt, gjør sig skyldig i Løgn. Heri har han ikke den almindelige Sprogbrug paa sin Side: i dette Tilfælde kræver den, at man maa sige, at han vilde lyve, men talte dog sandt. Det stemmer ligesaa lidet med den gjængse Talebrug, at sige om en Saadan, at han lyver, som at sige om den, der under Udbetalingen af en Pengesum vil give en Anden for lidet, men af Ubekjendtskab med gjeldende Myntsorter ikke gjør det, at han har bedraget ham. Dette bemærker Anmelderen forresten ingenlunde,

*) Det er maaskee ingen oversflødig Bemærkning, at Forfatteren her ikke tænker paa de saakaldte Equivocationer og Restrictioner, i hvilke den Falske ikke engang vil, at den, han tiltaler, skal forstaae ham.

fordi han misbilliger Afvigelser fra den blot historiske Sprogbrug, ved hvilke det Begreb, der har foresvævet de Talende, paa en grundig Maade gjøres gjeldende mod den tidt overfladiske og tilfældige Begrænsning, det har faaet i Folkets Bevidsthed. Det er jo en Frihed, som Skribenten ofte nødsages til at betjene sig af, hvis han ikke vil fylde sit Arbejde med en Brimmel af nyfæbte Ord. Desuden er der i Sprogbrugen en naturlig Dialectik, som gjør, at Ordene tidt i Tidens Løb forandre deres Betydning, og Erfaringen lærer, at grundige Skrifter bidrage meget til, at en saadan Forandring bliver en Forbedring. Ivertimod holder Anmelderen snarere for, at Forfatteren lægger for stor Bægt paa Ordene factiske Brug. Han antager saaledes — vistnok efter den meest gangbare Talebrug —, at der kun kan lyves i Sætninger, hvorved der ligesom udtales Noget (*oratione enuntiativa*), men ei ved Spørgsmaal eller Befalinger o. s. v. Efter en saadan Bestemmelse af Løgne's Begreb skulde den, der fremfører et Spørgsmaal, hvori der ligger en urigtig Forudsætning, ikke kunne siges at lyve. En saadan formel Forskjel er altfor ubetydelig til ved Benævnelsen at udelukke en Handling fra en Kreds af Handlinger, hvormed den har saa væsentlig Righed. Men Forfatteren for Alvor vil paastaa, at den, der bruger den Bending: „gør dette eller hiint,“ ikke kan lyve, men vel den, der foretrækker Udtrykket: „jeg vil, at du skal gjøre dette eller hiint“? Eller skulde der i China siges flere Løgne end i andre Lande, fordi det chinesiske Sprog mangler *Modus imperativus*? Man vil meget misforstaae disse Sætninger, om man troer, at Anmelderen overseer det Fortjenstlige, der er i ret skarpt at bestemme et vist Begrebs historiske Begrænsning til en vis Tid. Det erkjender han tilfulde, saavel som, at Enhver, der saaledes vil tydeliggjøre sig det her omhandlede Begreb, i Forfatterens Undersøgelser vil finde stor Veiledning. Men vi gjøre paa den videnskabelige Friheds Begreb den Bemærkning, at det desuagtet vedbliver at være et Spørgs-

maal, om en saadan Begrændsning i sig selv er den bedste. Med Hensyn til Forholdet mellem Ord og Begreber gives overhovedet tre forskjellige Synsmaader. Man kan, for det Første, gaac blot opfattende tilværks og bestemme Ordets Betydning som Lexicograph; dernæst kan man bestræbe sig for at udfinde den meest consequente Talebrug, efter hvilken man forkaster en og anden almindelig Misbrug af Ordet som stridende mod dets Natur. Men der gives et tredje høiere Standpunct, paa hvilket Sprogbrugen selv kan underkastes en Critik, idet man erkjender, hvilke Begreber Fornuften i sin normale Udviklingsgang nødvendigen maa danne. Paa denne Vej kommer man til evige Begreber, mod hvilke tusind Aars Auctoritet ikke har nogen Gyldighed. Dette Standpunct har Forfatteren efter sin Plan ikke villet stille sig paa; han har tværtimod deels erkjendt, at den Forbindelse af en bestemt Mangfoldighed, som efter hans Undersøgelser findes i Begrebet Løgn, ikke har nogen moralsk Betydning, deels har han ladet det staae som et uafgjort Problem, om den (udenfor Sprogbrugen) har nogen fornuftig Grund.

Forfatteren har lagt en vis Selvstændighed for Dagen, i det han har fordybet sig i et Slags Eftertænkning, som ikke syn-
derlig begunstiges af Tidsalderens Retning. Ikke saa ville rimeligviis finde, at Sædelærens nærværende Fordringer kun lidet fremmes ved en isoleret Behandling af et saa indholdsrigt Begreb, som det her undersøgte, og ved Bestræbelser for at aspæle det med Nøiagtighed til alle Sider. De fleste tænkende Mennesker føle nuomstunder Trang til at orientere sig i Begrebernes hele System, og finde kun en forbigaaende Tilfredsstillelse ved Undersøgelser, hvori endeel fyldige Begreber tages som faste Udgangspuncter. Saalænge Videnskabens almindeligste Categorier næsten i alle Moralsystemer ere saa særdeles langt fra at være bragte i en fyldestgørende Orden, ville Saadanne have mindre Interesse for Behandlingen af et løsrevet Capitel, hvori saa mange Cate-

gorier maae forudsættes. Ogsaa Anmelderen anseer det for ønskeligt, om Forfatteren kunde føle Kald til at anvende sit Talent og sin Udholdenhed paa mere philosophiske Forskninger. Definitioner af den Art, som de gives i nærværende Skrift, ere egentlig kun indrettede for de Menneskers Tare, hos hvem der ved de fleste Udtryk i Sproget vækkes en for sig bestaaende umiddelbar Erkjendelse. I de Tilfælde, da et eller andet Begreb begynder at opløse sig for dem og maa gjenvindes ved en Definition, kan det behandles som en manglende Tand, i hvis Sted en ny kan indsættes, men som ickun saa længe lader sig befæste, som der endnu gives tilstrækkelige Støttepuncter for den. — Men foreliggende Afhandling udmærker sig derved, at dens Forfatter fuldkommen veed, hvilke Begreber han lader staae som urørlige Puncter, hvis Betydning forudsættes som umiddelbar given, hvilket langt fra altid kan siges om Arbejder af dette Slags.

Et af de Begreber, fra hvilke Forfatteren gaaer ud, er det om Overbeviisning, men ved at reflectere blot lidet over dette Begreb, finder man sig strax henviist til mangfoldige Undersøgelser, som man i Capitlet om Løgn pleier at forudsætte som afgjorte. Der gives nemlig mangfoldige Grader i Overbeviisning, og de fleste Menneskers Overbeviisning, selv om Livets vigtigere Anliggender, er af høist ufuldkommen Art og for en stor Deel bestuften af Tilbøielighed. Nu er det klart, at kun den Yttring, der er ledsaget af den fuldkomneste Overbeviisning, kan fortjene Navn af sanddru i Ordets egentligste Betydning, og at dette Prædicat derimod slet ikke kan tillægges mangfoldige Ytringer af den, der ved Affectation og Selvbedrag har tabt sit Livs indre Sandhed, om endog den Grad af Overbeviisning, hvortil Personen for Tiden er istand, for Diebliffet følger med Ytringen. Og mellem disse to Extremer svæver dog den Overbeviisning, hvortil Mængden af Mennesker om mangfoldige Gjenstande bringer det. Herved aabnes strax et Prospect til nye Undersøgelser, og

det sees, at Begrebet om Løgnen og den udvortes Sandhed forudsætter Begrebet om den indre Sandhed, der bør afhandles i Dyds læren.

Forfatterens Færdighed i det latinske Sprog viser, at han er vel belæst i den romerske Literatur. Men det er dog langt fra, at hans Skrift røber nogen forsængelig Tagt efter ciceronianske Gjengangere, tværtimod forstaaer han den Kunst at behandle det gamle Sprog næsten som et levende, og at lade det træde aldeles i Tankens Tjeneste.

Recension af Bogen: „Om Poesie og Kunst i Almindelighed, med Hensyn til alle Arter deraf, dog især Digte-, Maler-, Billedhugger- og Skuespillerkunst; eller: Foredrag over almindelig Æsthetik og Poetik.“ Af Dr. F. C. Sibbern. Første Deel. Kbhavn 1834.

(Trykt i Dansk Literaturtidende, 1835, Nr. 12 og 13).

Der som Anmelderen blev spurgt, om den foreliggende Æsthetik er et originalt Værk, vilde han uden Betænkning svare ja; men hvis Noget gjorde Indsigelser herimod, vilde han, inden han indlod sig i Strid herom, begjære Forlov til at udvikle, hvad Betydning Begrebet Originalitet for Tiden har, naar Talen er om Philosophie. Udskillige have nemlig herom saa urigtig Mening, at de komme til nye Skrifter's Læsning med Fordringer i denne Henseende, som de rimeligviis aldrig faae tilfredsstillede. Fortæller man en Saadan, at der er kommen en ny original

Psychologie eller Æsthetik for Lyset, da kan man til sin store Forundring møde det Spørgsmaal, hvori dens nye Opdagelser bestaae? Naar man nu studser derved og betænker sig paa Svar, falder Spørgeren let paa at forlange, at man skal angive ham Forfatterens videnskabelige Standpunct, eller hans Hovedsætninger, eller den Maade, hvorpaa han bestemmer sin Hovedgjenstands Begreb. Dette lader sig nu vanskeligt i en Haandevending gjøre saaledes, at man baade lemper sig saameget efter Spørgerens Talebrug, at man bliver ham tilfulde forstaaelig, og tillige værfker hans Formodning om noget Nyt og Originalt. Forstaaer han En, vil han naturligviis ifølge den Synsmaade, han ved sit Spørgsmaal har lagt for Dagen, let kunne fremkomme med den Erklæring, at den omtalte Forfatter ei er original, men slutter sig aldeles til Philosophen A, eller B, eller C.

Et saadant Begreb om Originalitet i Philosophien lægge vi ikke til Grund for hiin Paastand. Original er vist nok Ingen, der med objectiv Troskab reproducerer et overleveret System og anseer dette System for en paalidelig Erkjendelseskilde; original er en saadan ikke, selv om han er i Stand til at fremstille det med større Klarhed, end Mesteren selv. Vi bruge med Glid det Udtryk „med objectiv Troskab“; thi Videnskabens Historie frembyder jo, selv i den nyere Tid, forunderlige Exempler paa, at Mænd med philosophisk Dybsindighed, der selv have staaet i den Formening, at de have fremstillet en anden Mands Lære, desuagtet, uden selv at vide det, have frembragt høist originale Værker, endog af verdenshistorisk Betydning. En Referent altsaa er naturligviis aldrig original; men den, der har dyb philosophisk Sands, kan neppe nogensinde blive blot Referent: han kan ikke blive til et ligegyldigt Medium, hvorigjennem en Andens Tanker kunne flyde saaledes, at han ikke giver os meer end netop det Samme, der var ham givet af hans Lærer. Hvor en grundig overleveret Erkjendelse modtages med fuld Overbeviisning og Kjærlighed, der

gjenfødes den i en ny Form, og i denne friske Gjenfødelse viser sig altid sand Originalitet. Den er aldrig falden i den rette Jordbund, naar dens Reproduction blot er en Gjentagelse af en Cyclus overleverede Formler. Saaledes bliver Videnskabens Fremstilling aldrig færdig, at den kan siges at have fundet sine uforanderlige Stereotyper, som bør eller kunne tilfredsstille alle dens Dyrkere. Dette er en Bildfarelse, hvori en Skoles begejstrede Tilhængere kun en kort Tid kunne forblive, men dens originale Støtter begynde gjerne først selv at føle Lede ved en idelig Gjentagelse af de overleverede Formularer.

En saadan Gjenfødelse af Videnskaben i en Mangfoldighed af Individer, som her er Tale om, er ei nogen overflødig Sag eller en Begivenhed, der blot er af Bigtighed for den selv, der udarbejder sig dens Fremstilling efter sin egen Trang. Den er Videnskabens eget Liv; thi denne bliver ikke heel udtalt af dette eller hiint Individ, men den træder frem i den Række af Forvandlinger, som den undergaaer ved at fremsættes af en Mangfoldighed af ægte Dyrkere. Paa denne Maade kan endog en jævn, umærkelig Fremskriden finde Sted, hvorved i Videnskabernes Rige ligesom i Staternes Liv et høiere Standpunct lidt efter lidt kan blive forberedt ved Fleres forenede Kræfter, saa at et saadant just ei altid gøres gjeldende ved en voldsom Revolution. En saadan jævn Overgang har oftere været gjort i Philosophiens Historie, og Continuiteten deri vilde vise sig endnu tydeligere for os, dersom vi havde alle de Mellemled, hvorved Beien Skridt for Skridt var gjort til et nyt Vendepunct; men disse Mellemled have naturligviis ei engang alle viist sig i Literaturen, end lige, de skulde ligge klart for Dagen i de Brudstykker deraf, der ere bevarede til vor Tid. — Enhver, der er i Stand til i Ordets dybere Betydning at tilegne sig sin Tids Erkjendelse, han bliver ved Overleveringen deraf blot bragt paa den Vej, hvor han selv maa søge den, og et Pant paa, at han selv har fundet den, er, at han

formaaer at fremstille den i en eiendommelig Skikkelse, som godtgjør, at han paa ny har hentet den i dens evige Kilde. Men Enhver, der saaledes bliver et af Organerne for Ideens Gjenføddelse, han er altid original. — Heraf følger da, at man kan erkjende et videnskabeligt Værk for høist originalt, uden at det derfor behøver at betegne et nyt Standpunct i Bevidsthedens Udvikling; men heraf følger tillige, at den ægte Originalitet tidt kun kan blive betegnet ved en udførlig Beskrivelse, hvilken endda kun ufuldkommen træder i Anskuelsens Sted. Dette gjelder især om de philosophiske Værker, hvori Fremstillingen er ret classisk, og det classisk i en Betydning, som for en Tid har været glemt, men som nu begynder igjen at bringes i Grindring. Hvad der ved forstaaes, er det her ikke Stedet til at udvikle; men vi ville dog opholde os noget ved Betragtningen af een Egenskab ved den classiske Fremstilling af Philosophien, som af nogle udmærkede Philosopher i Theorien bliver fornegtet, skjøndt den i Praxis meer eller mindre viser sig ved deres Værker. Vi mene hermed, at det fuldkomneste Foredrag af Philosophien er et Udtryk af Forfatterens hele Individualitet.

Hvad Hegel kalder en plastisk Fremstilling af Videnskaben, hvorved han forstaaer et Foredrag, der i alle sine Dele saaledes er frembragt af „Sagens egen Bevægelse“, at det ikke levner Individualiteten det mindste Spillerum, har aldrig været brugt af nogen stor Philosoph, ei engang af Hegel selv. Vi ville for et Dieblis indrømme, hvad der fornuftigviis ikke kan indrømmes og neppe kan være Hegels Mening, at der kan tænkes en Fremstilling af Videnskaben, hvorefter alle hidtidige Fremstillinger stræbe, en algyldig Fremstilling, hvori hver Uttring var bestemt blot af det rene Begrebs Fordringer, efter en saa ufravigelig Methode, at flere Individuer uafhængig af hinanden vilde kunne finde og udtale det rette System saaledes, at det under Enhvers Haand kom til at ligne sig selv i alle sine Dele: da vilde en saadan umenneskelig

logisk Fremstilling aldeles ikke være noget fuldkommen klassisk Værk. Men Begrebet om en plastisk Fremstilling i saadan Betydning har ingen Realitet: det har ikke større Realitet end en Naturret eller Idealet af et reent Menneske uden individuel Natur. Strengt taget, bære da alle Philosophers Værker meer eller mindre mærkelige Spor af deres Individualitet, som ingen Anstrenge kan bortfjerne; men Bestræbelsen derfor kan gøre Fremstillingen unaturlig og frastødende. Det er ogsaa langt fra, at de, der meest uforbeholden have ladet deres Personlighed raade med, have haft mindst Indflydelse paa Videnskabens Udvikling. Der er ingen Tvivl om, at den djærve, sarcastiske Fortale, der findes foran Hegels Phænomenologie d. Geistes, har bidraget meget til at gøre Samtiden opmærksom paa hans overordentlige Aandskraft. Hvilken Indflydelse det jævnlige Udbrud af hans choleriske Polemik, som har gjort, at man har kaldet ham „den vrede Agamemnon“ i Philosophernes Hær, har øvet paa hans Tilhængere, kan ogsaa sees deraf, at en Deel af dem altid bringes i Affect igjen ved at omtale de Tidens Bildfarelser, der have bragt deres Mester i Affect. Men kan selv han, den strengeste Logiker, der nogeninde har levet, tillade sig saadanne Afvigelser, som dog umulig kunne kræves af Begrebets egen methodiske Udvikling, da maa det vel opgives som et uopnaeligt Maal, at negte det individuelle Sind's Grundstemning sit naturlige Raaderum. *Naturam expellas furca, tamen usque recurret.* Man vil vel ikke her gøre den Bemærkning, at det kun er i de saa kaldte Anmærkninger, at en Philosoph tør betræde saadanne Biveie; hvilket rigtig nok er iagttaget i nogle af Hegels Værker; thi saadanne Anmærkninger burde efter det plastiske Foredrag's Fordringer aldeles ikke finde Sted.

Det Foredrag, der kræves af den sande Kunst, ogsaa i den videnskabelige Fremstilling, bliver nok igjen gjort gjeldende, om det endogsaa for en Tid har været fortrængt. Man vil sandsyn-

ligviis snart komme til at indsee, at en Philosoph ligesaa vel kan udtale sig af sit gandske Hjerte, Sjæl og Sind, som en Digter, uden at det forbydes af nogen i Fornuften grundet Lov. Et strengt videnskabeligt Foredrag kan ikke finde Sted, uden at et Element af Tilfældighed findes deri, men der er ingen fornuftig Hindring for med fuld Bevidsthed, at lade det træde mærkeligt frem. Enhver Philosophs til Tid, Sted og bestemte Forhold knyttede Bevidsthed paatrænger ham jævnlig visse tilfældige Grindringer af hans Erfarings eiendommelige Kredse, som undertiden ikke lidet tjene til at give Foredraget Liv og Farve. Er han nu en videnskabelig Kunstner, da forstaaer han deraf at træffe det Udvalg, som gjør hans Foredrag til et sandt menneskeligt, hvori en almindelig Erkjendelse møder os, forsonet med en individuel Forestillingskreds. Hvad her menes, lader sig oplyse ved følgende Linier af selve den Bog, som vi her anmeldte. Efter at Talen har været om Kunst i Almindelighed, bliver Forfatteren saaledes ved: „Til saadan Kunst henhører da nu for det Første den, som viser sig i Frembringelsen af videnskabelige Værker; thi disse ere fra Udførelsens Side, samt fordi de ere Skabninger af Menneskeaanden, som skulle træde ud i Verden med en vis Selvstændighed eller Bestaaen for sig, aldeles at betragte som Værker af en Kunst, til hvilke der da ogsaa kan gøres den Fordring, at de, uagtet de, som videnskabelige, skulle undervise eller opklare, og for saavidt tjene som Hjælpemidler for en aandelig Trang's Gyldestgjørelse, dog ogsaa skulle kunne virke paa den Maade, hvorpaa der virkes, naar Mand taler til Mand, eller naar en sjælelig Individualitet i sin Enhed og Heelhed tiltaler en anden, og som just er den Maade, hvorpaa de egentlige Kunstværker virke.“

Det, som her er blevet sagt om den individuelle Character, der træder mærkelig frem i den fuldkomneste Fremstilling af philosophisk Tænkning, gjelder, som det var let at godtgjøre ved Exempler, selv om Philosophiens ontologiske Dele, skjøndt det na-

turligviis især er anvendeligt paa de mere concrete Partier af dens System. Her er det især, Fremstillingen under visse Geniers Haand har en interessant Individualitet, ja giver os, foruden Sagen selv, Bekjendtskab med en uendelig rig Personlighed, og det saaledes, at disse to Sider have inderlig Sammenhæng med hinanden; vi erholde nemlig ikke blot et abstract Begreb om Sagen selv, men see tillige dens Virkning paa en indholdsrig Aand: vi see paa eensgang den affpeilede Gjenstand og Speilets Klarhed. Nagtet dette vel meest falder i Dinene ved Forfattere som Plato, Leibniz, Schelling &c., gjelder det ligesaa vist om Flere, hvis Fremstilling har Ord for at være reen objectiv. Selv i nogle af de videnskabelige Bærker, i hvilke Forfatternes Individualitet træder meget i Baggrunden, lægges den indirecte for Dagen ved den meer end almindelige Tilbageholdenhed dermed.

Naar nu en Forfatters Personlighed mærkelig tiltaler os i hans Skrifter, er det naturligviis af Bigtighed, hvad Værd og Indhold denne Personlighed har. Dette har man især Marsag til at bemærke paa en Tid, da saa mange halv videnskabelige og endnu flere halv og heel poetiske Forfattere med en tilforn ukjendt Frækhed blotte deres foragtelige Character og deres sønderrevne Sind for det læsende Publicum. Under saadanne Omstændigheder er det en sand Vederqvægelse, naar man møder et Bærk, hvori det videnskabelige Indhold udtales af en Aand med en harmonisk Grundstemning, der hos Læseren vækker en velgjørende Sympathie.

Inden vi tale meer om dette Skrifts eiendommelige Character, til hvis Betragtning vi forbeholde os endnu engang at vende tilbage, ville vi med et Par Ord betegne Indholdet af den alt udfomne første Deel; men Angivelsen deraf maa fattes i stor Korthed, da et udførligt Udtog efter Arbeidets særegne Beskaffenhed her vilde være endnu mindre paa sit Sted, end ved endeel andre Skrifter. Vi undgaae da tillige derved en Feil, hvori Recensen=

ter og Anmeldere af gode Skrifter ikke sjelden gjøre sig skyldige: de bringe nemlig Læseren i den Bildfarelse, at Skrifterne selv ved deslige summariske Udtog gjøres aldeles undværlige. Indholdet bliver altsaa her i Almindelighed betegnet gandske kort, og vi ville siden ved nogle almindelige Betragtninger og enkelte Prøver søge at give en Forestilling om, hvorledes det i sine enkelte Partier er udført. Anmelderen har endogsaa været i Beraad med sig selv, om han skulde meddele denne Katalog eller ikke, da den er kjedsommelig at skrive og at læse. Desuagtet staaer den her, for at Ingen skal søge den forgjæves; og den Læser, som ikke har Lyst til at give sig af dermed, kan jo ifølge dette vort Forord efter Behag springe den forbi.

Det er, efter Forfatterens egne Ord, ingen speculativ Æsthetik, han denne Gang vil give, men explicative Betragtninger, hvorved han har gjort sig Rede for det i Kunsten „Givne, saaledes som det er givet.“ Af en speculativ Æsthetik og Poetik vilde han fordre, „at alt Det, der i den explicative sættes ud fra hinanden og fremstilles, deels hvert for sig, deels i dets indbyrdes Forhold og Sammenhæng, skal den lade see i dets Verdensbetydning, ved at lade see det som væsentligt Moment i Tilværelsen, saaledes som den fra hiin Verdensanskuelses Standpunkt viser sig for os.“

I Værkets første Deel, der indeholder almindelige Betragtninger over Poesie og Kunst (disse to Benævnelser forbinder Forfatteren med hinanden for derved bestemt at betegne Gjenstanden for sit Foredrag: at det første Ord da bliver taget i sin meest udstrakte Betydning, er let at indsee), udvikles Begrebets Hovedbestemmelser, Kunstens Forhold til Natur og Historie, og de Betingelser, der maae forudsættes hos Digteren og Kunstneren. Denne Deel er inddeelt i 7 Foredrag. I det første gaaer Forf. tilbage til al Kunsts og Poesies første Oprindelse, nemlig en ubestemt Drift til at forme og skabe, hvori Aanden søger det

indre Element, der er dens Eiendom; og forfølger den derfra genetisk i dens almindelige Hovedretninger. Al Poesie og Kunst gaaer nemlig deels ud paa en Efterligning af Tingene, der er grundet paa en følelsesfuld Jagttagelse af dem og kan fremkalde nye Skabninger, hvori det samme Indre fremtræder i forandrede Skikkelser; deels gaaer den ud paa at udtale Subjectets Følelser og oprindelige Ideer. Heraf udspringer da deels en gjenfremstillende, deels en udtalende Kunst, men disse kunne tillige smelte sammen i en høiere Eenhed, hvilken f. Ex. findes i den græske Tragoedie, hvor ikke blot et forsvundet Liv fremstilles, men en dyb Verdensanskuelse tillige bliver udtalt.

Andet Foredrag handler om Poesiens og Kunstens Forhold til det Sande i Henseende til Natur, Historie og Moralitet. Her tales da om Efterligning af Naturen og om den poetiske Sandhed, især med Hensyn til den Fordømmelsesdom, som Plato har udsagt over visse Kunstarter; om det Falske i Poesie og Kunst, f. Ex. de slette Digte, hvori en skjæv og forvirret Livsanskuelse udtales paa en tillokkende Viis, eller de Kunstværker, der paa en urigtig Maade sætte Følelsen i Bevægelse; endelig ogsaa om Kunstens Forhold til Sædelighed og om den moralske Sands, der nødvendig maa findes hos en ægte Kunstner.

Tredie Foredrag handler om Kunstens Afvigelser fra Natur og Historie. Heri findes Undersøgelser om Costumets Jagttagelse, om Frihed i Behandling af de verdenshistoriske Characterer og Begivenheder, fremdeles om Anvendelsen af det Overnaturlige, om Phantasieens Bæsnere og de Digtningstyper, der føre hen i en eventyrlig Verden, hvor Virkelighedens Grund er forladt; endelig om de ved Kunsten skabte, fra Naturen afvigende Fremstillingsformer, Operaen, Balletten og den til Fodmaal bundne Stil.

I fjerde Foredrag fortsættes Undersøgelsen om Kunstens Overensstemmelse med Naturen, og ved denne Leilighed besvares det Spørgsmaal, om den i Oldtiden brugelige Skik, at anvende

Farver i Billedhuggerkunsten, fremmer eller hindrer Kunstens Formaal. Almindelige Resultater foredrages angaaende Kunstens og Poesiens Forhold til Naturen.

Efter disse Forberedelser bestemmes i femte Foredrag Begrebet om Poesie og Kunst i Almindelighed saaledes, at den er „en individuel Fremstilling eller Udtalelse af noget Ideelt, eller ogsaa omvendt en ideel Fremstilling eller Udtalelse af noget Individuelt formet, delst fri Phantasievirksomhed og til ideel Virkning, d. e. en Virkning, som udøves ved at tale til Sjælen.“ De fire i denne Definition antydede Hovedmomenter erholde derpaa efter hinanden deres nærmere Udvikling. — Fremstillingen eller Udtalelsen er individuel, men Poesie og Kunst er dog forskjellig fra Naturskildring, Historie og Belærenhed, ligesaa vel som den paa den anden Side maa adskilles fra Philosophie og Videnskab i Almindelighed. Derpaa skildres de forskjellige Maader, hvorpaa Poesie og Kunst virker og bør virke. Disse kunne sammensættes i de to Hovedudtryk, at den frembringer contemplativt Velbehag og sætter i sympathetisk Bevægelse. — Der udvikles videre, hvorledes Phantasieens frie Virksomhed meer eller mindre viser sig i alle Kunster. — I Poesie og Kunst fremstilles og udtales noget Ideelt saavel i Characterer som i de poetisk gjenfødte Følelser, ja endog i Handlinger, saaledes som menneskelig Skjebne og menneskelig Stræben og deres Sammenstød med hinanden deri viser sig.

Sjette Foredrag afhandler Modsætningen mellem det Characteristiske og Symboliske, mellem Poesie og Kunst (hvor da ved den sidste tænkes paa den fuldkomne Fremstilling af det ideelle Indhold, der betegnes ved den første), og endelig afhandles her ogsaa den Ligerægt af begge disse Momenter, hvorved Idealet eller Glædsel bliver opnaaet. — I det syvende og sidste Foredrag betragtes de subjective Betingelser for Poesie og Kunst, f. Gr. Genialitet og Besindighed, Ironie og „Gemyt.“

De Grundbetragtninger over Poesie og Kunst, som her ere

antydte i en summarisk Oversigt, hvori for en stor Deel Forfatterens egne Overskrifter ved de enkelte Afsnit ere bibeholdt, findes udførte med saa megen Grundighed og Klarhed, at dette Skrift sandsynligviis vil give mangen en Læser et Begreb om, hvori den sande Kunsts Natur og Væsen bestaaer. Men ogsaa for de Faa, som ved Studium og Selvtænkning ere komne til Bevidsthed om Kunstens Betydning, vil efter Anmelderens Overbeviisning Læsningen af dette Skrift være lærerig og interessant. Naagt det nemlig er affattet i Form af Forelæsninger, er det langt fra, at den videnskabelige Strenghed er opoffret for den større Klarhed og den friere Bevægelse til alle Sider, som følger af dette Foredrags Natur. Begrebets almindelige Bestemmelser, der som en kraftig Knoffelbygning bære det hele Bærf, ere med Skarpsindighed satte ud fra hinanden og fastholdte med stor Energie, under deres Anvendelse paa mangehaande Phænomener. Og denne Begrebernes Dplysning ved en rig Mangfoldighed af indre Erfaringer er det især, der giver dette Bærf sin Character af Originalitet, men naturligviis en Originalitet, der ikke saaledes kan paapeges, som en Opdagelse, der er gjort i Chemien eller Botaniken. Det vil vanskeligt lade sig gjøre nuomstunder at give en Æstetik, hvori Begrebernes Hovedarticulation var aldeles ny, naar den tillige skulde være rigtig og grundig. Det vilde f. Ex. ikke være muligt, at finde nogen grundigere Mod sætning i Kunstens Begreb, end den, hvorfra Forfatteren er gaaet ud, og hvilken han har betegnet med Ordene „den gjenfremstillende og den udtalende Kunst.“ Ligesaa lidet kan en grundig Æstetiker i nogen væsentlig Henseende bestemme Forholdet mellem Natur og Kunst anderledes, end Forfatteren har bestemt det. Det vil endogsaa være vanskeligt, i disse og andre Henseender, at komme paa nogen Afvei, som ikke før har været betraadt. Desuagtet vil der sandsynligviis blive forfattet en Mangfoldighed af Æstetiker, der med al Grund, ligesom den nærværende, fortjene Bræ-

dicatet originale, om end deres Originalitet meest vil vise sig i den Friskhed, hvormed de udtale Videnskabens Standpunct paa deres Tid, en Friskhed, som ofte bedre kan erkjendes end skildres, men som umiddelbart tiltaler Enhver, der har Sands for at skjelne den døde Tradition fra Videnskabens friske Gjenføddelse hos en original Tænkter, der selv har fundet den Vej til dens Kilde, som Andre før ham have gaaet. Man seer, den er ikke bleven til ved den blotte Læsning af Bøger om Kunsten, men den er en Frugt af mange Aars fortrolige og kjærlige Omgang med Kunstens Bærker. Forfatteren viser klart, at han har holdt sig fri for en Gensidighed, som i lang Tid har været forherstende i Philosophien, og som tildeels er det endnu, skjøndt Sagen begynder at blive saa almindelig erkjendt, at dens Herredømme snart gaaer til Ende; vi mene hermed en altfor stor Hang til at søge Sandhedens Erkjendelse blot i de abstracteste Begreber, eller at forvandle Videnskaben til idel Ontologie. Denne Gensidighed kan meget vel bestaae med idelig gjentagne Forsikringer om, at det ikke er det Abstract = Almindelige, der er det Sande, og at det man fremstiller, er det sig selv sondrende Almindelige, som man følger i sine Concretioner: derfor kan det meest Concrete, man bliver staaende ved, alligevel være noget høist abstract, og man kan let, ved mange fine Distinctioner i det Abstractes Region, for sig selv og Andre frembringe Skinnets af, at et Begreb er mere concret, end det virkelig er. En abstract Erkjendelse er kun en halv Erkjendelse, naar den ikke besjæler et Stof af reale Kundskaber, eller i det Mindste gennemtrænger Ontologens Erfaringsfreds.

Hegel holdt for, at de idelige Henblik til de reale Videnskaber og Livets almindelige Erfaringer, som oplive de Gamles philosophiske Fremstilling, nu maatte ansees for overflødige, da Færdighed i Abstraction var bleven saa stor, og Exemplificationen aldeles forstod sig af sig selv. Men at han heri tog feil, fordi

han bedømte sin Tidsalder efter sig selv, fremhæver af flere Kjendsgjæringer. Saaledes maa det have været hver en flittig Læser af philosophiske Skrifter paafaldende, hvilken betydelig Rolle de saa Exempler og Lignelser, der findes hist og her i Hegels af ham selv udgivne Skrifter, have spillet hos de fleste Forfattere, der have tilegnet sig hans System. Desuden lære Philosophernes Biographier, at selv de store Mænd, der have gjort Epoche i den speculative Philosophie, mere have fundet Næring for deres Genie i de Skrifter, som ved den ovenomtalte Character i Fremstillingen ligne de Gamle, end hos dem, der bevæge sig blot i de abstracte Begrebers Region. Saadanne Kjendsgjæringer afgive tilstrækkeligt Beviis for, at Erkjendelsen af det Almindelige i det Enkelte, hos vor Tids Philosopher, ei har faldet saa aldeles af sig selv. — Om Nogen her vil sige, at den egentlige Videnskab, eller det rene Begreb i sin immanente Bevægelse, ikke har Noget at gjøre med Erfaringens Kredse, da ville vi, uden at yppe nogen Strid om disse Ords Betydning, gjøre den Paastand, at den rene Videnskab — efter deres Talebrug — er en eenfædig Erkjendelse, at den kun bliver til sand Erkjendelse, naar den gennemtrænger en levende Erfaring; men vi tænke naturligviis her ved ikke blot paa Opfattelsen af den udvortes Naturs Phænomena, men meget meer paa det indre Livs moralske, poetiske og religiøse Erfaringer.

Denne Forening af Begreb og Anskuelse findes i saa Skrifter saa rig, som i Forfatterens, thi uagtet den sidste Side, især i hans senere Skrifter, meest falder i Dinene, er det dog langt fra, at det første Moment savnes deri. Naar man har hørt en enkelt Stemme for, at der i Forfatterens Skrifter findes en Hang til Mysticisme, og at den strenge Videnskabeligheds Fordringer mindre blive fyldestgjorte deri, da kommer, for at sige det reent ud, en saadan Dom af en høist overfladisk Læsning af dem, en Læsning, som Bærker af denne Natur meest ere udsatte for; vi

mene de Bærker, som ikke heelt igjennem føre Begrebets Anoffelbygning tilskue for den udvortes Betragtning. Derved fristes endeel Læsere til at indbilde sig, at de forstaae dem, inden de have bragt det til den rette Forstaaelse deraf, og andre henregne dem til den Glasse Skrifter, hvora ingen dybere Forstaaelse er mulig end den, der strax frembyder sig. Anmelderen har med Nøiagtighed gjennemstuderet alle Forfatterens Skrifter, og har derved haft Leilighed til at bemærke, at et consequent System gaaer igjennem dem alle, og at dets Hovedbegreber ere betegnede ved en bestemt Terminologie. Uagtet derfor nærværende Bærk vistnok vil være fatteligt for enhver dannet Læser, der vil skjenke det tilstrækkelig Opmærksomhed, vil det dog paa visse Steder i en høiere Grad være forstaaeligt for den, der er fortrolig med Forfatterens Psychologie, Skriftet om Erkjendelsen og den Deel af Logiken, der handler om Begrebet. Dette bemærkes udtrykkelig, for at Ingen skal troe, at visse gjængse Udtryk, s. Gr. Idee, ideel (som af nyere Philosopher bruges i saa mange forskjellige Betydninger, at de selv for den sagkyndige Læser ikke meer umiddelbart medføre nogen bestemt Tanke) i Forfatterens System, saaledes som i en Deel Smaaafhandlinger og Recensioner, bruges efter Gehør til Tegn for et aldeles ubestemt Begreb.

Den omtalte Rigdom paa indre Erfaringer kommer Læseren ret tilgode ved en anden Egenskab, der udmærker Forfatterens Fremstilling: vi mene hermed hans ærlige Stræben efter en aldeles uforbeholden Meddelelse og hans Færdighed i at fremstille klart for Læseren, hvorledes det Almindelige reflecteres i hans individuelle Forestillingskreds. Denne Lyst og denne Evne er nuomstunder temmelig sjelden: man træffer i danske Skrifter flere Exempler derpaa end i tyske, men hos Ingen findes den mere mærkelig end hos Forfatteren. Denne uforbeholdne Meddelelseslyst, hvori der ligger noget Meer end blot Ærlighed og subjectiv Sandhed, gjør, at Forfatterens Foredrag ligner en fortrolig

Underholdning med Læseren. Den contrasterer meget imod den meget sædvanlige Tilbageholdenhed og Fornemhed i det skriftlige Foredrag, som bevirker, at Skribenten helst i Hufkommelsen opleder de Tirader, hvormed de samme Tanter før have været betegnede af berømte Forfattere, medens han hemmelig til sit private Brug tydeliggjør sig Tanken i en anden Form. Hvor Mange overvinde nu saa meget Lysten til, i den skriftlige Fremstilling at give en Pragtudgave af deres Tankereds, at de foredrage videnskabelige Gjenstande med den Klarhed for deres Læsere, som deres Fremstilling vilde faae, naar de talte til en fortrolig Ven, eller til en Søn, for hvem det laae dem ret Magt paa, at gjøre Sagen saa indlysende som muligt? Ved Bestræbelsen for at fremstille Sandheden saaledes, som han seer det med sine egne Øine, bringes en original Tænker altid til en eiendommelig Form; og, kun med en saadan individuel Character, bliver Fremstillingen i Sandhed almeengyldig, ikke ved Bestræbelsen for at tilegne sig en Form, der er skabt af en Anden, selv det største Genie; thi derved opnaaes kun en abstract, characterløs Almeengyldighed, og en saadan Almeengyldighed er altid forvarig, ligesom andre Møder. — Den, der under en saadan uforbeholden Meddelelse, som Forfatterens, behandler en Gjenstand som Kunsten, og viser hvorledes dens Begreber affpeile sig i hans egen Erfaringskreds, bringes med det samme uvilkaarligen til at udtale sin hele Personlighed. Saaledes er nærværende Bærk gennemtrængt af den samme Grundstemning, der gaaer igjennem Forfatterens øvrige Bærker og tiltaler Læseren med sympathetisk Magt, nemlig en christelig Sindero, en varm Menneskekjærlighed og en sand Glæde ved det nærværende Liv.

Stilen i Forfatterens Bærker er saa eiendommelig, at en grundig Kunstdommer, hos hvem vi maatte forudsætte Indsigt nok til at erkjende Stilen, saavel som Fremstillingen overhovedet, i sin organiske Sammenhæng med Indholdet, deri kunde finde

Stof til interessante Undersøgelser. Det bliver nemlig, selv blandt dem, der forstaae at sætte Priis paa Forfatterens Skrifter, ikke sjelden betragtet som en afgjort Sag, at de fra denne Side fortjene lidet Bifald. Uagtet nu Anm. ikke vil negte, at Stilen i Forf.'s Bærker er af temmelig ulige Beskaffenhed, og at visse Partier deri, ved en ubeqvem Periodebygning og stødende Sprogformer, virke forstyrrende selv paa den, der uden critisk Stemning giver sig til deres Læsning, troer han dog, at Stilens Værd og Fortrin ikke har fundet tilbørlig Baaafjænnelse. For det Første maa den Sprogkjender, som er alt for raske til at anbringe sine Kryds og Streger i Forf.'s Arbejder, huske paa, at Forf. paa Grund af vor Literaturs fattigdom paa grundige Skrifter af philosophisk Indhold, for en stor Deel selv har maattet skabe sig et nyt philosophisk Sprog, og at han derfor har været nødsaget og selvfølgelig berettiget til at tage sig noget meer end almindelig Frihed. Derved ville adskillige Udsættelser, som den mindre Sagkyndige gjør ved Stilen og især ved Sproget, aldeles falde bort. Men Stilen har, som sagt, desuden sine store Fortrin, naar man ikke blot med sin Opmærksomhed tøver ved enkelte Steder og enkelte Udtryk, men betragter den meer i det Hele. Saaledes træffer man sjelden et Foredrag, hvori Stilen saa gandske taber sig i Tankens Tjeneste, uden at træde frem med en forfængelig Selvstændighed, som Noget, der, for sig betragtet, gjør Fordringer. Det er saa øiensynligt Forfatterens Hovedsag, at faae Tanken udtrykt paa den meest adæquate Maade, at mange Partier i hans Bærker afgive høist interessante Exempler paa et Foredrag, der er skabt indenfra, og ikke paa en atomistisk Maade sammenstykket. Det har, i det Hele taget, en dristig Naturlighed, som behagelig tiltaler Enhver, der er fortrolig med Forf.'s Egenheder. Men netop hiin Utilbøielighed hos Forf. til for Sprogets Skyld at opoffre det Mindste af sine Tankers finere Skjæggerids, er undertiden Skyld i, at han griber til Ord og Bendinger

ger, som den fræsnere Stilist ikke vil tage for gangbar Mynt. — Det er let at indsee, at de Sprogformer, som enhver ung Lærer i dansk Stil kan foreslaae Fors. i Stedet for adskillige sjældnere, som han betjener sig af, ikke have været ham ubekjendte, men at de af meer eller mindre indlysende Grunde ikke have tilfredsstillet hans Fordringer. En væsentlig Betingelse for, at den Art af Stil kan opnaaes, der ved sin utvivlsomme Sprog-rigtighed vinder Alles Bifald og ansees for mønsterværdig, er en vis Resignation, som bringer Forfattere til at opoffre Noget af Tankens præciseste Betegnelse for Hensynet til Skik og Brug; og Noget af denne Resignation maa jo findes hos enhver god Stilist, da han ikke kan udtrykke sine Begreber mere bestemt, end hans Modersmaals Genius tillader det. De Utaalmodige maa enten gjøre Bold paa Sproget, eller hente for megen Hjælp fra Udlandet. Men da det her gjelder at træffe det rette Maal og Maade, hvorefter Skribenterne aldrig blive fuldkommen enige, opstaae der to Glasser af Sprogkunstnere, som hver for sig fortjene deres Priis: paa den ene Side Bevægelsens Tilhængere, som, til Trods for det Bestaaendes Forsegtere, tage sig stor Frihed og prøve paa nye Vendinger og Ord; paa den anden Side de Conservative, der med Færdighed benytte det Sprogforraad, der gaaer og gjelder uden at vække Betænkeligheder hos Læseren. De Sidste finde de Flestes Bifald, uden at berige Sproget stort, men de Første faae dog bestandig Noget bragt i Gang af det Nye, de byde Publicum.

Her talte vi meest om Sproget. Med Hensyn til Stilen i Almindelighed kan man i en anden Henseende skjelne mellem det mere statariske og det mere flydende Foredrag. De, der betjene sig af hiint, holde ved dem selv nøiagtig Mønstring over de forskjellige Udtryk, som Sproget frembyder dem for deres Tanker, og holde sig, efter Forkastelsen af mange Talemaader, til et Udvalg af nogle faa, der meest fyldestgjøre dem. Andre

derimod give Læseren deres hele Kamp med Sproget og de mangehaande Udtryk og Bendinger, hvorved Tanken fra forskjellige Sider belyses. Den første Fremgangsmaade gjør Stilen mere sammentrængt og bevirker, at den, selv ved langsom Gjennemlæsning, ja undertiden alene ved den, tilfredsstiller den kritiske Læser. Men her maa Læseren selv lægge Meest til af Livet og Bevægelsen, og standses let paa Veien ved et altfor prægnant Detail. Den anden, der lader Tanken skabe sit Udtryk for Læserens Dine, sætter ham ved sin raske Fremskriden meer i den samme Bevægelse, som Skribenten har været i, og giver ham mindre Leilighed til at afbryde Traaden ved egne Reflexioner. Et Exempel paa en Yderlighed af det sidste, raast flydende og strømmende, Foredrag findes i Herders Skrifter. Ogsaa Forsatterens Foredrag er i nærværende Skrift meest at regne til det sidste Slags: det nærmer sig ofte til de mundtlige Forelæsningers Mangfoldighed; det forekommer En, at man hører den samvittighedsfulde Lærer, der, ved en utrættelig Afværling i Ord og Udtryk, med Iver bestræber sig for at gjøre sine Tanker, i deres hele Bestemthed, fattelige for unge Tilhørere.

Det vilde være en let Sag at udsøge Steder i dette Skrift, som vare fuldkommen skikkede til at optages i en Samling af mønsterværdige danske Stilprøver. Dertil kunde f. Ex. vælges et Fragment af den smukt skrevne Afhandling om Genialitet og Besindighed, som begynder det syvende Foredrag. Endogsaa de, der samle paa aandrige Aphorismer, hvis der endnu kan være Noget af dem tilbage paa en Tid, da utallige Skrifter saaledes gjøre Vittigheden til en Hovedsag, at det læsende Publicum vel snart faaer Afsmag for transportable Vittigheder, kunne her finde Bidrag til deres Samling. Men det vil da let, af hvad der er sagt om Foredraget, skjønnes, at der aldrig drives noget koket og overdaadigt Phantasiespil; men hist og her findes en aandrig Allusion eller en Eignelse, der frembyder sig af sig selv og giver

Tanken et træffende Lys og Livlighed. Til Exempel hidjætte vi følgende Sted af den nysnævnte Afhandling: „Den geniale Digter ligner i sin Productivitet den Aandeverdnuens Fortrolige, der kunde mane Aander, hvilke, naagtet han ei var deres Mester, ja ei vidste deres Hjem, dog vilde indfinde sig og ikke udeblive, naar han kraftigen kaldte og fordrede dem frem; saa at han beherskede dem, uden at være deres Herre, ved en Magt, som ei var hans, da han kun var dens Organ, men et Organ, det var givet, at nyde Herredømmet som sit eget.“

Nogle af de Modsatninger i Begrebet Poesie og Kunst, som i den senere Tid har givet Anledning til literær Strid og Undersøgelse, og derfor have faaet en temporær Interesse fremfor andre, ere af Forfatteren behandlede med ligesaa megen Klarhed som Grundighed. Blandt andet har det ofte behandlede Spørgsmaal om Forholdet mellem „Indhold og Form“ *) i Kunsten, efter en af sine bestemte Betydninger, faaet en fyldestgjørende Besvarelse. Disse to Bestemmelser blive bragte til en populær Klarhed, idet de forfølges i deres Anvendelse paa forskjellige Kunster og bekjendte Kunstværker, og eftervises saavel i deres meest iøinefaldende Modsatning, som i deres næsten umærkelige Forsvinden i hinanden.

Forfatterens fine Sands til Jagttagelsen af det aandelige Livs pathologiske Phænomener, der paa et andet Sted har været offentlig omtalt, lægges ogsaa her ved flere Leiligheder for Dagen. Saaledes har det glædet Aum. her at see et Par Afvigelser fra det Rette paataalte, hvilke Nutiden giver saa rig Anledning til at bringe paa Bane. Her tales etsteds om den Forvænnelse, som viser sig i en saa eenmædig Gang til at bevæges af de poetisk forklarede Følelser, at denne medfører Utilbøielighed til at give det virkelige Livs Følelser Plads, fordi disse gribe Sindet med en

*) Forfatteren siger: „det Poetiske og det Kunstneriske.“

mindre venlig Magt. Man kan saaledes forloffes af Lysten til at leve blot i Poesiens ætheriske Region, at man fatter en Lede til den menneskekjærlige Handling i den grovere Virkeligheds Element, som Ens Forhold opfordre til, — en Forfinelse, der nu er hyppig og fra flere Lande bliver omtalt som en epidemisk Sygdom. — En anden vildfarende Retning, som Forf. faaer Leilighed til at omtale, har han ogsaa selv nylig ivret mod i et af vore Blade, nemlig den overhaandtagende Epicureisme, som bringer saavel Kunstnerne som deres Publicum til at betragte Kunst og Poesie blot som et Middel til raffineret Nydelse. Denne falske Smag forleder i flere Lande selv talentfulde Digtere til at betjene sig af mange kofette Midler, f. Ex. metriske Ranglerier, for at gjøre deres Arbejder ret indsmigrende for den lystne Læseverden. Men det sandes her, som i andre Sphærer, at den eenfaldige Stræben efter Nydelse hindrer den sande Nydelse. Publicum vil snart føle saadan Lede ved den sledske Poesie, at det med Savn vil see tilbage til Fædrenes mandige Haardhed.

Til Slutning fremføre vi det Ønske, at Forfatteren snart vil lade den belovede anden Deel af Værket komme for Lyset, hvilken sikkert af Mange med Forventning sees imøde: saa meget meer er det ønskeligt, at den ikke maa udeblive for lang Tid, da flere grundige Læsere have for Skik ei at tage fat paa et Værk, hvori der er gennemgribende Sammenhæng, for det heelt og holdent er tilgængeligt for dem.

Poul Møller.

Efterladte Skrifter

af

Poul M. Møller.

Sjette Bind.

Tredie Udgave.

Kjøbenhavn.

Hos C. A. Reitzels Bo og Arvinger.

Trykt i Bianco Lunos Bogtrykkeri
ved F. S. Møhle.

1856.

1911 12 2 916 1911 3

1911 12 2 916 1911 3

1911 12 2 916 1911 3

1911 12 2 916 1911 3

1911 12 2 916 1911 3

1911 12 2 916 1911 3

1911 12 2 916 1911 3

1911 12 2 916 1911 3

Indhold.

Recensioner af æsthetisk Indhold og Forfatterens Levnet.

	Side
Recension af M. N. Schmidts og J. A. Nagaards Digte .. .	5.
Recension af Hanna Irgens „Orfanina“ og Garbrechts „Vaar= blomster“	13.
Recension af Hauchs „Bajazet og Tiber“	23.
Recension af C. Wulsters Oversættelse af Iliadens 9de Sang . .	37.
Recension af „Extremerne“	46.

Poul Martin Møllers Levnet af F. C. Olfen.
Efterskrift. (Til 2den Udgave.)

2010

... ..

... ..

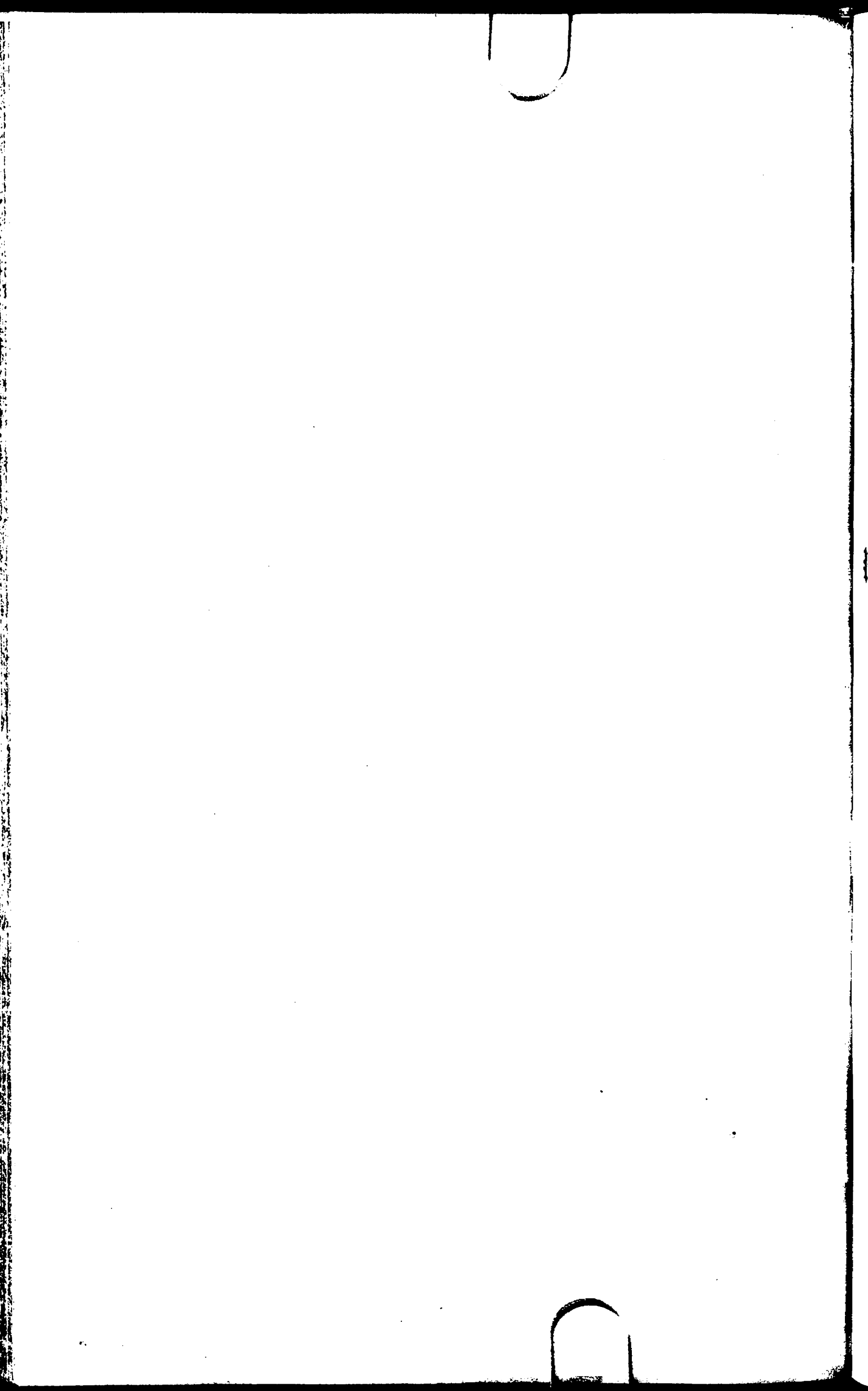
... ..

... ..

Recensioner af æsthetisk Indhold

og

Forsfatterens Levnet.



Recensioner af æsthetisk Indhold.

Uf Recensionen over „Himeros, en Samling af
blandede Smaakvad,, af M. N. Schmidt;
og „Baarvioler“, ved J. A. Nagaard *).

(Dansk Litteratur-Tidende for 1824, Nr. 6.)

Ingen Green af Literaturen overlever i enhver Periode hurtigere sin Guldalder end den lyriske Poesie. Naar enkelte Genier have truffet de Toner, i hvilke deres Samtid finder Udtryk for sine Følelser og Lidenstaber, gjennemløbes i Hast den Kreds af Livsforhold, der er det menneskelige Hjerte nærmest. En kort Tid hører man Naturens ukunstlede Stemme, der endnu for Læseren har Nyhedens Interesse. Men, naar Livets friske Blomster i Kunstens Have først ere brudte, levnes der de følgende Digtere kun et utafnemmeligt Efterslet. Disse søge da enten ved bizarre Manerer at tiltvinge sig en kort Opmærksomhed, eller gjentage ved et uendeligt, tilsidst reent hendøende Echo de originale Røster. Den sidste Fremgangsmaade foretrækkes ubevidst af den poetiske Almuestand, som ikke formaaer at skjelne mellem aaben Modtagelighed for den digteriske Paavirken og den stærke Skaberevne,

*) P. Møller recenserede tilligemed disse Bøger „Wilhelm og Fanny“, et Digt i otte Sange af Forf. til Himeros (Litt. Tid. Nr. 7). Da Udg. ikke troede her at burde lade detaillerede Bemærkninger, som blot havde Interesse med Hensyn til de bedømte og nu vel glemte Bøger, aftrykke paa dette Sted, er ikkun det Meste af de to ovennævnte Recensioner optaget. F. C. D.

der øser af sig selv. Vor Literatur er i de senere Aar blevet saare rig paa dette farveløse Steentrykkerarbejde, som ved utallige Afstryk mangfoldiggjør de snart optalte Mesterværker. Det er kommet saavidt, at de begyndende Digtere alt besidde en Række af stereotypiske Gemner, blandt hvilke de troe at burde vælge deres Svendestykker. Dertil hører f. Ex. en Havmand eller Havfrue, en Underblomst (Kjærlighed, Venkab, Troskab), en Pige i flagrende Slør (Haab, Grindring, Poesie, Religion) &c. En Kjender skjælnes let mellem de levende Bæxter, der staae i deres Fædrenejord, og et i fremmede Gaver og Marker samlet herbarium. Men den mindre kunstforstandige Læseverden kommer i stor Forlegenhed med sine poetiske Domme, da den primitive og derivative Kunst for en løselig Betragtning har saa skuffende Lighed med hinanden. Læseren indseer da ikke, hvorfor det ene Hoved i Regionen mere fortjener at befrandses end det andet. Saa meget har han lært fra Barndommen af, at sande Genier ere sjældne Fugle. Følgelig maa han holde noget tilraade med sin Beundring. Af Tvivlraadighed og Mismod istemmer han da Beeklage over det umaadelige Antal Poeter, og den uskyldige Kunst selv synker meget i den offentlige Agtelse.

Til den store Kreds af Digterarbejder, hvis Væsen lægger for Dagen, at de mere have deres Oprindelse fra Bøger, end fra et stærkt bevæget Liv, høre ogsaa de ovennævnte Samlinger. Paa en Tid, da de ufrivillige Ytringer af det menneskelige Hjerte fast alle ere bragte under Selvbetraktningens Mikroskop, maa den besidde en særdeles rig Subjectivitet, der med nye Farver skal kunne skildre Ungdomslivets almindelige Situationer. Derfor er gjerne nuomstunder ethvert poetisk Udbrud gaaet igjennem adskillige Hænder siden den Tid, det først østes af Naturens Kilde. Den tager ogsaa meget fejl, som hos vore tvende Poeter venter en Lyrik af usædvanlig Character. En poetisk Diction har for Diebliffet uddannet sig med saadan Fasthed, at dens Midler let

maatte kunne registreres i en poetisk Ordbog. Naar en opmærksom Læser af Dagens Poesie hører Emnet til et Digt, kan han uden Vanskelighed beregne, hvilke Phrafer der udgjøre dets Hovedprydelser. Dette offentlige Forraad af poetiske Bendinger, som Enhver med nogenlunde opvakt Hoved let maa kunne tilegne sig, har ogsaa afgivet nærværende Ungdomsarbejders væsentligste Bestanddele. Men den givne Tradition er langt fra at være behandlet med den Orden og Klarhed, hvormed saa Mangfoldige nutildags forstaae at tumle deslige Former.

Hovedthemaet i Hr. Schmidts Poesier er den tidt besjængne Længsel efter noget Bedre, hvilken høist upassende er blevet helleniseret ved Titelen Himeros. Den skrantne Stemning, som her forskjønnnes ved dette Navn, er en hensigtsløs Stræben ud i det Tomme, der altid skriver sig fra Savnet af tilfredsstillende Virksomhed. Denne gjængse Sjælesyge, der, som en Følge af sit indholdsløse Væsen, forgjeves stræber efter Form, gaaer hos Hr. Schmidt igjen med sit sædvanlige Maskineri: „hede Barm“, „længselspændte, varme Bryst“, „Længselsengel“, „syge Barm“, „Ahnen om det Høie“, „uforklarlig Taare“, „AhnelSENS den hede Taare“, „søde Taarer“, „selvsom (saaledes oftere) Beemodsløst“ &c. I sin meest frastødende Skikkelse fremtræder denne Sygdom i „Blomsterkjenderen“ (Pag. 109), hvor den, paa en allerede langt fra original Viis, skildres ved en bekjendt Qvindesyges Krampesymptomer:

Lillien han monne iilsomt gribe,
 Holder længe den — den stivt beseer,
 Derpaa langsomt mon den sønderrive,
 Mens han skjøndt med Taarer skoggerleer!

Den slappe Sentimentalitet, som udtales af slige ørkesløse Drømme, betragtes af mange Unglinge som et Fortrin, en højere Aandsretning, over hvis Besiddelse man kan gotte sig; da den dog i Grunden kun er et irreligiøst Egenfind, der finder sin

Næring i afmægtige Digters Læsning, og alene helbredes ved Arbeidsomhed og mandig Resignation. Som det gjerne gaaer, forbindes ogsaa her med den sygelige Følsomhed en over alle Grændser skridende Stræben efter Naivetet. Til Exempel herpaa tjene Linier som: „See mig danskt i Diet Broder“ („Danfkhed“ Pag. 56.), „Den Herre han støtter sit Hoved paa Hand; thi Noget maa holde mod Sorgen Stand“ (Pag. 60). — — En Følge af denne Higen efter det Barnlige er ogsaa den hyppige Brug af Diminutiver. I flere Tidsaldres Literatur vil man kunne gjøre den Sagttagelse, at disse kjæle nomina meest have græsset efter Smagens Forsald. De spæde Følelser finde da ethvert Billede for materielt. Selv de meest ætheriske Bæsnere maae reduceres efter en formindsket Maalestof. Saaledes fremkomme de ømme Udtryk: Blomsterlil, Pigelil, samt — med Formindskelse baade for og bag — Smaafugl, Fuglelil &c.

Jugemanns Poesier synes, som af de allerede gjorte Bemærkninger let forklarligt, i Særdeleshed at have tjent Himeros's Forfatter til Mønster. Hist og her har han ogsaa paa en paafaldende Maade holdt sig til denne Digters Maneer. „Fristelsen“ (Pag. 86) ligner fuldkomment et Føster, der i et uheldigt Dieblif kunde være bragt til Verden af den Jugemanniske Muse. Det svage Stykke, som betitles „den hvide Fugl“, røber endogsaa ved Versemaale og visse Yndlingsord, en fjendelig Bestræbelse efter at træde i samme Fodspor. „Striden“ (Pag. 21) maa nødvendigviis strax ved de første Linier: „Kølig, Hjerte i dit Kammer! Lang Tid nok du støiet har!“ forfriske Mindet om det tilsvarende Stykke hos Jugemann. Det er besynderligt, at flere uheldige Forgjængeres Exempel ei har overbevist Forfatteren om, at Phantasier som Jugemanns, der især have deres Betydning som Udstrømninger fra en elskværdig Personlighed, slet ei ere skikkede til at copieres. Overhovedet er saavel Stoffet som Behandlingen i denne Samling ikkun et svagt Gjenfald af be-

fjendte Forbilleder. Her findes naturligtvis en Havfrue, der loffer en Ungling ned i sit Dyb („Fristelsen“ Pag. 86), men langt fra nogen ny Phantasié over disse Vandets mythiske Beboere. Hun fremstilles blot, som sædvanligt, dandsende og syngende i Maaneskin. Ogsaa det omvendte Billede gives i „Havmanden“ (Pag. 108) med tidt omtalt Belysning af samme Planet. Begge Skildringer staae uendelig langt under de mangfoldige Forbilleder af Goethe, Dehlenschläger, Schack Staffeldt, Ingemann &c. Til Beviis paa, at Forfatteren ikke har foragtet lacus et rivos apertos, tjene ogsaa Stykker som „Den Tilfredse“ (Pag. 36), „Gi har jeg Sølv, langt mindre Guld“ &c.; „Opmuntring“ (Pag. 20), en Variation paa Horatius's og alle christelige Bisebøgers Thema: „Thi tøm dit Bæger, kys din Pige, før Glædens Stund bortiler“; „Den korte Lykke“ (Pag. 38); Forfatteren drømte, at han var elsket af en smuk Pige; men „han vaagnede af Lyst“ og — „svundet var det elskte Skyngebillede“; „Den Bønhørte“, som beder Amor at skyde ham med sin Piiil, og faaer dette ubetænksomme Ønske opfyldt. Den, der saaledes tradsker frem paa Boesiens alfare Veie, maatte, for at vække Læserens Interesse, besidde meget særegne Midler. Men, da Forfatteren aldeles ei har seet sig i Stand til med eienommelige Farver at opfriske disse Gjengangere, har han ei gjort sig fortjent af Publicum ved deres Meddelelse. Den samme Trivialitet hersker ogsaa i de Forsøg, Forfatteren har gjort paa at tilegne sig R jæmperisernes Tone. De bestaae, som de fleste moderne Copier af slige Digte, blot i en Udskrivning af de meest iwinefaldende Phraser, som: „at sidde ved bredden Bord“; „fæste saa væn en Maard“; „axle sit Skind“ o. s. v., samt en rigelig Brug af Ordene: mod, qvær, drud, prud, Gammen, Lillievand, Ros, grønne Ride o. s. v. Naar Forfatteren forlader dette sjffre Spor, giver han i Stedet for den poetiske Genfoldighed meget plat Prosa, som (Pag. 18):

„Den Musselmannd var mig saa haard at gaae paa,
Men Gud skee Lov! jeg igjen dig saae!
Jeg kom dog atter heeltfindet hid,
Endog det varte langsommelig Tid.“

Himeros er, som gjerne hvert Bind, der bringes for Lyset af Nutidens unge Digtere, rigelig udstyret med Romancer og Ballader. Efter deres Begreber om denne Digtart falder det ogsaa let at forfærdige slige Smaaarbejder i Dufinviis. Uden stor Vanskelighed lod en Formularbog sig affatte, med Anviisning for unge Mennesker til at skrive og excerperere Romancer paa egen Haand. Balladernes Slutninger have allerede faaet en temmelig fast Form. De ende som oftest med et hovedfulds Dødsfald, blegt Maanestien, Midnatsklokkeslag, Ugleskrig, Hundetuden og en bleg Vandringsmand. I nærværende Samling findes flere Ballader, hvis Udgange paa et Haar ligne Weyses bekjendte Skildring af Signelils bedrøvelige Endeligt, saasom „Meenederen“ (Pag. 35):

— — — — —
Hører du Dødsfuglens Tude?
Maanen segned' dødningsbleeg,

— — — — —
Rød som Blod var Morgenrøden, —
Paa sin svigtede Piges Grav
Laae Meenederen i Døden. — —

Hr. Nagaards Baarvioler staae paa et langt lavere Trin end Schmidts Himeros. En Oversættelse af Körners ubetydelige Drama Haß und Liebe, samt 5 à 6 af Middelalderens Viser, aftrykte med nogle Forandringer, der ei fortjene Navn af Forbedringer, indtage den største Plads i Samlingen. Ved Forfatterens originale Arbejder kan ei være Tale om noget

digterisk Værd. De bestaae i en aldeles forvirret Sammensætning af poetiske og upoetiske Phraser, hvori tidt mangler fornuftig Sammenhæng. Alt, hvad vi have troet med Grund at kunne udsætte paa Hr. Schmidts Digte, gjelder endnu mere om disse. I de originale Arbejder findes endeel Oldtidsklude fra Bedel og Beder Syv; men sammensliffede uden al Skjønsmhed. Romancen om Hr. Mogens (Pag. 8) er et mærkeligt Exempel paa en urimelig Sammenstilling af Rjæmperisernes almindelige Bestanddele. En kort Antydning af Fortællingens Traad vil give et Begreb herom. Hr. Mogens laver sig til at beile; Søsteren spaaer ham Uheld, fordi han ved Nydelsen af et Glas Viin forsømmer at levne en Draabe til Nisserne. En Terne spaaer ham Held. To Dverge spaae ham Uheld. Hans Frieri faaer et ønskeligt Udfald. Da han kommer hjem, er hans Moder død, og derpaa holder han Bryllup. Dreven paa den Maade faaer den Beskjæftigelse at forfærdige Romancer megen Lighed med det saa kaldte chinesiske Spil, da det blot kommer til at bestaae i en Omsætning af det allerede tilværende Stof. Ogsaa de gammeldags Gloser findes i slige Digte slittigen sammenhobede; men undertiden lægges et fuldkomment Ubekjendtskab med deres Bemærkelse for Dagen. F. Ex. „Ham svared' de Dværge qvær.“

I de gamle Viser, som Hr. Aagaard har bearbejdet, findes ofte Forandringer, som det falder svært at finde Grund til.

Den fuldtonende Begyndelse paa Visen om Svend Bonved:

„Svend Bonved sidder i Bure,
Han slaaer Guldharpen prude.“

har maattet vige for de triviellere Stropher:

„Svend seer sig ud saa vide
Alt fra sin egen Borg.“

Det 25de Vers af det bekjendte Digt om den Dødes Igjenkomst, hvor den af Graven opstegne Moders Sylen med sine Børn saaledes beskrives:

„Det Ene hun børstede; det Andet hun flettede;
 Det Tredie hun løstede; det Fjerde hun lettede.“

har givet Plads for følgende Linier:

„Den Ene hun børstede' de onde Saar,
 Den Anden hun flettede' det lange Haar.
 Den Tredie løstede hun Kjolen paa,
 Den Fjerde, Femte gjerde ligesaa.“ (?)

I „Paris og den skjønnne Helena“ har Hr. Nagaard aldeles af sit eget Forraad skjenket den Bemærkning, at

„Kong Nilans blev i Sindet saa mod,
 Han slog sin egen Næse tilblod.“

Med en saadan paatagen Genfoldighedsmine fremtræder Hr. Nagaard endnu oftere end Hr. Schmidt.

— — Man kan overhovedet uden Ubillighed sige om Hr. Nagaards Digte, at de kun ere Opstigelser af ufordøiet Læsning i poetiske Skrifter. Deraf forklares det, at hans digteriske Bei saa jævnlig falder i bekjendte Spor, at han f. Ex. igjen fremfører den fra Ingemanns Digte bekjendte Dryade, der uden at ændse sin Smerte tillader Unglingen at skjære sin Piges Navn i Træbarken. Deraf forklares en chaotisk Blanding af stridige Elementer som i Najaden (Pag. 43), hvor Cos, Titan, Tritoner blandes mellem Valhalla, Einheriar, Glidskjalf og Odin.

— I synderlig Mod sætning til dette maadelige Indhold staaer den høitidelige Fortale, hvori Forfatteren forsøger paa en naturlig Maade at forklare sine Digtes Tilbliven, og yttre sig blandt Andet saaledes om sine egne Arbejder:

„Biddet lever dog i dem, og dette, siger den ypperlige Jean Paul, er en Ring af Guld, som man sætter paa Fingeren, for at Demantringen ikke skal glide af.“

Recension af: 1) „Orfanina“, Digtninger af Hanna Irgens, Forfatterinde til Familien v. Heidenforsth. Kbhavn 1822. — 2) „Baarblomster fra Herthas Lund“, en Samling af Digte af Garbrecht. Kbhavn 1823.

(Danſk Litteratur-Tidende 1824, Nr. 33 og 34.)

Naar lyriſke Digte ikke anbefale ſig enten ved varm Følelſe, forbunden med ſkøn Simpelt, ædel Reenhed og ægte Nationalaand (ſom mange af Thaarups), eller ved djærv Kraft, ledsaget af en tiltrækkende Eiendommelighed (ſom adſkillige af Grundtvigs), eller ved begeiſtrende Høihed (ſom Ewalds), eller endelig ved Sjælen i al Digtning, blomſtrende, udtømmelig Phantaſie (ſom Dehlenschlägers) — kort ſagt — naar de ikke ere frembragte enten ved udmærket Talent eller Genie, da er det vanſkeligt at afgive nogen beſtemt Dom over deres Værd eller Uværd. Imellem Poetiens yndige, ſmilende elyſæiſke Marker og Verſemageriets tørre Sandørken løber rigtignok Middelmaadighedens brede Strøm, ſom Adſkillige, naftet Horatſes: *mediocribus eſſe poetis &c.*, ville have regnet med til Digtergebetet; men Anmelderen af diſſe Samlinger beſjender ærligt, at han ikke er af denne Mening, ſkjøndt han let begriber, at han ved denne Uttring paadrager ſig deres Ugunſt, der forſtaaer Oden til Middelmaadighed, i Dehlenschlägers St. Hans-Aftenſpil, bogſtaveligt. Ligeſom imidlertid Geographeerne ſnart regne Rhinen til Tydſklands, ſnart til Frankrigs Floder, da den løber imellem begge Lande, maa man i det mindſte have Lov til at regne nyſomtalte Strøm til hvilket af de to Gebeter, den adſkiller, man ſelv ſynes for rigtigſt, og Rec. tilſtaaer naturligviis gjerne, at den ene Side er de ſkønne Egne, den anden Orkenen nærmef, da det Middelmaadige paa eengang baade forbinder og adſkiller

det Gode og det Glette. Vi vilde gjøre Forfatterne af de Samlinger, vi her have for os, Uret, dersom vi ubetinget vilde anviise dem Plads blandt den store Versemagerhob; thi maae vi end erkjende, at de hverken besidde Genie eller stort Talent, kunne vi dog ikke negte, at de undertiden have skrevet med Følelse, hvorfor der ogsaa, skjøndt imellem megen Bjeldeflang af prosaisk Rimeri, stundom lyde bedre Toner. Begge tale desuden med Beskedenhed om deres Forsøg, og ingen af dem gjør, som en i Litteratur-Tidende nylig omtalt ung Forfatter, Fordring hverken paa Biddets Guld eller Geniets Diamanter, skjøndt de unegteligen ere bedre beføiede dertil end denne.

Efter et Forord til Danmarks Digtere aabner Drfanina os sin Samling med en Havfrue. Dette Emne er nu saa ofte behandlet, at man med Rette kan ønske det henlagt; thi fremkomme der endog i et saadant Stykke enkelte smukke og originale Træk, saa er dog Hovedideen laant, og man veed strax, hvad man har at vente: det er et bekjendt Thema med Variationer, hvori de samme Grundtoner stedse klinge igjennem. Mærkeligt er det imidlertid, at dette Emne, lige fra Grækerne's Mythe om Sirener, bestandigt har fundet Bearbejdere indtil vore Tider. Formodentlig ligger Grunden i Menneskets naturlige Lyst til at undskyldte sig: hvor kunde man nemlig faae en bedre Undskyldning for Fristelsens Seier over Dyden end deri, at Fristelsen er et overnaturligt Væsen, Dyden kun et Menneske? — Det næste Stykke og desuden 3 andre i Samlingen har Jomfru Irgens skrevet til sin Søster. Vel ere disse Digte forfattede i forskjellige Anledninger; men de have dog meget tilfælleds, da de ere skrevne til een og samme Person, som tilmed ikke kan have Interesse for mange Læsere. De burde derfor ikke have Plads i en Samling, der fremlægges for Alle. Det Samme gjelder om Rimbrevet til en Ven i Anledning af et Digt, „Rosen og Lillien.“ Skulde dette have synderlig Interesse, maatte det til-

figtede Digt ogsaa være bekjendt, hvilket udentvivl ikke er Tilfældet her. „Den lille Pietro“, en ret naiv, idyllisk Sang, har vundet megen Almindelighed og har, i det mindste i Hovedstaden, svævet næsten paa alle syngende Læber. Denne Lykke maa man dog meest tilskrive den skønne og originale Melodie, hvilken ogsaa, som vi af en Note see, skyldes Digterinden selv. Det Digt, hvori der spores mest Phantasie, er udentvivl „Natten.“ Rec. vil derfor af dette her meddele omtrent den sidste Halvdeel*). —

Saa tilfredsstillende, som vi blive ved disse Stropher, gaae vi desværre kun fra faa Stykker i Samlingen. Den overveiende Deel indeholder sande Bagateller, ifkun Prosa, kantet med taalelige Riim. — — Skildringer af Dydens Løn og Lastens Straf, af Skjønheds Ubetydelighed, Uskylds Bærd, Verdens Fordærvelse og især Uskyldighedens Forsørelse ere hos Jomfru Irgens altfor hyppige, trættende og trivielle. I det Hele sporer man formeget en vis Misfornøielse med denne Verden, som ikke kan Andet end virke ubehagelig paa Læseren. Jomfruen troer for Alvor, at der ingen reen og ægte Kjærlighed er til. See især Pag. 149:

End een Slags Elskov siger man der gives;
Jeg har kun læst om den, jeg saae den ei;
Maaskee det spæde Blomster ei kan trives
Her paa Nordboens sneebedækte Bei:

Det er, naar tvende ligestemte Sjæle
Gjenkjendes ved en indre Sympathie;
Naar Livets Forhold ei formaaer at gvale
To Hjerter's inderlige Harmonie;

For ham er hun den eneste blandt Qvinder;
For hende er der ingen anden Mand;

*) Her og paa nogle andre Steder i disse to Recensioner ere Exemplerne udeladte. F. C. D.

Det skjønne Baand, som deres Attraa binder,
 Ei nogen jordisk Magt opløse kan.

cfr. hermed Pag. 31:

Han (o: Unglingen) søger Elfskovs Blomst og Venstabs Blad —
 Ei meer de spæde Planter Jorden pryder —
 For Elfskov — Vellyst, og for Venstabs — Had
 Man overalt med hyflet Smil ham byder.

Rec. kan ikke Andet end beklage Fr. Irgens, der sikkert maa have truffet paa uheldige Omgivelser, siden hun dømmer saa usordealagtigt om Livets skønneste og ædleste Forhold; men hun kan tillige forsikre, at Verden endnu ikke er slet saa slem, som hun skildrer den.

Foruden de lyriske Smaastykker har Fr. Irgens i Orfanina meddeelt en Fortælling, der skal styrke Troen paa Aandeverdenen (det vil her sige paa Gjengangere, der meget sandse- ligt tage Fok ved Næsen). — „I Hôtel du . . i B. logerede en Student (som fortæller os Historien) og Gustav von W ved Siden af hinanden. Von W. var en smuk, kraftfuld Mand og gjorde Lykke hos det smukke Køn. Alligevel havde han i 10 Aar været Enkemand. Spurgte man ham i Selskab, om han vilde gifte sig, saa svarede han frastødende: „Det troer jeg neppe!“ Bedblev man spøgende, om han havde forsvoret det, da var Svaret: „Ja saa omtrent.“ Man vidste af en Dame, som kjendte hans tidligere Forhold, at hans afdøde Kone havde været meget elskværdig, men at han ikke desto mindre havde givet hende gyldig Grund til Skinsyge. Efter hendes Død var han fra Sverrig draget til B. og havde overladt sine halvvoxne Døttres Opdragelse til en Tante. I B. blev han ved personlig Elskværdighed, især ved sin Munterhed, Alles Yndling. Dog svandt Munterheden, hvergang hans Næse blev syg, det vil sige, blaa og hoven i nogle Dage. Man søgte Grunden hertil i For-

fængelighed. Dog — denne var her uskyldig. Et Tilfælde opdagede Studenten den sande Sammenhæng. Medens v. W's Kone levede, havde han paa et Bal i sin Frues Nærværelse gjort altfor meget af en smuk Pige. Fruen fik ondt, kom for tidlig i Barselseng og blev dødsyg. Nu angrede v. W. sin Brøde, og, knælende for sin døende Hustru's Seng, yttrede han, at han aldrig mere vilde gifte sig, hvis hun døde. Nu udtalte hun disse betydningsfulde Ord: „Du skal heller ikke faae Lov dertil, Gustav! thi faaer du det i Sinde efter min Død, saa kommer jeg bestemt og kniber dig i Næsen, saa Lyften nok skal forgaae dig.“ Den elskværdige Ulla døde kort efter og glemte ikke sit Løfte. Hvergang v. W. siden gjorde Cour til Damer, forlod hun Gravens Fred, for at knibe Manden i Næsen. Tilfidsst maatte han slaae Giftestanken af Hovedet og leve for sine tvende Døttre.

Dermed er Historien ude, og, da den desuden er maadeligt fortalt, frister den vist Ingen til at læse Forfatterindens større Romaner. Om Orfaninas talrige Bommerter imod Metrik, Grammatik og Form i det Hele vover Rec., af Verbødighed for en Dames Dnske, ikke at tale, da Hanna Irgens i sit Forord til Danmarks Digtere udtrykkeligt fordrer:

„Dømmer Tanken — o men ei dens Dragt!“

Idet Rec. altsaa her tager Afsked fra Digterinden, kan han dog ikke undlade at give Forlæggeren det Skudsmaal, at Bogen er trykt paa særdeles slet Papir og indheftet i elendigt Omslag.

Mere Liv og Kraft, mere Friskhed og Afverling baade i Materie og Form, end Orfanina kan skjenke, vil man finde i Hr. Garbrechts Baarblomster fra Herthas Lund. Muntre Lysglimt møde os her langt hyppigere, den blotte Prosa er her

langt sjældnere. Man seer strax, at Digteren er en Ungling med varm Følelse, og at hans Stræben er ærlig og god. Han vedligeholder som oftest en ædel Tone, vover sig ikke længer, end hans Kræfter naae, og adskillige af hans Digte ville derfor hos mange Læsere efterlade et behageligt Indtryk. Baarblomsterne kunne da med Rette gjøre Fordring paa at modtages med Mildhed og bedømmes med Skaansel, skjøndt de hverken kunne vække Beundring eller store Forhaabninger, thi Digter, i Ordets høiere og egentlige Betydning, er Hr. Garbrecht ikke. Saavel i Valget af sine Emner, som i Behandlingen, følger han fjendeligen ældre Mønstre og byder os kun sparsomt Tanker og Billeder, der tiltale os som nye.

Ogsaa han har besunget baade en Havpige og en Havmand, skjøndt ikke blot Emnets Trivialitet, men ogsaa Gwalds deilige „Liden Gunver“ og Göthes fortræffelige „Der Fischer“ synes at burde affkræfte herfra. Desforuden finde vi i denne Samling 6 Ballader, „Liigstenen, Kirkegaarden, Kirkegaarden paa Hveen, de to røde Abild, Gjengangersten i Kirkefoven og Liigfuglen.“ Alt Enden paa alle disse omtrent er indrettet efter S. Severus's: „Rædsomt Uglerne tude, Og — nu er Visen ude“, forstaaer sig af sig selv. Ingen af dem udmærker sig ved nogen findrig Opfindelse, og alle have de megen indbyrdes Lighed. Skulde Rec. give nogen af dem Fortrin for de øvrige, da maatte det være Gjengangersten i Kirkefoven; men Fortrinet er ikke betydeligt. — Det antages i Almindelighed ikke for et godt Barsel, naar en ung Digter giver sig meget af med at skrive Ballader. Naar man ikke (som Bürger) har et afgjort Kald til dette Slags Digtning, maa det sikkert ogsaa give Aanden en skjev Retning, et vist sygeligt Præg, stedse at syse med slige Smaatragoedier, som sjældent have noget virkeligt Stort og Oploftende, men desto mere Overspændt, Unaturligt, Samrende og Sammerligt.

I en allegoriserende Maneer, som ofte med langt mere Held er anvendt af Ingemann, hvis Boesier overhovedet synes at have havt ikke liden Indflydelse paa Hr. Garbrecht, have vi her De to Brødre (o: Sorgen og Glæden), Den skjønneste Blomst (o: Pigen), Søfalken (o: Sømandsære, Sømandsmod og Sømandskraft), Dannerblomster (o: Troskab, Kjærlighed, Kjærlighed til Drot og Rige, Kraft, Mod, Retfærd), Jægeren (o: Ustadihed), Den flygtede Møe (o: Haabet). Af denne Oversigt see vi paa Diebliffet, hvilke Skildringer og Udmalinger vi deri ville forefinde. Dog udmærke de tvende Stykker, Søfalken og Jægeren, sig fordeelsagtigt fremfor de øvrige. I begge finde vi adskillige originale Træk, i det første megen Kraft, i det andet megen Raskhed.

I de tvende Stykker, Gondolierernes Berelsang i Benedig og Høstfang, hersker megen Gensformighed. Den samme Idee, hvormed der begyndes slynger sig under forskjellige Former gjennem det Hele. I Høstfangen burde sjællandske Bønder neppe føre saadant Sprog:

Hvor Stjernerne blinke
Fra Himmels Rand,
Der fryd de tilvinke
Vor Drot og vort Land.

ligesaalidt som følgende Strophe passer i Amagerbøndernes Mund:

Men alle vi hylde
Vor Drot og vor Stand,
Og Kjærlighed fhyld
Vi Daniens Land.

Hvad Drot skal betyde, det veed hverken Bonden i Sjælland eller paa Amager. Have de maaskee af en Hændelse hørt tale om en Jorddrot, saa bilde de sig snarest ind, at der tales om den

naadige Herre paa Gaarden. Danien er ogsaa over Amagernes Horizont.

Et Stykke i Samlingen har til Overskrift: Capellet ved Tajo. Man venter sig altsaa her en Legende eller et Sagn, hvorved just dette Capel er mærkeligt. Men heri tager man fejl. Digtet indeholder kun en almindelig Beskrivelse over et catholsk Capel i en romantisk Egn, og af den Andagt, som deri øves. Titelen burde derfor slet og ret have været Capellet.

Tvende Stykker, Ryttersang og Danske Borgeres Sværdsang, har Hr. Garbrecht skrevet efter Körner. Han har da ikke lovet at give os en Oversættelse, hvilket desuden var umuligt; men man kunde nok fordre, at han ikke, som her paa flere Steder er skeet, gandske forseilede Digterens Ideer. Som Exempel herpaa maa det være nok til Sammenligning at anføre følgende divergerende Parallelsteder:

Körner.

Und wenn der Eiche grünes Holz
Die neuen Blätter schwellt,
So weckt sie dich mit freudgem Stolz
Zur ew'gen Freiheitswelt.

Garbrecht.

Og naar fra gamle Eges Top
Da bryder grønne Løv;
Du vækkes ei af Sønnen op —
Hun (Bruden o: Fædrelandet) græder ved dit Støv.

Hvad der langt mere, end poetisk Talent, fremhæver af Hr. Garbrechts Baarblomster, er en varm, reen og kraftig Fædrelandsfjærlighed. Denne er saa meget desto priseligere, som man tydeligt seer, at han gjennem sine Sange stræber at indaande Andre den samme ædle Følelse. Allerede fra denne Side fortjener Hr. Garbrecht vor Agtelse og vor Tak; men, at han, uagtet sin varme Følelse og Begejstring for Emnet, alligevel hverken svinger

fig høit eller griber dybt, beviser, at hans Digtertalent ikke staaer i Forhold til hans patriotiske Sindelag. Hans fædrelandske Sange ere: Danske Borgeres Sværdsang (efter Körner), Dansk Slagsang, Sang for det borgerlige Infanterie, Søfalken, Dannerblomster, Borgersang, Erkebiskop Absalon, Monumentet ved Sehested, Danmark, Skyttesang — altsaa over Femtedelen af Samlingen, der ialt indeholder 46 Stykker. At forresten Garbrecht netop i denne Klasse af sine Digte meest tilfredsstiller os, følger allerede af det, som ovenfor er sagt om hans Følelse for Fædrelandet. Med fortrinlig Berømmelse kunne vi her nævne den danske Slagsang. — —

— Saasnart man har læst nogle af Hr. Garbrechts Digte, opdager man let, at han mere sætter Poesiens Bæsen i Ord, end Ideer. Altfor ofte forekomme derfor saadanne Ord og Phraser, der i vort Digtersprog, saa at sige, ere blevne gjængse. Saadanne ere de ideligt gjentagne: Hertha, Herthas Lund, Dana, Danevang, Danien, Bautasteen, Bove, Kjærminder 2c. 2c. I det Hele ere disse Digte saa fulde af Blomsternavne, at en poetisk Botaniker her vilde finde et rigt Bidrag til et poetisk Herbarium.

For Reminiscenser er Hr. Garbrecht heller ikke fri. Undertiden strække disse sig ikke blot til Tankerne, men til Ordene med. „Den skjønneste Blomst“ skylder ikke blot en Sang i Thieles Bjergmandsdal sit characteristiske Metrum, men ogsaa sit Omkvæd. I Garbrechts Sang lyder dette saaledes:

Men troe du mig kun,
I den grønne Lund
Voxer dog den faureste Blomme.

Sos Thiele hedder det:

Men troe Du kun mig,
Seg skal vise Dig
Den nærmeste Bei gjennem Skoven.

I „Forsøningen“ ere indløbne disse tvende Vers af Ingemanns Dannevang:

Lærken synger høit i Sky
Over Kjæmpehøie.

I Sangen for det borgerlige Infanterie er den sidste Halvdeel ligeledes laant af Ingemanns Dannevang.

Upassende optræde undertiden græske og romerske Guder i saadanne Digte, hvor den nordiske Mythologie ene kunde anvendes, naar endelig Guder skulde frem. I Digtet „Havpigen“ tales om en Sirenes kjæle Sang og den Flamme, som Amor tændte. I Sangen til Danmark spørges der: Seer du Frue Fama træde frem. Sanct Kirsten, efter hvem Kirsten Pils Kilde i Jægersborg Dyrehave har sit Navn, kaldes en Skovnymph. Rec. kan ved slige Leiligheder ikke lade være at tænke paa dette Sted hos een af vore Romanskrivere:

„Ved Apollo, hun er skøn som Freya!“

Hr. Garbrecht skriver i Almindelighed gode Vers, men giver dog af og til Ordene en urigtig Qvantitet, og forlader enkelte Steder den Versform, han egentlig vil følge. Til Exempel paa det Første kan tjene, at Neptun Pag. 84 maa læses Neptun, og Berserkegrav — ifølge det tilsvarende Vers i de øvrige Stropher — Pag. 92 — Berserkegrav. Som Exempel paa det Sidste sammenligne man (Pag. 92) Versene:

„I underlig taageblændt Glands“ og
„Jeg segned’ i Hildurs Leeg.“

hvilke skulle svare til hinanden, og Pag. 96:

„Men Sorgens stive, mørke Blik“ og
„Sancte Kirsten blev Skovnymphen kaldt.“

hvilke ligeledes skulle være eens. — Rimene ere næsten alle fuldkommen rigtige.

I Sproget ere endeel Urigtigheder, hvilket ikke saa meget kan bebreides Hr. Garbrecht, da man af hans Uttringer i For-

talen og Slutningsdigtet kan see, at han ikke har havt Leilighed til Sprogstudium. Nogle af de vigtigste Feil, Rec. har bemærket, vil han her anføre. — —

Bogen er trykt paa godt Papir med gode latinske Typer og har et kobberstøbt Titelseed med en mislykket, bleg Bignet fra det kongelige Steentrykkeri. Idet Rec. nu lægger den fra sig, er han overbevist om, at det beskedne Dnske, hvormed Forf. slutter sin Digtsamling, vil opfyldes. Dette lyder saaledes:

Et Dnske kun for Sjælen svæved',
Da jeg skrev dit Navn, du lille Bog!
Dette Dnske, som jeg end vil nære,
Er: „At ingen Fjender du maa faae,
Og — naar Lunden atter Løv maa bære,
Friske Herthas Blomster end maae staae!“

„Bajazet og Tiber.“ To Sørgeespil af C.
Hauch. Kbhavn. Trykt paa C. A. Reihels
Forlag, i Fabritius de Tegnagels Officin
1828*).

De to Værker, hvoraf Indsenderen forsøger at give en kortfattat Characteristik, ere, ligesom Hauchs senere Digtninger, sjældne

*) Denne Recension har ikke været trykt før i Forfatterens Efterladte Skrifter, 2det Bind, 1842. Efter Røste til Redactionen for Maanedsskriftet for Litteratur havde Poul Møller skrevet den i Slutningen af 1829 eller Begyndelsen af 1830, og nedsendt den fra Christiania; men da Redactionen ønskede Afskilligt deri forandret, tog Forfatteren Manuscriptet tilbage. I et Brev til sin Ven Møhl indrømmer han nogle af de forlangte Forandringer, men anfører tillige Grunde,

Phænomenet i den danske Literatur; thi Forfatteren har med original Selvstændighed og sandt Genie fulgt sin eiendommelige Naturs Tilsagn, uden enten at være saadan Efterligner af Dehlenschläger, som en stor Deel danske og overhovedet nordiske Digtere, eller at have paa en paafaldende Maade valgt sig et udenlandsk Forbillede. Saaledes finder man ikke her den vel bekjendte dehlenschlägerske Diction, som en heel Skole Poeter have tilegnet sig, ligesom man lærer et fremmed Sprog; men paa den anden Side finder man heller ikke den Skjønhed og den Gratie, som udmærker Dehlenschlägers og Heibergs meest classiske Værker. Hos Hauch træffes overhovedet ikke meget af Poesiens fortryllende Reeg, men desto meer af dens strengeste Alvor og en stærk Fremstilling af den ubøielige Villies Enthusiisme. En dyb Melancholie, som er Grundtonen i denne Digers Arbejder, lægger sig for Dagen i en overveiende Tilbøielighed til, igjennem de poetiske Maske at udtale bitter Foragt for Alt, hvad der er lavt og usjelt i Livet, og at fremhæve Skyggesiden af Menneskehedens Livskaar.

hvorfor han helst ønskede, at Stykket slet ikke blev trykt, nemlig: for det Første Frygt for, at Noget deri vilde paadrage ham Hauchs Uveniskab, naar denne fik Afbøelse om, hvo der var Forfatteren; dernæst vedbliver han: — — 2) Indseer jeg ikke, hvorledes de omtalte Forandringer skulde kunne foretages uden af mig, og jeg har ingen Afskrift. At et Par saa ubetydelige Blade meer end een Gang skulde skiffes fra Land til Land, er dog en altfor oprørende Tanke, i det Mindste strider det i høi Grad mod min Følelse for det Ustændige, og jeg fornemmer ved den blotte Forestilling om Muligheden deraf en frampagtig Bevægelse i Lungen. 3) Det kraftigste Argument beholder jeg tilsidst, og det er, at jeg har en dunkel Erindring af, at Stykket ikke er meget bevendt. — Nærmeligst forekommer det mig, at den, som tager de to sidste Bind paa sin Samvittighed, tager det første med. — Den uopsættende dunkle Erindring gjør, at jeg viser mig saa søielig og eftergivende; thi jeg beslutter mig ellers ikke paa lammeagtig Godmodighed." F. C. D.

Idet vi om Hauchs Poesier gøre den Paastand, at de have vel saa stor psychologisk som æsthetisk Interesse, og at det meer er Sandhedens end Skjønhedens Idee, der besjæler dem, troe vi dermed ingenlunde at have nedsat deres Værd, men at have bidraget til en rigtig Forestilling om deres Beskaffenhed *). Det gjælder overhovedet om en heel Deel af de meest udmærkede Digterværker af vor Samtid, at deres Hovedfortjeneste bestaaer i den levende, naturtroe Skildring af sjældne Phænomenener i det aandelige Liv. Sindstilstande, der paa forunderlige Maader afvige fra Fornuftens Norm og blive Problemer for Eftertanken, findes fremstillede med et saa umiddelbart Liv, at Læseren maa erkjende de Personer, der befinde sig deri, for Kjød af sit Kjød og Blod af sit Blod. Dersom man samler alle de aandelige Misfoster, som ere fuldkommen anskueliggjorte ved den nyere Tids poetiske Literatur, da faaer man et høist mærkeligt psychologisk Hospital, som man forgjeves søger Mage til i de forbigangne Seclers Efterladenskab. Denne Slags Grundighed i Fremstillingen af Menneskets aandelige Liv, især i dets yderlige Forvildelser, træffer man ogsaa hos vor Forfatter, der i sine Værker ligesaa meget viser os den philosophiske Naturforsker som Digteren. Hans callotske Forkjærlighed for Menneskelivets abnorme Skikkelser vises ikke blot i de to her omhandlede Stykker; ogsaa i de to følgende Skuespils Hovedpersoner, Gregor og Don Juan, frem-

*) Disse Ord havde fremkaldt en Indvending fra Redactionens Side. I Anledning af denne skriver P. Møller i det anførte Brev saaledes: „At et Digt ikke taber ved at være mere sandt end skjøndt“ har jeg ikke sagt med disse Ord, men muligen jeg har betjent mig af Ord, som kunne give Anledning til Misforstaaelse og altsaa bør forandres. Hvad jeg fortelig har villet antyde, og hvad jeg fremdeles paastaaer, er, at der gives en minime Fremstilling af det menneskelige Liv, som udgjør et eget Genre i Literaturen og efter sin Natur er mere sand end skjønt, og at man ikke nedsætter et Værk ved at hense det til denne Plads.“ F. C. D.

stilles Extremes af den udartede Egoismes to Hovedformer, Hærfæ-
shygen og Nødhedsshygen.

Bajazet, som af Forfatteren kaldes et Sørgeespil, er ikke
hvad man i Almindelighed forstaaer derved: det er en fri dra-
matisk Digtning, som fører Læseren igjennem en Mangfoldighed
af usædvanlige Situationer, men ikke har nogen Hovedhandling
eller Hovedfigur, som følges med en det Hele gjennemgribende
Deeltagelse. Dog falder Digtet naturligst i to Hoveddele; i den
første Deel vækkes Interessen meest for Janitscharernes Hovding,
Bajazets Ven, Galaf, hvis Kjærlighedshistorie giver Stof til en
liden dramatiseret Novel, som har en fuldkommen orientalsk
Character. I den sidste Deel er Bajazet selv Hovedpersonen og
han fremstilles, især i sit Fald, som en stor, ægte tragisk Helte-
skikkelse. Novellen og den historiske Catastrophe ere ved en find-
rig Forvikling bragte i Sammenhæng med hinanden.

Vi betragte da ingenlunde Bajazet som en heel Tragoedie,
men som en Række af dramatiske Scener, der ved en løs Traad
ere forbundne med hinanden. En stor Deel Skildringer i dette
Gallerie vilde have sand poetisk Værdi, om de stode fuldkommen
isolerede, og hvorledes skulde de vel tabe den ved at bringes i
Forbindelse med flere?

Der lægges en rig Phantasie for Dagen i Bajazet, men
det er ikke den sværmende, der bærer Ungdommelighedens Præg
og bevæges af sangvinisk Sympathie med alle levende Væsner.
En Deel af Digtets underordnede Personer har Forf. skjenket
alt for liden Deelagtighed i den menneskelige Natur. De ere
fremstillede med en Ironie, der er drevet alt for vidt, til at de
kunne anses for ægte poetiske Skabninger, og den komiske Virk-
ning, der synes at være tilsigtet ved deres overdrevent begrændsede
Mandskaber, forseiles aldeles. — Mesterlig er overalt Fremstil-
lingen af forbigaaende, heftige Sindstemninger, især hvor de
stige til en convulsivisk Yderlighed af Affect og Opbrusning.

Derimod hører Characteriskildringen ikke til Digtets glimrende Sider; thi den indre Sammenhæng i de Personers Liv, der følges igjennem forskjellige Situationer, er ei altid noksom indlysende. Hermed forbinde vi ingenslunde den Mening, at Forf. skulde have tillagt eet og samme Subject reent modsigende Prædicater, eller i eet Dieblis have glemt, hvad han havde tænkt i et andet; thi det gjør ingen forstandig Mand. En Personlighed kan have fuldkommen Liv og Enhed i Digterens Bevidsthed, uden at Enheden bliver sat i Lys for Læseren ved den Sum af Personens Livsyttninger, der anbringes i Digtet. Ofte kan derfor en Character synes usammenhængende, fordi Læseren ei er i Stand til at kjende det Supplement, der i Digterens subjective Mening forbinder de enkelte Træk til et Heelt. Men, ligesom der i enhver Art af dramatisk Digtning gives naturlige Grændser for Digterens Frihed i denne Henseende, maa Characterens Identitet især sættes i Lys i Værker som Bajazet, hvori Characteriskildringen er en Hovedsag. Denne Fordring er ei altid tilfredsstillt.

Vi ville ved et Par Exempler tydeliggjøre denne Paastand. — De Træk, hvorved Calafs Person skildres, ere saa langt fra villigen at smelte sammen til eet Billed, at det endogsaa falder vanskeligt i Tanken at forjone dem med hinanden. Vi træffe ham først i en venstabelig Samtale med Bajazet, hvori han med øiensynlig Barsomhed veier sine Ord, for ei at vække Sultanens Fortørnelse. Da han i en følgende Scene, berøvet sin Værdighed og forjaget fra Bajazets Hof, udtaler sine Følelser ved denne pludselige Forandring i sine Livskaar, mærker man ikke det Mindste til, at Tabet af Bajazets Venstabs har været ham smerteligt. Siden giver han sig under Timurs Beskyttelse og forpligter sig til ei at føre Vaaben for Bajazet mod denne. Desuagtet viser han sig siden som den Eneste, der bliver Bajazet tro efter hans Fald, og lægger en heroisk Selvopoffrelse for Dagen, idet han uden

at ændse den rædsomme Død, han maa vente sig, bringer sin forrige Beherster et Sværd til at aflive sig med. Han er ikke sat i et saadant Lys, at han uden Selvfølelse, med en pudelagtig Hengivenhed, kan hænge fast ved en uskønsom Herre; hans omtalte Forsigtighed i Omgangen med Bajazet viser fremdeles, at han ei af Letsindighed løber i Faren, og at hans venstkabelige Følelse for Bajazet skulde være meget sværmerisk, stemmer ikke med hans foregaaende Opførsel.

Nahmaran fremstilles som en nederdrægtig Person, hvem Bajazet foragter og behandler med Haan, og ingen Grund kan tænkes til, at han beholder ham saa nær ved sin Throne, uden den snedige Klogskab, der tillægges Nahmaran og som han altsaa maa besidde ret i høi Grad. Men med denne Klogskab bestaaer det slet, at han hist og her gjør sig skyldig i adskillige Dumheder, som naar han, i det Dieblis han vil opbringe Sultanen mod sin Fiende Galaf, ikke blot bringer i Grindring, at denne havde frelst Sultanens Liv, men endogsaa udhæver denne Tildragelses Detail saaledes, at Galafs udviste Driftighed derved sættes i Lys. Fremdeles, naar han vedbliver at raade Sultanen til at dræbe Ghulenda uden at bemærke, at han derved opbringer ham; hvilket dog enhver Læser, der vel maa forudsættes at kjende mindre til Sultanen og ikke har hans Minespil til Commentar, fuldkommen mærker af hans Ord. — At en saa fornem Mand stjæler en fattig Kones Melk og hendes sorte Gjed, ligner meer et Træk af et barnligt Eventyr, end af et historisk Drama. Et saadant Tyveri af en Minister er alt for langt fra at være standsmæssigt.

I Bajazets Person er givet en heldig Fremstilling af en dygtig Tyran, i Ordets antike Betydning, et tyrkisk Sideskue til Sophokles's thebanske Konger. Uagtet alle egoistiske Udbrud af hans vilkaarlige Despotisme, skimtes dog en menneskeligere Natur i Baggrunden, og der vises klart, at den Affect, hvormed han

lægger sin Villie for Dagen, ikke reiser sig af Svaghed, men af Kraft. Man seer igjennem Digterens Fremstilling, at hans voldsomme Fremfærd ei kommer af oprindelig Mangel paa sympathetisk Følelse, men er for en stor Deel Resultat af de udvortes Forhold, hvorunder han har levet, idet han som uindskrænket Magthaver ikke har været vant til at finde Modstand for sin Villie. Overalt, hvor han bringes i Berørelse med Digters øvrige Personer, yttres han en Aandsoverlegenhed, der viser ham som den, der af Naturen er stempet til Hersker. Denne Personlighed er særdeles vel vedligeholdt, og kun meget enkelte Steder har, efter Indsenderens Mening, et fremmed Element indsneg sig deri, f. Ex. hvor han med Usandsfærdighed bringer Janitscharerne til at troe, at deres Mytteri er Grunden til, at han styrter Ghulenda i Havet.

Men, uagtet Bajazet er en vel lykket tragisk Person, lægges dog i Skildringen af Timur langt meer Opfindelseskraft for Dagen. Timur er en af de levende poetiske Skabninger, om hvilke man umulig ved Beskrivelse kan give nogen tilfredsstillende Forestilling. Han er grusom, dum, overtroisk, hovmodig og forfængelig, men Alt paa en fuldkommen eiendommelig Viis, der kun bliver klar for den, der hører ham selv udtale sit Sindelag. Med overtroisk Selvtilbedelse betragter han sig som et udkaaret Guddommens Redskab og finder endog i sin Legems svaghed Næring for sin Selvbeundring. I Forholdet mellem sin usle Krop og den umaadelige Ddelæggelse, han har anrettet, finder han noget mirakuløst og vender idelig tilbage til den færdige Forestilling om sit eget Jeg, sin Storhed og sine Aarhæder. Selv i hans Tales Rhythmus er noget aldeles individuelt, der hører med til Totaludtrykket af hans Personlighed; som i følgende Ord:

— — Nu seer I mig, jeg er
En svag elendig Dødelig, see her,
Min Fod er visen, denne Arm kan ei

Bevæge sig, dog har den vise Allah
Lagt Verden for min Fod.

Hans Hovmod og hans Overtro forbindes ved Hjælp af hans Dumhed meget naturligen med hinanden. Han vil f. Ex. ingenlunde fritages for den Uleilighed at holde Aftenbøn, uden at det er Allahs Villie, men han giver dog sine slaviske Præster med truende Røst og Blik at forstaae, at det skal være Allahs Villie.

Nogle Bipersoner ere, som sagt, Producter af en alt for vidt dreven Ironie. Forfatteren røber en paafaldende Lyst til at fremføre dumme Personer, men deres Dumhed er undertiden reent umenneskelig. Baade den Snak, som føres af Taher og en Deel af Janitscharerne, overskrider al poetisk Sandsynlighed, og ligesaa utrolig falder den Taabelighed, som yttres af Fiskeren Bader og hans Søn Mahyar. Da de nemlig have truffet den skindøde Ghulenda op af Havet i deres Garn, falder Mahyar først paa den rimelige Tanke, at det er en druknet Qvinde; men Bader paastaar, det er en Havfrue, og angiver blandt andre Grunde for sin Mening ogsaa den, at hun er vaad. Han mener, at hun kunde være et godt Partie for Mahyar, der med hende kunde avle Sønner, der kunde svømme strax fra Fødselen af og blive dygtige Fiskere. Sønnen gaaer da over til Faderens Mening. Slige Roller kunne maaskee passe sig for et Marionettheaters Figurer, naar de øvrige Phantasier bringes i Harmonie dermed, men, i en Digtning som Bajazet, ere de paa deres urette Sted.

I at finde det rette Sprog for Affecter og Lidenstaber, især de antipathetiske, og i Skildringen af choleriske Stemningers Sammenstød, lægger Hauch fornemmelig sit poetiske Genie for Dagen. Uagtet den store Mangfoldighed af Scener, der vise Personer i voldsomt spændte Sindstemninger, bliver Fremstillingen aldrig svag eller eensformig, men udmærker sig ved en Rigdom, der synes at have sit Udspring fra et uudtømmeligt

Bæld. Som Exempler paa deslige med Liv og Sandhed udtrykte Stemninger, ville vi udpege Bajazets Harmes, da han troer at have opdaget en troløs Ven i Calaf, og Calafs mørke Fortvivlelse over at være stjrtet fra sin fyrstelige Høide ned i Udsæthed og Armod. Herhid hører ogsaa den Scene, hvori Bajazet lader Rahmaran føle sin hele Foragt og tvinger ham til at erklære sig selv for en Skurk. Den Scene, hvori den egenfæindige Brinds Soliman vil tiltrodse sig Anførselen over en Hær imod Stambul, og hvori han raser over, at Faderen revser ham som en Bog, fremstiller ogsaa, paa en høist characteristisk Maade, den endnu ikke jævne Strid mellem Drengens og Unglingens Natur. — Et Beviis paa, hvilket Overflødighedshorn der har staaet til Digterens Tjeneste, findes deri, at han i Skuespillets Løb har kunnet lade Bajazet saa stærkt udtale sin choleriske Natur, uden dog at savne Kraft til en forholdsmæssig Fremstilling af hans Stemning ved det tragiske Culminationspunct, hvor han bringes i umiddelbart Møde med sin Fjende Timur; thi her yttres Bajazet med et saa djærvt og træffende Kraftudbrud sin Foragt og Afsky for en saadan Natur som Timurs, at denne synes at være den Overvundne, medens Bajazet ved sin aandelige Frihed træder frem som uovervindelig.

Men ligesom der vises en rig Opfindelseskraft i Bajazet, findes der ogsaa hist og her Mangel paa Selvkritik og nogle frodige Bandskud, som burde have været bortskaarne. Dertil regne vi Abdallahs lange Taler, hvori blot Almeenbegrebet af en sværmende Fanatiker udtrykkes, uden anden Individualitet end den, der medføres af Tyrketroen. De savne saavel poetisk som psykologisk Interesse og have langt fra løst det Problem at foredrage en Mængde tankeløs Snak, saaledes at den ei bliver fjedsommelig.

Den glimrende orientalske Diction er for det Meste heldigen forsonet med Dialogens Fordringer og, uden at Stilens Værdig-

hed derved har lidt, er Dialogen hist og her paa en rask Maade bleven opfrisket ved Udtryk af den daglige Tales Forraad. Som en Prøve paa, hvor det orientalske Foredrags nationale Præg er truffet, henviser vi til Calafs yndige Sang (Pag. 38) og hidsætte følgende Replique af Soliman, som er i Affect over at Bajazet har givet ham et Slag:

— — — — —
 Og som jeg denne Turban sønderslider
 Saa sønderslider jeg hvert Baand, der mig
 Til den Forhadte bandt. Og som jeg her
 Henkaster denne Sko, saa kaster bort jeg
 Hvert Tegn paa lavt og nedrigt Slaverie.
 Jeg være vil mod ham, som Saafars Søn
 Imod de Bantroe, som den hvide Plet
 Paa Brystet af en sort Kameel, der ei
 Formørkes, skjøndt omringet rundt af Mørke.

Da Tiber temmelig udførligen er gennemgaaet af en Recensent i Litteratur-Tidenden, ville vi, for at undgaae Gjentagelse, kun fremsætte saa Bemærkninger om dette Stykke. Hermed skal ingenlunde være sagt, at vi ville underskrive den almindelige Dom, denne Recensent har fældet om Tiber; thi, uagtet den øiensynlige udtrykker Sandhedssiver og reen Overbeviisning, er den dog alt for streng og seer ud som den var fremkaldt ved skuffede Forventninger. Men naar det kommer an paa en detailleret Udpegning af Digtningens heldige og uheldige Partier, træffe vi for en stor Deel aldeles sammen med den omtalte Recensent.

Tiber er i Ordets dybeste Betydning et historisk Digt, der danner et heldigt Modstykke til Walter Scotts Arbejder; thi her see vi vel ikke den skildrede Tidsalder's Genius træde saa grandgivelig frem i sit Drapperi for den lavere Indbildningskraft, men der aabnes en umiddelbar Indsigt i Menneskeheden's indre

Liv, saadant som det var i al sin Forvirring og redningsløse Fortvivlelse. Saasandt Ordet er Tankens meest gennemsigtige Udtrykk, gives en historisk Fremstilling af dette Slags bedst i Monologer og Dialoger, og ei i Romanens Form; thi da vilde det episke Foredrag alt for tidt indsvinde til de smaae Sætninger: „sagde han“, „tænkte han“ &c.

Hvad Forfatteren har villet give, det har han givet med sjelden Kunst og Dybsindighed, en Digtning, der viser os et Vendepunkt i Historien. Han har skildret den Tidssalder, hvori Romernes Nationalegoisme var mættet og forsvunden, og Staten forvandlet til en Flok Individuer, der, løsgjorte fra Religionens og Sædelighedens Baand, søgte Tilfredsstillelse for en indholdsløs privat Egoisme.

Det mørke Maleri af et Old, hvori alt høiere Liv var næsten reent forsvundet, er udført med en forbausende Grad af poetisk Livagtighed og psykologisk Sandhed. Men i Totalvirkningen er noget meer end Interessens for den træffende Naturskildring og meer end den beklemte Følelse, der vækkes ved Billedet af en almindelig Fordærvelse. At det Onde i sig selv indeholder en Modsigelse og i sig selv bærer Grunden til sin Tilintetgjørelse, er bragt til en saa umiddelbar Indsigt, at Læseren næsten nødes til forventningsfuld at see sig om efter en Reaction af Menneskehedens bedre Natur; thi han føler, at en saadan Reaction maatte fremkaldes.

Betragte vi Stykkets enkelte Personer, finde vi dem at passe vel i et saadant Heelt. Tiberius er heldigen valgt til Middelpunkt for det dybt sunkne Selskabs Repræsentanter, og det rige Detail, som Historien yder til hans Characteristik, er med ægte Kunst benyttet til en Fremstilling, der maner ham frem igjen af de Dødes Rige. Der fremstilles ei i hans Person en djævelsk Ondskab eller en uforklarlig Drift til det Onde, blot fordi det er ondt; men en rasende Egoisme forfølges i sin Ud-

vikling igjennem flere Stadier indtil sin største Høide, hvor den nærmer sig til vanvittig Fortvivlelse. Ved at opgive Fordring paa Tidens Genhed har Digteren sat sig i Stand til at vise flere Gradationer af hans Tilstand. Først finde vi ham midt i Hovedstaden og erfare, hvorledes hans Angest og Mistro griber om sig under de grusomme Handlinger, hvormed han søger at betrygge sin Raadighed over hele Verdens Herlighed. I et senere Tidspunct af hans Liv træffe vi ham paa et utilgængeligt Fjeld, hvorfra han fører en, omfider mere virkelig end indbildt, Kamp for sin egen Tilværelse mod hele Verden. Her har han aldeles opgivet Troen paa Mennesker og søger blot ved et snedigen beregnet Spil at væbne den Enes Egoisme mod den Andens, men lever i evindelig Uro, fordi han føler den svage Sikkerhed, der vindes ved et saadant Spil. Paa dette Sted naaer hans Tilstand sit Culminationspunct, idet han omfider finder sig forladt af hver levende Sjæl og opbyder en udlevet Oldings sidste Kraft til en Strid for den abstracte Forestilling om Livet, som han dog levede for Intet. Den fortvivlede Anstrengelse, hvormed han holder fast ved Livet, sættes i et fuldkomment Lys ved det Træk, at han allerede halvdød gjentagne Gange raaber, at han ikke vil døe.

At et overvægtigt Antal af slette Subjecter føres frem for Betragtningen, følger nødvendigen deraf, at en fordærvet Tidsalder fremstilles, og man maa beundre den Opfindelseskraft, hvormed Digteren har forstaaet at variere det almindelige Thema, Nederdrægtigheden. Selv de bedre Mennesker, vi gjøre Bekjendtskab med, have faaet et eiendommeligt Præg af Tidsalderen. Det hørte til Tidens Bæsen, at den sarnede Form for det Eviges Erkjendelse; under en saa almindelig herskende Uklarhed maatte Sædelighedsideen, selv hos ædlere Naturer, være temmelig for dunklet, og Mænd med renere Stræben maatte staae saa eensomt blandt deres Jævnlige, at ingen betydelig Virkefreds kunde findes

for dem i Staten. Derfor er det naturligt, at ædlere Individer findes at have opgivet Haabet om Statens Redning, at den ærlige Germanicus lægger en passiv Resignation for Dagen, at Lepidus nøies med at give sin Indignation Løst i Sarcasmer og at endeel beseide det Onde med slette Vaaben. Et rigtigt Blik i en saadan Tidsalders Bestaandighed har ogsaa bragt Forfatteren til, hos de Bedre meer at fremstille Had til den i levende Exempler anskuede Slethed, end Kjærlighed til det Gode.

At det ei er en tillokkende Phantasieverden, hvori man indføres, og at Skjønheden er langt fra at være fremherskende deri, er en saa klar Sandhed, at det rimeligviis ei engang kunde falde Forfatteren ind at bestride den. Hermed skal ingenlunde være sagt, at Stykket er aldeles uden Skjønhed: der findes endog enkelte særdeles skønne Partier deri, f. Ex. det romantiske Natstykke, hvor de romerske Krigeres ungdommelige Sang høres i det Fjerne, medens Germanicus staaer i Begreb med, imod sit Hjertes Tilbøielighed, at reise hemmeligt fra dem. Men Stykkets stærke Disharmonie mildnes, som alt er bemærket, især derved, at der, ei blot umiddelbart, i den prophetiske Slutning, men i Stykkets Løb middelbart aabnes Udsigt til Menneskeslægtenes Gjenfødsel. Forvirringen og Fordærvelsen er saa stor, at man synes at see den sorte Røg, hvoraf Flammen nødvendigviis maa bryde frem, og man hører allerede, hvorledes Mennesket, der havde tabt Troen paa Statens Religion, raadvild, iblandt fremmede Symboler søger om et Udtryk for Tilværelsens evige Liv. Man udfærdiger desuden en temmelig vilkaarlig Lov, om man vil forbyde Digteren for en Deel at grunde det historiske Dramas Virkning paa Genblik, som Læseren nødvendig maa gjøre til en kommende Tid, og det saa meget meer, hvor Stykket er af den Bestaandighed, at det i flere Henseender ei kan forståes, uden af dem, der kjende noget til Verdens Historie. — Derimod forekommer det os, at Forfatteren uden Held har stræbt at forskjønne

Digtets prosaiske Bestanddele ved den Bynt, hvormed Stilen hist og her er overlæst, og hvorved de diplomatiske Samtaler ingenhunde hæves op i en mere poetisk Region. Saaledes tager det sig underligt ud, at Tiberius, i sin første Scene med Germanicus, i 15, med rhetorisk og mythologisk Bryd overdrevent udstroede, Vers, udtrykker den simple Tanke, at han ikke godt kunde taale at reise til Søs i ondt Veir.

At Tiber med Held skulde kunne bringes paa noget andet Theater, end det, Læseren tilveiebringer i sin egen Phantasie, er temmelig usandsynligt; thi, foruden den Hovedhindring for scenisk Effect, som øiensynligen ligger i Stykkets Mangel paa udvortes Genhed, sysselsætter det dertil for meget Forstanden. Et Stykke, hvori saa mange Personer vandre blandt hinanden som tilsluttede Monader, med tilbagetrængte Affecter og hemmelige Lidenstaber, saaledes at man tidt ei skal høre Personernes Tanker af deres Ord, men selv sætte dem i Stedet for deres Ord, synes bedre at egne sig for Læsning paa et eenligt Kammer, end for sandseelig Fremstilling paa Scenen.

Den ovennævnte Recensents haarde Dom over Sproget i Tiber er ikke tilstrækkelig begrundet ved Angivelsen af et Par egentlige Sprogfeil, og dog mangler denne Angivelse lidet i at være fuldstændig. Der kan i en Forfatters Sprog hist og her savnes grammaticalst Nøiagtighed, uden at derfor et andet større Sprogtalent savnes. Dette større Sprogtalent viser sig i en udtryksfuld Bygning af Sætninger og Perioder og en behændig Brug af Sprogets lexicalste Rigdom, — et Talent, som nødvendig maa besiddes, dersom en rig Tankefylde skal lægges for Dagen. Dette Sprogtalent kan Ingen, uden stor Uretfærdighed, frakjende Hauch; og det er uden Tvivl meest med Hensyn hertil, at Udgiveren af Nordisk Tidsskrift finder sig beføiet til at rose Sproget i de omhandlede Digtninger.

Recension af: „Gesandtſkabet til Achilles, eller Iliadens niende Sang“, oversat med indledende Bemærkninger om en dansk homerisk Oversættelse og om det heroiske Versemaal af G. Wilster*); i Blandinger fra Sorø, første Hefte.

(Recensionen er trykt i Dansk Litteratur-Tidende 1831, Nr. 44.)

Professør Wilster, som er beskæftiget med en dansk Oversættelse af Iliaden, har, som Indledning til en deraf meddeelt Brøve, forudskikket endeel almindelige Bemærkninger om de Forordringer, man bør gjøre til et Arbeide af dette Slags. Disse Bemærkninger ere saavel i og for sig træffende og interessante, som fremstillede i et let, lunefuldt og tiltrækkende Foredrag.

Forfatteren opstiller deri den Paaſtand, at en metrisk Oversættelse af en gammel Digter hovedsagligen bør bedømmes efter dens poetiske Værd, og at dens philologiske Nøiagtighed fornuftigviis kommer i underordnet Betragtning. Uagtet denne raske Paaſtand ikke lader sig strengt forsvare, da en vis Grad af philologisk Troſkab**) mod Originalen er en netop ligesaa uester-

*) Da Professør Wilster har yttret det Dufke at blive underrettet om, hvo der offentlig bedømte hans Oversættelse, vil Forfatteren af denne Anmeldelse underhaanden lade ham vide sit Navn.

**) Naar Wilster fremkommer med den Yttring, at det er en mislig Sag at afvige fra versio vulgata, fordi en saadan Afvigelse „maatte forsvares i Noter“, tilstaaer Anm., at han ikke forstaaer hans Mening; thi i det Tilfælde, man er overbevist om, at versio vulgata er urigtig — og hvorfor skulde man ellers forlade den —, da var det en besynderlig, ja endog uærlig, Respect for det Traditionelle desuagtet at holde fast derved.

givelig Hovedfordring til Oversætteren af en Digter som den poetiske Sands og Fremstillingsgave, er det høist naturligt, at Forfatteren især har følt Kald til at paatale Boesjens Ret, da man i de fleste nyere Versioner savner meer af den end af Philologien. De mange lærde Sprogmeistere, der aldeles ere blottede for poetisk Sympathie og altsaa slet ikke have nogen Dommerret, hvor Talen er om Oversættelsen af en Digter, have faaet den besynderlige Fordom i Gang, at en vis atomistisk Troskab, som Enhver vilde belee, naar Talen var om Oversættelsen af en moderne Poet, kan kræves af den, der vil fortydske eller fordaniske de græske og latinske Digterværker.

Det er ikke Anmelderens Hensigt at give noget Uddrag af Hr. Wilsters Reflexioner, da de for en stor Deel erholde deres Interesse ved den oprømte Tone, hvori de fremstilles. Han vil blot forene sin Stemme med hans til Forsvar for et Par Sandheder, som kun er erkjendte af Gaa, men hvilke Forfatteren med Varme stræber at gjøre gjeldende.

Den verbale Troskab bliver let til Utroskab, naar man oversætter Homer paa Dansk, fordi man ved at sætte de enkelte Ord, der i Modersmaalets Kreds nærmest svare til de enkelte græske, i Stedet for disse, let kommer til at give Foredraget en Fattigdom og Tyndhed, der stikker meget af imod Originalens Fyldighed og lexicaliske Rigdom. En god Oversætter kan, som Wilster udtrykker sig, „ikke bringe det over sit Sind at gjengive som Badmel, hvad der i Originalen skinnede for ham som Fløiel.“ Der er en Skjønhed i ethvert poetisk Foredrag, som ikke kan fanges derved, at man gjengiver hvad man i Almindelighed kalder Tanken deri, men hvor tilsyneladende Afvigelse netop er en grundigere Troskab. Da al poetisk Reproduction kun lader sig foretage stykkeviis, bør de Stykker, som gøres til Gjenstand for Efterligning, ikke blot være de enkelte Ord, men større Afsnit, hvori, hvad der nødvendigen maa tabes i eet Led, under-

tiden heldigen lader sig gjenvinde ved et lidet Overmaal i et andet.

Bed denne Leilighed føler Anmelderen sig opfordret til at berøre en Bildfarelse, hvori Adskillige befinde sig, og som har sin Oprindelse deraf, at de lade sig beherske af deres egne abstracte Begreber uden at see hen til de Phænomener, som de ville indtvinge under disse Begreber. Mangfoldige have en dunkel Forestilling om græsk Simpelhed, som deels bringer dem til at lufte Diet til for denne Simpelheds Grændser i Almindelighed, deels til at oversføre Begrebet om den attiske Simpelhed paa de homeriske Rhapsodier, hvor den dog er langt fra at finde Sted i samme Betydning. Den førstnævnte Misforstaaelse fandt allerede Sted i Oldtiden, og saavel Cicero som Quintilian fandt det nødvendigt at tage til Gjenmæle derimod. Det hører vistnok til de græske Digterværkers eiendommelige Character, at den poetiske Virkning i dem mindre tilveiebringes ved kildrende Enkeltheder end ved Værkernes hele Harmonie. Men denne almindelige Sætning, som i det Enkelte kræver endeel Indskrænkninger, gjelder ei i den Grad om Homer, som om den senere Tids Kunstpoesie. Rhapsodierne have, uagtet de sandsynligviis afvige betydeligt fra deres første reen-folkelige Form, det tilfældes med al Folkepoesie, at Interessen deri er langt meer elementarisk. For at fængsle en større Mængdes Opmærksomhed maa et statarisk fortællende Digt nødvendigviis i sine mindste Bestanddele have Noget, der stærkere rører Læserens og Tilhørersens Sandselighed og giver de enkelte Vers en meer selvstændig Interesse end den, de kunne have i en mere dannet Tid, der vender sit Blik noget fra Detaillert til Totaliteten. Dette ligger i Sagens Natur, og den, der ikke kan erkjende, at det bestrækes ved den i Iliaden og Odysseen herskende Diction, kan erkjender ei umiddelbart deres egen Colorit, men seer dem igjennem sine Fordommes farvede Briller. Den, der i sit Ideal af en homerisk Oversættelse tænker sig en reenlig farve-

løs Stil som den vossiske, han har aldrig været umiddelbart tilstalt af Digtenes Aand.

Dette har Wilster klart indseet og forlanger derfor af en dansk Homer, at den skal ligne sin Original i en djærv Trohøjertighed i Udtrykket, der kun kan opnaaes, naar man i Stedet for at indskrænke sig til det almindelige Forraad af Ord, der har vundet Borgerret i den elegante Conversation og det currente Skriftsprog, gjør en moderat Brug af de mere characteristiske og nærmere betegnende Udtryk, der findes i ældre danske Skrifter og leve paa Folkets Læber. Paa denne Udvei bringes uvilkaarligen enhver Oversætter, der kjender sit Modersmaal og deri seer sig om efter Udtryk, der nogenlunde kan opveie den homeriske Afverling i Ord og Talemaader.

Om det heroiske Versemaal gjør Forf. endeel findrige Bemærkninger, der vidne om den Flid og Tænksomhed, han har anvendt paa sit Arbeides technische Fuldkommenhed. Ved denne Leilighed giver han en episodisk Undersøgelse om det bucoliske Hexameters Særkjender, som han — vistnok med god Grund — søger deri, at Hovedcæsuren falder efter 4de, i Almindelighed dactyliske, Fods Thesis, og at den udmærkes ved et Ophold i Tanken.

Naar Forfatteren i dette Afsnit kommer til det Resultat, at det heroiske Versemaals Grundform ved at anvendes i forskjellige Sprog efter disse Sprogs Natur bør antage en særegen Character, da kan Anmelderen ikke undlade at give ham fuldkomment Medhold. Især vilde det røbe stort Bedanterie, om man vilde gjøre det til en Regel, at enhver af de tilladelige Hovedformer skulde forekomme i samme Mængde hos Oversætteren, som hos Originalen.

I den Prøve, som Hr. Wilster har leveret af sin Iliade, viser han en særdeles Gave til at opfatte den homeriske Stils eiendommelige Farver og et fortroligt Bekjendskab med det danske

Sprogs Overflødighedshorn, som sætter ham i Stand til heldigen at efterligne Originalens naive Grundtone. Ogsaa viser han det Maadehold, som her bør iagttages, og som den, der er velbelæst i Danmarks gamle Literatur, let kan fristes til at overskride, Han kan nemlig let forledes til at laane sin Homer noget af den halv-ironiske Snurrighed, hvori vore Forfædre sommetider fandt Behag.

Wilsters Hexameter er — som man kan vente det af en Oversætter, der selv er Digter — i Almindelighed meget reent og velklingende. Dog er det — efter Anmelderens Smag — ei i den Grad velbehageligt, som den poetiske Stil; thi det synes, at Forfatteren for ei at opoffre for meget af den sidste, nu og da har paalagt sig for liden Tvang i sin Metrik. Saaledes er det et Anstød mod den danske Prosodie, at følgende Genstavesord bruges som korte Stavelser: tag, ret (tilviøse ret mange), sad, brav, holdt, god, saa (i Betydning af saaledes) og Talordet ti. Urigtigt er det ogsaa, at bruge noget af følgende Ord til en Amphibrachys: henvisnet, omstyrte, udstykket, omgjorde, tilvarsle, uvane, hidførte, nedrammet, fraranet, hidkomne, uplettet; thi Begyndelsesstavelsen er i dem alle tilsammen aabenbar lang. For ofte findes tvungne Dactyler som guulbrune, Bildbasse, hidkomne, Mandebod, hvilke dog neppe aldeles lade sig undgaae, naar man ei vil opoffre for Meget i andre Henseender. Urigtigheden bruges som lange Stavelser følgende Ord: Præpositionen til, naar den staaer lige ved sit Substantivum („til Agamemnon“), Relativet som, naar det som Subject staaer umiddelbart foran sit Verbum („som var avlet af mig“) og Pronomen sig, naar det staaer uden Eftertryk („sig begiver paa Bei“). — Ikke heller flinger det godt, at eet Vers ender med to Trochæer, nemlig med Ordet Ormenide. Sjelden udsætter Wilster sine Læsere for at løbe surr i Scansionen, hvilket dog let kan skee i

4de Vers („Ket som naar to Binde bevæge det fiske-
hav“); thi der falder man ved første Gjennemlæsning let paa
at tage naar for en kort Stavelse.

Det er allerede bemærket, at Wilster i sin Diction særdeles
vel vedligeholder den homeriske Grundtone; hvilket er hans Ar-
beides Hovedfortjeneste. Den falder han dog nok ud af, naar
han oversætter *ὅς βασιλεύτερός ἐστι* ved „som mig i Fornem-
hed stikker“, et Udtryk, der alt for meget minder om Kortspil-
lernes Terminologie; og naar han i Stedet for det simple *με-
μῶς* giver „midt i sin stormende Kamplyst.“ — Sætningen
*Ἀχιλλεύς ἄγριον ἐν σήθεσσι θέτο μεγαλήτορα
θυμόν* oversættes: „Gjemmer i Barm et Hjerte, hvis Mod ud-
arted' til Bildhed“, og forvandles derved til en psykologisk Re-
flexion, som ei passer i Uias's Mund.

B. 459 har Oversætteren misforstaaet Originalens Ord,
*ὅς ῥ' ἐνὶ θυμῷ δῆμος θῆκε φάτιν καὶ οὐείδεα πόλλ'
ἀνθρώπων*, som oversættes: „Lod mig betænke Folks mang-
foldige Spot samt Landsmænds haanlige Raasagn.“ I Origina-
len tales ei om Spot, men om den haarde Dmtale og Til-
tale, som Phoenix forudsaae, han vilde paadrage sig, hvis han
gjorde sig skyldig i Fadermord. — *τετιηότες (νῆες Ἀχαιῶν)*
giengives ei godt ved det tvetydige danske Ord „fortabte.“ Dette
Ord bruges nemlig dels om en uforbedrelig Synder, dels om
en redningsløs Ulykkelig, dels i samme Betydning som slukøret;
men ingen af disse Bemærkelser passe paa dette Sted. Denne
ubetydelige Feil anmærkes kun, fordi Ordet staaer i et af de
jævnliggen tilbagevendende Vers. — *δενδίλλειν* (B. 180) kan
ei oversættes ved at blinke til En, da dette Udtryk kun er an-
vendeligt, hvor man giver En et hemmeligt Bink og ønsker, at
det skal undgaae andre Tilstedeværendes Opmærksomhed. Her
kan det blot betyde at henvende sine Bine paa En. — B. 524:
Οὕτω καὶ τῶν πρόσθεν ἐπευθόμεθα κλέα ἀνδρῶν over-

sættes: „Eigerviis har vi hørt i forrige Dage berømmes tappreste Mænd.“ Her er, som Stedets hele Sammenhæng viser, Udtrykket berømmes mindre passende. — *ζυγόν* er ei en Stol paa Citharen, men det Tværstykke, hvorved Instrumentets Horn (*κέρατα*) vare forbundne med hinanden, og hvori Skruerne vare anbragte. — B. 554 bliver i Tiraden: „Breden . . . bringer selv hos de fløgtigste Mænd i Kamp det svulmende Hjerte“, Tanken forvirret derved, at *πύκα φρονέων* oversættes ved „fløgtig“; thi en fløgtig Mand er ei meer oplagt til at beherske sit Sind end en dum eller tosset Mand. — Om Ordet „Fordraaber“ ikke minder for meget om en Brændeviinskjelder til at bruges om den heroiske Tids Drikoffer, vil Anmelderen lade uafgjort, men derimod bestemt paaftaae, at der ikke bør tales om „Flagstang“ paa de homeriske Skibe.

Da Professor Wilster i sine forudskiftede Bemærkninger lægger megen Bægt paa det danske Sprogs Reenhed og, som en Mand, der har meer end almindelig Færdighed i Modersmaalets Behandling, vel kan være tjent med, at man lægger Bægt derpaa, vil det vel ei være ham ufjært at gjøres opmærksom paa et Par Steder i hans Prøve, som rimeligviis ville støde de fleste Sprogdommere. — Ordet „ziirlig“, Comparativet „hyppere“ og den svenske Artikel i Talemaaden „til den frandsede Manden“ *) kunne neppe forsvares som godt Dansk, og det kunne ikke heller de jydsk Forkortelser „den drabelig Helt“ og „du priselig Helt.“ — I Sætningen: „Vil i fjerneste Maal du ei fra de hurtige Skibe væрге den tærende Brand?“ er Udtrykket „i fjerneste Maal“ urigtigen brugt for aldeles. — Naar der fortælles,

*) Dette er en Misforstaaelse af Recensenten. Det hele Vers (174) lyder saaledes:

„Anøjene Viin i Kummerne gjød, til den frandsede Manden“;
nemlig: indtil Vinen frandsede Manden. F. C. D.

at Phoenix græd „af Gru for Achaiernes Skibe“, da kan der efter Ordene's rette danske Betydning ikke tænkes paa, at han var bange for, at Skibene skulde blive brændte, men snarere for, at de skulde gjøre ham Fortræd. — En Feil mod den danske Grammatik har Professor Wilster tilfældes med Alle, der have leveret metriske Oversættelser af Homer, men her maa vist det danske Sprogs Advocater holde sig til Sætningen *adversus hostem æterna autoritas* og frakjende den aabenbare Sprogshynd al Hævd paa sin Plads i danske Hexametre. Vi mene hermed den Ufsik at berøve de græske Egennavne, der endes paa *s*, deres naturlige Genitivmærke. Denne vilkaarligen anmassede Frihed gjøres kun gjeldende i Oversættelser af gamle Digtere; men hvorledes kan der gjelde nogen særegen Grammatik for dem, uden at den skal have Gyldighed i andre danske Skrifter og i det mundtlige Foredrag? Hvorfor skal man kunne sige Zeus Datter i Stedet for Zeuses Datter, men derimod ikke kunne sige Mads Hest eller Claus Faar i Stedet for Madses Hest eller Clauses Faar? At man i Almindelighed betegner Genitivmærkets ledige Plads ved en liden Krølle, er en ufuldstændig Erstatning, der kun gjelder for Diet og ikke for Dret.

Paa nogle Steder har Wilster givet varierede Oversættelser af de staaende homeriske Vers, der ved given Leilighed, uden et Ords Forandring, vende tilbage. Det maa rimeligviis være skeet af Glemsomhed, da det vel ei er hans Agt at berøve Læseren den Morfskab jævnlig at træffe paa saadanne gamle Bekjendtere. — Saaledes er Verset:

Τὸν δ' ἀπαμβόμενος προσέφη πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς
 eengang oversat ved:

„Ham gjensvared Achilles, den Helt med det hurtige Fodtrin:“
 og eengang ved:

„Ordet nu tog fodrappen Achilles og gav ham til Gjensvar:“

Ligeledes findes for Verset:

Διογενὲς Λαερτιάδῃ, πολυμήχαν' Ὀδυσσεῦ

følgende to Varianter:

Søn af Laertes, Etling af Zeus, Odysseus, du snilde!

Gudopfostrede Søn af Laertes, forfarne Odysseus!

En trofast Oversætter bør ikke alene sørge for at saadanne hele Vers altid gjengives eens, men endog stræbe efter, at de faste Sætstykker, der udgjøre en bestemt Brøk af det græske Hexameter, hvor det lader sig gjøre, kunne bevares som faste Stykker i Oversættelsen. Derfor er det godt, at slige Stereotyper, som ikke for Intet, men just fordi de have behaget som vellykkede Brudstykker, komme saa tidt igjen, eengang for alle have faaet et forsvarligt Aftryk i Oversættelsen. Exempler paa saadanne af Wilsters Fragmenter have vi i: „Med Nød undslap han mit Kraftslag“ (*μόγισ δέ μιν ἐκφυγεν ὀρμήν*); „Og Anæet om Led sig kan dreie“ (*καί μοι φίλα γένατ' ὀρώρη*) o. fl.

Efter at have randsaget den omhandlede Prøve med en Opmærksomhed, der snarere kan kaldes micrologisk end flygtig — hvilket vel tildeels kan skjønnes af de gjorte Udsættelser — tør Anmelderen give den Forsikring, at det vil være en Binding for den danske Literatur, om Professor Wilster vil blive fast ved sit Forsæt, at tilendebringe den saa vel begyndte Oversættelse af Iliaden. Han har nemlig lagt for Dagen, at han til den Ende besidder saavel levende Sands for Originalens Aand som mimisk Behændighed og Raadighed over sit Modersmaal. Med sin Enthusiasme for Arbeidet og sit klare Blik i dets Idee vil han — som han selv har forudseet — under den langvarige Beskæftigelse dermed vist nok erhverve sig en Dygtighed, hvorved det fuldførte Bærk vil komme til meget at overtræffe det første Fragment.

For at give Læseren en Forestilling om Arbeidets Beskaffenhed, ville vi til Slutning hidsætte følgende heldige Strophe deraf:

Af Achilleus's Tale B. 318 o. f.

Lodden er eens, om man vover en Dyst, eller hjemme forbliver;
 Krysteren skattes jo ligesaa høit som den gjæveste Kjæmpe,
 Døden den søvnige Mand saa godt som den driftige rammer;
 Forud Intet jeg har for alle de Qvaler, jeg døied,
 Sættende Liv paa Spil i Kamp baade tidlig og sild.
 Ret som en Fugl til skaldede Smaa hjembringer hvad Ude
 Muligt hitte den kan, om end den lider af Nød selv,
 Saa mangfoldige Dage jeg fik ei Søn i mit Die;
 Tilbragt har jeg i Strid udslagene blodige Dage,
 Kjæmpende haardt med Mænd, og det for Atridernes Qvindfolk.

Recension af: „Nye Fortællinger af Forfatteren til en Hverdagshistorie.“ Udgivne af J. L. Heiberg. Andet Bind: Extremerne. Kbhavn 1835.

(Trykt i Maanedsskrift for Litteratur, 15 Bind (1836), S. 135—163.)

Idet jeg staaer i Begreb med paa nogle Blade her at om-
 tale denne nyeste Gave, som Publicum har modtaget fra den ube-
 kjendte, men ikke desto mindre berømte Forfatters Haand, forud-
 skikker jeg en Indledning, om hvilken jeg selv tilstaaer, at den
 ligesaa godt kunde staae foran enhver anden æsthetisk Recension
 eller Anmeldelse, som foran den nærværende. Jeg gjør nemlig
 et Par aphoristiske Bemærkninger om de forskjellige Maader,
 hvorpaa man har grebet den Sag an, at annelde Digterarbeider
 for Læseverdenen. — Den meest videnskabelige Fremgangsmaade
 var unegtelig i dette Tilfælde den, at angive Novellens Hoved-
 arter, at anwise den nærværende Fortælling sin Plads i et saa-

dant System af Noveller og derved at bane Veien til en fuldstændig æsthetisk Characteristik deraf. Denne grundige Fremgangsmaade, som endnu Ingen har brugt, uagtet flere Recensenter have anstillet høist interessante og lærerige Reflexioner over Forfatterens tidligere Arbeider, vil jeg ligesaa lidet som Hine give mig af med at forsøge. Foruden denne streng videnskabelige Bei gives der forskjellige Arter af Conversation, som man har seet de fleste æsthetiske Kunstdommere betjene sig af. Saaledes er en Methode nuomstunder meget yndet, som man passende kan give Navn af den persiflerende eller nyfranske Recension; thi den bruges meest i de parisiske Journalers Theaterartikler. Deri bruges et Digterværk som Motiv for en Strøm af Vittigheder, som ere meget underholdende for sig betragtede, uden Hensyn til det Arbeide, der ligger til Grund for dem, paa hvilket de tidt, naar man ret betragter Sagen, have liden eller ingen Anvendelighed: tvertimod nydes de allerbedst, naar den omhandlede Gjenstand tabes aldeles af Sigte. Den med Vittigheder svangre Recensent tilfredsstiller nemlig ved et ubeqvemt Middel sin egen tilfældige Trang, omtrent ligesom Gjøgen, der i Rødkjælkens Rede finder Plads for sit Æg; men Digteren, ved hvis Arbeide han anbringer sine forudbestemte Bemærkninger og længe gjemte Vittigheder, underkastes i Almindelighed en høist uretfærdig Medfart. — Selv, om jeg havde Talent til at bruge denne nyfranske Maneer, vilde jeg dog afholde mig derfra, da jeg anseer den for aldeles uhensigtsmæssig: den strider nemlig aldeles mod en Anmeldelses Bestemmelse, da det ved denne Fremgangsmaade fornemmelig er Anmelderen selv, der bliver anmeldt, idet han paa en forfængelig Maade stiller sig selv i Ufset for Digteren. — Vi negte hermed ingenlunde, at der gives meget vittige Recensioner, hvori det meest lune-fulde Foredrag aldeles er bragt i Harmonie med Arbeidernes Hovedformaal; men disse ere væsentlig forskjellige fra hiint Slags, der frembringes i det unge Frankrigs og det unge Tydslands

forfængelige, smagløse Skoler. Hvor høist forskjellig er ikke den deri herskende kokette Bittighed fra den sande, urbane, maadeholdne, der findes hos Lichtenberg eller, for at vise hen til et nærmere Mønster, i flere populære Afhandlinger af S. L. Heiberg! Hos disse Forfattere gennemtrænger Bittigheden ofte, som en lige fordeelt Varme, det hele Foredrag, saa at den vanskelig kan paapeges hist eller her, og paa de Puncter, hvor den træder mere selvstændig frem, vinder Tanken dog altid Ansættelighed og Klarhed ved de stærkere Lynglimt. Den falske Bittighed derimod, som vi her ivre mod, træder ikke saaledes i Indholdets Tjeneste, men afdrager aldeles Opmærksomheden fra Gjenstanden, der blot bruges som et nødvendigt Underlag for Indfaldenes frivole Gjøglespil. Agtelse for Sandhed, ja selv Consequentien i Domme over Personer og Gjenstande, opoffres aldeles for det henfigtsløse Spil, der er sig selv meer end nok. Den nyfranske Bittighed og den, der opelskes i H. Heines Skole, som er nær beslægtet dermed, men glimrer med mere romantiske Farver, har næsten bestandig en atomistisk Character, og Tankernes Traad skjules næsten aldeles af Bittighedernes uægte Perler.

Ved den hyppige Brug af den Maneer, at lade Bittigheden træde frem i selvstændige Partier af et Foredrag, er den Fordom bleven temmelig almindelig, at det er Bittighedens Natur og Væsen at fremtræde saaledes. Der gives Mange, som holde for, at Bittighed kunns viser sig som Talent til at frembringe saadanne for sig bestaaende Indfald, saa at Ordet ikke blot i daglig Tale, men endog i Skrift, for en Deel har tabt sin oprindelige Betydning i Sproget. Mange have slet intet Begreb om den finere Bittighed, som gennemtrænger et opvakt Foredrag saaledes, at den er allestedsnærværende deri. Denne Fordom er bleven fremmet derved, at man i Psychologier og Æsthetiker for at oplyse Bittighedens Begreb har betjent sig af hiint Slags haandgribelige Indfald, som de meest iøinesfaldende Exempler.

At det didactiske Foredrag nuomstunder saa tidt bliver smagløst ved den overdrevne Higen efter Vittighed, der saa flart lægges for Dagen deri, har for en stor Deel sin Grund i den gjængse Forverling af sand Genialitet og den Færdighed at sige eller skrive vittige Indfald. Den Tid er nu forbi, da man antog, at der udkrævedes usædvanlige Naturgaver for at kunne fremstille fine Tanker og Følelser i velklingende Vers og poetiske Billeder. Man er kommen efter, at det er muligt, ved blot Kunst og Opmærksomhed paa Bøesjens mangfoldige Tilsyneladelser, paa den meest skuffende Maade at eftergjøre de Former, der oprindeligt skabtes af Naturdigtere; men endnu staaer man i den Bildfarelse, at Vittighed er et umiskjendeligt Bant paa Genialitet. Naagtet gjentagne Forsikringer af Mænd, der have drevet det vidt i den Færdighed at sige Vittigheder, er det endnu kun lidet erkjendt, at denne Kunst for en stor Deel kan erhverves ved Flid og Øvelse. Allerede ved at læse og høre mangfoldige Vittigheder, og ved at overlade sig med gandske Sind til Nydelsen af dem eller Betragtningen af deres Natur, bliver Enhver, der har nogen Aandskultur, sat i Stand til at gjøre nye Vittigheder i samme Smag. Enhver, der tilfulde forstaaer det Spil, der ligger i en classisk Vittighed, har deri en fast Typus, efter hvilken han kan forfærdige mange Vittigheder, der have Analogie med Forbilledet, uden just at være rene Gjentagelser deraf. Saaledes har man ikke sjelden seet, at selv indskrænkede Hoveder, ved jævnlig Omgang med aandrige Mænd, til en vis Grad have lært dem Kunsten af og vidst mechanisk at eftergjøre deres Udtryksmaade. — Man miskjender ingenlunde Bøesjens og den originale Vittigheds Udspring, fordi man paastaar, at deres Former kunne tilegnes, uden at dertil behøves fortrinlige Naturanlæg: tvertimod viser det jo Kraften af den Ild, der fra første Færd har været hentet fra Himlen, at den kan saa længe gaae fra Haand til Haand, uden reent at miste sin oprindelige Natur.

Naar nu den større Læseverden med det første kommer til Erkjendelse af den Sandhed, at Bittigheder, ligesaa vel som Poesier, lade sig forfærdige paa en fuldkommen mechanisk Maade, vil man naturligviis blive ligesaa kjed og led af hine Bittigheder, der ere gjentagne Aftryk af visse staaende Grundformer i forskjelligt Stof, som man overalt i Europa tilstaaer, man er kjed af de formelle Digterarbejder. De samme Læsere, der for Tiden overspringe Vers i Tidsskrifter og Døgnblade, ville med Uvillie lægge Papiret fra sig, naar de mærke Spor til det ubeskedne, paatrængende Spil med Indfald i Prosa. Ligesom man undertiden seer Udgiveren af en Morfskabshog i sin Subscriptionsplan at forstikke Publicum, at det skal slippe med et lidet Antal Digte, saaledes vil man sandsynligviis komme til at love samme Maadehold i Brug af Bittigheder. Publicum vil nemlig her gjøre den Fordring gjeldende, at Prosaisken, uden at trætte det med alt for mange Spilopper og Dmsvøb, skal holde sig til Sagen selv og sige ligesom, hvad han har at sige. Da vil de nyfranske Recensioners Bladguldbalder ogsaa være forbi. Dermed vil heller ikke være Meget tabt for Æstetikken; thi, naar den glimrende Indflædning afdrages, bliver i dem ikke Stort tilbage uden den idelig gjentagne Fordring, at Poesien skal træde meer i Politikkens Tjeneste, end den hidtil har gjort, en Tanke, som i den Betydning, hvori den hidtil er tagen, maa betragtes som en stor Bildfarelse.

De to hidtil omtalte Slags Recensioner, de systematiske og de nyfranske, have kun sjelden været forsøgte hertilands; man har for det Meste gaaet en tredie Vej, der ligesom den koketvittige bevæger sig i Conversationens Region. Denne tredie Klasse indbefatter næsten alle gode danske og tyske Recensioner, og træder følgelig frem under saa mange forskjellige Skikkelser, at det vanskelig kunde falde mig ind at betragte denne store Slægt for sig, ved Siden af de to andre smaa Familier, hvis

det var disse Blades Formaal, enten at give Recensionens tilfældige eller dens philosophiske nødvendige Historie. Da vilde det falde noget besynderligt at opstille tre Classer af Recensioner, af hvilke den første næsten mangler Exempler, den anden kun efter Navnet hører til Recensionernes Tal, og den tredje næsten indbefatter alle i Literaturen forekommende Recensioner. Det er ikke nogen videnskabelig Inddeling, her gives, men kun en temporær Sammenstilling, som især for at gøre nogle fløgtige Bemærkninger over den æsthetiske Recensions nuværende Character, at blotte nogle svage Sider ved den og fremskynde Besvarelsen af et og andet Problem. Saaledes opfaste vi strax det Spørgsmaal, om Recensionen er en fri Kunst i den særegne Betydning, at Mesteren kan behandle sin Forretning, som han lyster, uden at enten hans Virksomhed eller hans Objecters Natur foreskriver ham nogen bestemt Fremgangsmaade. Følgen deraf var, at tredive grundige Recensenter af eet og samme Digterværk kunde komme til at skrive tredive æsthetiske Afhandlinger derom, af aldeles forskjelligt Indhold, uden at den Enes Arbejde mindre svarede til sin Bestemmelse, end den Andens. Denne Lovløshed har ikke blot i Praxis, men selv i Theorien havt sine Forsægttere: saaledes har F. Schlegel etsteds gjort den Paastand, at en god Recension over Digte ifølge Sagens Natur var et nyt Digt. Om Rækken skulde betragtes som sluttet med et saadant Digt i anden Potens, der i saa Fald blev til en særegen Digteart, der ikke kunde blive Gjenstand for nogen Recension, eller om Rækken lod sig fortsætte i det Ubestemte, har han ladet uafgjort. I sidste Tilfælde kunde Poesien aldeles opgive sin Sammenhæng med det øvrige Liv; den vilde komme til en saadan Uafhængighed og Selvstændighed, at den idelig kunde reproducere sig selv blot af sig selv; og ligesom Slangen, der er Evighedens Symbol, opholde Livet ved at fortære sin egen Hale. En Tilnærmelse til dette Extrem fremstiller den tyske Poesie i de mange

Romaner, Noveller og Iyriske Digte, der næsten alene dreie sig om Kunsten og Kunstnerens Bærker og Bestræbelser. Holder man sig til denne Yderlighed, mister den æsthetiske Recension sin videnskabelige Character, Poesien opsluger Æstetikken.

Efter en anden Theorie, som heller ikke savner Forsvarere, skulde de æsthetiske Recensioner ikke have mindste Spor af Tilfældighed i sig, men halvfjerdsindstyve fuldkomne Recensioner af samme Digterværk vilde stemme ligesaa fuldstændig overens med hinanden, som de halvfjerdsindstyve Fortolkeres berømte Oversættelse. Recensionen er efter denne Synsmaade aldeles bestemt ved sit Begreb og ved Kunstværket, saa at Kunstneren blot har at udføre den paa den ene nødvendige Maade, paa hvilken den efter den strenge Methode kan udføres. Det gjør for Læseren ikke Noget til Sagen, hvo der skriver Recensionen, naar det kun er en Mand, der forstaaer sit Fag: den lyder hos den ene Recensent netop som hos den anden. Naar Philosophiens System er aldeles færdigt, hvori der ikke mangler Meget, da staaer egentlig enhver Recension et eller andet Sted deri: Kunstdommeren har kun at opsoge det respective Sted i Systemet og deraf at føre Recensionen ind i det Blad eller Tidsskrift, hvor den begjeres. Med andre Ord: ethvert Digt udtaler en eller anden Erkjendelse i en ufuldkommen Form, og den Recensent, som oversætter det rettelig i sit adæquate videnskabelige Udtryk, gjør Digtet selv aldeles uundværligt, idet han giver noget Bedre i Stedet for det. Ifølge heraf bliver Recensentens Kunst en Færdighed i at læse Digternes ufuldkomne Chiffre og at transponere dem i Videnskabsmændenes fælleds almecennyttige Foredrag. Denne Theorie er bestemttest udtalt af den tyske Professor Hinrichs, der selv til en Prøve har givet to videnskabelige Paraphraaser, en af Göthes Faust og en af Sophokles's Antigone. Den sidste stod alt i Forveien i Hegels Phänomenologie des Geistes, vel i større Klarhed, men forresten ordlydende dermed. Efter denne

anden Yderlighed opsluger Videnskaben aldeles Kunsten, men Recensionen taber gandske sit Præg af Tilfældighed.

Af det sidst Fremsatte sees vel klart, hvad jeg mener ved det Spørgsmaal, paa hvis bestemte Besvarelse jeg driver, om Recensentens Virksomhed bør være gandske fri eller bunden til en ufravigelig Methode. Naturligviis maa det rette Svar holde sig mellem de to her opstillede Yderligheder. At Knuden ogsaa kunde løses eller overhugges derved, at egentlige æsthetiske Recensioner som en Overflødighedsartifel forsvandt af Literaturen og overlod deres ledige Blads deels til almindelige æsthetiske Afhandlinger i strengere Betydning, deels til Anmeldelser i Ordets allerbeskedneste Betydning, tages her ei i Betragtning, da Saa meget er vist, at de for Tiden ansees for en Fornødenhed i alle cultiverede Stater, og endnu læses med Begjerlighed ved Siden af de politiske Artikler. Her meddeler jeg, som sagt, et ringe Bidrag til Problemets Løsning ved at gjøre opmærksom paa den meget utvungne Fremgangsmaade, der bruges i den tredie Klasse af Kunstdomme, som jeg vil kalde den elementariske Recension. — Det er forresten saa langt fra, at jeg ubetinget vil nedsætte den Fremgangsmaade, som i denne er brugelig, at jeg tværtimod selv agter i det Følgende at betræde denne samme brede Landevei; men jeg vil først kortelig characterisere Metboden.

Recensenten stræber at gjøre sig selv Rede for, hvorfor en Digtning behager eller mishager ham; og de Fordringer, som han selv medbringer, eller som i det Mindste under Læsningen vækkes hos ham, blive da de Lovbud, hvorpaa han støtter sine Kjendelser. At slige Fordringer virkelig kunne udvikle sig hos den, der med poetisk Modtagelighed følger en Digters Phantasier og henrives til en afledet, eftergjørende Productivitet, idet han med større eller mindre Tilfredshed følger Digterens Fjed, antages her for en afgjort Sag; og det er kun ved Reflexion over disse Fordringer, at den Mangfoldighed af æsthetiske Erfaringer er-

hverves, som er den nødvendige Forudsætning for en videnskabelig Indsigt i Kunstens Natur. Denne Fremgangsmaade er for det Første reen empirisk og skal kun bane Veien for et med philosophisk Frihed construeret æsthetisk System, hvorved hine isolerede Fordringer komme til at sees i deres rette Betydning. Men hine Erfaringer maae under en naturlig Udvikling besiddes først og ere de høiere Sandheder, hvortil det æsthetiske System referer sig, naar det skal være meer end en tom Formalisme. Men selv i det Tilfælde Recensenten har sit æsthetiske System færdigt, hvorpaa han under alle sine Domme beraaber sig, som paa en ufravigelig Codex, kunne hans Recensioner dog have den Beskaffenhed, at vi ville henregne dem til det elementariske Slags. Han har i sin Codex en Mangfoldighed af æsthetiske Sætninger, blandt hvilke han har frit Valg, naar han motiverer sin Dom over en Digtning. Er der nogen Orden i hans Æsthetik, maa der vel først findes et Afslut deri om Kunstens almindelige Natur og Væsen, hvorfra der allerede kan hentes en heel Deel Fordringer til Dommens Gjenstand: der maa vel ogsaa findes Bestemmelser for Poesien i Almindelighed, og endelig for de forskjellige Arter og Underarter af Poesie. Saaledes har han en viid Mark af Bestemmelser for sig, der i ethvert givet Tilfælde kunne ligge til Grund for Roos eller Dadel. Den førstnævnte Klasse Recensenter, de systematiske, holde sig til de Fordringer, der kunne gøres til den Digteart, under hvilken deres Gjenstand nærmest henhører, og de bevæge sig saaledes indenfor en snævrere Kreds af Betragtninger. Men ikke blot disse specielle Bestemmelser gjelde for en Digtning; alle de foregaaende, almindeligere kunne ligesaa vel anvendes derpaa. En Novel er ikke blot en Novel, den er ogsaa en episk Digtning, den kan betragtes blot som en Digtning, eller efter et endnu almindeligere Synspunct blot som et Kunstværk. Denne Sandhed holder den elementariske Recensent sig til, og derpaa støtter han sin Ret til at gøre vilkaar-

lige Greb snart hiit, snart her i det æsthetiske System. Det Samme gjælder naturligviis om de Kunstdommere, der slet ikke have noget æsthetisk System, hverken i Boghandelen eller i deres Pult eller i deres Hoveder. De Sætninger, der ligge til Grund for deres æsthetiske Domme, forsaavidt de have Gyldighed, maae nemlig kunne tænkes som integrerende Dele af et muligt æsthetisk System.

Denne elementariske Fremgangsmaade bruges, som sagt, næsten af alle æsthetiske Recensenter. At de førstnævnte lyriske Kunstdommere høre hertil, er aabenbart, da deres Begeistnings Udbrud, forsaavidt den ikke reent opløser sig i taagede Følelser, maa kunne føres tilbage til videnskabelige Sætninger af Æstheten, som dens egentlige Mening og Indhold. Ogsaa de omtalte hegelianske Recensioner høre til samme Slags: en Digtning betragtes i dem aldeles vilkaarlig fra en bestemt Side, der tages nemlig Hensyn til den almindelige Sandhed, som nærmest kan udledes deraf. Hinrichs opløser f. Ex. Tragoedien Antigone saaledes, at han deri kun finder en Fremstilling af den nødvendige Collision mellem Individets Pligter mod Familien og mod Staten. Han tager slet intet Hensyn til, at Gjenstanden er et dramatisk Digt: den selv samme Analyse kunde have været anvendt paa en episk Behandling af det samme Stof. Dog, hvorfor skulle vi hente Exempler saa langt fra? af Forfatterens Noveller have vi flere Recensioner efter den samme elementariske Methode. Saaledes forudskikkes, i den smukke Afhandling om dem, der findes i Dehlenschlägers Prometheus, et Par Almeensætninger, hvori der udtales Fordringer, som ikke blot maae gøres til ethvert Digt, men overhovedet til ethvert Kunstværk, f. Ex. at det maa have poetisk Idealitet. Hvad jeg forstaaer ved den Methode i Recensioner, som jeg har kaldt den elementariske, troer jeg, ved disse Bemærkninger er blevet klart nok, og maaskee det bliver meer end klart nok, naar jeg til Slutning giver den korte For-

klaring derover, at den bestaaer deri, at Recensenten af subjective Grunde betragter en Digtning's Forhold til visse bestemte æsthetiske Fordringer uden at befatte sig med andre Hensyn, der efter Sagens Natur ligesaa godt kunde have været valgte.

Jeg gjentager, at jeg ingenlunde vil bryde Staven over denne Fremgangsmaade, der bruges i saa mange lærerige Afhandlinger, som i deres Art ere Mesterstykker. Ligesaa lidet vil jeg indlade mig i Strid med Den, der maaskee vil paaatae, at denne Methode just er den eneste rette, fordi den sætter Kritikeren i Stand til at gjøre de Bemærkninger, som Tidsaanden meest giver Anledning til, eller som han selv føler størst Kald til at udtale. Men er denne Methode rigtig, da er det ogsaa bifaldsværdigt, — hvad man dog hører En eller Anden holde sig op over, — at en æsthetisk Recension aabnes med et eller andet Fragment af en virkelig eller mulig Æsthetik, saa at man i en Række slige Kritiker finder en heel Deel adspalttede Lemmer af et ubekjendt æsthetisk Corpus.

Hermed er Indledningen ude. Jeg gaaer nu over til Betragtningen af den ovennævnte Novel og betjener mig med desto bedre Samvittighed af den elementariske Fremgangsmaade, da jeg selv har indrømmet Tilfældigheden af dens Retning. — Hvad der tilforn i Maanedsskriftet har været sagt om disse Novellers Character, agter jeg ei med Vidende og Villie her at gjentage.

Det første Fortrin, Anmelderen finder ved den ovennævnte Novel, der ligesom den samme Forfatters tidligere Fortællinger i det Hele taget staaer langt over det Meste, vor Literatur eier i samme Digteart, er den sande poetiske Aandsfrihed, som hersker deri, der er ligesaa langt fjernet fra egoistisk Mangel paa Medfølelse, som fra den ufrie Sindsbewægelse, der kommer af, at en Digters prosaiske Interesser have for stor Indflydelse paa hans poetiske Phantasier. Vende vi først Opmærksomheden hen paa den ene af disse to modsatte Retninger, der kunne have eenfædig

Overvægt i et Digterliv, da burde det nu, efter de mange hidhørende Kjendsgjerninger, Menneskeslægten har oplevet, være en afgjort Sag, at Kunsten i Almindelighed og især Poesien kan løsrive sig saaledes fra det virkelige Livs Interesser, at derved et væsentligt Moment forsvinder af dens Producter. Poesien er en Blomst af det selskabelige Liv, og hvad et Folk og dets Individuer have oplevet, afgiver i en vis Betydning Stoffet for dets høiere Liv i Digtetkunsten. Men, naar en rig poetisk Literatur har udviklet sig, faaer Kunsten efterhaanden meer og meer Selvstændighed, idet Hovedkilden til nye Digtninger stedse meer og meer bliver den alt existerende poetiske Literatur, og den oprindelige Poesie, der med Friskhed og Originalitet gif frem af det virkelige Liv, bliver et bestandig sjeldnere Phænomen. Det kan da komme dertil, at Poesien taber sin Sammenhæng med det øvrige Liv; men er denne Sammenhæng aldeles afstaaen, skal Poesien blot ernæres af Poesie, da hører den ogsaa op at være virkelig Poesie. Naar der hos et uforholdsmæssigt Antal af et Folks Individuer opstaaer et Hang til at føre et poetisk Tilskuerliv, da maa en poetisk Periode snart være forbi, og Malmet hentes da sikkert ikke længer fra en Afgrund, der kun er tilgængeligt for Geniet. Naar det hele aandelige Liv, naar Religiositeten og Borgerlivet er nærved at forvandle sig til lutter poetisk Efterligning, da er Poesiens Grundlæg udhulet, og der bliver intet Stof tilbage, som afgiver en værdig Gjenstand for Kunstnerens æsthetiske Reproduction. Et saadant Punct har man unegtelig været temmelig nær i Tydskland, hvor man for kort Tid siden ofte betragtede Kunstpoesien som den eneste Aabenbaringsform for det guddommelige Liv i Menneskeslægten, og sølgelig blot beholdt Prædicatet poetisk tilbage for Alt, hvad der var høit og herligt i Livet. Denne Synsmaade fandt ogsaa, som enhver tydsk Forvirring, en liden Efterklang i Danmark, hvor det dog allerede kom saa vidt, at en Recensent i Maanedss-

skriftet *Athene* ikke anfaae det for overflødigt at gjøre den Bemærkning, at Kunsten ikke var det Absolute og Evige selv, men kun en af dets Aabenbaringsformer.

Beundring for den poetiske Aandsfrihed, der udmærker Göthes Digte, hans Færdighed i at holde sin prosaiske Deelagtighed i Mennekelivet skjult under sin poetiske Skabelse, bragte en æsthetisk Skole til med Genfædighed at udhæve dette Moment i Poesien som Hovedsagen deri. Man gjorde det omfædder til en Fordring til en Digter og, ifølge den ovenomtalte Forvirring, til et fuldkommen udviklet Menneske, at han skulde være hævet over Livets praktiske Formaal, der forfæstedes under Navn af Interesse for det Endelige. Da det nu falder den Dødelige reent umuligt at opgive al Tragten efter eget Velbefindende, blev det formeentlig høieste Dannelsesstrin, der anbefales under Navn af Ironie, i Særdeleshed sat i en Ligegyldighed for andre Menneskers Livskaar, og følgelig en consequent Egenfjærlighed. Det er saaledes en følgerigtig Udvikling af denne Livsphilosophie, naar F. Schlegel i sin *Lucinde*, en Bog, der ofte har været citeret som Ironiens Evangelium, lader sin Hovedperson, efter at hans Læreaar ere tilendebragte, udtale den Sentens, at Den har ingen Gud, som ikke selv er sin egen Gud. Dersom Kunstneren har bragt det til en saa fuldkommen Ironie, at Alt uden for ham selv og hans Kunst, eller hans Kunst og ham selv, er ham fuldkommen ligegyldigt, da er det vist ogsaa forbi med hans Kunst; den sande Digter maa først og fremmest være et sandt Menneske. En abstract Kunstner, der uden for sin Kunst ikke har nogen alvorlig Villie, ingen alvorlig Overbeviisning, er ikke nogen ægte Kunstner.

Med samme Genfædighed, som man har opfattet Begrebet om poetisk Aandsfrihed, har man ogsaa jævnlig isoleret det modsatte Moment, den Sympathie med menneskelige Vilkaar, som altid findes hos en fortrinlig Digter, og som han ikke kan skyde

fra sig, uden at undergrave sit eget Standpunct. — Den Sympathie med Livets øvrige Interesser, som er den sande Poesies Forudsætning, behøver ei at træde saaledes frem, at man af en Digters Arbejder kan skjønne hans politiske Troesbekjendelse, eller at man kan udpege de Steder, hvor han virker for dette eller hiint practiske Formaal. Denne Bemærkning er vel i Grunden overflødig, men staaer her kun fordi de, der fornegte det omhandlede Moment i Kunsten, gjøre sig deres Polemik alt for let ved at tage Fordringen i denne plumpe Betydning. Den poetiske Sympathie gennemtrænger som en usynlig Bestanddeel alle sande Digters Arbejder, og Realiteten af denne Beskaffenhed erkjendes allerbedst i de Tilfælde, i hvilke den savnes. — En eensidig Udvikling af dette Poesiens Moment viste sig i den sentimentale Poesie, hvis Periode haves i saa frisk Minde, at man kun med et Ord behøver at bringe den i Erindring. Ironien var egentlig en naturlig Fortsættelse deraf, da Jøleriet, naar det behandles som en Kunst og drives til Yderlighed, er meget nær beslægtet med Hjerteløshed. En dunkel Bevidsthed om dette Naboskab er formodentlig Skyld i, at den Sentimentale, der gjør Profession af sin Medfølelse, meer end andre Mennesker har Modbydelighed for en Ironiker. Da Dennes Adfærd forekommer ham som en Parodie paa hans eget Væsen, bliver han oprørt ved Synet deraf, ligesom en Hest ved Synet af en Kameel.

I den nyeste Tid har den Erfaring, at der opstaaer en mærkelig Tomhed i Poesien, naar den træder uselskabelig frem, eller naar Digteren er et ufuldstændigt Menneske, frembragt en Reaction, der er ligesaa vildfarende som den solitariiske Poesie eller Kammerpoesien, hvorimod den er rettet. Man har nemlig villet gjøre Poesien til et Organ for den politiske Opposition, og antaget, at den for Tiden kun da svarede til sin Bestemmelse, naar den udgjød sig i Sarkasmer og hadefulde Sideblik til Aristokratie og Tyrannie. Saa haandgribeligt skal Sympathien med

det selskabelige Liv ei træde frem i den sande Poesie. At Livets øvrige Interesser ei saaledes i deres umiddelbare prosaiske Form lade sig overføre paa Kunsten, har allerede tilstræffeligt viist sig i de stygge Fostre, der ere bragte til Verden af denne Tidsaand.

Blandt de mange Modsigelser i det unge Tydsklands og det unge Frankrigs vilde Literatur er det en høist mærkelig, at man der jævnlig gjør Forsøg paa at forene de to stridige Bestanddele, en erklæret sædelig Indifferentisme og begejstret Interesse for Tidens politiske Gjenfødelse. Hist og her mødes endog de stridige Momenter, og den dybe Selvmodsigelse bliver udtalt med fræk Sorgløshed. Saaledes har Heinrich Laube, en af Tydsklands ultra-liberale Jøder*), etsteds afslagt den naive Tilstaaelse, at han vilde ansee det for en stor Ulykke, dersom den bedre Tingenes Orden, som han strider for, virkelig blev realiseret, da han i saa Fald Intet havde at leve for. Denne indvortes Splid er ogsaa meget almindelig hos endeel franske Digtere, som paa eensgang udtale, paa den ene Side den dybeste Ringeagt for Menneskeheden og Lede til alle Livets Formaal, paa den anden Side Sværmeri for en politisk Fremadskriden, der dog efter deres Livsphilosophie kun vil føre til et nyt Intet.

Imellem de her betegnede modsatte Yderligheder, Mangel paa Sympathie og tung prosaisk Medlidenhed, bevæger de nye danske Novellers Forfatter sig med et ægte poetisk Sind: her er en varm og inderlig Deeltagelse med de heterogeneste Aandsretninger forbunden med en Aandsfrihed, der gjør dem alle til

*) Efter at have skrevet Dette, har jeg i eet Flyveskrift paany foresundet den Efterretning, at H. Laube var en Jøde, og i et andet den Forsikkring, at han ikke var det. Paa sidste Sted forsikres ogsaa, at Heine slet ikke var af israelitisk Extraction. Hvad den Sidste angaaer, er det gandske vist, at hans Fader var en Jøde, og hans Moder en Christen, og at han er døbt og opdraget i den protestantiske Tro.

Gjenstande for en beroligende Contemplation. Ved denne Nandsfrihed adskille disse Noveller sig væsentlig fra endeel tidligere danske Fortællinger, med hvilke man ved et stort Feilgreb har bragt dem i Glasse, f. Ex. fra Rahbeks og Kruses. Uden at miskjende den Betydning, hine Rahbeks Ungdomsarbejder have havt for deres Tid og som nødvendige Udviklingsled i Literaturen, kan man vel uden Betænkning paastaae, at den danske Fortælling ved dem aldeles ikke var hævet til Poesiens Region. Man har netop i dem det meest træffende Exempel paa Digtninger, hvori den profaiske Sympathie med Livets Jammer har en Overvægt, der nedtrykker og beflemmer Sindet. Ikke heller kunne Kruses Fortællinger, som her komme i Betragtning, nemlig de tidligere, hvori han deels har efterlignet Rahbek, deels Lafontaine, i poetisk Lethed, Klarhed og Frihed sættes ved Siden af Hverdagshistorierne. De vare for en stor Deel Indflædninger for en skjæv Moral, og gjorde sandsynligviis især derfor Lykke, fordi de tjente til Incitamenter for den upoetiske Medlidenhed. Hermed skal ingenlunde være negtet, at nogle faa af dem have blivende poetisk Værdi.

De to hidtil omtalte Momenter i Poesiens Begreb, Sympathien og den poetiske Frihed, kunne staae i forskjellige Forhold til hinanden, og ved den bestemte Maade, hvorpaa de i en Digtning ere forsonede med hinanden, erholder denne sin herskende Grundstemning, der med større eller mindre Sikkerhed kan være vedligeholdt deri. Denne Slags Holdning er et af de Fortrin, som vi kunne sammenfatte under Begrebet Harmonie, et Prædicat, som man gjerne bruger, hvor Talen er om Fortællinger af Hverdagshistoriens Forfatter. Der findes blandt hans Arbejder adskillige, der med Grund lade sig fremstille som Mønstre paa den ægte poetiske Harmonie i et Digterværk, som i den nyere Tid synes at blive mere og mere sjelden. — Men den uafbrudte Ligevægt mellem Nandsfrihed og Sympathie er, som sagt, kun

een Side af den poetiske Harmonie: hvor denne Side savnes, bevæger Digteren sig ei i een og samme Verden; hans Product er sammenstykket af heterogene Bestanddele, enten fordi ingen oprindelig poetisk Conception har givet ham det Forbillede, hvorefter han retter sin Udførelse, eller fordi han mangler Character til at vogte sig for den Afdrift, som tilfældige Stemninger kunne medføre. Den smukke Harmonie, der hersker i Extremerne, ønsker jeg endnu at betragte fra en anden Side, men vil først forudskikke nogle Bemærkninger om Novellens Indhold, blandt hvilke Læseren dog ikke maa vente noget egentlig Udtog deraf.

Først opfaste vi os selv det Spørgsmaal: Hvorfor har Forfatteren givet sin Fortælling Titel af Extremerne? Der findes vistnok i den, som næsten i alle moderne Noveller endeel stærke Modsatninger, nogle meer udvortes isinesfaldende, som ved deres Sammenstød frembringe Fortællingens Katastrophe, andre af en meer theoretisk Art, der meest yttre sig i Personernes Conversation og stille Tanke, uden at deres practiske Planer derved bringes i Collision med hinanden. Men det er langt fra, at de ideelle Contraster mindre vække Deeltagelse hos Læseren, end de, der frembringe de practiske Sammenstød. Den Modsatning, der træder meest udvortes frem, er den, hvorom næsten hele Nutidens Digten og Tragten bevæger sig, den mellem de to politiske Partier, det liberale og det conservative.

Den aristokratiske Pol repræsenteres ved en gammel Adelsmand, Grev Granhjem, som lever i en anstændig Fattigdom. Men uagtet vi her træffe paa et af Extremerne, begriber Enhver, som kjender noget til Forfatterens fine Tegning og smagfulde Maadehold, at man her ikke nok engang forefinder en af hine ahnestolte Straamænd, der saa tidt have maattet staae som Skiver for de europæiske Poeters literære Fastelavnslæg. Poetisk Interesse have hine Caricaturer sjelden havt, og nu have de desuden tabt deres Betydning som en practisk virksom Satire, nu, da man

i det mindste hertillands kan betragte Spot over Adelsens Hovmod som ubesindige Spark til en døende Løve. — Grev Granhjem er en Aristokrat med Liv og Sjæl, men han har ved Siden af det Stivind, hvormed han forsægter sin uhistoriske Fordom, endeel Egenskaber, som skaffe ham Læserens Deeltagelse. Han er en dannet Mand, med fin Anstand og et ædelt Udvortes: hans afmægtige Strid for Aristokratiets Ruiner har et Anstrøg af Poesie og ridderligt Sværmeri. Den udvortes Stilling, Digteren giver ham, har ligesaa megen historisk som poetisk Betydning. Han har nemlig af sin fordums Overflødighed kun reddet et landligt Huus, og er Nabo til en rig borgerlig Familie, der beboer et Herresæde.

Den anden Yderlighed har især faaet sin Repræsentant i Grevens egen Søn, Demagogen Horatius Turbus, en Kielerstudent, som dog er en af Fortællingens Bifigurer, i hvis let henfasteede Tegning Forfatteren med stærke Træk har samlet endeel af de Egenskaber, som characterisere Nutidens unge politiske Tusentaster. Med en uskaansom Trodsighed forsvarer han sin Selvstændighed mod den adelsstolte Fader og finder sig tappert i at lide Nød og Mangel paa sine Vandringer i Udlandet, for ei at svigte Trofskaben mod sit politiske Banner. Han har naturligviis ikke megen Sands for Livets finere Følelser, men taler paa en halv ironisk Viis om sin Elskerinde eller, som han kalder hende, sin Donna, hvem han i en just ikke ridderlig Brede har forladt, fordi hun som gift Kone ikke uden Forbeholdenhed vilde hengive sig til ham. Hans plumpe Kraftsprog er meget characteristisk, og behøver da heller ei at fremhæves med overdreven tykke Farver, for at blive vel bemærket midt i Fortællerens eget ædle, gratiøse Foredrag. At Demagogen er en Søn af Aristokraten, er aldeles i sin Orden: det Fornuftstridige i en saadan Genfædighed bliver derved kun skjult for Subjectet, at dette, med et Slags instinctmæssig Selvbevaring vogter sig for at drage de Conse-

gventjer deraf, som vilde vise Principet i sin Urimelighed; men en opvakt yngre Slægt forfølger med Ubarmhertighed den skjæve Tankegang til sin Yderlighed og forfalder derefter let til den modsatte Yderlighed. Derfor er det ikke sjældent, at en Fritænter har en bigot Søn, og at en overtroist Fader hos sine Born nedlægger Spiren til Bantro.

Den Haardnakkenhed, hvormed Grev Granhjelms forsvarende Betydningen af sit Adelskjold, bringer ham i mangen ublid Berøring med en Deel af den borgerlige Families Lemmer, der bekjende sig til det politiske Bevægelsespartie og jævnlig indlade sig i heftige Debatter med ham. Men den største Spænding mellem Greven og hans Omgivelse frembringes derved, at en ung Læge, Rudolph Hermes, optræder som hans Datters Elsker og Beiler: ved dette Sammenstød erholder Novellen sit haandgribeligste Stof og vækker selv den meest overfladiske Læzers Forventning. Men jeg har alt sagt, at jeg ikke vil forfølge Fortællingens Traad i dens Detail: jeg bemærker blot, at dens Fortvikling er flynget med saa fast og fløgtig Haand, at ingen af Forf.s Noveller i findrigt Anlæg staaer over Extremerne.

Ved Conflicten mellem de her betegnede Modsatninger faaer Novellen det materielle Skelet, hvilket en ung Romanlæserinde vilde mærke sig som dens egentlige Indhold. Ligesom Forf. her lader sine Personer tumle med et af Tidens Hovedproblemer, saaledes har han ogsaa i en anden høiere Sphære, som Novellen bevæger sig i, bragt Ideer paa Bane, der for Tiden ligge nær for Enhver, der ikke flyder paa Overfladen af Tidens Flod. Ved at tale herom føres vi til den for lidt siden lovede Betragtning af de ideelle Modsatninger, der anskueliggjøres i Digterens Personer. Man har et Par Gange seet den Bemærkning, at der i Forfatterens Digtninger var lagt en eensidig Bægt paa en smuk og hyggelig Indretning af det selskabelige og huuslige Samlivs Former. At han ogsaa formaaer at behandle høiere Gjenstande,

sees af denne Novel, hvor Religionen og Kunsten ere saa væsentlige Momenter i den hele Digtningens Harmonie.

Vi have oplevet en Tid, da en sygelig Længsel efter et bedre Liv, der betragtedes blot som hiinsidigt, gav sig selv Åren for at være Menneskets høieste Fuldkommenhed. Man antog, at den, der hengav sig til en saadan ørkesløs Higen efter en tilkommende Tilstand, alene derved opfyldte sin Bestemmelse, og gjorde vel i at foragte det jordiske Liv som en Tilstand, der var blot endelig, der hverken var fyldt med noget guddommeligt Indhold eller i Stand til at fyldes dermed. Mod denne Forvirring, som var saa langt fra at være sand Religiositet, at den tværtimod var en partiel Atheisme, da den fornegtede Guds Virkelighed i den nærværende Tingenes Orden, optraadte flere dygtige Mænd med en grundig og kraftig Polemik. Derimod talte f. Ex. Fichte saa djærvt, idet han saa tidt lagde sine Samtidige paa Sind, at Den ikke havde noget Begreb om et saligt Liv, som holdt for, at man blot behøvede at lade sig begrave for at blive salig. Reactionen førte med Rette til at erkjende, at det nærværende Moment har sin høiere Fylde, og at Den, der fører en sund og dygtig Tilværelse, seer Ideen alt i dette Liv og betragter sig selv som et af Midlerne til dens Virkeliggjørelse. Men Reactionen overskred langt sin Gyldighed, idet den gik saa vidt, at Tidsalderens første Tænkere bragtes til den Gissning, som de vel sjelden reentud vedkjendte sig, men som dog for den opmærksomme Læser klart nok røber sig som en stiltiende Forudsætning i deres Systemer, den Gissning, at de menneskelige Individuers Bestemmelse blot var deres Liv i den nærværende Tingenes Orden, og at ethvert Individ, der forsvandt af Sandseverdenen, eengang for alle havde fuldendt Summen af sine virkelige Livsytringer. Denne Bildfarelse, som, naar den ret forfølges i sine Consequenter, fører til en Verdensangstuelse, der aldrig i Længden kan hyldes af Menneskeslægten, er det ikke min Plan at bestride paa

dette Sted. Her bemærker jeg kun, at de grundigste Tænkere, der først bragtes paa hiin Afvei, ogsaa for en stor Deel vendte først tilbage derfra. Kunns deres Eftersnakkere holde fast ved denne Tro, og den er meget udbredt i vor Tid, skjøndt dens Tilhængere ifølge Sagens Natur føle liden Opfordring til klart at vedkjende sig deres Hypothes, og sjelden bekymre sig om at gjøre Profelyter. Det er derfor aldeles i sin Orden, at en ny kraftig Reaction mod denne Gensidighed begynder at udrifle sig, og Enhver, der blot kaster et Blik i de sidste Messsecataloger, finder haandgribelige Beviser for, at en stor Deel af vore Samtidige tænker over Realiteten af Begrebet U dødelighed. Næsten paa een Tid have, blandt en heel Deel Andre, tre af Nutidens meest udmærkede Philosopher, E. H. Weiße, F. Göschel og den yngre Fichte, bestræbt sig for at vække hiin af Videnskaben halvt fortrængte Tro til et nyt Liv.

Den paany opvaagnede Tro paa et Hiinsidigt, en virkelig ny Erfaringsverden, der ei er tilgjængelig for Bæsnere med den os bekjendte menneskelige Organisation, denne Tro, der ikke længer behandles med Ligegyldighed, men bestrides og forsvares med saadan Iver, at Tidsaanden fjendelig er vaagen ved Arbeidet, er et af de høiere Problemer, der jævnlig komme til Forhandling i Novellen. Her fremstilles to modsatte Maader at tage Sagen paa, der hyppig træffes i Livet, og hvorved et nyt Par Extremer komme tilsyne, nemlig Indifferentismen, der ugjerne hører Sagen omtalt, og den melancholske Tilbøielighed til at gruble over den ubekjendte Fremtid. Den sidste Retning forefinde vi hos Fortællingens Hovedperson Rudolph Hermes, der saa let ved given Leilighed bringes til Phantasier over det ubestemte Hiinsidige, at Tanken derom maa forestilles næsten idelig at beskæftige ham. Med megen Sandhed fremstilles hans urolige Stræben efter at gjennembryde den skeptiske Taage, hvori han idelig famler, forladt saavel af videnskabeligt Begreb som af

umiddelbar Tro, og hans Bestræbelse for at fastholde de Ulygslimt og Abnælses, der af og til vise sig for ham, bliver udtrykt med poetisk Betsalenhed. — Den Maade, hvorpaa Indifferentisten, den unge Grosserer Koller, ligesom hans mange Frænder i det virkelige Liv, med Uvillie viser Spørgsmaalet fra sig, som Noget, man maa lade staae ved sit Bærd, har ogsaa sin Interessé. Det er nemlig ved dette Slags Indifferentister ikke blot mærkeligt, at de ikke driste sig til udtrykkelig Fornægtelse, men deres afgjorte Ulyst til at gaae nærmere ind paa Sagen viser desuden just, at den har større Realitet for dem, end de ville vedgaae. — Midt imellem disse Extremer fremstilles en reen christelig Overbeviiisning om den oversandselige Verdens Realitet med sin hele beroligende Magt over det menneskelige Sind. Det er hos Maleren Palmer og den qvindelige Hovedperson Gabriele, at denne Tro viser sig som et Grundelement i Begges Character.

Paa dette Sted kommer jeg igjen til at tale om den poetiske Harmonie, der hersker i den hele Fortælling, og tager her dette Begreb i en dybere Betydning end ovenfor, hvor der blot tænktes paa, at dens forskjellige Partier bevægede sig i samme Region, uden at denne Regions Natur toges i Betragtning. Den Harmonie, hvorum her er Tale, lader sig betragte fra meer end eet Standpunct. Vi kunne for det Første betragte den som et Udtryk af Digterens eget harmoniske Sind, da den forudsætter, at han, i det Mindste i Productionens Momenter, maa have følt sig i en forbigaaende Harmonie med det Hele. Derved komme vi da paany tilbage til den Sætning, at Den, der skal være en sand Digter, først maa være et sandt Menneske. Den, der hører til den store Hob, som aldeles ikke kan forsones sig med Verdens Gang, og som i Menneskelivet ikke seer Andet end Tilfældighed, Daarskab og Slethed, og det endda uden selv ret at troe paa Slethedens Realitet; Den, der føler sig i Splid med sig selv og i Splid med den hele Tilværelse, han kan umulig være nogen

sand Digter. Om han endogsaa med den meest glimrende Phantasié forstaaer at fremstille sit Had og sine Lidelser, savnes dog altid i hans Poesie et saa væsentligt Moment, at han aldrig kan være nogen stor Digter. Om han endogsaa med beundringsværdig Mimik kan fremstille Livet efter sit eget Siemaal, bliver hans Efterligning dog altid falsk og overfladisk, fordi han fremstiller Alt i den gamle Anklagers løgnagtige Belysning. Der gives vel endnu endeel Digtere, der ei have hengivet sig til den Fortvivlelsens og Nihilismens Poesie, som dyrkes af de berøgtede nye Skoler i Paris og i Tyskland, men der gives dog meget saa, der med et harmonisk Sind og en klar Verdensanskuelse forbinde stor genial Productivitet. Man tager neppe fejl, naar man antager, at det meste Genie i den poetiske Verden for Tiden staaer i Odelæggelsens og Forvirringens Tjeneste. Efter Anmelderens Mening, som han forresten ikke paatrænger Nogen, er en Periode af den europæiske Poesies Historie nær ved sin Slutning. Den Periode, som man vel kan give Navn af den göthiske, lider stærkt med sin Afstien. Hvad der nu gives for Poesie, hører for det Meste til en af to modsatte Classer, dels en mat Efterklang af den forsvindende græsk-tydske Poesie, dels det politiske Natpartie med det skurrende Bægterskrig, som endnu synes at være langt fra sit Morgenvers. Saadanne Gaver som Forfatterens Noveller, og lignende Digtninger i den nærværende Tid, kunne sammenlignes med de eenlige friske Æbler, som hist og her vise sig paa Træerne, naar Løvfaldet er begyndt.

Man kan, som sagt, betragte den poetiske Harmonie som begrundet i Forfatterens Individualitet, man kan ogsaa henvende sin Opmærksomhed nærmest paa Digtningen selv, eller endelig betragte dens naturlige Virkning paa Læseren, dens større eller mindre Kraft til at sætte ham i en harmonisk Sindsstemning. De to sidste Synspuncter lade sig naturligviis ei bestemt adskille. I Extremerne hersker en saadan poetisk Harmonie, da alle de

enkelt Partier virke sammen til at frembringe den Tilfredshed, hvormed Læseren forlader Skriftets Læsning. — Den hele Begivenhed dreier sig om et mærkeligt Vendepunct i den unge Læges Livsudvikling. Vi træffe ham først paa en Fodreise med sin Ven Røller, i en mørk Stemning, hvori han udtaler sit Savn af Noget, der ret var i Stand til at udfylde hans hele Sjæl og Sind. Paa et Hvilested træffe Vennerne sammen med Kunstneren Palmer, som ved sin poetiske Conversation bringer Hermes i en forbigaaende jovial Stemning. Her antydes den smukke Grundtone, hvori Digtet skal ende: vi see Muligheden af, at Hermes ved Sympathie med sunde, klare Sjæle kan forløses fra sin mørke Dæmon. Han kommer her tilfældigviis i Besiddelse af en skizzeret Tegning af et smukt Landhuus, igjennem hvis aabne Bindue man skimter Baghovedet af en tiltrækkende qvindelig Figur. Ved dette Billede aabnes et Prospect til Hermes's lykkelige Fremtid. Efter at dette smukke Forvarsel er forsvundet, indtræder atter hos den unge Mand den melancholske Stemning og den ubestemte Længsel. Hans Utilfredshed forstærkes ved de prosaiske Omgivelser, hvori han befinder sig paa den ovenomtalte Herregaard, som var hans Reises Maal. Men da hans Mismod er størst, fører Tilfældet ham sammen med den elskværdige Gabriele, som var Originalen til den qvindelige Figur paa den omtalte Skizze; ved hvilket Møde Haabet om en tilfredsstillende Livslykke vækkes hos ham. Her slaaes atter Grundtonen an, men derpaa føres vi fra den til de stærkeste Dissonantser. Omstændighederne synes at lægge uoverstigelige Hindringer i Veien for Hermes's Ønsker, og han bringes i et fiendtligt Forhold til sin Elskedes Fader, den gamle Greve. Herved bringes han aldeles i sin onde Dæmons Bold: han bliver sønderrevet af de forskjelligste Sindsbevægelser, Hverlyst, haabløs Kjærlighed og Tvivl om det menneskelige Livs høiere Betydning, hvilke Stemninger Digteren har forstaaet at skildre med tragisk Kunst. Men den gamle Malers smukke Livs-

philosophie, Gabrieles Fromhed og hans Frygt for den Elskedes Liv opløse efterhaanden Disharmonien i hans Sind, og gøre ham modtagelig for den christelige Livsanskuelse. Ved Betragtningen af en Altertavle, der er den gamle Malers meest fuldendte Kunstværk, og som kommer ham for Die under Omstændigheder, der meget maae forhøie Virkningen af den fromme Kunst deri, gaaer der med Gæt ligesom et Lys op for ham over Christendommens guddommelige Sandhed. Da nu ogsaa ved Skjæbnens Forandringer den udvortes Lykke falder i hans Lod, efter at han er kommen til Fred med sig selv, slutter den hele Fortælling paa den meest harmoniske Maade foran Altertavlen, hvor Livets Mislyd er opløst ved Religion, Kunst og Kjærlighed.

Ogsaa Skildringen af de Steder, hvorpaa den fortalte Begivenhed foregaaer, harmonerer smukt med det Heles Indtryk. Forf. har intetsteds trættet os med vidtløftige Naturskildringer, men desuagtet har han vidst i Fortællingens Løb saa usformæft at gøre sine Læsere bekendt med Localiteterne, at de blive gandske fortrolige med den bestemte sjællandske Landegn i sin Sommerdragt, ja at de uden Cicerone selv skulde kunne finde Vej gennem dens Haver og Skove.

Men ligesom Digtningens Detail med Kunst er underordnet det Heles Harmonie, have dets enkelte Partier for sig betragtede bestandig ogsaa selvstændig Interesse. At det bør være saa, er en Fordring, der ligger i Sagens Natur, og dog viser Fleertallet af Læsere i den Henseende stor Overbærenhed. Man overseer ikke blot, at store Bindestykker, der for sig tagne hverken sysselsætte Forstand, Phantasie eller Følelse, anbringes i Fortællinger for at skaffe dem Sammenhæng; men store fjedsommelige Strækninger, for hvis Tilstedeværelse der ei engang kan anføres en saadan Undskyldning, da man uden at forvolde Savn eller Forstyrrelse reent kan udstryge dem, træffes idelig selv i meget smaa Noveller.

Om Romaner ville vi slet ikke tale; thi mod dem drives Toleransen saa vidt, at nogle overflødige Ark hist eller her ansees for ringe Pletter paa dem. Selv Forfattere, der med omhyggelig Selvcritik søge at undgaae Smaaseil mod Orthographie og Grammatik, bekymre sig ved en besynderlig Modsigelse lidet om at skaffe store Sanddynger af denne Natur bort af deres Blomsterbede. Man gaaer ud fra den besynderlige Forudsætning, at det bejsælende Princip ei behøver at gjennemtrænge hver enkelt Deel, naar en Digtning er af betydeligt Omfang. I den omhandlede Novel vil neppe findes noget Partie, som en rimelig Critiker kan frakjende sin Udkomst til den Blads, det indtager. Detaillert er saa fint og omhyggeligt udarbejdet, at man jævnlig træffer paa Udbrud af Følelser, hvori hvert Ord er saa kunstmæssigt afveiet, at de, deres ubundne Stil uagtet, kunne betragtes som smaa fordringsløse lyriske Digte. Blot eet af disse Steder tillader jeg mig at hidsætte, fordi ikke blot dets poetiske Værdi, men Emnet selv vil fikkre det mange Læseres Bifald: det er den gamle Malers Ord om det „uforglemmelige Bakkehuus“: „I dette Gæstfrihedens Hjem bleve Menneskene veiede efter gandske andre Regler end i den øvrige Verden. Det gik til som i Himmerige, hvor Rang og Rigdom Intet gjelde. Den fattige, Den, som Verden oversaae, men som besad noget Kunstnerværd, nogen Fortjeneste, var sikker paa her at finde et Asyl, hvorhen han kunde tye i mørke Timer og hente Trøst, vis paa at blive modtagen med et varmt Haandtryk og et mildt Ansigt af den altid ungdommelige Knud Lyne, og at blive forstaaet og oplivet for mange Dage i Samtale med hans aandrige Hustru. Hvor mange forsamlede sig ikke der, af Alt hvad Nationen i to Generationer har at opvise af Herligt og Udmærket! I denne Kreds, under dette lave Tag, hvor Meget er der ikke grundlagt, der siden har spiret og baaret Frugt ligesom Havens Træer og Blomster, plantede og pleiede af Gammas Haand! Havde So-

erates levet, han havde besøgt dette Huus med Plato og Alcibiades. Stege Jupiter og Mercur igjen ned til Jorden, de vilde besøgt dette Tempel, som Baucis og Philemon dannede af en Hytte. — — Jeg hører der findes Dem, som dadle Støtten, der staaer i Alleen. Jeg siger: Støtten er god. Hvo der har gjort den, veed jeg ikke; men jeg ærer høilig dens Forfatter; han har søgt som jeg, hvad der ligger i de faa Ord: „Her boede Knud Lyne Rahbek og hans elskelige Hustru.“ Her boede de, de boe her ikke mere. Vend om stakkels Pilgrim! Du finder ikke mere den gamle trofaste Sanger og hans elskelige Hustru.“

Siden jeg nu engang har begyndt at see paa Enkeltheder, der kunne tages under særskilt Betragtning uden reent at miste deres Interesse, taler jeg endnu et Par Ord om den Rigdom af Characterer, som optræder i Extremerne. Først og fremmest nærne vi da den elskværdige qvindelige Figur Gabriele, i hvis Tegning Digteren har givet et nyt Exempel paa den Sandhed, at sand Idealitet ei udelukker Individualitet. Uagtet hun besidder Talenter og Dannelse, har hun dog bevaret en refleksionsfri Ustydighed. Naar vi kalde hende et fint ætherisk Væsen, regne vi hende derfor ingeniunde til hine abstract=aandelige Figurer, som Poeter have dannet efter skjæve Theorier om Idealitet, og hvilke beskrives som et Slags Kanariesugle, der ikke kunne taale denne Verdens friske Luft. Hun føler sig aldeles hjemme i sin himselige Kred, hvor der ved hendes Virksomhed kommer til at herske Rethed og Orden. Med al sin Blidhed lægger hun i de vanskeligste Collisioner en uventet Fasthed og Sikkerhed for Dagen og bringes ikke ved Andres Autoritet til at handle mod sin naturlige Tact for det Rigtige. — Men vi afbryde Talen om en saadan Character, der ifølge Sagens Natur endnu mindre kan antydes ved en Sum af abstracte Bestemmelser, end de, hos hvem det Særegne har Overvægten, og af dem har Forfatteren efter sin sædvanlige Skik fremført endeel. I Extremerne mangler

det ikke paa Figurer, hos hvem det Characteristiske træder saa stærkt frem, at man let kunde tage dem ud af deres poetiske Region og samle de mange Smaatræk, der anføres af dem, til ethiske Profiler i den theophrastiske Smag.

Den af Fortællingens Personer, der meest har interesseret Publicum, er Maleren Palmer, i hvis Tegning Forfatteren atter har viist et minift Talent, der ikke holder sig til Personlighedens Overflade. Palmer er en Gynifer i Ordets ædlest Betydning. Jeg mener dermed, at han har givet Afkald paa al anden udvortes Lykke, hvortil Skæbnen havde givet ham Udsigt, for at bevare sin Uafhængighed og med fuld Raadighed over sin Tid at følge sin Geniusses Tilsagn. Uagtet han er fattig, maler han kun, naar og hvad han føler Kald til, og beskæftiger sig med andre Studier eller med selskabelig Dmgang, saa længe som Lyst og Leilighed opfordre ham dertil. Uagtet han i sin Tid har været haardt medtagen af Skæbnen, har han dog bevaret en uundtømmelig Livslyst, som grundes paa en fast religiøs Tro, et ægte poetisk Sind og en ungdommelig Kjærlighed til Naturen og Menneskene. Han har den Feil, at han engang imellem ved sjeldne Leiligheder tager sig en liden Ruus; men han har ogsaa selv i sin normale Tilstand saa megen Aand, at gandske saa Glas forhøje hans Livskraft over det rette Maal og bringe ham i en ekstatiske Lystighed. I et saadant Dieblif betroer han Hermes, at nogle Prydelser, hvormed han har omgivet sin adelskolte Svogers Baaben, egentlig skal forestille Narrebjelder, som han har anbragt „til sin egen Fornøielse og sin Samvittigheds Beroligelse.“

Den Character, som jeg nærmest tænkte paa, da jeg nylig sagde, man kunde drage theophrastiske Silhouetter ud af denne Novel, var Enkesruen Elise. Hun har ifølge sin Families Overtalelse mod sin Tilbøielighed giftet sig med en gammel vranten Mand og har efter denne Mesalliance mistet al sin Ungdomme-

lighed og Livlighed, saa at hun gaaer omkring som en levende Død. Uagtet hun endnu har sin glimrende Skjønhed, har hendes hele Væsen dog mistet al sin Ynde. Hun anvender ingen Omhu paa sin Klædedragt, men gaaer med halv nedtraadte Skoe, som ved hvert andet Skridt slippe Foden. Hun yttreer ikke meer nogen Lyst til at behage; hun er ligegyldig baade ved Kunstens og Naturens Skjønhed. Hun falder jævnlig i Søvn midt om Dagen og kan da træffes sovende paa en Sopha, uden Skoe, med hæslige Strømper og med store Sveddraaber perlende paa sit Ansigt. Hun lader Familien vente saa længe paa sig ved Thebordet, at Maskinen oftere gaaer af Røg, mens hun sidder i Gensomhed og lægger Hørt op. Hun er saa magelig, at hun ikke bukker sig efter en Bog, som hun har tabt paa Gulvet, men sparfer den tilside med Foden, for at den kan blive taget op ved en bekvemmere Leilighed, o. s. v. — Ved Siden af dette Portrait kunde vi opstille den plumpe fordringsfulde Frøken Molly, som selv bilder sig ind, at hun har en dannet Aand og et fiint Væsen, hvis vi ikke nærede det Haab, at den Læser, som har Sands for det Characteristiske, af de givne Prover havde faaet Lyst til at opsoge saadanne Skikkelser i Digtningen selv.

Idet jeg staaer i Begreb med at slutte denne Anmeldelse, falder det mig ind, at jeg hidtil ikke har gjort en eneste Udsættelse ved Arbeidet. Jeg har, oprigtig talt, heller ikke kunnet overbevise mig om, at det skulde være en uestergivelig Fordring til en Anmeldelse af et fortrinligt Skrift, at den skal indeholde saavel Dadel som Roes. Hertillands synes det dog at være blevet til almindelig Bedtægt, og man kan ogsaa kun under Forudsætning af en saadan formeentlig Forpligtelse forklare sig, hvorledes Mænd, hvis Foredrag forresten røber sund Sands, kunne bekvemme sig til at komme frem med en Række Udsættelser, hvis Ubetydelighed og Subjectivitet afsnøder Læseren et Smil. Ogsaa seer man tidt, at Kritikken udpeger Smaaseil,

som vanskelig kan undgaac den fløveste Læser's Opmærksomhed. En saadan Forsynlighed er nutildags meget overflødig, da Færdighed i at opdage Skyggejiden af Alt, og at hytte sig for utidig Beundring, er meget almindelig udbredt. — Denne Gang vil jeg dog ikke indføre nogen ny Skik, men oprigtig tilstaae, at Et og Andet i Novellen ei gandske svarer til min Smag: f. Ex. den erotiske Tone forekommer mig et vist Strøg deraf at være noget vel blød; ogsaa synes det mig at være et Træk af Naahed, som ikke stemmer med Hermes's Character, naar han lader Gabriele forstaae, at hun ved at flygte med ham vil kunne skaffe ham Hevn over sin (o: Gabriele's) Fader, som har tilføiet ham en Vredstrænkelse. (Den sidste Paastand er et godt Exempel paa hine subjective Bemærkninger, hvoraf en Recensent kan gjøre saa mange, han lyfter, uden at udsætte sig for at blive gjendreven.)

(Skrevet i December 1835.)

Poul Møller.



Poul Møllers Levnet

med Breve fra hans Haand.

Ved

F. G. Dilsen.

2

mu

War

Strai

gede

Sitter

terre

Gier

mede

eller

Hand

Eme

at

stoff

Sand

Wan

reme

re

re

re

re

re

re

re

re

re

re

I Aldum Præstegaard ved Beile havde Præsten Mag. Rasmus Møller nylig sat Bo med sin unge Hustru, Bodil Maria Taulow. Han var en Mand med sjelden Aand og Kraft, udseet af Herren til engang at føre Bispestaven i sit Fødelands Kirke og fremtræde med betydelende Skrifter i dets Litteratur; hun forenede en klar og dannet Forstand med det fortræffeligste Hjerte og et lyst, muntret Sind. Sit lille Kalds Gjerning røgtede Præsten med kjærlig Alvor og forstandig Omhu, medens han tillige forskede grundigt i sin Videnskabs Bøger eller til sin Lyst læste i de gamle Classikere, og det med classisk Aand; thi han var nær beslægtet med de gamle Forfatters simple Skjønhed ligesom med deres Kraft, og besad den Gave at bruge sit Moderemaal's Rigdom med fin Sand's for Udtrykkets Giendommelighed. Dette var en Tid, da meget i hans Indre forberededes, som siden skulde komme for Dagen — deriblandt den mesterlige Oversættelse af Livius, der har gjort den romerske Historieskriver til Indfødt i vor Litteratur.

Dette Ægtepars næstældste Søn*) var Poul Martin Møller. Han kom til Verden den 21 Marts 1794. Naar det i det Følgende viser sig, hvilke Egenskaber han havde i Arv

*) Deres førstefødte Søn døde i en Alder af to Aar.

efter sine Forældre, og man tillige betænker, hvad den fortjatte aandelige Indvirkning maa have at betyde under saa gunstige Aaar, da tør man vel prise Poul Møller saa lykkelig, som Faa, for hans ædle Herkomst. Hans Adelskab var Kraftens og Hjertets: en meget god Adel og den eneste værdige Begyndelse til al anden. Paa fædrene Side viser hans Stamtræ isøvrigt ud i den jydskke Næringsstand. Hans, Gier af Børkop Vandmølle (heraf Navnet Møller) i Gauerlund Sogn, havde en Søn, Niels Møller, som eiede en stor Bondegaard i Landsbyen Stoustrup ved Fredericia. Denne Mand havde fire Sønner og blandt disse var Poul Møllers Fader*), af hans andet Ægtefælskab med en Søster til Provst Bang i Bjedsted. — Moderen var en Datter af Sukkerraffinadeur Poul Taulow i Kjøbenhavn. Med denne sin Bedstefader, efter hvem Poul blev opkaldt, og som døde i sine bedste Aar, havde han megen Lighed i legemlig Constitution.

Allerede to Aar efter Poul's Fødsel fik hans Fader et bedre Kald i Tellinge; men Familiens Tilvæert tvang ham til ogsaa at forlade dette Sted, saa nødigt han vilde, og i Aaret

*) Af de tre andre Brødre studerede ligeledes de to; den tredie drev Faderens Gaard, men tilbragte sine sidste Aar i en agtet Alderdom hos Biskoppen. Ved den ældste af Brødrene, Hans Møller, forplantedes en Green af Familien til Norge, hvor han døde som Doctor medicinæ og Landphysicus; han var sin langt yngre Broder Rasmus saa godt som i Faders Sted, da denne studerede ved Universitetet, og hans Søn, Hans Møller, der er Grosserer i Borsgrund, gjorde senere ligeledes Dnkelen væsentlige Tjenester. Den tredie Broder døde som Byfoged i Maribo.

1802 drog han med alle Sine til Kjøbeløv paa Lolland ved Rafskov.

Poul opvoxede, som alt er berørt, ikke ene, men fik Regesammerater i de yngre Sødskende, som efterhaanden kom til: den omtrent 3 Aar yngre Broder Hans Ulrik, og fire Søstre*).

I den frie Natur og under saadanne Forældres omhyggelige Tilsyn kunde Pouls Regeme og Sind udvikle sig paa den sundeste Maade. Han var et kraftigt, smukt og høist livligt, lysloftet Barn, der ved sin opvakte Snakssomhed ofte morede de Ældre, og stundom satte dem i Forlegenhed ved sine løierlige, naiv-solide Bemærkninger. Da Læreaarene kom, blev han tilligemed sin yngre Broder taget i Underviisning af Faderen selv, hvis Kjærlighed til det classiske Oldtidsstudium oprindelig havde været forbundet med en stor Lyst til at gaae Skoleveien, hvorfor han ogsaa havde taget den philologiske Embedsexamen. Han fandt nu i sine egne Børn den kjæreste Gjenstand for denne Tilbøielighed, og havde den usigelige Glæde, som dette er for en Fader, at see begge sine Drenge vise fortrinlige Sjæleevner, saa han uden Betænkelighed bestemte dem for den videnskabelige Vej. Denne frugtbare Underviisning nød Poul, indtil han var 13 Aar gammel.

*) Catharine Elisabeth, gift med Isaac Sidenius, Præst i Bærsløv i Sjælland, Petrine Jacobine, Enke efter Rector i Sorø Jacob Hornemann Bredsdorff, Nielsine Marie, gift med Knud Sidenius, Stænderdeputeret og Kjøbmand i Maribo; Rasmine Marie, som blev gift med Præsten Thomas Christian Bredsdorff i Bispenberg i Fyen, er nu død.

I Maret 1807 blev han tilligemed sin Broder sat i Raskov lærde Skole. Hans daværende Rector, Stephansen, i hvis Huus han jævnlig kom, skildrer ham som en elskværdig, aaben og ærlig Dreng, der gjorde sig bemærket ved god Hukommelse, Gave til med Lethed at fatte endog de vanskeligere Ting, en over hans Alders sædvanlige Grændse udviklet Dømmekraft og en sjelden Alsidighed. Han havde allerede dengang læst meget udenfor sine Lectier — Morfskabshøger og andre tiltrækkende Skrifter — og var underholdende og behagelig i Omgang. Gjerne samlede han med sine Jevnaldrende til Leg og Lystighed; men, vareældre tilstede, og noget i deres Samtale vakte hans Opmærksomhed, trak han sig stille hen i Nærheden og hørte efter. Ogsaa holdt han af at disputere med sine Kammerater, og brugte sin Vittighed lystigt, naar han greb Modparten i Uvidenhed. Han var noget hidsig og opbrusende; hvis Noget rørte ved hans Være, kom han strax i Harnisk, og Sagen afgjordes da gjerne ved en Nævekamp, hvori Boul oftest bankede Modstanderen, da han var velvoren, stærk og tapper. Af sig selv kom han Ingen for nær og var af en fredelig og forsonlig Natur; han havde da og meest Interesse for aandelige Syssler, men var derimod noget ligegyldig ved ydre Ting, saasom sin Paaflædning, hvorover han tidt fik Trettesættelser, uden at han dog dengang eller senere opnaaede den ønskelige Guldkommenhed i denne Henseende. Af Skolefagene tiltrak Latinen og Græken ham især, hvori han slægtede Faderen paa. I sine fritimer spillede han Violin, meest efter Behør, men læste endnu mere, og deriblandt gjerne Digtere, især komiske, og fremfor Alle Holberg. Han begyndte allerede

dengang at skrive Smaadigte, som ikke ansaaes for uheldige; et af dem skal have været morsomt, men kun disse fire Linier deraf have været at opdrive (der tales om en pudseerlig Skole-scene, som opstod ved Nærværelsen af et uvedkommende Insect):

Tagten ei skete i Arat eller Skov,
 Ei efter Harer og Furer,
 Men, efter dertil given Forlov,
 Udi — — s Burer.

Efter omtrent to Mars Forløb havde Boul gennemgaaet Skolen i Nafskov, der kun var en Middel-skole, og hvor han, som han i sit ved Præsteordinationen afgivne vita bemærker, paa Grund af Skolens daarlige Forfatning, kun havde gjort ringe Fremgang. Han fik nu atter privat Underviisning af sin Fader et Mars Tid eller derover, og kom derved saa vidt, at han 1810 blev optagen i Nykjøbing lærde Skoles øverste Klasse. Rectoren, den fortjente Skolemand E. M. J. Bloch, under hvem denne Skole stod i fortrinlig Flor og Anseelse, var en Ven af Mag. Rasmus Möller, og fattede snart særdeles Godhed for Sønnen, der næsten fik et andet Hjem i sin Rectors Huus. Boul gik rask fremad og tog til paa Legeme og Sjæl; han var altid munter og overgiven, hans overlegne Aand spøjte med Alt og ligesom spillede med hans Legeme. Han gik ikke, men sprang: han sang lydeligt, af fuldt Bryst, naar det kom over ham, og var rig paa lystige Paafund. Han havde dengang en Skolekammerat, der lignede ham i poetisk Drift, nemlig Nic. Sætoft, og disse to Drenge sluttede sig nøie sammen, meddeelte hverandre deres Vers eller lagde

Planer i Fælledsskab. Deres første store Forsøg skulde være et Epos over Gideons Historie, hvilket Emne de aftalte at behandle uafhængigt af hinanden. Poul Møller vilde skrive sit Bærf i Hexametre og tilendebragte virkelig en Sang deraf, som han dog snart efter brændte. Ogsaa skrev han flere lyriske Digte, blandt andet eet latinisk og to danske over en ubekendt Skjønhed, som han paa en Vandring havde seet i en Have i Sarkjøbing. Der var en tredje tilkommende Digter i samme Skole, men noget yngre; nemlig Christian Winther, som snart skulde blive hans Halvbroder. Thi kort efter at Poul var kommen i Nykjøbing Skole, var hans Moder bleven bortkaldt fra Jorden. Hun havde været hos de Ældre af Børnene i den Tid, da Moderen er Mæst for sine Børn; men for de Ungres Skyld var Savnet af hendes Omhu desto føleligere. Det faldt da saaledes, at Johanne Dorothea fød Borchsenius, efter Tabet af sin Ægtefælle, Præsten Hans Christian Winther, flyttede til Nykjøbing for at kunne have sin Søn i Huset hos sig. Her gjorde Mag. Rasmus Møller hendes Bekjendtskab, og i Maret 1812 gav han sine Børn i hendes Moder, som i sandeste Forstand svarede til dette Navn.

I det samme Aar, altsaa i en Alder af 18½ Aar, kom Poul Møller til Universitetet i Kjøbenhavn og aflagde den offentlige Prøve paa sine Kundskaber. Han bestod med Udmærkelse i sine Yndlingsfag, det latiniske og græske Sprog samt det franske, og med bedste Charakter (meget godt) i de øvrige Fag, undtagen i den danske Udarbeidelse, for hvilken han kun erholdt „godt“, et Tilfælde, der stod i et underligt Misforhold til hans udmærkede Fremstillingsgave og hans Sprogs — man kunde

allerede dengang gjerne falde det classiske — Reenhed og Correcthed.

Saaledes var han traadt ud i Verden paa en hæderlig Maade. — Det er en lykkelig Tid, disse Dage, da den Unge første Gang tager Friheden i Besiddelse; men i sit Hjerte bar han en dybere Følelse, der ofte drog hans Længsler hen til den By, hvis Skolebænke han nylig havde forladt. Det var den friske, hellige Kjærlighed til en Pige, hvis Billede gjorde hans Tanter til sin rene Glorie og fyldte den med Jubel baade tidlig og sild. Han var endnu Skolediscipel, hun næsten Barn, — da havde han seet hende, talt med hende, ofte, stundom daglig, og optaget hendes Bæsen i sin inderste Tilværelse; men først et Par Aar efter fik han af hendes Mund Forvisning og Tilfagn om hvad han længe havde besiddet i Haabet. Dette var det Formaal, som bestandig kaldte ham tilbage til Examensflid, naar saa mange Ting loffede hans livlige Aand fra Collegiehefterne, saa at han uagtet mangen Udspredelse, dog fuldendte sine Cursus ved Universitetet til den sædvanlige Tid. At kunne føre sin Elskede hjem som Brud, var altid Endepunktet for hans Ønsker og Forhaabninger. I Aaret 1813 underkastede han sig den anden Examen, ved hvilken han blev udmærket eller, som det hedder, indfaldt, og lagde sig derpaa efter Theologien, skjøndt han allerede dengang havde meest Tilbøielighed til at blive ved de gamle Sprog og gaae den philologiske Vej.

Her ere nogle Stykker af Breve, hvoraf han i sine første Studenteraar skrev mange til sin Broder Hans Ulrik, der

endnu var Discipel i Nykjøbing Skole, meest for ved ham at høre noget om sin Elskede:

(Fra 1813.) „Er Du død eller er din Moralitets svage Grundvold Drivesjæren til din Forsømmelighed i Correspondance? Man overfuser Dig med Bøger — Du svarer ei og beretter ei, at Du har modtaget dem. Man staaer sig brillant til Examen, Du gratulerer ei. — Kort sagt, der er ingen Ud- komme med Dig. — — — Det kommer da Gudskelov til at hænge godt sammen, hvad jeg skriver til Dig, da jeg sidder her og holder en Samtale med et Par gode Venner, mens jeg flikker Brevet sammen. Siig til Christianum Wintherum, at han endelig maa skrive mig til; lad ham vide, at han begynder godt med at skrive Breve til mig; men den Bane, at lade mig give sig to Breve og ikke betale dem med eet, kunde han nok see at afføre sig. Jeg har egentlig ingen Ting at skrive om; men vaase kan jeg saa Gud gjerne blive ved, om du saa vil have det, paa 10 Ark uden Ophør. — — — Jeg veed ikke, om jeg skulde sætte Punctum eller ei, thi Baas er det, som sagt, jeg skriver, og Du er da heller ikke bedre værd. Thi jeg betaler Dig jo godt, naar jeg giver Dig Baas for ilet Intet, som Du varter mig op med. Noget er bedre end Intet, sa' Spillemanden, de slog ham paa Tuden. — Men med Gæt paakommer mig en hellig Alvorlighed; min Tanke bliver rettet paa Jordens skønneste Liv og med Møie holder jeg min Pen til at gaac denne stive jordiske Prosa-Gang. Gamoenen favner mit Hjerte med sine Himmelarme, og min Aand higer efter, paa Tonerens Binge at svinge sig til Indbildningens Rige for i søde Drømme at svæve om den huldt-

smilende, den blidtrødmende, den lyslokkede — hun, hvis Røf-
fers gule Bølger tæmmes under Pandens sorte Baand. O!
som Stjernernes Edelstene tindre paa Nattens sorte Aaabe,
saa lyse disse blaae, evigsmilende Dine under dette ravnsorte
Dække. Skriv noget om hende, det være saa ubetydeligt det
vil. Fortæl i det mindste, naar Du saaer hende; fortæl, hvad
Dragt der har omfavnet hendes Englelemmer, hvad lykkelig
Luft der har kysset hendes Kinders Morgenrøde." — —

(Omtrent Februar 1814.) — — „Dg nu kommer endnu
Din blodigste Synd. Jeg synder dog blot negativt, i det jeg
ei skriver, men Du giver Dine Breve en negativ Egenkab, som
vel var tifold værre end at bore mig lidt i Hjertet med en
Løitnantkniv. Thi jeg gad vidst, om en stakkels Synder, som
aabner Munden for at indtage et Stykke Steg, men faaer et
gloende Jern i Halsen, kunde være værre tilmode end jeg,
som faaer Breve fra et Land, hvor den hellige Jomfru igjen-
født lyser med fine himmelblaae Dine, og dog ei hører et
Ord fra den lykkelige Daare, som staaer i hendes Glands, om
hvor de herlige Straaler have spillet paa hans kolde Kinder.
Jeg læste først med stor Forbauselse, at Du ei havde ladet det
være dit Brevs første Linie; men jo mere jeg læste, jo mere
steg min Skræk, og skjøndt mine Dine længe forgjæves sagde
min vantroe Forstand, at der var Intet — Intet? — Intet?
— saa maatte jeg dog tilsidst antage dem for gyldige Vidner,
og Din Skyld var det ei, at jeg ei med Eli, som dog kun
hørte et Par Sønners Mord, faldt baglænds af Stolen og
brød min Hals. — — Du veed da vel, at jeg havde tegnet

mig for at følge Danmarks Banner*) mod det sorte Havs
 sortffjæggede Børn, og at Kongen svarede meget naadigen, men
 lod os vide, at Udsigterne vare til, at han ei behøvede vore
 Arme. — Jeg er ei fix paa Regentsen, men befinder mig dog
 her endnu**) og har kun een Contubernal. Jeg laa først i
 No. 3, derpaa i No. 4 og nu i No. 2 i sjette Gang, saa
 jeg har blot havt et Par eller rettere et Skridt at flytte, nem-
 lig saa langt, som fra Sadelmagerens (hvordan lever han?)
 Stuedør til vor Kammerdør. — Jeg troer, S p . . .
 mig, ellers, Du er gal; for jeg er vis paa, at Du ikke svarer
 paa de halve af mine Spørgsmaale. Ja kanskee Du ikke en-
 gang skriver mig til med næste Post. Det var da gyseligt
 dumt, at J holdt op at læse Engelsk. Kunde Du ikke lade
 være at ligge om Morgenens lige til Du skal paa Skolen?
 Thi kom engang herind, saa skal jeg sgu nok lære Dig at følge

*) Med Hensyn til det her omtalte frigerske Forsæt mindes endnu
 Mange hvilket Nøre der var iblandt Studenterne, da Fjenden i
 Vinteren 1813—14, trængte frem til Kongeaen, og hvorledes de
 vilde komme Fædrelandet til Hjælp. I en talrig Forsamling paa
 Ehlersens Collegium traadte Grundtvig op og holdt en begeistrende
 Tale. Ungdommen deelte sig derefter i to Partier, hvoraf det ene
 vilde som sluttet Corps gaae imod Fjenden, det andet skulde derimod
 ifølge Grundtvigs Forslag, naar et almindeligt Opbud skete, drage
 omkring i Sylland, „helst som Præster, tale Guds og Kongens Ord,“
 og siden følge Hæren, eller, for saavidt de ikke følte Kald til at tale
 til Folket, fordeles i Bondehæren som Underbefalingsmænd og der
 virke ved deres Exempel. Poul Møller betænkte sig ikke paa at
 være med, og slog sig, henreben af Grundtvig, til det sidste Parti.

**) Han laa Vinteren 1813—14 som Gratist paa Regentsen; senere
 var han der en Tid som fast Alumnus (fixus).

mit Fodspor og reise Kroppen om Morgenens, og høre Bægteren tude 12 og imellem 1, inden Du lægger Dig om Aftenen. — — Hvor jeg er, veed Du; men hvad Datoen er, veed ikke engang jeg."

(Noget efter Paaske 1814.) „Monsieur Hans! Thi Du fortjener ingen bedre Tiltale, da Du har baaret Dig saa lum-pent ad. Laa Du nu ikke derhjemme og dovnede i den lange Ferie og kunde ikke skrive mig et Brev til. — — Ja det var da Satan ikke uskyldigt det Brev, som jeg sendte til Kjøbeløv i Stedet for til Dig*). Fader skrev dog næsten slet intet derom. Han sagde blot, han havde mærket noget Saadant før, og jeg maatte vogte mig for, at slikt Sværmeri ei afdrog mig fra mine Studeringer; men forresten skulde jeg ei bryde mig om den Feiltagelse. — Talte han noget om det derhjemme? — Jeg vil sige Dig to Ting, som man pleier at sætte fidsi i Brevet, da jeg er bange jeg glemmer det: 1) Du maa altid strax svare næste Postdag paa ethvert af mine Breve. 2) Jeg boer nu i Klædeboderne No. 7, tredie Sal, og endelig for det 3die, at Du kan sige til Winther, at han endelig maa svare mig. — — Jeg var oppe med Philosophien og fik laud. p. c.**) — Saae

*) P. Møllers Distraction havde spillet ham et Puds, idet han havde givet et Brev til Broderen, hvori han som sædvanligt omtalte sit Hjertesanliggende, Udskrift til sin Fader i Kjøbeløv.

**) I Sommerhalvaaret 1813 blev paa Grund af Treschows Bortgang til Norge ingen Forelæsninger holdte i dette Fag, og de, som i bemeldte Semester havde forberedet sig til den saakaldte philosophiske Examen, bivaaneede i den paafølgende Winter den nye Docent Sib-berns Forelæsninger og bleve først examinerede i April 1814.

Du *** stod til Confirmation? Jeg drømte, jeg saa hende i sort Kjole, derfor maa hun nok have haft en saadan paa, naagtet det var rimeligere, at hun svøbte sig i hvidt Gewandt." —

Ligesom hans ungdommelige Kjærlighed hiit og her i disse Breve fremkalder vilde poetiske Smaablomster, saaledes udgjød den sig ogsaa i yndige Digte, som desværre ere gaaede tabt, formodentlig tilintetgjorte af ham selv. Virkeligen havde hans Tilbøielighed fundet en Gjenstand, hvis Skjønhed — Flere end Poul Møller følte den — vel maatte kunne begejstre ham og lære hans Phantasie, hvad han siden saa vel forstod, at male deilige Qvindebilleder. Men Kjærligheden var dog kun een Side af det herlige, rige Liv, hvis Morgenstraaler skinnede ind i hans aabne Gemyt; den var ham en Trang, en Næring, men Litteraturen og den levende Menneskeverden ved Universitetet laa ikke mindre tiltrækkende for ham: han kastede sig med Lyst ind i denne Mangfoldighed, og alle Kræfterne i hans Aand voxede og udviklede sig med Magt. De academiske Aar ere saa, og deres ydre Historie er snart fortalt; men de indslutte en Tid, som er rig paa Indhold. Vi kunne da ikke følge Poul Møllers Udvikling Skridt for Skridt, ligesaa lidet som vi kunne see hans Charakter fremtræde i en Række af Handlinger. Derimod ville vi søge at fastholde det Billede af hans mere modnede Personlighed, som hans Venner have bevaret fra hans Ungdomstid.

Hvo som dengang mødte Poul Møller, behøvede ikke lang Omgang for at mærke, at denne anseelige, lyse og fro Skif-

kelse gjemte en Aand, der lignede den, og at det var en klar og kraftig Genius, som her gif igjennem Livet. Han besad i sit Indre det skuende Blik, som hører til en ægte Digternatur, forbundet med en fin Tact for det Rette og Skjønne; men hiint aandelige Blik var hos ham saa reent og skarpt, og Forstanden var saa medskuende ved Siden af den klareste Phantasie, at en saadan Forbindelse af disse Evner — der var et af de eiendommeligste og stærkest fremtrædende Træk i hans Væsen — kun pleier at findes hos de Faa, der nævnes som ganske sjeldne og overordentlige Digtere. Derfor optog han med en forunderlig Klarhed og Sandhed Livets Phænomenener i sit Indre — uden Forsæt, ved den blotte Leven —, og intet Tillært, ingen Indflydelse af modtagne Former kunde forvanske Tingenes eget, umiddelbare Indtryk igjennem hans Anskuelse. Alt var hos ham fra første Haand, friskt og nysødt, af Naturrens dybe Væld og i Sandhedens storartede Simpelt.hed.

Hans hele ydre Fremtræden bar ogsaa ganske Præget af denne hans aandelige Charakter. Han gav sig selv med den største Sandhed og Rigefremhed; enhver Stræben efter at give Andet og Mere, end man virkelig er eller har, var ham i høieste Grad imod, og han hadede derfor Alt, hvad der viste sig for ham som Affectation, deriblandt navnlig den uægte Sentimentalitet, som da og var allermæst fremmed for hans Personlighed; thi, som det saa ofte forekommer hos os Nordboer, hans Grundtilstand var en sund, gemhytlig, humoristisk Ro, men som den maa tænkes hos en kraftig og bevægelig Natur, der ikke anstreges ved at gribes af en levende Tanke eller Affect og udtale den med Djervhed.

Saaledes var da ogsaa den klare, fuldtoneende Sandhed og Simpelhed i hans Sprog og hele Fremstilling et fuldkomment Udtryk af hans Eiendommelighed. Han havde meget imod det Slags Forfattere, som Jean Paul i sin *Æsthetik* kalder Stylistikere, og som paa en udvortes, ofte forfængelig Maade sammenstykke deres Sprog; og vistnok havde Naturen paa det Tydeligste bestemt ham selv til at virke ved Ordets Kunst. Med en særegen, saa at sige, Naturkraft brød det danske Sprog ud af hans Bæsen, med hele dets folkelige Fynd og ægte indenlandske Rigdom, men luttret, ædelt, et villigt Klædebon for klare og skjønnne Tanker. Udtrykket rundede sig let for ham til klassisk Fuldendthed. I de danske Sprogminde fra Fortiden, især Rjæmpeviserne, som han ofte og med stor Forkjærlighed læste, søgte han at komme til den gamle nationale Bund i vor Tale og Poesie. Han mødte her et Udtryk af sit eget Bæsen, som var inderlig beslægtet med det Folkelige. — Stylistikeren vil ikke i Poul Møllers, især prosaiske, Stil finde synderligt af piquante Enkeltheder, som han kan vælge sig til Efterligning; men i dens Heelhed er der noget, der kan gjøre Sjælen større og skjønnere.

Poul Møller fandt da i sit Indre kun lidet af Hindringer, som kunde forstyrre Aanden i dens raske Bevægelse, og overlod sig derfor med den lyksaligste Frihedsfølelse til sine poetiske Indskydelser. Dygtigt og sikkert greb han Tanken og skikkede den fra sig i naturlige og djerpe Udtryk; thi saadanne tiltalte ham særdeles, og han var ikke scrupuløs i deres Valg. Men, kom den poetiske Stemning over ham, saa lod han den herske, om det saa var midt i det daglige prosaiske Liv, midt i

en Samtale, hvor man maaskee fort i Forveien med al Aritif og Forstandighed havde behandlet et eller andet Spørgsmaal. For den lyriske Digter — og dette var Poul Møller stedse, i hvad han ellers var — har Naturen sat den Opgave, at udtømme sit Livs Indhold igjennem de forskjellige Stemninger, som hver for sig see Tingene fra sin Side og i sin Colorit. I det Digteren udtaler sig i en vis Stemning med hele sin Kraft, synes han at give sig heel og holden og udtrykke hele sin Livsansføelse; men han er en veksende Proteus, hvis Ord kunne modsig hverandre ligesom hans Stemninger; han udtrykker saaledes just Livets egne Modsigelser i sin Digterfærd, og dennes Sandhed ligger, ligesom Livets, i dens Totalitet. Paa hvert enkelt Punkt geraader han lettelig i Uenighed med den prøvende Forstand og synes eensidig eller overspændt. Saaledes gif det ogsaa Poul Møller, som just ved sin klare og skarpe Forstand tidt gaae videre end mange af sine Venner, eller be-sejrede dem ved sin Disputeresfærdighed; han forbausede ofte sine Venner, naar Boeten med Get fik Overhaand hos ham; thi da kunde han fremføre store Overdrivelser og eensidige Paa-stande, og stundom, i ungdommelig Lidenfkaab, saaledes blande Poesie og Virkelighed, at han selv paa en Maade kom til at staae som en poetisk Figur, halvt i Virkelighedens, halvt i Indbildningens Verden. Ogsaa i andre Henseender var han ikke for at lade sig binde af mange Hensyn; han bar sig ad, som det faldt ham ligesrem og naturligt, hvor Andre genere sig, saa han derved ofte kom i Modsigelse med Convenienssen og viste sig, som man kalder det, original. Han var fuld af Livslyst, sad i Vinduet paa Regentsen og sang, saa det lød

over hele Gaarden, og naar lystige Venner indbøde ham til et Tog i Fælledsskab, var han redelig med, især i de første Studenteraar. Overhovedet lod han sin Livsgenius saa temmelig raade, og laa sjelden i nogen Kamp med sine Eigner eller Forsætter. Hans Liv var som et let Mandedrag i et stærkt og sundt Legeme.

At den poetiske Drift ofte maatte drage ham til Skrivebordet, er let at forestille sig. Man kunde i hans Skuffe eller paa hans Bord finde hele Bunker af Papirer, indeholdende Digte af forskjellig Art og Omfang, deels fuldendte, deels begyndte, f. Ex. hele Acter af Tragoedier; men disse sine Frembringelser behandlede han med megen Eieghydighed, fastede dem bort eller tilintetgjorde dem, saa der er saa godt som intet tilbage fra hans tidligere Tid. I Dagen for 1815, Nr. 218, lod han under sit Navn trykke et Digt til N. S. (Nicolai Sotof), hvis to Slutningsvers her meddeles til en Prøve*):

Saa græd i Fred da først ved dine Døde!
 Du veed, jeg græder med Dig, som en Ven.
 Og viid, at Skjaldens Hjerte først maa bløde,
 Naar Sorg skal straale reen fra ham igjen.
 Snart aabner Gud ham Glædens Morgenrøde,
 Snart faster ham i Sorgens Huler hen.
 Hver Stræng maa Himlen i hans Hjerte stemme,
 Før han kan sine dybe Toner nemme.
 Men, naar Du nu har plantet en Kjærminde
 Derude paa den elskte Tvillinggrav:
 Da gjem de Flor, som nu din Luth omvinde!
 Thi Dig ei Himlen Sorgens Stemme gav.

*) Digtet var ikke optaget i 1ste Udgave, men er heelt at læse i denne (1 D. S. 3).

Da vil Du snart de rette Toner finde
 Og slutte Dig til vore Skjaldes Laug.
 Thi, som fra Fingals sorgensuste Halle,
 Fra Frederiks De skal hundred Harper gjalde.

Et Raillerie over den sidste Linie gjorde Forfatteren siden saa fjed af dette Digt, at han ei gad tænke derpaa. En Ven, som han mødte, just da denne kom ind af Østerport fra en Spadseretour paa Strandveien, sagde nemlig, at han var gaaet tilbage, fordi Ingen kunde nære sig for den usidelige Støi af hundrede Harper, som gjaldede derude. — Nogle tydske Linier (det Gnefte, man har af ham paa dette Sprog) skrev han omtrent ved samme Tid i sin Ven J. L. Heibergs Exemplar af Goethes Digte, efter Elegien Alexis und Dora:

Wehe dem Jüngling, der leicht vom lieblichen Blick wird
 getroffen,
 Wäre es wahr, was du dort, allzu Kluger, gesagt!
 Zehnmal könnt' er ja denn, der vor Sehnsucht Schmach=
 tende, sterben,
 Ehe der niedliche Mund thäte zum Küssen sich auf.

De sigte til følgende af ham selv understregede Sted i Elegien:

Ja, ein Mädchen ist sie, und die sich geschwinde dem Einen
 Giebt, sie kehret sich auch schnell zu dem Andern herum.

Poul Møller arbeidede med Selvkritik og maatte bruge Glid for at afvinde Modersmaalet, der jo ikke er meget særligt mod Digtekunsten, sine gediegne og velklingende Vers. Det var da ogsaa den mindste Tid han tog hertil. En Stemning drev ham kraftigen til at digte; men før den forsvandt,

maatte Arbeidet være færdigt. Med Flid at op søge forladte Stemninger, var i Almindelighed ikke hans Maade; og Diebliffets Liv kaldte ham til sig med større Overtalelseskraft, end et ufuldendt Manuscript. At meddele sig umiddelbart til levende Mennesker, var ham mere om at gjøre, end at tale til dem ved Hjælp af Papiret. Han optog bestandig en Mængde Lecture i sig, i Særdeleshed af æsthetisk Indhold, og fulgte opmærksomt med de nye Frembringelser og Bevægelser i Litteraturen, saavidt hans Interesse naaede. Men naar det Stof, der saaledes sammendynge des hos ham ved Læsning og ikke mindre ved egen Opfattelse af Livet, æggede ham til at forarbeide det, var Samtale for Poul Møller den fjæreste Form dertil, ligesom Omgang overhovedet var ham en uundværlig Fornødenhed. Af Naturen velvillig, meddelende og tillige lidt magelig, holdt han meget af den behagelige Hvile i en aandrig Samtale eller Discussion, hvor man nyder sin Productivitet og lader Productet falde, naar Arbeidet skulde begynde. Fra Studerende have staaet i saa mange Forbindelser og saaledes udviklet sig ved Conversation, som han, idet de umiddelbare Indtryk, han medbragte, kom til en bestemt Bevidsthed og Skikkelse ved de Domme, han udtalte, og under den Debat, han gennemgik med Andre. Opvakte unge Mænd følte sig behageligen inciterede ved de geniale Udstrømninger af hans Aand, der ofte sloge ind i deres Bevidsthed som lysende Gnister, medens hans Person betragtedes af dem med Velbehag og Kjærlighed. Saaledes var det ham let at stifte og vedligeholde Forbindelse med de Dydigste.

Hvor behageligt et Indtryk hans ydre Skikkelse og Væsen

gjorde paa Alle, er hans Benner vel bekjendt, men det maa i høi Grad beklages, at intet Portrait opbevarer en Grindring derom. Han var til Maade velvoren, kraftig og musculeus bygget, dog med fiintformede Hænder og Fødder, dengang endnu ungdommelig slank (senere bleve hans Legemsformer runde og fyldige). Hans Ansigt med den lille, noget brat frummede Næse, de skjønne, blaae, levende Øine og den fulde, hvælvede Pande, omgivet af bløde, lyse Haar, den fiintdannede Mund: alt dette udgjorde et smukt og ædelt Hele*). Over hans hele Bæsen hvilede et vist Udtryk af behersket Kraft, gemtlig Besindighed, der kunde faae noget eget Biquant, naar det sommetider kom i Modsigelse med en Ungdomsforvovenhed, en ugeneret Maneer, eller med Kraftudtrykkene i en overdreven Paastand.

At danne sig et Billede af deres Charakteer, med hvem han omgikkes, var ham en naturlig Nødvendighed, og det kunde endog hænde sig, at han paa Poesiens Begne gif i Rette med en Ben, naar han forekom ham at gjøre Noget, som ikke stemte med hans Personlighed. Der hører til at gribe Charakteertræk af Livet en Raskhed og Resolveerthed, hvormed de udhæves saa skarpt, som de sjeldent foresindes hos den, af hvis Liv de ere hentede. De faae derved den generelle Betydning, som er egen for Poesiens Skikkelser, men kunne ikke anvendes i Domme over de virkelige Personer uden Genfærdighed og Over-

*) Hans Ansigt havde, i det Mindste i en senere Tid, nogen Lighed med et Portrait af Jean Paul, tegnet af C. Vogel 1822. Sin Fader lignede han vel noget, men man kan dog ikke af dennes Portraiter slutte sig til hans Ansigtsdannelse.

drivelse. I denne Henseende løb Poesie og Virkelighed ofte i Gæt for Poul Møller, og han overlod sig i Domme om Personer og Skildring af deres Egenheder ofte til sin productive Stemning og de energiske Udtryk, den indgav ham. Det var kun enkelte af hans Venner, der undgik denne hans Rundtalenhed; medens han bevarede Totalindtrykket af en Vens Personlighed med aldeles uforstyrret Velvillie, kunde han i Meddelelse til Andre omtale hans Svagheder uskaansomt nok, og naar Talen var om litteraire Frembringelser, paalagde han sig allermindst Maadehold. Dette stemte isørigt ganske med hans ærlige og aabne Sind; thi da han betragtede sine Venner som et Stykke af sig selv, ansaae han det for Rævhed, at ville skjule deres Feil.

At opregne hans Umgangsvenner vilde omtrent være det Samme, som at anføre Navnene paa de fleste dengang bekjendte fortrinlige Studerende af mere alsidig Retning. Blandt dem, med hvilke han dengang havde megen Berøring, maae nævnes: foruden Halvbroderen Christian Winther, Nicolai Sotoft, som var hans Skolekammerat, Bernhard Severin Ingemann, Johan Ludvig Heiberg, Carsten Hauch, C. Pingel, Niels Bygom Krarup, Johan Christian Lütken, Peder Hjort, Rudelbach, Brødrene Vilhelm Rudolph og Gustav Dichman, G. H. Waage, N. Fogtmann, Tørgen Tørgensen. Nicolai Christian Møhl, der senere blev hans inderligste Ven, var noget yngre, men allerede som Skolediscipel Medoptagen og paa en Maade Bært i en Kreds af dygtige Studerende, som samledes i hans Forældres Huus, og hvoriblandt ogsaa Poul Møller var.

Det converserende Studenterliv, Poul Møller førte, stemte

isvrigt vel overeens med den Tids Retning og blev vel ogsaa tildeels bestemt ved den. De Aar, som her omtales, faldt nemlig ind i en Periode, da det academiske Liv i Kjøbenhavn udmærkede sig ved en sjelden aandelig Bevægelse. Det var den Tid, da den yngre Slægt med Fyrighed tilegnede sig den romantiske Digtkunst, og flere Gemytter aabnede sig for Philosophiens Indvirkning. Der hvilede over det academiske Liv ligesom en Begeistringens Atmosfære, i hvilken Mange følte sig indbyrdes beslægtede ved de fælleds universelle Interesser og knyttedes venstkabeligen til hinanden ved Trangen til Meddelelse — skjøndt vistnok ofte til Afbræk for Brødstudiernes stadige Fortsættelse. Umgangen mellem Studenterne faldt meest paa deres Kamre, i mindre Kredse, som dannede sig, da man ikke havde et fælleds Samlingssted, som Studenterforeningen siden afgav. Poul Møller, som var grebet af Tidens Bevægelse, påsede nu ganske i et saadant Liv. Han vandrede fra Person til Person, fra Kreds til Kreds, under bestandig Meddelelse og Modtagen, i flere Henseender som en virksom Leder for Tidens aandelige Indhold.

Naar han da under saadan Meddelelse ret kom i sit Es, pleiede han kun lidet at agte paa Tiden, saa han kunde blive halve Dage hos sine Venner under Samtale og Tobaksrøgen; og det gik ham ikke sjældent saaledes, at det omfider blev for sild til at han kunde komme ind i sit Logis, saa han maatte blive Natten over, hvor han var. Overhovedet fandt han sig dengang, naar han ikke just læste eller skrev, langt bedre hjemme i sine Venners Boliger end i sin egen, hvori han hverken dengang eller senere havde Sands for at indrette sig komfortabelt.

Han tog det practiske Livs Fordringer i det Hele som noget Fremmed, der ikke egentlig vedkom ham, og beegnede dem med en distrait Halvopmærksomhed.

Han havde i de første Studenteraar gjort adskillige Bekjendtskaber med lystige Folk, med hvilke han stundom levede et andet Liv end det ovenfor beskrevne, et Liv ved Punsch og Sang, fuldt af Løier og overgivne Indfald. Førte den muntre Bei da engang, som det kan hændes, til Situationer, hvor det gjøres fornødent at løste Stokken iblandt vrede Mænd, saa var Poul Møller uforsagt og en paalidelig Støtte for sine Venner. Ved deslige Leiligheder havde hans Dunsbroderskaber udvidet sig til et Omfang, der siden jævnlig generede ham, da han ikke altid skjelnede nok imellem Personer. — Men ogsaa med sine alvorligere Venner gjorde han ikke ugjerne Spadsjertoure, der førte til et Hvilestade ved det ryggede Glas, og helst hos en jovial Vært, der ikke saae paa Fornemhed hos sine Gjæster.

Uagtet alle disse Udspredelser fik Poul Møller dog ogsaa det fra Haanden, som var ham Arbeide og Beslutningsværk. Foruden at han, som anført, læste til den theologiske Embedsexamen, havde han ogsaa Informationer, hvilket vel kunde behøves, da hans Fader, som iøvrigt med Glæde gav, hvad han formaadede, paa eengang havde flere Sønner ved Universitetet, og Poul Møller desuden ikke var nogen god Deconom. Det var ham ikke vanskeligt at faae Elever, da han snart kom i Anseelse for sine gode Kundskaber. I M. Nielsens Borgerdydsskole underviste han den 2den Klasse i Religion og læste i Borgerdydsskolen paa Christianshavn Latin med den øverste Klasse. Ogsaa

optraadte han som Respondens for F. C. Petersen og R. G. F. Thune, ved deres Disputatser, og for hans egen Fader, da denne 1815 erhvervede den theologiske Doctorgrad*).

I Januar 1816 tog Poul Møller Embedsexamen med bedste Charakter. Men før dette skete, havde der truffet ham et Slag af Skjebnen, som greb dybt ind i hans Liv. Hans Kjærligheds lykkelige Drøm endtes ved Afbrydelsen af det Forhold, der havde været hans Salighed. Man tør antage, at der ikke fandt nogen virkelig og sand Tilbøielighed Sted fra hans Forlovedes Side; og det kan vel være, at unge Qvinder med fin Følelse dengang nok kunde finde noget Stødende og Afkrækkende i hans Væsen. Han var i Almindelighed skyn og forlegen i Selskab med Damer. Hans stundom for lidet omhyggelige Paafældning, hans Mangel paa Smaaopmærksomheder, en og anden ugeneret Bane maatte støde dem; men mere end alt dette en vis massiv Forstandighed, hvormed han aandelig traadte dem imøde, og taledes med dem omtrent ligesom med Studenter. Han var desuden ikke den, der gav sig af med at røbe sine Følelser eller sin personlige Hengivenhed for Noget i varme og inderlige Udtryk, det skulde da være ved en sjelden Leilighed og gjerne med en spøgende Overdrivelse. Aarsagen dertil var upaatvivlelig „en vis Blufærdighed ved at blotte det indre Menneske“ (for at bruge et Udtryk af ham selv). Paa egne Begne at skrive et Elskerbrev med megen Lyrik, for ikke at sige i den sværmeriske Stil, vilde nok have væ-

*) Senere responderede han ogsaa for sin Broder Hans Ulrik Møller (1825); men selv har han ikke erhvervet nogen academisk Grad.

ret ham en Umulighed. Derfor kunde han ogsaa let blive misforstaaet just i saadanne personlige Forhold, hvor man var berettiget til at vente særdeles Varme og Inderlighed hos ham. Saaledes skal Rahbek i en langt senere Tid have følt sig frænklet ved Poul Møllers Kulde, da denne i Maret 1829 under et Besøg fra Norge kom til Bakkehuset og ikke med et Ord omtalte Fru Rahbeks Død, skjøndt hun havde elsket ham som en Moder. Han var ganske vist indre bevæget, men talte dog kun om ligegyldige Ting, og gjorde det sikkert for at skaane den bløde og ved det lidte Tab stærkt angrebne Rahbek. — Han viste sig iøvrigt mod alle sine Venner temmelig eens i den samme Henseende og indlod sig aldrig paa saadanne sentimentale Fortroligheder, som for Mange ere en ægte eller nægte Nydelse.

Det varede længe før Poul Møller kunde løsrive sig fra Tanken om Muligheden af, at hans tabte Lykke kunde gjenvindes; han gif, som han kaldte det, paa Gaab, og det stundom i temmelig bogstavelig Forstand; thi naar Længselen blev ham for mægtig, greb han sin Stok og vandrede mekanisk ud i Landet til den By, hvor Gjenstanden for hans Ønsker opholdt sig; og naar han kom til Porten, standsede han og vendte mismodig og trøstesløs tilbage*). Medens denne smertefulde Drøm stod paa — thi i lang Tid var han ligesom tiluft og hængsunken i en Døs ved Alt, hvad han foretog sig — skete der en Forandring i hans Indre, og han blev fortrolig

*) Sonetten Til Laura er fra denne Tid (skrevet i Sommeren eller den første Halvdeel af 1816).

med Stemninger, hvis Skygger hvile over nogle af hans paafølgende Digte og længe bleve staaende i Baggrunden af hans Liv.

I Efteraaret 1816 see vi ham optræde som Forfatter med en dansk metrisk Oversættelse af et Stykke af Odysseens 9de Bog: „Eventyret i Cyklopens Hule,“ hvilket udkom i September som Indbydelsesskrift til Examen i Nielsens Borgerdydsskole (optagen i Efterl. Skrift. 1 D.). Ligesom Modersmaalets R jæmpeviser, saaledes havde de homeriske gammelgræske Folkedigte gjort et stærkt Indtryk paa ham fra den første Tid, da han lærte at kjende dem. I hans Indre bleve disse Sange paaany levende i hele deres friske Kraft, og stræbte at trænge sig frem i danske Toner. Det nærværende Forsøg viste tilfulde hans nære Slægtskab med den homeriske Aand, men var ikke uden Ufuldkommenheder i det Enkelte, og Hexametret kunde han endnu ikke aldeles raade over. Han lærte det siden bedre.

I Vinteren 1816—17 opholdt han sig tilligemed Christian Winther hos sine Forældre i Rjøbeløv og maatte her finde sig i et mere regelmæssigt Liv samt flittigt skrive Prædikener, som han holdt i Rjøbeløv Kirke. Ogsaa læste han noget Italiensk, oversatte Stykker af Homer til Dvælsse*) og skrev „Eivind Skaldaspiller“ (trykt i Efterl. Skrift. 3die Udg. 2det Bind), hvilken nordiske Fortælling, med alle sine Skjønheder, især i de indlagte Vers, og med sine Fortrin fra Sprogets Side, dog i det Hele røber, at den unge Digter endnu ikke

*) En ikke fuldendt Oversættelse af Batrachomyomachien (trykt i Efterl. Skrift. 3die Udg. 1ste Bind), der fandtes blandt hans efterladte Papirer, hidrører nok fra denne Tid.

formaaede at danne sig en original Form for et saadant Arbejde. Fra den Tid er ogsaa det mindre Digt „Torbisten og Fluen“, hvortil han tog Motivet af en gammel Folkevise *). — Imidlertid manglede det ikke paa Farter i Omegnen og Besøg hos Bønderne, med hvilke han for en stor Deel var Duns, og som holdt hjerteligt af Poul Martin, som de kaldte ham. — Følgende Breve skrev han fra Rjøbeløv:

„Kjære Ingemann! Du forundrer Dig vist over, at jeg ikke i saa mange Dage har været at drikke Theevand hos Dig og ryge Tobak af Poul Donses**) Pibe. I det mindste burde Du forundre Dig derover, og har Du ikke forundret Dig derover, da maa Du dog i det mindste lade, som Du forundrer Dig derover, naar Du, som jeg haaber, skriver mig til med det Første. — Min Plan at rejse til Norge blev nemlig forandret, da jeg kom her hjem til min Fader, hvor jeg finder mig saa vel, at jeg bliver her i Winter, og naar jeg hører den første Brøene, da vender jeg min Raas igjennem Rjøbenhavn til Norge. — Der er foregaaet den vigtige Forandring med mig her, at jeg virkelig er kommet til at troe

*) I Nyernps „Danske Viser fra 16—18 Aarhundrede“ 2 D. S. 104, i Arwidsons „Svenska Fornsånger,“ Stockh. 1842, 3 D. S. 272 og i Wiischings og v. d. Hagens „Sammlung deutscher Volkslieder,“ Berl. 1807, S. 156, findes gamle Viser om dette Emne, meer eller mindre afvigende indbyrdes. En lignende havde Poul Møller hørt synge af en Landmand, medens han gik i Skole i Nykjøbing. (Se en Artikel af N. Sætoft i Berlingske Tidende, 1843, Nr. 2. Sefr. ibid. Nr. 5.)

**) Poul Dons var Fuldmægtig ved Enkekassen, Ingemann inderlig hengiven, begejstret for Christendom og Poesie. Grundtvig har tilægnnet ham sine „Optrin af Mørners og Afers Kamp, 1811.“

paa Christus, hvorover jeg føler megen Glæde. — Min gamle
frie Idee mægter ikke mere at knuge mig ned, da den har op-
løst sig i aldeles reen Elegie. Jeg kommer overhovedet mere
og mere til den Erkjendelse, at Sorg og Glæde ere fast Gæt
og forskaffe fast samme Nydelse paa denne grønne Jord, naar
de sees fra den rette Side. Hvad der kan gribe Gemhyttet, er
Nydelse; den stærke Følelse er behagelig, af hvad Art den er,
og Taarer ere Symbolet paa Genhed af hvad Verden kalder
Sorg og Glæde. Gud frie mig fra den virkelige prosaiske Sorg,
som jeg kan tænke mig ** maa have, naar han har tabt en
Femrigsdalersseddel; og han vil ogsaa misfandelig bevare mig
fra at tabe mig saaledes i sandfelige Glæder, at jeg ikke altid
skulde svæve bestuende over mig selv og af hver min Situation
i Livet plukke Roser, de være saa røde eller hvide. Men jeg
maa kjøre om i en anden Gade, da jeg mærker, jeg begynder
at forfalde til Reflexion, som nok vil kjede Dig. Forresten
skriver jeg ikke Sigt for at informere Dig, men for at udgyde
mig for Dig, alt eftersom Hjertets Trang byder mig det. —
Jeg befinder mig i en underlig Forsatning; thi medens jeg
paa de omliggende Herregaarde finder nogle ret interessante
Møer, især af tydsk Folkeskæb, som ere hidkomne for at dres-
sere de tykhovedede Trøfener, saa vaager jeg over mig selv
for ikke at hildes af det Nuværende, men beholde Diet fæstet
paa det brammende, prunkende, prangende, glimrende Fjerne.
Jeg føler nemlig en saadan reen, brændende Kjærlighed til en
Pige paa Langeland, som jeg aldrig har seet, at hun er min
Tanke om Morgenens og om Aftenen. (Jeg har nok talt til
Dig om hende før.) Gende vil jeg see, inden jeg besøger Dig

igjen, og, finder jeg ikke der, hvad jeg søgte, da god Nat
 reelle Kjærlighed! da er jeg Eders, I Grindringens ni Døttre!
 Eders ene og alene! — Midt i min Sværmen her omkring i
 Egnen og mit lystige Liv, som nu næsten har gjort mig lige-
 saa thy som Dig, har jeg dog ikke blot, som jeg pleiede, avlet
 Ideer; men ogsaa født et og andet til Verden, som jeg længes
 efter at meddele Dig. Du maa endelig lade mig vide, hvad
 Du aandelig har bedrevet, siden jeg saae Dig Ansigt til Ansigt.
 — Gils den gode Mand Dons og Din mig ubekjendte Kjæreste;
 thi jeg maa nu slutte, for i Ro ved en Pibe at tænke paa
 min guldhaarede aldrig seete Elskerinde og gjøre Planer til en
 Reise, som skal vise mig, om ikke Troen er Overbeviisning om
 de Ting, man ikke seer. Glem ikke Din Dig inderlig elskende Ven

Poul Møller."

(Til N. B. Krarup.) — — „Jeg præfer, læser, over-
 sætter Homer (i bedre Hexameter end før), skriver Vers, gaaer
 paa Jagt, dandser, rider etc. etc., kort sagt, smager Livet i
 dets Mangfoldighed, baade det Høie og det Lave. Tilmed er
 jeg da engang imellem forliebt paa nogle faa Dage i et og
 andet af Egnens Qvindemenneskter; men forelsket dybt og inder-
 lig (i den store, brændende, glimrende Stil) — dog, det har
 et saa romantisk Sving med den Kjærlighed, at jeg knap tør
 skrive derom paa dette Conceptpapir (som Du maa tilgive mig
 at jeg skriver paa, da jeg formedelst min Faders Bortgang med
 en Nøgle ikke kan faae Fingre paa noget hvidere). Men hvad
 skal man sige? Herre Gud! naar Hjertet er godt og hvidt, kan
 det vel være det samme, om Papiret er lidt graat. — Gils

for Alting Alle, som om Søndagen sankes omkring Din fortræffelige, gesvindte, lyslokkede Fætter Christian*), ham selv inclusive, og siig dem alle: Jeg længes inderlig og hjertelig efter dem. Jeg tænker paa dem næsten hver Søndag i Særdeleshed og hver Søgnedag i Almindelighed. Jeg beder dem af Hjertet at hænge sammen til Foraaret, da jeg, inden jeg reiser til Norge, vil samlede noget med dem, og det vilde gjøre mig ufigelig ondt, om saa rar en Vennekreds skulde være splittet ad som Avner for Vinden. Hold paa dem, jydsk**) Bygom! thi af Din Haand vil jeg kræve dem, naar jeg stedes for Dine Dine. Naar jeg tømmer et Glas Vin paa en eller anden af vore lollandiske Herregaarde, da bæres det mig for, som om jeg seer Eders elskede Hoveder, og jeg stikker ud til Bunds og jeg hvidsker til Lusten, at det var Eders Skaal, naar Verden omkring mig troer, at jeg i Strømmen af den tømmer Glasjet paa en tykhovedet Frødens Sundhed. — Kommer jeg nogenfinde til at sidde inden Bægge med Eder, da har jeg meget, som jeg gad læst for Eder, for at I kunne *κοιτιῶς* gien- nemhegle mig derfor. Farvel, I elskelige unge Mænd, glem ikke Eders fraværende Ven og Medborger."

Af den paatænkte Reise til Norge, hvor Poul Møller havde Slægtninge at besøge, blev der Intet, derimod overtog han i Foraaret 1817 en Post som Huuslærer hos Grev Moltke paa Espegaard ved Korsør. Han underviste dennes to Sønner og dimitterede dem til Universitetet i Kjøbenhavn

*) N. C. Møhl; s. S. 22.

**) P. Møller satte for sin egen Person en Vre i, at han var født Jyde.

det følgende Aar*). Hvad der er at sige om Poul Møllers Liv under dette hans Ophold paa en Herregaard, hvor han havde, hvad man kalder gode Dage, indskrænker sig næsten ene til det, de følgende Breve indeholde. Man seer deraf, at han efter at have mistet det Tilhold, han havde i en alvorlig Tilbøielighed, drev et halvt ironisk Spil med Kjærligheden, som mere beskæftigede hans Sind end hans Hjerte. Fra Espegaard udskiftede han de første af sine Digte, som han ansaae for modnere Arbejder, foranlediget dertil af J. M. Thiele, som ønskede Bidrag fra hans Haand til en Samling af Digte, der udkom under Titel af „Rosenblade“, 1818. De i Sandhed skjønne og duftende Blade, Poul Møller gav ham (halvt skjult under Forfattermærket Poul Martin, hans Fornavne), vare Sonetten Til Laura, Torbisten og Fluen, Jægersangen „Gjennem Moser og raslende Siv vi gaae,“ den Genbenede, og det af Eivind Skaldaspiller udtagne Digt Temtelands Befolkning.

Det følgende Aar gav han (under sit fulde Navn) C. Hauch til dennes „Tids, Nytaarsgave for 1819,“ de to skjønne Digte: St. Laurentius og Den gamle Elsker.

Alt, hvad heraf ikke før er blevet omtalt, er rimeligviis skrevet under Opholdet paa Espegaard, og især det sidstnævnte Digt viser klarlig, at de dybere Følelser fra hans første Kjærligheds Tid endnu stode kraftigt bevægende i hans Inderside. Et forbigaaende Velbehag ved en Qvindes Undigheder kunde bringe ham til at skrive et oprømt Brev til en Ven, men ikke

*) Den ældste søde som Student, den yngste blev Amtmand i Holbæk.

til at istemme en erotisk Frydesang. Endnu var det kun hans gamle Minder, som kunde røre ham til Sang om Kjærlighed.

Brevene følge her. Det første, til Ingemann, er skrevet fra Horsens, hvorhen Poul Møller fulgte Grev Moltke i Sommeren 1817 paa en Reise, der gik over Thyen (han kalder dette i et senere Brev en Reise „gjennem alle danske Provindser“ *).

„Horsens“ (omtrent Juni 1817).

„Kjæreste Ingemann!

I dette Dieblif faaer jeg stor Lyst til at skrive Dig til, og da jeg ikke gjør Andet, end hvad jeg har Lyst til og hvad jeg er nødt til, saa finder jeg mig heller ikke beføiet til at gjøre Andet end skrive Dig til, og jeg mener det er smukt og godt gjort af mig, som han siger L., naar han holder Taler. Dersom jeg var i Kjøbenhavn, gik jeg ned til Dig, ja jeg tør sige: var jeg i Sjælland, gik jeg til Kjøbenhavn og søgte Dig der, saadan Higen har jeg efter at see Dig; thi naar jeg ret tænker over Dig, saa er Du, min Sjæl, en meget honnet Karl og en Person, som ikke er tabt bag af en Vogn — — Horsens er en kjøn lille By og har en Deel kjønne Piger, hvilket Slags Skabninger hverken Korsør eller Skjelskjør (der har een) eller Nyborg eller Odense eller Bøvnse har Overflod af. Men her vrimle de ligesom i Helsingør, ja noch besser. — — — — — Ja, Jorden er virkelig i det Hele taget en meget

*) Ved denne Leilighed besøgte han ogsaa sin Faders gamle Ven, Rector Ole Worm, der omtaler dette Besøg i et Brev til Faderen (af 13 Oct. 1817), trykt i Jens Møllers Nyt theol. Bibl. XIX S. 248; men det er en Hufommelsesfeil, at han sætter Tiden til „sidst i Sommeren.“

god Kugle, meget god. Det er nok den bedste i sit Slags. Hvorledes gaaer det med din Roman?*) Jeg venter mig meget godt af den. Det er længe siden jeg har seet noget Trykt, jeg kan lide; men en dunkel Anelse siger, at jeg vil her træffe noget, som vil mætte min Hunger og slukke min Tørst. Derfor maa Du, Gud hjælpe mig! skynde Dig at trykke den, om Du vil lyde mig ad. Jorden er som sagt, meget god. Hver kan være god for sig, det er nu rigtig nok; men den er sgu ogsaa god for mig. Himlen den er ogsaa meget god, ja udmærket god, ja hundrede tusinde Gange bedre end Jorden. Man skal staa med Hovedet i Himmelen og Benene paa Jorden. Nei, det er sandt, i Hovedet staaer jo Forstanden, og den duer jo ikke i disse Tider. Man maa altsaa vende Benene op imod Himmelen og Hovedet paa Jorden. Nei, det gaaer heller ikke an, thi da maatte man staae paa Hovedet, og da bliver man søsyg. Og man er da heller ikke saa lang i Væxten, at man kan naae fra en Landevei op til Høstjernen og Oriens Belte. Jeg er Din gode Ven

P. M. Møller."

(Til Fru Gyllembourg, F. L. Heibergs Moder. Dntrent Aug. 1817.)

„Kjære Frue!

Jeg har i Dag faaet en saadan lyst til at skrive Dem til, at jeg har trodset alle Hindringer og sat mig ved mit Skriverbord for at sœie mig selv i denne Post. Den første Steen, der laa mig i Veien, var, at jeg i dette Dieblis med Gaardens Indvaanere skulde have fjørt til Korsøer, men uagtet jeg var

*) Maa være Fortællingen: De Underjordiske, som udkom 1817.

rejsesfærdig, sadlede jeg dog om, da jeg gjør meget af at følge Diebliffets Indskydelser. Den anden Vanskelighed var Mangel paa Papir, men den henstiller jeg til Deres Godhed at tilintetgjøre, ved ikke at blive vred, fordi jeg lader dette graaladue Brev komme for Deres Dine. — Mon Ludvig ikke har i Sinde snart at skrive mig til? Nu synes jeg dog snart, at jeg har lidt Straf nok, fordi jeg saa længe lod ham vente paa Brev fra mig. Siden jeg nu har bødet derfor, og min Straf med Guds Hjælp er overstaaet, er jeg næsten glad ved denne Ubehagelighed, da den fritager mig for al Samvittighedsbebreidelse for min Forsømmelse og berøver ham Ret til at skjænde paa mig. — Er hans Disputats ikke snart færdig? Aldrig skulde jeg dog troe, han af Magelighed har ladet denne gode Leilighed*) slippe sig af Hænderne. Endogsaa endnu kunde han dog ved en dygtig Krafthttring faae dette Arbeide fuldbragt, dersom De, gode Frue, holdt ham lidt i Dreene. — Mit Ophold herude er mod Forrentning blevet forlænget til hele Sommeren, hvilket, uagtet min tiltagende Phlegma, har været mig en meget ubehagelig Omstændighed; thi jeg mangler her ei alene saadant Selskab som Deres; men er endogsaa reent udeluft fra Samkvem med interessante Mennesker. Endnu har jeg ikke truffet paa en Sjæl, som har villet erkjende Kunst for andet end uskadelig Morstak, der er ligesaa uskyldig, som Kortenspil og Billard. Ja tænkt engang! en nydelig Jødepige

*) Nemlig Leilighed til at disputere for Doctorgraden ved Reformationens Jubelfest, som indfaldt den 31 Decbr. — 2 Novbr. 1817. Høiberg disputerede den 11 October.

af usædvanlig Cultur, som jeg paa adskillige Spadseregange har talt meget med, og fundet stor Dpbyggelse ved hendes Tale, fortalte mig forleden, at naar hun læste en prosaisk Fortælling med Vers i, sprang hun altid over Versene. Naar endogsaa de mere fremragende Hoveder i de danske Pigeskolke ere saaledes organiserede, hvem skriver man da Vers for? — Siden vi tale om Boesi, længes jeg meget efter at høre, om Ludvig i Sommer har frembragt noget af den Sort. Jeg har kun skrevet nogle smaa ubetydelige Iyriske Sager. Hvad Grunden er dertil, veed jeg, sandt at sige, ikke. Nødig vil jeg troe, at den blot praktiske Tendent, som hersker i min Kreds, ogsaa har smittet mig. Det behøver jeg da heller ikke at befrygte; thi da vilde mine Finantser sikkert ei være saa aldeles derangerede ved min egen Brøde, som de paa nærværende Tid ere. Snarere vil jeg troe, at man midt i saa skjøn en Natur, som jeg lever i, ikke føler saa stærkt den Higen, som Savnet og Grindring vækker om Vinteren, naar man boer mellem de røde Huse. Desuden gaaer det mig ligesom et Soluhr, en af mine Elever bærer i Lommen. Fjæren er brusten og det giver derfor ingen Lyd fra sig. Saadan gaaer det ogsaa mig. Fjæren er tabt af mit Bæsen. Dermed mener jeg den søde Minne, die Liebe, den gyldne Afrodite, eller hvorledes man vil kalde det fjære Barn med de mange Navne, som ei endnu er døbt paa Danmarks Der. Jeg føler klart, at jeg ikke kan elske det Himmelske, naar jeg ei paa mine Veie kan træffe en Mæglerinde mellem mig og vor Herre, et Afgudsbillede med froسلede blonde Haar, blaae Dine og dandsende Fjed.

Maatte jeg nu snart høre, hvorledes De og Deres kjære
stemme Søn lever! Med inderlig Høiagtelse skriver jeg mig

Deres længselsfulde

P. Møller."

(Til J. M. Thiele. Dmtrent September 1817.)

— — „Du synes vel, jeg hovmestererer Dig en Smule;
men Du veed jo nok, jeg er Hovmester og maa blive i det
Kald, jeg er kaldet i. Forresten skal det være mig en plaisir,
om Du, naar jeg læser noget for Dig engang igjen, imod Sæd-
vane vil hovmesterere lidt; thi jeg lider Pædagogiken meget
godt og vil gjerne rette mig efter Tiden, som er forbandet
hovmesteragtig, da enhver Grønskolling jo hovmestererer Ohlen-
schlæger og veed paa sine Fingre, at han er gaaet tilbage i
Ludlams Hule og Kanariefluglen, samt at Ingemann er subjectiv
og ikke objectiv — *Lirum Larum*, Katten gjør Ug. — —
Folketsagn har jeg vidst mange af; men det ene fortrænger det
andet, dog skal jeg, naar jeg om en 3 à 4 Uger kommer til
Byen, mundtlig eller skriftlig meddele Dig nogle. Jeg gjenta-
ger imidlertid, hvad jeg før har sagt, at jeg synes der burde
gjøres noget Valg i disse Sagn, og ikke just Rub og Stub
sankes sammen af hvad enhver Maren Amme fortæller; thi
sligt giver Satiren en Ganke, ligesom enhver ædel Bestræbelse,
der ikke holder Middelveien. — Jeg gjør mig en Ære af, at
Du vil have noget af mig i Din Nytaarsgave, skjøndt jeg ikke
er meget for at lade noget see Lyset, inden jeg har naaet en
vis Modenhed, paa en Tid, da slet Poesie saaledes tylder ud
af alle Studenter, at Hædersnavnet Digter fast er et Ogenavn.
Fortællinger har jeg ei, som jeg vil lade trykke; men nogle

Iyriske Stykker skal Du faae, om Du vil have dem, naar jeg kommer til Byen. Jeg har ellers ikke skrevet noget synderligt i Sommer. Jeg glæder mig meest i den Vårstid, og erindrer og digter om Vinteren. Tilmed har jeg i Sommer dyrket Musiken. Forresten længes jeg efter at besøge Dig, da Du er en brav Person og tilmed fjøn af Ansigt, hvilket jeg lider meget godt. Bare Du havde en rigtig ordentlig Pibe, naar man besøger Dig.

Din Hjertens Ven

P. Møller."

(October 1817.)

„Smaa Thiele!

Jeg behøver vel ikke at sige meer til min Undskyldning, end at jeg i den senere Tid har været mægtigen forelsket, hvilket har gjort mig det umuligt at tænke paa at gennemrode Manuskripter eller reenskrive, saasom jeg i al den Tid, jeg har kunnet skrabe sammen, har ageret Planet. Da nu den Pige, som har givet mig bemeldte Skade, reiser her fra Egnen paa Mandag, saa har jeg ikke kunnet overtale mig selv til at forlade hendes Atmosphære i disse 3 Dage. Det var mig nu en smal Sag, at faae Lov til at blive hendes Jubeldrabant, da hun opholder sig i Skjelsfjor, og jeg har ladet mig hverve til at forsøge denne Byes Kirkemusik med min Violin. Man har nu med de syngende Jomfruer og Cavallerer maattet daglig gjøre Prøve, for at vænne Mundene og Strængene til at følges ad.*) Dette giver nu Anledning til endeel Collision.

*) Talen er her om Forberedelserne til Reformationssfesten 1817.

Hinc illæ lacrymæ! Jeg har forresten skrevet en Cantate*) til Opbyggelse for Skjelsfjornerne. Har Du ikke paa Niim skrevet noget om Morten Bisp? — For nu ikke at chicanere Din Taalmodighed, har jeg sendt Dig her to sentimentale Stykker, som have ligget et Mars Tid i min Lomme og frøllet sig**). Men det er blot som Underpant jeg skikker Dig dette, da jeg paa Onsdag^Q skal sende Dig 4 à 5 Stykker, som ere bedre og ikke saa grædesfærdige. Da maa Du vælge. Interpunctionen gider jeg ikke eftersee; den og Orthographien har Du fri Haand over. I stor Hast."

Ø min Sjæl og Salighed!

(Til J. L. Heiberg.)

„Skrevet med en Svanesjær
paa Espegaard ved Korsør."

„Men er det nu Maneer, min kjære Heiberg! at berøve mig saa aldeles Udsigten til at skrive Dig til, ved at holde Dit Opholdssted fordulgt, at jeg nær har været bragt til at vandre

*) Cantaterne til Reformationssfesten i Skjelsfjor ere trykte i Slagelse hos P. Magnus. Den Deel deraf, som tilhører Poul Møller begynder og ender med følgende Strophe:

Du, som i Flammen talede til Mose,
Plantede Bethlems himmelbaarne Rose,
Lov skee Dig, Løgnens og Mørkets Fader!
Syvstjernens Fader!

Den øvrige Text var arrangeret og tildeels forfattet af Præsten Biemann.

**) Han mener dermed Sonetten til Laura, og den Genbenede, men udtrykker sig nok unøjagtigt, da han i et senere, her ikke optaget Brev til Thiele blot omtaler Sonetten som „den frøllede Lap," og hans Venner kun have seet denne hos ham i Aaret 1816.

selv til Kjøbenhavn for at spørge om dit egentlige Gjemmested. Men man er da Gudskelov fliffig, og det hjælper altid forbandet i denne syndige Verden; thi derved sættes man i Stand til at finde ud af alskens Billedrede og Filtierier, og at rede Marelokkerne ud af Fru Fortunas Perucca. Forelsket er jeg da i Bund og Grund. Jeg var kommet ud i Skjelskjør Skov for at skyde til Fuglen to Dage i Rad og dandse hver Aften i det Grønne. Der traf jeg da mange tobenede Dyr, e. g. en Stork, som tabte en Fjær, hvilken jeg tog op, for dermed at skrive Dig til; hvilket jeg da ogsaa i dette Dieblif gjør. Men foruden denne Mand i Moser med de røde Hosser mødte jeg ogsaa et Bæsen, som existerede under qvindelig Form, og hvad skeer — jeg pegede til Fuglen med min Riffel; jeg skød feil af Fuglen; men hun skød sgu ikke feil af mig. Jeg skal sige Dig, det var disse Dine, disse hersens Dine — Du forstaar mig nok. Det var i en sort Silkefjortel hun gif. Saa naadig var vor Herre mig dog midt i denne Havnød; thi jeg kunde nu gandske godt finde hende, naar jeg lystede, blandt de hvide Damer og de grønne Buske. Jeg dandsede med hende næsten hver Dands, og derfor vil nu Folk duellere med mig og skyde mig durch und durch. Sy skamme maa De Dem, min Herre! Vil Du hende forresten noget, da kan Du træffe hende i Korsøer paa høire Haand, naar Du er kommet noget op ad den første Gade. Men nu, mens vi taler om hende, faaer jeg Lyst at ride til Korsøer for at spørge, hvordan hun befinder sig efter Ballet. A Dieu saalænge.

Din hengivne Ven
Møller.

P. S. Du er saa god, inden denne Maanedes Udgang at sende mig Din Disputats.— Espegaard à Korsør. — Jeg har gennemreist alle danske Provindser med Greven. Saa fortelligt skriver jeg Dig til for en Bisheds Skyld, da jeg ei er sikker paa, om jeg faaer en Godtgjørelse for mit Brev eller ei."

*) „Da dette Brev er saa gammelt, kjære Heiberg! (ja Gud veed, hvor gammelt det er, da der ikke er nogen Dato paa) ja saa gammelt, at den Forelskelse, der bragte mig til at skrive det, er gaaet samme Veie som den Sneie, der faldt i Fjor, vil jeg dog ikke lade det gaae bort uden Appendix. Det gjør mig virkelig ondt, at jeg er saadan en Slynge, at jeg ikke har skrevet Dig til før; men Du kan da vel sagtens begribe, at jeg tænker paa Dig hvert Dieblif, og aldrig rigtig morer mig ved den Smule Spetakler, der falder herude, fordi jeg ikke kan deelagtiggjøre Dig i dem. — Jeg veed den, der forleden Aften, svøbt ind i en Kappe, reed til Skjelsfjør, da Prinds Christian var ventendes, og satte i fuld Gallop igjennem Gaderne, raabende: Prindsen kommer. Det var da omtrent det samme som at sætte en Lunte i en Krudttønde; thi Ganden tog bemeldte Udraab: „Prindsen kommer,“ saa det løb fra den ene Byeseende til den anden. Praaserne kom i alle Vinduer, Borgerne skulde rette dem, men de kom i Spegerede og løb imellem hinanden, ligesom en Flok Faar i Regnveir. Fløimanden havde nemlig tabt sin ene Tøffel, og den var hverken at finde hist eller her. Det gjorde mig ellers meest ondt

*) Denne sidste Deel af Brevet er rimeligviis fra November 1817.

for den stakkels Organist, der gik foran og vrælte i en Basun; thi han kom i saadan Alteration, at han tog Couleuren af sine Manchesters Buxer. Det var dog ellers Synd, han skulde komme i Bevægelse. Stakkels Mand! han er kun maadelig til Fods og puffelrøgget baade for og bag. Men Brindsen, hvor blev han af? ja, ta' ham der, det var kunns fiint, hvad Brinds der kom. Der blev anstillet skarpe Undersøgelser om, hvo der havde sat Borgersekabet i Oprør, men jeg og Borgermesteren vare ei i Stand til, med forenede Kræfter at opdage, hvo der først havde sagt: „Brindsen kommer!“ Jeg vidste da egentlig nok, hvo det var; men jeg syntes det var Synd at røbe ham. Den Slags Optøier har vi mange af herude. Ja Du kan troe, her er kommet en slem Mand i Egnen herude; før skal der have hersket saadan god Orden og Fredsommelighed. Men hvad hjælper det, jeg har ikke Dig, min kjære Ludvig! og her er Ingen, der har Smag for Dyd og Retsskaffenhed. Sank nu gloende Kul paa mit Hoved ved at skrive mig til, Espegaard pr. Korsør. Jeg vil en anden Gang fortælle Dig flere Loier, thi jeg mærker, at her nu ei er mere Plads. Hils Din Moder.“

Da Poul Møller i Efteraaret 1818, samtidig med hans Disciples Afgang til Universitetet, kom til Kjøbenhavn fra sit Ophold paa Espegaard, traf han den litteraire Verden i en høist oprørt Tilstand, hvis Aarsager vi maae søge noget længere tilbage.

Baggesen havde allerede længe været i Besiddelse af Publikums Yndest, og hans digterske Personlighed var fuldkommen

udviklet, da Dehlenschläger fremtraadte i Begyndelsen af Aarhundredet og henrev det læsende Publikum ved Digterværker, som hørte til en anden Retning, end Baggesens, og forudsatte en anden Forbindelse af poetiske Anlæg. Baggesen kom herved i Bevægelse, og han var bevægelig nok; han maatte sammenligne den lykkelige unge Digter med sig selv, og hans Poesie med sin egen. Som den, der selv var Digter, kunde han ikke andet end føle og beundre de Resultater, hvortil Dehlenschläger og dennes tyske Forgjængere og Landsbeslægtede havde bragt det, og dette satte ham for en kort Tid i den Drøm, som han altfor tidligt betroede Publikum, at hans eget Kald ogsaa var at frembringe noget Lignende; men det viste sig naturligvis snart, at han ikke i sit Liv kunde omfatte og forbinde to Retninger i Poesien, som baade før og efter hans Tid have staaet imod hinanden og deelt Digtere og Læsere i stridende Partier. Den hele Digtemaade og Anskuelse af Poesiens Væsen, som tilhørte den i hine Tider nye Skole, maatte blive Baggesen fremmed; og han, hos hvem den reflekterende Forstand var saa fremtrædende og et nødvendigt Grundlag for det spillende Bid i hans Poesier, kunde ikke uden Mistænkelighed betragte en poetisk Frembringelse, ved hvilken en ubevidst Aladdin, med mere Lykke, det vil sige: Phantasie og Følelse, end Forstand (dette var hans Mening om Dehlenschläger), havde kunnet opnaae Fortrinlighed og Berømmelse.

Med desto skarpere et Øie forfulgte han da Dehlenschlägers Digterfærd, og efterat han i Aaret 1813 havde taget stadigt Ophold i Kjøbenhavn og begyndt en journalistisk Virksomhed som æsthetisk Kritiker, blev det en Hovedopgave for ham,

at bedømme Arbejder af Dehlenschläger. Men ved Kritikens Hjælp at give sig i Kamp med den Begejstring, der især hos den yngre Slægt herskede for Dehlenschläger, var Baggesen for stort et Bærf, til at han kunde beholde den fornødne Ligevægt og Overlegenhed ved Arbejdet. Opægget ved den Modstand, han mødte, hengav han sig snart til en oprørt og lidenskabelig Stemning, der under den kritiske Virksomhed satte hans poetiske Productivitet og Vittighed i Bevægelse, saa at han, i et forunderligt Selvbedrag, medens han udgav sig for Kritiker, blandede upartisk Anerkjendelse, rigtige Bemærkninger og sunde Domme med Epidesfindigheder, Overdrivelser, forsætlige Misforstaaelser og Forvanskninger, for at skabe sig Stof til Vittighed og alt nedrivende Spot. Paa denne Vej fik Baggesens Talent ham ofte til at skabe selvstændige Vittighedsproducter, der vare morsomme og, om end ikke ganske uskyldige, saa dog uskadelige, da de tydeligt nok stode udenfor al Sammenligning med en virkelig Kritik, eller snarest kunde kaldes en Parodie paa en saadan; men saaledes som Baggesen svævede imellem og selv idelig forverlede videnskabelig og poetisk Betragtning, og bestandig gled over fra den ene til den anden, blev han et høist ærgerligt Phænomen for hin Tid, der, forstaaende ham efter sin positive Alvor, tidt maatte finde ham uredelig og malitios, ja stundom i en ubegribelig Grad usandsfærdig og hadesfuld under Udøvelsen af hans Gjerning som Kritiker.

Han vakte derved hos alle dem, der elskede Dehlenschläger, en stærk Indignation, som ogsaa kraftigen yttrede sig i Modskrifter, medens den i private Kredse afgav en staaende Fælledsinteresse, hvormed man i lang Tid piinte sig. Da Poul Møller

nu i 1818 kom til Kjøbenhavn, havde denne Irritation faaet en ny Tilvæxt ved Baggesens Angreb paa Dehlenschlägers nylig udgivne „Reise, fortalt i Breve til mit Hjem,“ og idet Harmen herover søgte en Udvei, blev den Omstændighed, at Baggesen havde puffet paa sine philologiske Kundskaber, hvori man ikke tiltroede ham synderlig Grundighed, Anledning til, at et Antal af 12 unge og dygtige Mænd, der for Størstedelen hørte til ældre Academici, fattede den Beslutning, at optræde imod Baggesen og udæske ham til at forsvare sine Grundsætninger som Kunstdommer, i en formelig Disputats, der skulde holdes paa Latin. Iblandt disse var Poul Møller, uagtet han allerede dengang ikke skal have fundet det ydre Motiv heldigt, særdeles virksom, og deeltog i Deputationen, der bragte Baggesen den bekjendte, paa Latin affattede, Opfordring fra de Tolv, som findes aftrykt i Dagen for d. 3die October 1818, Nr. 236, og var undertegnet af følgende Navne: A. G. Rudelbach, P. M. Møller, C. Hauch, Ch. Lütken, C. Flor, W. R. Dichman, N. B. Krarup, H. Brøchner, G. A. Dichman, L. Abrahams, R. G. Møhl, L. G. Westengaard (see Dagen 1818, Nr. 250).

De Tolv's Foretagende var ligesaa lidet, som den derved fremkaldte Penneseide, skicket til at fremme Sagen, hvorpaa det egentlig kom an; og Poul Møller ansaae det Hele i en senere Alder for et Ungdomsstykke. Det er imidlertid vist, at de Følelser, som tilskyndede de Tolv, vare høist respectable, og det geraader Poul Møller kun til større Ære, at han med fyrig Iver, ligesom nogle Andre af de Tolv, ogsaa optraadte i Striden paa egen Haand og under sit Navn; hvorvel Maaden,

hvorpaa det skete, var noget ungdommelig, og han ikke undgik de Feilgreb, hvoraf saa mange forekom i hele denne meget uregelmæssige Fægtning. Da nemlig et saakaldet „Antal“ af Studerende ved Kjøbenhavns Universitet, men unavngivne, angreb de Tolv, skrev Poul Möller i Dagen Nr. 251 og 261 mod dette Firma. De Tolv havde, siger han, alene villet blotte det Uredelige og Tomme i Baggesens Kritik over Dehlenschlägers Skrifter. „Hvorledes skulde Folk med Følelse for det Sande og Skjønne kunne taale, at vor første Digter, alt i 7 Aar, foruroliges i sin høie Virken af en Avindsmænd, der styrter som en gridst Rovfugl over Duen, hvergang den bringer et nyt Olieblad til Kunstnerens Krands?“ Han yttre en stærk Tvivl, om der virkelig skulde være saa mange Studenter paa Parti med Baggesen, at de kunne kaldes et Antal, og mener, at det kun er nogle Faa, som have søgt at hverve eller presse Flere til at følge sig, og at disse Anonymers Optræden kun har tjent til at gjøre en Diversion og skaffe „den gamle Synder“ Luft. Han bygger i denne Henseende tillige paa Studenternes Pietet mod deres Lærere i Almindelighed. „Det er virkelig heel sørgeligt, at der ei er bedre Mænd ved Kjøbenhavns Universitet, end at Studenter gjøre Sag med en Mand, der i sine Skrifter personlig har forhaanet saamange af Universitetets Lærere. Det er ubegribeligt, at der kan gives theologiske Studenter, der hellere vil forsvare end bestride en Mand, der om deres og min fælleds Lærer, den agtværdige Mand Jens Möller, har brugt saa skammelige Udtryk, at jeg blues ved at gjentage dem.“ 2c. Charakteristisk er det ogsaa, at han, i den Hensigt at tilveiebringe Beviis for, at en „Stu-

denterpresning" til Gunst for Baggesen var forsøgt, personlig henvendte sig til en vis theologisk Candidat, der gav ham en Erklæring efter Ønske, men efterat Poul Møller havde benyttet den (i Dagen Nr. 261, 1818), viste den Frækhed offentlig at gjøre sine Ord til Løgn (Dagen Nr. 267) og vedgaae, at han havde villet give hiin noget at løbe med. — Af mere blivende Værd end disse Bladartikler vare to andre Arbejder fra Poul Møllers Haand, som denne Strid fremkaldte. Mod Grundtvig, der ogsaa løstede sin Stemme imod de Tolv eller, som han kaldte dem, Tytten, skrev han nemlig „Himmelsbrevet“ (i Nyeſte Skilderie af Kjøbenhavn 1818, Nr. 101), og mod Baggesen den parodiske Sang „Om Jenses Lidenhed“ (trykt i „Hermes, Nytaarsgave for 1820,“ som udkom en af de første Maaneder af 1819), hvilke begge ere optagne i Samlingen af hans Skrifter.

En af de Tolv har, som et Bidrag til denne Biographie, meddeelt følgende Tilbageblik paa hiin Tid, hvoraf man seer, hvorledes den endnu i en modnere Alder viser sig for ham.

„For at begribe den Indignation, der drev Poul Møller og flere af vore dengang værende bedste Studenter til at forene sig mod Baggesen, maa man ret have sat sig ind i den Tids Stemning. Det var (som Møller, jeg selv og Flere i vort Samqvem ofte dengang udtalte) ikke om Dehlenschlägers og Baggesens isolerede Digtervirksomhed, Kampen dreiede sig; men det var upaatvivlelig om noget langt Høiere. Baggesen stod, efter vor Mening, som en Repræsentant for den ældre franske Skole, der satte Politur over Gehalt, de elegante Vers over de gediegne; for ham var Gratie, et vittigt Epil det

Høieste i Poesien, men vi søgte Alvor og Dybde, vi sagde med Dehlenschläger: „Saavist det Store overgaaer det Fine; saavist som Sophokles staaer over Jean Racine“ *zc.*, saavist maa den blotte Leg med Poesien nu vige for noget Betydningsfuldere, hvilket vi netop hos Dehlenschläger troede at have fundet.

Forresten vare vi ikke blinde for de Pletter, der ogsaa hos ham fandtes; men han havde begejstret os i vor Ungdom; gennem hans Aladdin, hans Hakon Jarl, hans lyriske Digte *zc.* var Poesien indstrømmet i vore Hjerter. Desuden angreb Baggesen Goethe, Tieck og den hele nyere Retning overhovedet; han røbede ogsaa, i vore Tanker, en uklar Sands for det Komiske, ved at ville „reenskrive Holberg,“ som han sagde: „for skikkelige Mænds Børn.“ Kampen dreiede sig altsaa om det Hovedspørgsmaal: „Ere vi skredne frem i den nyere Tid, eller ere vi paa en Afvei og maae nødvendig tilbage igjen til den Wielandske eller endog til den Voltairiske Periode?“ Det faldt af sig selv, at Mange ikke indsaae dette dengang, ligesaa lidt som man har indseet det siden efter, ja at Flere endog deeltog i Striden, uden at have opfattet, hvad man stred om; men Poul Møller i det mindste opfattede det klart, og flere af hans nærmeste Venner ligeledes.

Det var naturligt, at ligesom alle Bevægelsesmænd i Poesien stode paa Dehlenschlägers Side, saaledes maatte alle de Conservative staae paa Baggesens. Alle de ældre Autoriteter, de fleste fornemme og mægtige Personer vare os imod; vi udsøgte et talrigt Parti, vi udsatte os for et uhyre Had, ja vi syntes at lege med vor Fremtids Skjebne, idet vi vovede denne

Kamp; men netop dette havde noget Tiltrækkende for os Alle, og især for Poul Møller; at være en Martyr for sin Overbeviisning, var netop det, hvortil han havde Lyst.

Hertil kom nu, at Baggesens Personlighed dengang stod meget fordunklet i vore Dine. Peter Wegner (M. Boye) havde skrevet skarpt og grundigt imod ham, han havde overbevist ham om mangfoldige Fordreielser og om ikke mindre end to og thye Usandheder o. s. v. Flere af Skrifterne mod Baggesen gjorde stor Opstigt, og dog svarede Baggesen egentlig aldrig derpaa. Dette indignerede Poul Møller, der var en reen og streng Natur. Hjort og Flere skreve ogsaa mod Baggesen, og den maa have gennemlæst hine Skrifter, hvilke, om de saa paa enkelte Steder gaar for vidt, dog langt fra mangle overbeviisende Kraft i det Væsentlige, og derimod have veiet Baggesens Fremfærd, der ret vil faae en Anskuelse af, hvormeget hans Bægtisfaal hos de Yngre sank i hine Dage.

Hans Fasthed havde vi heller ikke store Tanke om; thi han havde før 1807 skrevet mod den nyere Skole, derpaa gav han Gjengangeren ud, hvori han hævede Goethe og Tieck og angreb endeel af sine gamle Venner, derpaa vendte han igjen tilbage til sin gamle Tro, og Gjengangeren bar ingen Frugt, som vi allerede havde anet, om ei af andet, saa dog af den ugudelige og upoetiske Gudsdyrkelse, som han deri prædikede, da han deri forsikrede, at Eletron og Magnas skulde blive Guder i den kommende Tid. Dette Sted in specie var Poul Møller yderst forhadet. Af alt dette fulgte, at Baggesens Charakter som Menneske, der dog aldrig ganske kan skilles fra

Digtercharacteren, aldeles tabte sin Agtelse i vore Dine; dette forklarer allerbedst vor følgende Fremfærd imod ham."

Poul Møller befandt sig i al denne Tid, efter en toaarig Fraværelse, ligesom gjenfødt i sine akademiske Benneres Kreds, og fattede nu den Beslutning, som ved indre Tilbøielighed længe havde været forberedt hos ham, at begynde et nyt Lærecursus, et planmæssigt Studium af den græsk-romerske Oldtids Sprog og Litteratur, idet han byggede videre paa de gode Forfundskaber, han besad. Det var allerede dengang hans Forsæt, at forlade Theologien, til hvilken han ingensinde havde følt sig synderlig oplagt. Af en Uttring i et foregaaende Brev til Ingemann sees, at han dengang havde gennemgaaet en indre Strid med Hensyn til det Dogmatiske, og en saadan Strid vendte oftere tilbage hos ham; heller ikke var det ham en kjær Udsigt, at tænke sig undergIVEN Fordringerne til en geistlig Lærer og Sjælesørger. For hans varme Indbildningskraft stod Ordets Forkyndelse som det, der skulde være et Bær af høi Begeistring, en strømmende Poesie; det maatte da være ham imod, at dette Gvern skal udøves regelmæssigen, til visse bestemte Tider, og dette var allerede nok for ham til at finde en vis Usandhed deri; men i en senere Tid, da han ganske havde frasagt sig Theologien og al dens Bedrift og saaledes med mere Frihed hengav sig til dogmatisk Skepticisme, tiltog den Mistænksomhed, hvormed han betragtede især orthodoxe Prædikanter og deres Opbyggelsestaler, endnu meget mere, og han kunde domme meget ubilligt om deres Tro og Stemning. I den Tid, her omtales, var han dog vel neppe kommen til dette Punkt;

men vistnok kunde det ikke behage den unge, kjække, muntre Mand, der i kraftig Levlyst paa saamange Maader tiltaltes og bevægedes af det Jordiske, at give sit indre Liv en affetist Retning og være for Andre en alvorlig og exemplarist Formaner, da han selv saa gjerne vilde være ubunden og tage Livet efter Lyst og Lune. Han havde overhovedet langt mindre Tilbøjelighed til at rette paa Andre, end til at lade dem have deres Frihed og da at iagttage deres Færd.

Boul Møller tog altsaa fat paa Philologien, da han omfiden var kommen til Ro efter den baggesenske Feide og andre Adspredelser. For at skaffe sig Ovelse i at tale Latin gik han ind i Disputereselskabet Lyceum, som for det Meste bestod af hans Venner, og deeltog i Sommeren 1819 i Interpretationsøvelser over Pindar hos Professor Petersen. Noget læste han sammen med sin Ven N. B. Krarup, der i længere Tid havde dyrket Philologien. Disse to, hver paa sin Maade fortræffelige, Venner vare i Meget aldeles modsatte, hvoraf stundom opstode Conflictter, der dog ikke hindrede, at de, om end det nærmere Forhold i Tidens Længde ophørte, dog vedbleve at nære Velvillie imod hinanden indtil det Sidste. Dette anføres for det følgende Brevs Skyld, da det blev foranlediget ved en saadan Uenighed, der opstod paa en af Krarups sædvanlige Spadseretoure i Kirsebærgangen.

„Tor=den ren=ser Luf=ten“ stod der i min ABC, og jeg troer, en god Opfarenhed gjør det Samme ved Sjælen. I det mindste befinder jeg mig idag saa fredelig som et Lam imod alle Mennesker. I Aftes gik jeg derimod saa *μακρὰ*

βιβας ud af Kirsebærgangen, at jeg nær i eet Skridt havde sat over Jerngitteret. Men da jeg sjelden bliver hidsig og følgelig bliver det desto mere af Hjertens Grund, naar det engang hændes, er jeg gjerne noget skamfuld og flau derefter og hænger med Hovedet, ligesom en Hane efter en Tournering. — Du kan vel vide, at jeg havde forekommet Dig med at skrive, dersom jeg havde forekommet Dig med at staae op af Sengen; ogsaa havde jeg vieblikkelig svaret paa Dit Brev, dersom jeg havde eiet blot saa slet en Pen som denne.

Hvad Bemærkningerne om vort gjensidige Forhold angaaer, som Du i Dit Brev har gjort, da finder jeg meget Sandt deri og tilstaaer af gandske Hjerte den Ilret, der har været paa min Side. — Jeg kan ikke vel undvære Dit Selskab, hvilket jeg allerede, inden jeg kom til velbemeldte Jernport, tænkte paa. Dette reiser sig ikke blot af Hensyn til Nytten, men af mange Mars Bane, der gjør mig samme ligesaa nødvendigt som Røg- tobak og Sukker i Theevand. Skjøndt jo ogsaa Egennytten maa bringe mig til gjerne at omgaaes Dig, for vore fælleds philologiske Studiers Skyld. Jeg giver altsaa Dine Ord Magt og er Dig meget forbunden, om Du efter gammel Skik vil komme til mig i Morgen, for at vi kunne tage fat paa Italiens Geographie. Da Sagen saaledes er bragt i Rigtighed, er det jo bedst, for at forebygge Forlegenhed, slet ikke at tale om den hele Sag, naar vi atter mødes. I Hast.

Den 20de Juli 1819.

P. M. M."

Det viste sig imidlertid, at hans mange Forbindelser i

Kjøbenhavn vare ham til Hinder i et stadigt Studium; og ligesom han 1816 havde erfaret, at man kunde faae en stor Deel udrettet ved at isolere sig paa Landet, saaledes skete det, at der frembød sig en Leilighed for ham til at gjøre et lignende Forsøg paa en anden Maade, da det asiatiske Compagnie i Efteraaret 1819 agtede at sende et stort Skib til China, og der ved en saadan Expedition skulde ansættes en Præst. Poul Møller søgte derfor dette Embede*) og erholdt det; men sikkert har Reiselyst haft en stor Andeel i hans Beslutning; længe før Reisen begyndte, var hans Hu og Tanke allerede ude paa det aabne Hav, og man hørte ham tidt istemme Ordene: „til Søes!“ af Geijers Vikingesang.

Da han før Afreisen tog Afsked med Dehlenschläger, gav denne ham et Exemplar af sin Tale ved Festen for Thorvaldsen den 16de October 1819, i hvilket der var skrevet følgende Linier:

„Kjøbenhavn den 28de October 1819. Jeg har kjendt saa unge Mænd, der strax fra det første Dieblif indtog mit Hjerte, som De, bedste Møller! Gud velsigne Dem paa Deres Reise, og lade os finde hinanden lykkelige igjen om et Par Aar. Studeer paa det eensomme Skib! Havet være Deres Studerekammer! Lær at kjende Mennesker paa de forskjellige Strande, men glem aldrig, at Fædrelandet er den bedste Havn, og vor Ungdoms Benner de bedste Benner.

A. Dehlenschläger.“

*) For Demisprædiken fik han bedste Charakteer (laudabilis).

Her, hvor vi skulle følge Skibet over det store Verdenshav, en Fart, der for den, med hvem vore Tanker ere beskjæftigede, ogsaa blev Overgangen til en modnere og mandigere Livsperiode, er der en passende Plads for følgende Linier, i hvilke Digteren C. Hauch har henkastet nogle Træk af sin Vens Billede, saaledes som det er bevaret hos ham fra deres Ungdoms Samliv.

„Da jeg lærte Poul Møller at kjende, havde han alt været fire Aar Student, og var altsaa over de allerførste Unglingsaar; ikke desmindre var hans Blif paa Livet endnu uendelig friskt; upaatvivlelig var der en Naivitet hos ham, der mindede om en ældre Tid, og af R jæmpevisernes Aand var der falden en Gnist i hans Sjæl. Ingen kunde vel mindre end han commandere Musernes Gunst; men Begeistringen kom over ham, naar man mindst anede det, Alt ahang af Diebliffets Stemning og det umiddelbare Indtryk. Han var gjennemtrængt af de poetiske Kræfter, og hvad der gav ham hans Eiendommelighed, var, at Liv og Poesie ikke hos ham vare adskilte, men dannede et Heelt. Dette gjorde ham forresten til et besynderligt Phænomen for Mange; thi han kunde ikke lade Poesien hvile, til han kom til sin Skriverpult, men han tog den ofte med sig i Forsamlinger, hvor den forskrækkede som et Spøgelse; ja et eneste udtalt Ord kunde dengang tidt sætte ham i en poetisk Berserkegang, hvori han improviserede Ting, som man maaskee vilde have fundet smukke ved at læse, men som man forskrækkedes ved at høre. Mod dette Indbrud af Poesien midt i deres indskrænkede Liv, hvori den udbredte Frygt for aandelig Tilintetgjørelse, havde naturligtvis Pro-

saisterne stor Lyst til at reagere paa deres Viis, hvilket hans letbevægelige Natur ikke kunde taale. Saaledes husker jeg, at han engang kom i den heftigste Brede ved at en vis Person, Gud veed hvem han var, der mødte ham og mig paa Veien til Frederiksberg, pludselig tilraabte ham i Forbigaaende: „Gaa nu hjem og skriv en Romance, Poul!“ Jeg maatte bruge alle de Overtalelser, der stode i min Magt, for at hindre ham fra at løbe efter denne Person og prygle ham, som han upaatvivlelig, efter Personens Udseende at dømme, let havde kunnet gjøre.

Den poetiske Overgivenhed, hvormed han ironiserede over sig selv og Andre, bragte ham undertiden i smaa Forlegenheder. Saaledes vandrede han en Nat med en god Ven, hvis Navn var Peer. Da de kom til et Værtshuus, blev der spurgt dem, hvem de vare. Poul Møller svarede da hurtig: „Det er Peer og Poul fra Kjøbenhavn, der ville ligge her i Nat.“ Følgen af dette Svar var, at alle Underhandlinger om Natteleie i det mindste paa lang Tid bleve afbrudte, og jeg veed ikke, om de maatte vandre bort med uforrettet Sag eller ei. — —

Paa hvilken original Maade han ofte trodsede vort reglerede Liv, maa følgende Anekdote vise: Engang havde han disputeret med flere af Medlemmerne i en Familie om en ung Piges Skjønhed, hvilken de forsvarede, og han angreb. Samme Aften var han i Selskab med hiin Pige. Omtrent ved Midnat blev der stærkt ringet udenfor bemeldte Families Dør. Alle stode da op med Forskrækkelse og troede, der var skeet en stor Ulykke. Da Døren blev aabnet, traadte Poul Møller ind. „Jeg kommer bare,“ begyndte han, „for at sige Dem, at De

har Ret, hun er meget smuk. Farvel!" Dermed buffede han og gik igjen.

Men trods al hans kjække Enstighed gik der dog en veemodig Tone gennem hans Junderste; et Savn, en skuffet Tiltro, et forsvundet Haab (hvorom der og vil findes Bink i hans Digte, der overhovedet ere meget subjective) gaaer som en veemodig Moltone gennem hans ellers raske Liv. Noget, som han vilde glemme og ikke kunde, der vel ikke kuede hans Mod, men der dog hindrede ham i at komme til No, bidrog maaſkee for en stor Deel til at give ham den Higen mod det Fjerne, der endelig drev ham til China; og ligesom det overhovedet ikke var noget poetisk Coquetteri, men den reneste Naturtrang, der bragte ham til at sværme for de forsvundne Dage, saa syntes ogsaa vore Fædres Vandrelyst meget ofte at tage hans Sjæl i Besiddelse. Jeg husker, at han noget før den chineſiske Reise bestandig gik med en svensk Sang paa Læberne, hvori en Konge kaster sin Krone til Jorden og spreder sine Skatte paa Strandbredden, medens Bølgerne som Chor bestandig tone Till sjös, till sjös, hvorefter han endelig beſtger sit Skib for at gaae paa Eventyr.

Denne Længsel efter det Fjerne forvandlede sig imidlertid til inderlig Hjemvee, saasnart han virkelig kom paa Reisen, og den Troſkab, der var i hans Bryſt, udtaler sig tydelig nok i hans ſkønne Digt: „Glæde over Danmark.“

De to Muſer, der indgave ham hans bedste Sange, vare overhovedet Længſelen efter det Fjerne (baade i Tid og Rum) og Hjemvee, Troſkab mod det Bekjendte.

Man kunde vel ogsaa ſige, at han i ſin Ungdom havde

en stor Lighed med de omkrænkende, ubekjendte Sangere, hrør= fra de bedste tyske Folkesange have deres Oprindelse. Han beherskede ikke Boesien, men den herskede over ham, ligesom Vinden over Havet og Tonerne over Rattergalen; og han maatte derhen, hvor den poetiske Drift drog ham, ligesom Magneten maa til Jernet."

I Slutningen af October 1819 flyttede Poul Møller med sine Bøger ind i sin nye Leilighed paa det store Compagniskib Christianshavn, der førtes af Capitain G. G. Stage, og efter nogle Dages Ophold ved Modvind gik Skibet den 1ste November under Seil fra Kjøbenhavns Rhed. Dagen efter skrev han til sin Ven Balthasar Münter.

Høiden af Kullen, den 2den Novbr. 1819.

— „Vi seile i dette Dieblif med strygende Vind ad Kullen til, efterat vi i adskillige Dage deels have ligget aldeles stille, deels krøbet saa jevnt afsted. Jeg er godt fornøiet med mit Reiseselskab, og jeg beundrer ret vores Capitains Dygtighed til at commandere og holde sit Skib i Respect og Underdanighed. I de første Dage havde jeg ondt ved at faae, hvad jeg skulde bruge; men nu gaaer det bedre; thi en af Assistenterne har gjort mig opmærksom paa, at jeg ikke maa bruge de paa Landet gjængse Euphemismer: Bær saa god og gjør dit og dat. Nu har jeg derfor lært at raabe: Sei Du! Bring mig et Fad Vand! Vil Du skruppe Dig! (Jeg siger dog ikke: Din Hund! eller: Din Kad! som alle de Dyrige). — Her er prægtig Anstalt til at studere, og jeg har allerede faaet en god

Slump af Tibull til Livs. Om Dagen er her ingen Klubber; men om Aftenen Kl. 8 samles jeg med Handelsassistenterne og Doctoren til en Tobakspassiar. Der sidde de da og fortælle om Viderværdigheder paa fordums Farter, og vi udkaste allerede Planer til diverse Expeditioner, naar vi naae til Cabo de bona speranza. Vi ville f. Ex. otte Mand i Følge bestige Taffelbjerget (med Rifler i Hænde for at holde Løver og Buskmænd fra os). Blandt Matroserne findes adskillige halvstude-rede Røvere. Jeg saae forleden Dag en Erke-Beeegsnude ligge agter i Læ og læse en af Lafontaines Romaner. — Her er paa vores vandrende Slot en saadan Knagen og Bragen og Brølen og Trallen og Piben og Trampen, at det maa forekomme enhver, der i nogen Tid har været i en saadan højrøstet Myretue, heel dorft og dødt paa Landjorden. Den første Mundsmag af Sømandslivet behager mig med eet Ord fortræffelig.“ —

Pastoren befandt sig snart paa en god Fod med sine Rejsefæller, og dette Forhold varede hele Rejsen igjennem. Men neppe var der Nogen paa Skibet, med hvem han kunde indlade sig i en saadan Tankeverel, som han var vant til blandt sine Venner i Kjøbenhavn, og dette havde sin Nytte; thi han greb nu til at meddele sig til Papiret og optegnede da i Korthed de Tanker, meest over psykologiske og æsthetiske Gjenstande, som faldt ham ind, og som ellers vare blevene bortveirede under en Samtale. At gjøre saadanne Optegnelser, blev ham derved til en Bane, som vedligeholdte sig efter Rejsen indtil hans seneste Tid. De første Dage af Rejsen holdt han

desuden en ordentlig Dagbog; men dette blev han snart kjed af*) og skrev siden kun enkelte Gange under Udreisen, naar han havde seet noget ret Interessant. Derved fremstod en Række af livlige Skildringer, der ere optagne i Samlingen af hans efterladte Skrifter (2det Bind). Man nyder ved Læsningen af dem det klare Billede af de skildrede Gjenstande tiligemed Fornemmelsen af den Sjælefrohed, hvormed de bleve nedskrevne.

Naar P. Møller havde sat sig for at studere flittigen, var han istand til at udføre sin Beslutning, og kunde da faae bestilt meget. Han gav sig ogsaa, som allerede kan sees af det ovenstaaende Brev, strax isærd med sine philologiske Bøger, og skal blandt Andet have gennemlæst alle Ciceros Værker paa denne Reise. At hans Yndling, Homer, ikke blev glemt, er let at begribe. Da Skibet kom ind i det hede Strøg, valgte han sig et Studerekammer af en saadan Art, som formodentlig kun faa Lærde have benyttet. Han gik nemlig til Beirs og satte sig i Store Mærsk eller paa Bramsahlingen med sine Bøger, hvor han i Windtrækket under Seilet fandt en behagelig Kjøling.

Man seer af adskillige blandt Poul Møllers optegnede Tanker, at han under den første Tid af Reisen reflecterede endeel over Prædikenskunsten, som han nu til bestemte Tider havde at udøve. Noget Forøvelse havde han allerede faaet under sin Faders Veiledning, men har neppe været synderlig tilfreds med sine Prædikener (der i Almindelighed vare temme-

*) Livets Nydelser tabe ved at registreres, skrev han derom til en Ven.

lig forte), og maa strax eller senere have tilintetgjort alle der- til hørende Manuscripter. Imidlertid var han baade afholdt og vel respecteret af Mandſkabet, paa hvilket hans ligefremme Væsen, der havde Noget tilfældeds med Sømandens, ikke kunde andet end gjøre et godt Indtryk*).

Den første Deel af Reisen viste i det Hele taget Sølivet fra dets mørkere Side. I Kattegattet blev Skibet overfaldet af en heftig Storm med svær Søgang, saa det maatte løbe ind i en Nødhavn, Homborgsund, ved den norske Kyst; og først efter ti Dages Forløb kunde det atter søge rum Sø. Reisen gik nord om Shetlandsøerne og videre sydefter under næsten vedvarende uroligt Veirlig og jevnlige Storme. Natten imellem den 24de og 25de November paafom pludselig en heftig Storm af Nordvest med skrækkelige Bindstød, hvorved fire Seil paa eengang fløi bort i Stumper og Stykker, og Storraaen brast tvært over, saa at Seilet splittedes, og de nedhængende Lømmere af den svære Raa tørnede voldsomt omkring ved Skibets Overhalingen. Det var nærvæd at denne Ulykke havde gjort det nødvendigt, at Skibet maatte gaae til Lissabon for at faae den lidte Skade repareret; men der fandtes Midler til at gjøre det i Søen, og Farten fortsattes

*) En Mand, der var blandt Skibets Besætning, har endnu bevaret Erindringer om en Spas af Poul Møller, som foresaldt under en Passiar paa Dækket. En af de Commanderende, som ikke stak syn- derlig dybt, paastod med megen Vigtighed, at Jorden gik paa to Axler, som vare anbragte ved Polerne. P. M. tilspøiede strax, at dette maatte være Aarsagen til de mange Hvalfiske i Polarhavene, da der saaledes altid var Tran i Nærheden til Smørelse for Axlerne.

nu under gunstigere Omstændigheder til Cap, dog saaledes, at man istedetfor Storm senere hen fik Vindstille at kjæmpe med.

Et andet Eventyr indtraf den 15de Januar 1820. Skibet var forsat af sin Cours til henimod Cap Nun i Africa, og det undgik kun ved Held at sætte til paa Kysten. Sydligere paa Veien herfra mødte det en Krigsbrif paa 16 Kanoner, som nærmede sig under amerikansk Flag, men, da den var ganske nær, pludselig viste Flag som sydamerikansk Insurgent-faper. Dette tvetydige Møde vakte endeel Skræk og Forvirring ombord paa den fredelige, skjøndt ikke forsvarsløse, Chinafarer; men Sagen løb dog af i Mindelighed, idet Kaperens Chef lod sig nøie med at kjøbe noget Brændeviin, hvorefter han drog bort i Fred, og man havde i de følgende Dage Stof til Latter over nogle Kujoner, der havde givet sig blot.

Den 12te Marts 1820 løb Skibet ind i Taffelbaieu ved det gode Haabs Forbjerg, og forblev der indtil den 1ste April. Disse tre Uger, som Poul Møller tilbragte i Capstaden, forløb saa behageligt for ham, at han næsten aldrig var kommen fra Cap. Han blev indført i flere hollandske Familier og modtaget med sædvanlig Gjæstfrihed, men snart blev han saa yndet og vakte saa store Tanter om sine Kundskaber, at man vilde overtale ham til at blive der paa Stedet og grundlægge en høiere videnskabelig Læreanstalt. Til disse Planer kom desuden fra Poul Møllers Side en levende Tilbøielighed for en ung deilig Hollænderinde, der nok kunde vække det Ønske, ved uopløselige Baand at knytte sig til disse brave Mennesker og deres skjønne Land. Vi kunne høre ham

selv tale herom i følgende tvende Breve, som han fra Cap sendte til Fædrelandet.

„Brave Bygom! *)

Jeg har paa Vandet skrevet adskillige ufornuftige Breve og besluttet, at Du skulde have den Fordeel at erlange et fornuftigt Brev fra Landjorden, men nu, da jeg er kommen til Cabo de bona speranza, er jeg neppe Mand for at skrive saa meget som et ufornuftigt Brev. Det er mig umuligt at tale de rebus philologicis, saasom jeg er reent forgjort og fortryllet; men omendskjøndt jeg er gandske forheret, er det mig dog endnu mere umuligt slet ikke at skrive til saa tapper en Ven som Dig. Min Moralitet er her paa en haard Prøve, da jeg er midt i Sirenernes Land, og dog skal have Kraft til at rive mig løs og drage fra Paradiis ud paa det viinløse Hav. Dersom jeg ikke havde det Mandsmod og Hjerte, som jeg har, saa maatte jeg nødvendigviis blive hængende ved den skjønne Strandbred, og Afrikas Sol vilde om hundrede Aar brænde paa mine hvide Knokler. Jeg kommer fra en Familie til en anden og seer Qvindeligheder, som langt mere ligne Himmels Fugle end grove Mennesker med Kjød og Blod. De kjende slet intet til europæisk Knibskhed; man omgaaes dem som Søstre, som Døttre af vor fælleds Moder Eva. Disse deilige Børn sætte mig dagligen Krøller i Parykken; jeg kan aldrig lægge min Rustning af, dersom jeg vil undgaae evigt Fangenskab. I Aften venter mig en frygtelig Kamp, da jeg skal i Selskab med de deiligste Qvinder i Staden. Kort sagt,

*) M. B. Krarup.

mon frère! dersom jeg ei havde gamle Papa og andre stikkelige Folk der høit oppe Fanden i Bold, saa deserterede jeg fra Skib og philologiske Bøger, og begrov min høilærde Person i Afrikas Sand, og forblev hos En af disse Sirener i Ly af Constantias Ranke. Pokker var reent løs, dersom ei vor Herre klogelig havde indrettet det saaledes, at jeg havde et Par Pæle i Rjødet. Jeg har nemlig ondt i Tænderne og har ovenikjøbet faaet de ti af mine Tæer en Smule beskadigede. De andre Tæer ere udi høieste Velgaaende, og den resterende Person finder sig overmaade vel, at jeg selv skal sige det. Alderstegne Bygom! Behjertede Mand! Dersom jeg slipper vel fra dette Lotosland og fra de bittre Storme, vi skal ud til, haaber jeg at finde Dig som Inspecteur*) og Papa. Nu reise vi snarlig til Batavia, for der at spille Hazardspil om Liv og Død; derfra reise vi til Manila for at ryge Cigarrer, og til Sina for at æde Pagode-Sviin; men Marie van Scor hedder hun til behagelig Efterretning."

„Kjære Lütken!

Gaa ud og rør Dit Corpus! Sid ikke der hjemme, hvor Du bliver fuld af Rust og Skimmel! Gaf heller hen og besku et smukt Pigebarn e. g. Frøken S. Jeg vil da imidlertid gaac hen og see paa et andet Exemplar, ligeledes Frøken S. kaldet. Hver kan da speile sig i sit eget Exemplar.

I Livens Fødeland en Jomfru pranger.

Hun er en deilig Datter af de Blanke;

Hun med et Blik forvirrer Mandens Tanke,

Dg hvem hun seer, dem gjør hun strax til Fanger.

*) Ved Borgerdydsskolen paa Christianshavn.

I Skyggen af Constantias fulde Ranke
 Skjøn Jomfru rider dristig paa sin Ganger;
 Og Haandens Lilie med de gyldne Spanger
 Den planter hun i Dyrets sorte Ranke.

Saalidt Du kan forstaae min ømme Tale,
 Som Baba-Kiris Qvad paa Klippens Tinde,
 Min plumpe Tolk ei tyder Elskovs Tanke.

Jeg stum maa følge Dig i Dine Dale.
 To Skygger vil Du bag Din Ganger finde,
 Naturens Datter bag Constantias Ranke!

Commentarius perpetuus.

„Forvirrer Mandens Tanke.“ Her gjør Poeten en fin Allusion til Klapperslangens Dine. Iligemaade er det heel ingenieust, at han ved denne Obscuritet i Allusionen tillige antyder sig selv at være forvirret ved Pigebarnets Dine.

„Du!“ Denne pludselige Overgang fra *tertia persona* fæm. gen. til *sec. pers. com. gen.* giver nogen Dunkelhed, da man let kunde troe, det var den europæiske Ben, til hvem Brevet stiles, som hermed var meent, og som altsaa sagdes at ville finde to Skygger bag sin Ganger. Dette er en splittergal Fortolkning. Den lærde Poet har imiteret Begyndelsen af Høisangen og anstiller sig, som om han i Begeistringens Hede forvejler Personerne; dog er samme Barn fra Constantia meent.

Man arbeider stærkt paa at anlægge her paa Cap et Universitet, som skulde indbefattes i min Person. Det er ikke Spøg. Det er min Sjæl Alvor. Man vilde endda gjøre mig baade til Præst og Universitet. Var ikke min Moralitet i

Beien, saa blev jeg her. Jeg har holdt to tydske Prædiker her paa Stedet. Af mine kjøbenhavnske Venner har nu Erfaringen lært mig, at jeg meest elsker Dig, Ararup, Möhl, Hauch. Dette vil jeg lade Dig vide til behagelig Efterretning; tilmed kan jeg lade Dig vide, at jeg vil ophøie Dig til stor Værdighed her ved mit Universitet, som jeg maaskee dog opretter en anden Gang."

Der var ingen Tvivl om, at Skibet jo paa Tilbagereisen igjen vilde anløbe Cap, og dette Haab gjorde Boul Møller Afreisen lettere. Den 1ste April var Dagen, da Skibet forlod Afrikas Kyst. Forstemt ved Afskeden med sine capske Venner og Reisetilberedelsernes Tummel, ilede han ombord og mødtes her med etslags Forundring af sine Reisefæller, som halv om halv havde ventet, at han var bleven i Land. Det varede nogen Tid, inden han kunde komme til sit forrige Lune igjen, hvorvel Livet ombord havde faaet noget mere Afverling, idet en hollandsk Familie var kommen med fra Cap for at gaae til Batavia. Manden, som hed van Beusche, havde været iblandt de saakaldte Patrioter og ved forskjellige Leiligheder holdt politiske Taler med den priisværdige Intention at efterligne Cicero og Demosthenes, og det var nu hans Lust at mindes hine Tider af sit Liv ved at recitere Stykker af sine Taler. Konen var meget religiøs og en andægtig Tilhører ved Boul Møllers Prædikener, skjøndt hun ikke forstod et Ord af dem. Den ene af Døttrene, en ung, munter og opvakt Dame, der havde været gift med en russisk Officeer og førte Titel af Baronesse, var den af Familien, hvis Underholdning havde meest Tiltrækkende for Boul Møller. Reisen til Java varede

over to Maaneder, under jevnlig Modvind og Storme; i denne Tid omgikkes han daglig med Familien og blev deelagtig i dens Anliggender. Da van Beusche ved Anker i Sundastrædet fik den Efterretning, at hans Søn, som han havde haabet at gjensee paa Java, rimeligviis var død, gif Poul Møller i Land for, om muligt, at bringe de trøstesløse Forældre et bedre Budskab tilbage, men fik kun Efterretningen stadfæstet. Ved denne Leilighed besaae han Anker og de nærmeste Omgivelser. Den 12te Juni 1820 ankrede Skibet paa Batavias Rhed, hvor han skiltes fra sine hollandske Venner og Veninder, men endnu inden sin Afreise fik den behagelige Tidende, at en gunstig Skjebne paa flere Maader syntes at ville give dem Erstatning for det Tab, de havde lidt.

I Batavia fandt Poul Møller den gjæstfrie Modtagelse hos sin Landsmand, Hr. K. L. Haste, som var Chef for et anseeligt Handelshuus. Han optog Poul Møller strax i sin Bolig, søgte paa mange Maader at gjøre ham Opholdet behageligt og anbefalede ham i denne Hensigt ogsaa til en af sine Venner, en catholsk Geistlig. Hvor godt vor Søfarende befandt sig her, kan man spore af den overgivne Tone, hvori disse Forhold omtales i nedenstaaende Brev til B. Münter.

Batavia den 24de Juni 1820.

„Kjære Balthasar!

— — Jeg skriver Dig ikke til for at fortælle Dig min Reises vidunderlige Begivenheder. Slige Beretninger vil jeg forbeholde mig til vort forhaabede Gjensyn og venter ved denne fløge Sparommelighed, at gjøre mit personlige Selskab dobbelt interessant for Dig og andre gode Venner. Ja, der-

som det ikke ved en mangeaarig Erfaring var Dig fundbart, hvor kostelig min Nærværelse er, vilde Du ikke være i Stand til at skattere min interessante Omgang. Jeg vil blot fortælle Dig, at mit Selskab efter sidste Priis-Courant her i Batavia, hvor man dog ikke tilfulde forstaaer at vurdere lærde Mænd, er anslaaet til 5 Piastrs daglig (3: efter den Priis, Hollænderne sætte deres javanske Fyrster, = 625 Pd. Kaffeboenner). Ved Siden af mig boer mine Compagnons og betale 5 Piastrs om Dagen. Jeg har derimod ladet mig overtale til at boe i et Slot, uden anden Betaling end ovennævnte min lærerige Omgang. Agter Du Dig nogensinde her til Java, da maa Du for Alting først antage den catholske Religion; thi de romerske Pastorer ere ret nogle excellente Karle, hvorimod Præsterne af vor Tro ere nogle pengegridiske Lømler. Jeg var til en luthersk Præst her meget ivrigt anbefalet af en Mand, han skylder sin hele Belsærd, uden at han derfor har taget nogen Notice af mig. Derimod overfuser især den ene romerske Præst Wedding mig saaledes med Høflighed, at hans Artighed næsten er mig til Besvær. Hvert Dieblif henter han mig i Kareth for at føre mig hen til et eller andet mærkværdigt Sted. Ingen Bog i hans Bibliothek tør jeg blade i, thi saa forærer han mig den strax. Jeg har ikke mærket noget til Egnens Usundhed her. — Gils alle gode Venner, formeld Din Fader og Din Familie min Respect! Send min Fader indlagte Brev! — Vilde blot ikke Eders By altformegyet have forandret sin Skikkelse, hvis jeg seer den igjen! Vilde kun ikke altformange af vore fælleds gode Venner være adspredte!”

Den 26 Juni afgik Skibet fra Batavia, beredt til Forsvar imod de talrige Sørøvere i hine Farvande, hvoraf det dog ikke paa Veien mødte nogen. Derimod herskede megen Sygdom og Dødelighed ombord paa denne Deel af Reisen saavel som senere i China, saa der bleve adskillige Liigtaler at holde. Selv Skibslægen Riber blev syg, og Præsten maatte under disse Omstændigheder gaae noget ind i Doctors Functioner, hvortil han ganske vist ifkun har været lidet skiftet. Den 16de Juli naaede Skibet Cavite, som er Havnen for Staden Manila, hvor det laa til den 7de September, medens det indtog endeel Fragtgods til China. Mellemtiden, som Poul Møller tilbragte paa Landjorden, benyttede han til at see sig om og gjøre smaae Udflugter i Landet; skrev ogsaa et og andet Poetisk. I et paa Manila begyndt Hefte blandt hans efterladte Papirer findes Concepten til Fragmentet: „Vor Verden priser jeg tusindfold“ (1ste Bind S. 130), som etslags Prælude foran det Digt, Chr. Winther har givet Overskriften: „Freidigt Liv“ (S. 62); og Indholdet af begge taler for, at de ere skrevne paa Reisen. Efter dem følge i samme Hefte de sex Digte: „Scenerne i Rosenborg Slotshave“ og „Lægdegården i Olsebymagle“; men om disse ere forfattede paa Reisen eller noget senere, vides ikke, hvorvel det hos Poul Møller var meget naturligt, at de kunde fremkaldes ved stærke Forestillinger om Hjemmet, medens han var i det Fjerne. Ligesaa uviist er det, paa hvilken Tid under Reisen Digtet: „Glæde over Danmark“ er skrevet, da man ved at sammenligne dets Indhold med Reisens Tidsbestemmelser kommer til Modsigelse, hvad Forudsætning man end gaaer ud fra.

Paa Manila kom Poul Møller i det Tilfælde at blive bestjaalet. Han laa i Bærelse med en af Styrmandene, og om Natten gik malajiske Tyve ind ad Vinduet og stjal deres Klæder. Om Morgenens befandtes Poul Møller at vandre op og ned paa Gulvet i det blotte Linned; han saa ud af Vinduet, og spadserede saa atter, dybt inde i sine Phantasier. „Præst! Nu skulde De klæde Dem paa, De skal tidlig ud“, raabte Styrmanden. Poul Møller gik da mechaniisk hen til Stolen ved sin Seng, kom saa atter tilbage, saa ud af Vinduet og gik til og fra, ligesom før. Paa en ny Opfordring fulgte paany det Samme, indtil Styrmanden kom op, og Distractionens Sky adspittedes ved den Erfaring, at Ingen af dem begge havde Klæder at tage paa. — Deres Penge undgik derimod Tyvenes Opmærksomhed. Poul Møller havde nemlig om Aftenen, før at gjemme dem snildt paa dette usikre Sted, stuet dem i en Hosesok og kastet denne ud paa Gulvet.

Den 7de September 1820 fortsattes Reisen fra Manila til China, hvor Skibet ankom paa Bampou Rhed den 21de i samme Maaned. Under Opholdet, som varede i fire Maaneder, tilbragte Poul Møller den meste Tid paa det danske Factori ved Canton, beskæftiget med philologisk Læsning. Han begyndte ogsaa, efter at have seet nogle Kobberstik til Walter Scotts *Lady of the lake*, paa at skrive en Roman til disse Kobbere, hvor Handlingen foregik i Skotland; men førte dette Arbejde ikke synderligt langt fremad.

Til at gjøre et nærmere Bekjendtskab med Chineseerne havde han stor Lyst, men fandt ligesom andre Udlændinge Vanskeligheder, der ikke lode sig overvinde. Han maatte da nøies med

at besøge en Udkant af Byen, nærmest ved Factoriet, og der iagttage en og anden Gadescene, eller være Tilskuer ved et Marionettheater, som fandtes paa dette Sted. Der dannede sig let Dpløb om Europæerne, som Chineserne ikke gjerne taale i Byen, og ved en saadan Leilighed skal han have brugt sin Stof eftertryffeligen mod en Sværm af Chinesere, som vare altfor nærgaaende. Engang gjorde han et Forsøg paa at trænge dybere ind i Canton. Der var en Hong-Rijbmand, som jævnlig besøgte Factoriet; for ham yttrede Poul Møller det Ønske, at aflægge ham et Besøg i hans Huus, og Chineseren, der var Høfligheden selv, forsikrede, at intet vilde være ham fjærere. Man sagde Poul Møller nok, at det var ikke saaledes meent, og at Rijbmanden boede saa langt oppe i Canton, at der ikke var at tænke paa at naae Huset; men han lod sig ikke affkræffe og bevægede en Kuli (chinesisk Tjener eller Karl) ved en anseelig Betaling til at vise Veien. En fransk Læge, der paa Manila var antaget ved Skibet under Ribers Sygdom, gjorde Følgeskab. Det varede ikke længe, før de Vandrende havde en Forsamling af chinesiske Gadedrenge og anden Pøbel efter sig, som ikke lode det mangle paa de sædvanlige grove Skjældsord, man der bruger til Europæerne. Imidlertid fortsatte de med Standhastighed Veien, som rigtig nok var utaaelig lang, især under disse Omstændigheder, da Stimmelen bestandig vorede, og det begyndte ikke længer at blive ved Skjældsord, men stundom kom ogsaa Stene „trillende“ (thi faste vovede Pøbelen endnu ikke). Poul Møller holdt dog ud, i den Mening, snart at være i Havn. Da naaede man omsider til Rijbmandens Dør; den blev aabnet, og inden-

for stode to Karle med forsvarlige Bambusstofke, som de svingede med den Forsikkring, at de vilde slaae til, saasnart Nogen vovede sig indenfor Døren. Det nyttede ikke, at man beraabte sig paa Invitationen; Selskabet maatte vende om med uforrettet Sag, og Bøbelen, som havde været Bidne til dette Optrin, haanede og forfulgte dem nu værre end før, saa det var med Nød og Neppe at de slap uskadte tilbage. Nogle Dage efter indtraf den samme Hong-Kjøbmand igjen i Factoriet. Poul Møller beklagede sig da haardeligen for ham; men denne forsikrede, at det Hele maatte være en Misforstaaelse; intet skulde være ham kjærere end at see dem i sit Huus o. s. v. Forsøget blev imidlertid ikke gjort om igjen.

Fra Canton, hvor der ved Skibets Ankomst allerede laa et Brev fra flere kjøbenhavnske Benner, som havde skrevet i Fælledsskab, blev følgende Svar sendt til Hjemmet:

Canton den 15de October 1820.

„Mine fortræffelige Benner! (Jeg mener Münter, Winther, Lütken, Ararup, Hauch, Dichman, Möhl). Det er et altfor svagt Udtryk, dersom jeg siger, at jeg blev fornøiet ved det Brev, jeg idag modtog fra Eder i vort Factori. Jeg læste virkelig med Rørelse Eders 7 venstabelige Fragmenter. Ja jeg blev saa forvirret i Hovedet, saa betaget af kjøbenhavnske Grindringer, at jeg kun meget adspredt var i Stand til at klare for mig med Svar, naar jeg blev tiltalt af et og andet Lem i min Menighed. Tusind Tak, fordi I have tænkt paa Eders gamle Ben, der i sit frivillige Exil slapper om paa en modsat Hemisphære. Vær Du i Særdeleshed takket, godmodige Balthasar! Aldrig skal jeg glemme, det var Din Trofasthed og Ordholden-

hed, der skaffede mig den Hjertensfryd, efter et Mars Fraværelse at høre den første Lyd fra mit kjære Fødeland. I kan ikke forestille Eder, med hvilken elegisk Nydelse jeg har gennem-
 grandstet hvert Ord i Eders Skrivelse, for at ikke den mindste Bagatel, som deraf kunde sees og sluttes, skulde undgaae min Opmærksomhed. I veed Alle tilsammen, at jeg har en Slags Sky for sentimentale Declamationer, men det er kun med Møie jeg idag kan nægte mig selv denne finere Epicureismus. — Jeg skriver til Eder Alle paa eet Bræt, i Særdeleshed i den Hensigt at give mit Brev et Slags Holdning og præstelig Sindighed; thi Erfaringen har lært mig, at naar jeg skriver til en Enkelt af Eder, da bliver Productet en Slags prosaisk Dithyrambe i Stedet for en moderat Epistel. — Naar man skriver et Brev til hele Verden, fryse Tankerne ihjel, og naar man skriver til een Ven, omkomme de uheldigen af den overvættes Hede. Skriver man derimod til en udvalgt Vennekreds, da er der Haab om, at der kan fremkomme et kjønt, skikkelig Brev, som har den sande tempererede Varme. Man taler i et forskjelligt Sprog til Enhver af sine Venner. Det kræver derimod allerede lidt Reflexion at udtrykke sig forstaaelig for en Venneklok. Siden jeg forlod Eder, har jeg kun en Gang i Afrika og een Gang i Asien fundet Folk, for hvem jeg kunde lade Hjertets Fylde strømme over paa Tungen. Men allerede det var meer, end jeg kunde vente. I mine daglige Omgivelser er Ingen, med hvem jeg saaledes sympathiserer, at jeg lader Munden løbe med gammel Frihed og Frækhed. Jeg lever i god Forstaaelse med mine Rejsefammerater uden Undtagelse. Hvem jeg ikke kan lide, holder jeg ved umaadelig

Høflighed en Kabellængde fra Livet. Min meste Tid henlever jeg ved Pennen, over Bogen, eller i mig selv. Det lille Quantum Selskabelighed, der er ligesaa nødvendigt til Livets Ophold, som Lust og Band, tager jeg hos en Doctor, vi ved Manila tog fra et fransk Skib. Dramaets tredie Person afgiver undertiden en godmodig epicuræisk Kjøbmand. Dog trækker jeg aldrig i disse Selskaber ret fra Læderet; jeg fører ikke ret for Dagens Lys, hvad der boer i mit Inderste; der er immer en Klods ved mine Been, som hindrer mig fra Krumspring; jeg bygger ligesom Odysseus i Dybet (*βυσσόδομεύω*). Imellemstunder bliver jeg dog aabenhjertig mod Franzosen, naar han fortæller mig om altformange — — — — — og altformange Kontraparter, som han har perceret. Imellemstunder siger jeg da: „C'est possible, Monsieur! mais moi, je ne le crois pas.” Det største Beviis paa, at han hverken er den Don Juan eller den Roland, han vil ansees for, er den Sagtmodighed, hvormed han modtager slige Udbrud af min Oprigtighed. I Gaar fortalte han mig, at han havde i Paris gjennemboret en Engellænder, der paa et Auberge havde havt den Impertinence at uddrikke et Glas Ol for ham. Desuagtet fandt han sig som et Lam i, at jeg erklærede det for en grov Løgn. Det er en stor Mangel ved Sølivet, at man aldeles ikke kan vælge sit Selskab, men maa tage det, som Slumpelykken vil give det. Den, der har havt Raad til at være saa fræsen paa sit Selskab, som jeg i Kjøbenhavn, maa rigtignok rympe Næsen lidt, naar han skal tage til Takke med aandelig Skibskost. Moralitet hersker ikke meget i min Menighed, men dog meer end i et ligesaa stort Selskab paa Landjorden. Jeg kan rose mig af,

at jeg ved mine Præfener har bragt endeel til at have Moralitet i Munden. Saa har den da kun eet Skridt til Hjertet." — —

„Jeg længes meget efter at see og høre, om der ikke er blevet noget af en djerv Ungersvend, navnlig Ussing, som fort før min Afreise gjorde et Fastelavnsriis til Kortaleren Tetens. Hvor der kom saadan Raket fra, turde der vel komme meer fra. — — — Forresten har jeg Intet videre at bemærke, end at jeg lever excellent blandt Chineseerne. Undertiden sidder jeg ret venstabeligt blandt dem og røger af deres smaa Biber, hvis Hoved ikke er større end en Nødsfal; undertiden slaaer jeg dem med en Stok af Pebertræ, som jeg har kjøbt at spadserere til Charlottenlund med, hvis jeg kommer nogensinde udrufnet hjem til Danmark. Jeg føler det trykkende i at være Pebersvend og ikke at ventes af nogen Elsket i Sjælland, hvilket mine fleste Medreisende smigre dem med. Haaret gaaer af mig i Heden. Allerede er det intet Under, at alle mine Hovedhaar ere talte. Gjem mig i kjærlig Grindring, til vi sees igjen!

Eders

Poul Møller.

„P. S. Jeg synes næsten det er Synd, at der ingen Ting skal staae paa denne Strimmel Papir, og seer mig dog forgjæves om efter Stok af passende Længde, ligesom en Avis-skriver, der skal fylde en liden lacuna paa sit tilmaalte Papir. Historien om Røverne paa Manila, der gjorde mig nøgen, kan ikke faae en Plads her, Beskrivelsen over Boa-Npas ikke heller. Heller ikke kan Beretningen om Boeten X . . . (min gode Ven paa Java), der fik Riis af Gouverneuren, staae her; disse Gi-

historier ere alle for lange. Sveitserens Contrafei kan derimod ikke fylde Pladsen."

Skibets Hjemreise begyndte den 19 Januar 1821 og fortsattes lige til Danmark næsten uden at berøre Land paa Veien, forbi det gode Haabs Fjorbjerg, som Poul Møller maaskee nu ogsaa fandt det bedre ikke at gjensee. Den 12te—13de April var Skibet ved Den St. Helena for at indtage Vand. Napoleon levede dengang endnu som Fange paa Den under streng Bevogtning, hvorfor Skibet, da det uden at have erholdt den fornødne Tilladelse vilde løbe ind paa Rheden, blev afviist med Kanonskud. Imidlertid fik det dog noget Vand tilbragt, hvorefter Reisen fortsattes. Den 18de April ankrede ved Den Ascension, for der at indtage mere Vand. Paa denne De laa en engelsk Besætning med Koner og Børn: velvillige Mennesker, der modtog vore Landsmænd som fjærkomne Gjæster. De havde bygget sig Barakker paa Den og levede i en lykkelig patriarchalsk Forsatning. Vand havde de ikke tilovers, men gavede, hvad de formaaede, nemlig sex Skildpadder. Den følgende Dag skikkede Capitainen dem til Gjengjæld nogle Colonialvarer, men de affloge denne Foræring, som de ikke behøvede, hvorimod de yttrede, at de vilde finde sig bedre tjente med at faae et Stykke Tømmer til Hjælp ved deres Huusbygning. Dette kunde Capitainen ikke afsee af Skibets Fornødenheder og gik strax under Seil, til stor Fortrydelse for Skibets Besætning, som meente, at der var skeet de gjæstfrie og tjenstvillige Mennesker Uret. — Nogle Dage efter, den 25de April, var det Capitan Stages Kones Fødselsdag, som celebreredes paa Skibet, i hvilken Anledning Poul Møller gjorde en Vise, der blev sunget

af Mandskabet. Det var en fælleds behagelig Fornemmelse, der udtaltes i denne Sangs første Vers:

Rask did det lakker frem,
 Hvor i vort elskte Hjem
 Bøgene groer!
 Paa vores Flydeslot
 Raader en kyndig Drot,
 Derfor det gaaer saa godt
 Hjem imod Nord.

Og man kan ikke tvivle om, at Digteren jo i det sidste Vers har givet sit begede Publikum noget, som var efter dets Smag, og som det har sunget med fuldt Bryst:

Hurra for Fører brav,
 Som os fra salten Hav
 Leder til Land!
 Hurra for Fruens Navn!
 Hurra for Christianshavn!
 Hurra for Danmarks Gavn!
 Hurra hver Mand!

Endelig — efter et halvt Mars næsten uafbrudte Seilads — var da den vide Bei over Havet tilendebragt. Den 14de Juli 1821 ankrede Skibet paa Kjøbenhavns Rhed, og den næste Dag befandt Poul Møller sig under Frederiksdals Bøgeskygger med en Kreds af glade Venner. Det var Lyceenserne, hvis sædvanlige Sommertour just var berammet til den Tid.

Poul Møller var paa denne Reise i flere Henseender gaaet fremad. Ikke at tale om de græske og romerske Auctorer, han

efter sin Bestemmelse havde læst, var han ogsaa bleren fortroligere med det franske Sprog og dets Litteratur, som han yndede. Han fandt paa Skibet en ret velvalgt Samling af franske Bøger, som Supercargoen Warming, der døde paa Cap, havde bragt med sig, og benyttede Leiligheden til at tale Sproget med den førnævnte franske Læge. — Hans Phantasie var bleven rigere ved det Nye og Store, han havde seet; hans Menneskekundskab mere omfattende ved Samlivet med ganske uvante Kredse, og hans Omdømme var blevet uafhængigere, hans Tankeudvikling selvstændigere i den Gneboertilværelse, han paa en Maade havde ført i høiere aandelig Henseende. Desuden maatte den Pligt, at vedligeholde en præstelig Stillings Værdighed i en saa blandet Kreds, gjøre hans Selvfølelse mere aarvaagen og vænne ham til at give noget mere Agt paa det Conventiønelle. Rigtignok laa den Distraction, hvortil han af Naturen var tilbøielig, i en evindelig Strid med alt saadant Herredømme over det Ydre; men, naar han vilde, saa kunde han godt tage sig sammen og var da Mand for at haandhæve sin Person med megen Bestemthed.

Hvorledes han i den mellemliggende Tid havde faaet større Fordring paa Charaktermodenhed, viste sig blandt Andet i Forholdet til en af hans Benner, som han senere efter Hjemkomsten traf i Kjøbenhavn. Thi imod denne, hvis Villie og Meninger tidligere havde havt meget Herredømme hos ham, gjorde han formelig Opstand; og det varede nogen Tid, inden der efter denne Revolution dannede sig et venskabeligt Forhold paany.

Hvad der bragte ham mindst Binding ved denne Rejse,

var hans Kjøbmandsskab med de Varer, han efter Skif tog med sig til Forhandling paa Ud- og Hjemfarten; thi han var kun lidt skiftet til Handelsforretninger. Dette giver Leilighed til at anføre et Træk af Forholdet mellem ham og hans Menighed. Da der nemlig herskede den Tro paa Skibet, at Præsten ikke havde gjort synderlig gode Affairer i China, skulde Flere af den Grund have givet ham et rundeligere Offer.

Men, om end Poul Møller havde tilfredsstillet sin Menighed som Præst, var han dog for sin Person kommen til en saa klar Fornemmelse af sin Ulyst til den geistlige Stand, at han besluttede ganske at forlade den. Han afslagde derfor Præstehjolen saasnart han kunde, og det var ham ubehageligt at blive kaldet Hr. Pastor, især naar det skete under Omstændigheder, hvor hans Tale og Manerer stak betydeligt af mod den Udstadighed, som man kræver hos en geistlig Person.

Følgende Brev skrev han noget efter Hjemkomsten til sin Ven N. B. Krarup, som var paa en Udenlandsreise.

Kjøbenhavn den 30te August 1821.

„Gode Krarup!

Du forestiller Dig neppe, hvor jeg blev ubehagelig overrasket, da jeg ved Hjemkomsten til mit Fædreland erfarede Din Bortreise. Regentsen var det første Sted, jeg tyede til. Efterat den første Henrykkelse ved Gjen synet af min herlige Broder Christian Winther var forbi, raabte jeg: Nu ville vi gaae op til Krarup! Da fik jeg den fatale Efterretning, der som et nedslaaende Pulver dæmpede min Glædes intemperantia. Dog — jeg vil sætte Reflexioner og Sindsberøgelser tilside,

for at see mig om efter facta, der paa Dit Opholdssted maa være Dig af langt større Interesse. Du veed ellers, hvor det Slags Breve stride mod min Natur. S. har holdt en Præken i Trinitatis Kirke, hvori han beviste, at Mennesket burde arbejde, deraf, „at vore Forfædre (?), der de ginge i Orkenen, maatte de bukke dem til Jorden for at tage den himmelfaldne Manna op.“ Han vilde nok have, at Gud Fader skulde putte dem Tyggemad i Munden. — Jeg har i nogle Uger boet med Møhl paa Prof. Rahbeks Gaard, og daglig glædet mig ved Bestuelsen af Møhls elskværdige Charakter. Efter saa mange Aars næsten daglige Omgang har jeg endnu ikke kunnet opdage, hvori hans Egoisme bestaaer. Jørgen Jørgensen har paa en Rejse gjort den Sagttagelse, at man paa Sprogø har utrolig Mangel paa Skov og Brænde. Konen, der boer, eier ei en Qvist, men maa give sine Børn Riis med en Tørv. *** har skrevet en halv Snees Bærker, som hverken jeg eller Nogen af mine Venner har læst. Thi de, der have læst dem, fortryde det daglig og advare Enhver at tage sig i Agt derfor. Desuden kunne vi i min Kreds ikke bestille Andet end læse Walter Scotts Bærker. Dehlenschläger oversætter Holbergs Comedier. Min Fader har oversat Esaias og studerer Hebraisk med en Iver, jeg aldrig før har seet hos en Mand paa 57 Aar. *) Rosenkilde bringer mig til at prostituere mig paa offentlige Steder, hver Tirsdag, naar hans Brevdue kommer ud. Jeg slaaer nemlig en Skoggerlatter op, saa at alle Spidsbor-

*) Poul Møller havde strax efter Hjemkomsten besøgt sine Forældre i Rjøbelø.

geres Dine vogte paa mig med Forbauselse. Der stod forleden et Avertissement fra en Garderofficer, der fralagde sig den Beskyldning, som nedrige Folk havde udspreidt om ham, nemlig at han forklædt som et Barn paa fire Aar, (for at gjøre sig ufjendelig) skulde have besøgt en Jomfru. Denne Paastands Urimelighed søger han at bevise deraf, at han er ligesaa høi, som han er gammel, nemlig 74 Aar. — Jeg selv føler mig saa usigelig lykkelig uden allermindste positiv Grund. Jeg jubler fra Morgen til Aften, fordi jeg befinder mig saa ubeskrivelig sund, saa ubeskrivelig vel, fordi — jeg veed ikke selv hvorfor — fordi Intet er i Veien for mig. So to Ting ere dog i Veien for mig. Det Ene er min Modbydelighed for alle oeconomiske Forretninger, som ved mit rolige Eremitliv paa Havet er uddannet til det Høieste. Jeg er nær ved at fortvivle, naar min Badstuekone syvende og sidste Gang kommer for at afhente mit Skidentøi og ei længer vil lade sig bede at komme igjen i Morgen. Det Andet er mine hyppige Forelskelser, som Gudskelov snart faae Ende. For nylig blev jeg haardt medtaget af Kjærlighed til en Pige, som første Gang, jeg var sammen med hende, lovede, at jeg maatte være hende i Møsters Sted, anden Gang digtede vi en Fortælling sammen, og tredie Gang toge vi Afsked med hinanden, da hun skulde rejse til Norge. Fra Skibet lod hun mig tre Gange hilse, og jeg var saa desperat, at jeg virkelig alvorlig tænkte paa at rejse med til Norge. Dette sidste Stød har jeg dog endnu ei forvundet. Jeg bliver endnu meget bedrøvet, naar jeg tænker paa, at jeg maaskee aldrig meer faaer min deilige adopterede Niece at see. Nu har jeg i en Maanedstid tumlet mig i Li-

vets Larm og ikke læst i al den Tid saameget Latin og Græsk, som jeg før læste i een Dag paa mit Skib. Nu længes jeg igjen efter de gamle Benner fra Hellas og Latium. Derfor udsøger jeg mig snart igjen et Asyl, hvor jeg langt fra disse støiende Forlystelser paany kan tage fat paa Pen og Bog."

Til et saadant Asyl, som det, der i Brevets Slutning omtales, havde han helst valgt Sorø Academie, hvis fornøiede Virksomhed forberedtes; men der var dengang ingen Udsigt for ham til at faae nogen af de philologiske Lectorpladser. Derimod havde hans forrige Lærer, Professor Bloch i Roeskilde, ønsket ham hos sig som Adjunct ved Cathedralsskolen; men han bestemte sig nu, og hans Fader raadede ham det Samme, til at blive i Kjøbenhavn, for bedre at kunne fortsætte sine Studier. Det var hans Plan, at underkaste sig den philologiske Embeds-examen, eller, hvis denne med sine mange „Allotria“ skulde blive ham uoverkommelig, at erhverve Magistergraden ved en Afhandling over Lucretii Philosophie. Efter i saa lang Tid blot at have holdt sig til Læsning af Autorerne beskjeftigede han sig i det paafølgende Aar efter Reisen med nogle af hine „Allotria“ tildeels efter en temmelig vidtløftig Plan, og forbandt dermed tillige særegne Hensigter; thi han vilde studere og producere med Frihed, og man havde desuden den Tid mindre Begreb om de Grændser, man burde sætte sig under Forberedelsen til den omtalte Examen. Saaledes læste han en Deel af Aaret ivrigt philosophiske Skrifter. Næmeligviis er en Trang til at udvide sin philosophiske Dannelse opstaaet hos ham under det reflecterende Liv paa Reisen; og dermed lader det sig forbinde, at han valgte et philosophisk Emne for en

tilkommende Disputats, ligesom ogsaa Møhl's Indflydelse her sikkert har været virksom. Samtidig fulgte han tillige en anden Interesse og gjorde det Meste af samme Aar et omfattende Studium af Danmarks Historie. Et Brev fra N. C. Møhl til hans Fætter N. B. Krarup, dateret d. 15 Januar 1822, indeholder herom nogle fra flere Sider interessante Uttringer: „Angaaende Boul Møller, da havde jeg stor Lyst at skildre Dig den Forandring, der er foregaaet med ham siden hans Reise; men jeg er ikke i stand til at gjøre det godt. Der er ingen af mine Bekjendtere og Venner, der er mig i alle Henseender saa overlegen, som han, og trods vi ere saa fortrolige og sande Venner, er jeg dog alletider noget generet i Omgang med ham, fordi jeg føler mig saa langt under ham i Aandsfræster. Hans gamle Letsindighed er ganske borte; han er som oftest meget alvorlig og lever ikke meget i Selskab, som tilforn. Han studerer nu meget Philosophie og Danmarks Historie efter en meget vidtløftig Scala. Hvad hans Plan med det Sidste er, har jeg ikke kunnet aflokke ham; men jeg har den hemmelige Formodning, at han vil skrive en dansk Roman i Walter Scotts Maneer.“ — — Udentvivel har Møhl tildeels gjættet rigtigt. Walter Scotts Romaner, som dengang vare i deres første Nyhed hos os, henreve Boul Møller, ligesom alle Andre, strax efter hans Hjemkomst, og de havde saa Meget, der tiltalte hans Natur, at de nødvendigviis maatte udøve en inciterende Virkning paa ham, hos hvem Boesjen endnu søgte sin Form. Virkelig har han engang begyndt paa en Roman, hvis Handling foregaaer i Danmark ved Reformationens Tid, og hvoraf han senere, da den blev liggende ufuldendt, har op-

taget flere Stykker i Novellen „En Students Eventyr“ (s. Fortalen til 1ste Udg. 3die B., her meddeelt i „Efterkrift“ S. VII, og „Anhang til Novellen“ i Efterl. Skr. 3die Udg. 2det Bind Pag. 161); og man feiler da neppe ved at antage, at denne Roman er skreven 1822, og at de historiske Studier skulde tjene ham ved dette Arbeide, medens han vel tillige har betragtet dem som en Forberedelse til den paatænkte Examen.

Efter at have privatiseret omtrent et Aar og i den Tid, foruden andre Informationer, læst Græsk i Nielsens Borgerdydsskole (med øverste Classes anden Afdeling), blev han i October 1822 ansat som Adjunct ved Metropolitanskolen, hvor han fik Latin og Græsk til sine Fag. Philologien blev derefter Hovedsagen, hvorpaa han anvendte sin Fritid, der nu var mere indskrænket, end forhen, især da han ved Siden af Skoletimerne pleiede at undervise privat. Imidlertid frasagde han sig ikke Poesien eller andre litteraire Tilbøieligheder, og vedblev at føre det jævnt beskæftigede Liv, hvorved han befandt sig bedst, deelt imellem Videnskab, Poesie og Benneres Omgang. Hans Sind var saa klart og friskt, som nogensinde, han følte sig glad og lykkelig og nød sin Tilværelse med Lyst. Dertil hørte ogsaa for ham, der fra Barn af var vant til Landlivet, at kunne røre sig ret meget med Sjæl og Legeme i den frie Natur. Han spadserede derfor meget og badede sig ofte, ligesom han og en Tid (1822) havde været Medlem af et Selskab, der øvede sig i Skiveskudning. Men, naar han kunde, var det ham kjærest, ganske at forlade Byen og søge sig et landligt Opholdssted i dens Nærhed.

Blandt det, der maatte gjøre ham Opholdet i Hovedstaden vigtigt, var ogsaa den Omstændighed, at han blot der

kunde finde det ædlere Studenterliv, som endnu altid var hans rette Element. Rigtignok havde hans Omgangskreds lidt megen Indskrænkning, da flere af hans Venner ikke længer vare i Kjøbenhavn eller snart droge bort derfra; men paa den anden Side forandrede et og andet ældre Bekjendtskab til nøie Ven-
skab. Med N. C. Møhl, for hvem han havde særdeles Res-
pect*), blev hans Forbindelse bestandig inderligere; ogsaa med C. A. Thortsen og Frederik Lange stod han i megen og nær Berøring, men blandt Alle levede han i nogle Aar meest sam-
men med Christen Thaarup, som dengang var philologisk Student.

Der stode ham ogsaa flere Familier aabne, hvor han var gjerne seet; men der skulde noget Særegent til, for at gjøre ham til stadig Gæst i en Familie: en Forelskelse eller anden Interesse for en enkelt Person, især naar dette var en aandrigh Drinde, thi saadan Omgang fængslede ham ganske særdeles. Hos den modnere Mand kunde der nu ikke just være Tale om Forlegenhed i saadant Selskab; han fremtraadte heller ikke uden Anstændighed, og var navnlig saare høflig; men det var dog noget, han maatte tage sig fore at være, det var ham ikke bekvemt**). Jo mere han fandt sig hjemme i en saadan Kreds,

*) I et Brev fra hiin Tid siger han: „Møhl, der stedse nolens vo-
lens maa philosophere, er vist den ædleste Student i Kjøbenhavn.“

**) Særdeles stor Høflighed var for Poul Møller et Pantser, som han isørte sig overfor Folk, han ikke kunde lide eller med hvem han kom i ubehagelige Berørelser. I et Selskab stod han engang med mange Smaabuk og Sm! og underholdt sig med en Mand. Siden spurgte en Ven ham, hvem det var, han havde været saa overvættens høflig imod. Jo, det skal jeg sige Dig, svarede han; det var en stor Kjel-
tring; — just til saadanne Folk er Høflighed paa sit rette Sted.

desto mere risqverede han ogsaa at oversaldes af en pludselig Tankefraværelse; og, skjøndt han ikke manglede Talent til at conversere, naar han fik begyndt, stemte hans solide Udtryksmaade ikke altid med en Conversations lette Former. En Bemærkning, som f. Ex. denne: „Der var meget fuldt paa Comoedien i Aften,“ kunde i hans Mund faae et saadant Udtryk af Paalidelighed, at det syntes Tilstedeværende, der kom lige fra Skuespilhuset, som om de nu først fik ret Lys i den Sag. I en modnet og smuk Personlighed virke saadanne Egenheder ikke disharmonisk. Man tog ham gjerne saaledes, smilede stundom ad ham og havde ham desto kjærere. Man erindrede sig gjerne Smaatræk af hans Personlighed, som man havde oplevet; thi de lode sig fortælle igjen med et eget Velbehag, idet de paa eengang fremkaldte Smil og tillige Forestillingen om det skønne Totalbillede, hvortil de hørte. (Der er vist ingen af hans Venner, som jo har den Lyst at fortælle saadanne Smaahistorier om ham; de ere et Slags Incitamenter for dybere Grindringer.) Til Poul Møller selv maatte man derimod ikke gjerne komme med disse Historier; thi mod Sligt var han temmelig ømfindtlig, ja kunde efter Omstændighederne ret blive opbragt, naar han mærkede, at Nogen, selv af hans Nærmeste, reflecterede over hans Personlighed eller endog fandt noget Lat-terligt ved hans Gjøren og Læden. For sin Deel pleiede han heller ikke directe at tale om sig selv, men fremsatte gjerne under Form af universelle Bemærkninger, hvad han oplevede i sit Indre.

Egentlig var han kun da i sit rette Hjørne, naar han be-
fandt sig iblandt sine brave, sine lærde og forstandige, eller

fine gemyttlige, aandrige, vittige Benner, hvor al Geneerthed faldt bort, hvor han kunde lade Ordet gaae, ligesom det faldt, og lægge sit Legeme, ligesom ham lystede. Hans Ven Christen Thaarup omtaler som de lykkeligste Grindringer af sit Liv, hvorledes han ofte har tilbragt hele Dage hos Poul Møller, „og (siger han) naar den sildige Aften kom, vare vi endnu ikke færdige. Men naar jeg pønser paa, hvad vi da tilbragte Tiden med eller talte om, kan jeg ikke gjøre mig selv Regnskab. Meget læste vi, snart hver for sig, snart samlede, ved hvilken Leilighed han ofte gjorde Antegnelser, f. Ex. da han oversatte Odysseen, af ældre danske Ord og Kraftudtryk. Stundom producerede vi ogsaa Et og Andet sammen.“ — Ogsaa har Thaarup mindet om „den Poul Møller saa eiendommelige mangelige Stilling, hvori han laa henslængt paa en Sofa eller red paa en Stol med Piben i Munden, og hvorledes han da pludselig taug og, medens han stirrede hen i Beiret, saae ret saa gemyttlig hvilende ud; og hvorledes saa det indre Liv pludselig fremsprudlede i et Udbrud af en Verslinie eller en Passage af en smuk Melodie, som just paa den Tid laa ham i Sindet. Hvad der saaledes havde gjort Indtryk paa ham, vedblev han at gjentage flere Dage eller længer som et staaende Refrain til hans Tale. Det kunde stundom gaae ham, ligesom de gamle franske Kritikere, at han fældede en gunstig Dom om et heelt Digt, fordi det indeholdt et Par smukke Linier, hvilke da maatte tjene til Omqvæd, som bemærket. Saaledes modtog han J. L. Heibergs Kong Salomon og Jørgen Hattemager med hjertelig Glæde; men neppe bemærkede han selv, at dette Digt stod nogle Procent høiere i hans Yndest for den ene

Vinies Skyld: Vi, vi, vi skal min Salighed. Saaledes var det i Ingemanns Epos Kong Baldemar og hans Mænd især to Vers, som henrykkede ham for den manglende Anafrusjes Skyld og derfor en Tidlang jævnlig hørtes fra hans Læber:

I Bestervigs Kirke de ringe til Liig;
Sørgeligt monne det lyde." —

Under saadan Omgang stemte hans Sind sig ganske for Meddelelse just med den eller de enkelte af hans Benner, med hvem han var samlet; og, var han først bleven opsat paa at omgaaes Nogen den Dag, saa skulde det være ved særdeles Undtagelser at han ikke følte sig ubehagelig forstyrret, naar en Anden kom til, om han end ellers havde ham kjær. Ansaae han nu tillige en saadan ny tilkommende Person for at være uinteressant, saa gav hans Aand sig strax paa Flugten fra den nye Samtale, der begyndte, og den tilbageblivende Deel af hans Person var saa lidet bevægelig, hvor der skulde svares paa Tilstale eller vises almindelig Høflighed, at den nye Gæst med lidt fin Følelse maatte kunne see sin Nærværelse virke som en Regnbyge, man utaalmødigten ønsker skal drive over.

Medens Poul Møller var paa Reisen, var Studenterforeningen i Kjøbenhavn bleven stiftet, under Omstændigheder, der gjorde, at dette Foretagende i Begyndelsen blev betragtet med Mistillid af Professorerne ved Universitetet. Adskillige vovede af den Årsag ikke at gaae ind i Foreningen, da de frygtede for at blive anseete for Oprørere efter de Tiders Heilighed. Men Poul Møller morede sig over saadanne Betænkkeligheder, som han fandt krysteragtige, og gik strax ind i Samfundet, da det saaledes faldt naturligt for ham. Studenterforeningens

første Aar have efterladt sig en god Grindring for det opravtmuntre og broderlige Samliv, som der fandt Sted, og Poul Møller bidrog Sit til flere af hine „classiske“ Aftener. Han skrev sine to bekjendte Studenterange: „Heel sjelden røres Ben og Bog“ (1821), og „Hvad er imod Studentens Aar“ (1823), for Studenterforeningen, ved festlige Anledninger, og da det blev bragt i Forslag at optage Rahbek som Uesmedlem i Foreningen, var han ivrig for Udførelsen af denne Tanke og forfattede til Gildet i den Anledning (den 10de Mai 1823), og ligeledes ved Rahbeks senere indfaldende Studenterjubilæum, der høitideligholdtes i Foreningen d. 16de Juli 1825, de to skjønne Sange, der staae imellem hans Digte i 1ste Deel. Overhovedet var Studenterforeningen et Middelpunkt, hvorhen han pleiede at søge, selv efterat hans ældre Bekjendte der vare blevene færre. Til de Yngre, som vakte hans Opmærksomhed, nærmede han sig gjerne for at gjøre deres Bekjendtskab, besøgte dem eller bad dem komme til sig, men holdt sig dog meest iagttagende, uden at det kom til noget næriere Forhold. Han var i Grunden ogsaa kun skikkaet til at omgaaes dem, der i aandelig Modenhed nogenledes vare hans Ligemænd; de Yngre vilde han tage paa samme Maade, og naar de kom i Bilde-rede og bleve ængstelige ved hans Overlegenhed, saa lod han dem i Stikken. — Studenterne, der i ham ret saa en Mand efter deres Hjerte, havde tillige en overordentlig Respect for hans Genie. Og dog udgjorde det, man kjendte fra hans Haand, saa Lidet, efter Omfanget at dømme; men det var fortræffeligt, og deriblandt vare Sange, som han havde skrevet for Studenterne, og som havde sat dem i Begeistring.

Ogsaa til det mindre Samfund, Lyceum, vedblev han endnu en Tid at høre. Dette Selskab, hvis Formaal er Øvelse i at disputere paa Latin, maa kun bestaae af i det Høieste 15 Medlemmer, der vælges med Omhu; thi en broderlig Forbindelse imellem de samtidige Medlemmer, betegnet ved Tilstalen: Du, hører til Selskabets Regel. I dette stille virkende Samfund er mangen Venstabsforbindelse bleven stiftet, og der er neppe nogen ældre eller yngre Lyceenser, for hvem Navnet Lyceum jo er kjær og frugtbart paa gode Grindringer. Poul Möller har skrevet to Sange for denne Areds; den ene af disse, Tobaksvisen: „Felix ter, qui pusio,” lod han efter Anmodning optage i Studentersforeningens tidligste Bisebog (1822), da han redigerede denne i Forening med Rahbek, Ingemann, Thortsen og Abrahams. Den anden, som han skrev paa Stedet en Aften, da Selskabet var samlet hos et af dets Medlemmer, Ivar Schow, lyder saaledes:

„Fordum man drabelig
 Sloges venstabelig
 Blot for at slaaes.
 Modet i Heltebryst
 Haged' til Kampens Dyst:
 Derfor man blot for Lyft
 Pleied' at slaaes.

I vor poleerte Tid
 Taales ei Sværdestrid
 Af Politi.
 End tolereres dog,
 At i latinske Sprog
 Helten sin Næste slog:
 Munden er fri.

Lad os da drabelig
 Fægte venstabelig,
 Mens vi har Lov.
 Skjærm dig da paa Latin,
 Rask udi Kampen trin:
 Siden skal du faae Viin
 Hos Ivar Schow.

Alt tolvte Vinter gif,
 Siden vor Republik
 Reistes i Nord.
 Gid den som Tokes De
 Udsprede Kraftens Frø!
 Gid den maa aldrig døe!
 Skaal for dens Flor!”

Et Forhold, der blev en Kilde til mange Behageligheder, men ogsaa fik en høiere Betydning for ham, hidførtes ved hans Kjærlighed til Landlivet. Han havde i Sommeren 1822 boet paa Frederiksberg med sin Ven Frederik Lange; men fra For-aaret 1823 op slog han sin stadige Bopæl paa Bakkehuset hos Rahbeks, hvor han blev omtrent halvandet Aar. Rahbeks pleiede at udleie flere Værelser og aabnede med sædvanlig Gjæstfrihed deres huuslige Kredss for de Logerende. Allerede under det korte Ophold paa Bakkehuset, i Sommeren 1821, havde Poul Møller, som han udtrykte sig, „nydt saamegen Artighed af Rahbek og hans Kone, at dens Dyrdrivelse tildeels bevægede ham til at flytte til Byen igjen.“ Han kom nu i et nærmere Forhold til dem. Det skulde ogsaa være vanskeligt at finde noget Hjem, hvor han saaledes kunde blive opfattet og forstaaet af en skarpseende Velvillie, eller med mere Interesse være tilstede og deeltage, end hos Rahbeks. Allerede i mange Aar havde Bakkehuset været et Sted, som besøgtes næsten af alle aandelige Notabiliteter. Disse udvalgte Kredse, der samlede sig i Rahbeks Bolig, disse muntre, lette, aandrige Samtaler ved det hyggelige Aftenbord, hele dette Indhold af Tider, som nu kun ere til i en veemodig Grindring, havde dannet sig som noget naturlig Medhørende i en sjelden og elskelig Persons Tilværelse. Fru Rahbek var Sjælen i disse Kredse, og Rahbek, den evige Student og Ungkarl i Sind og Hu, var som Mand i Huset med Velbehag Gjæst i dem og fandt her det Samme indenfor sine egne Vægge, som han i tidligere Tider havde opsogt i Klubber og Selskaber. Her af-handledes Alt, hvad der bevægede Tiden, ofte af de Medspil-

lende selv; eller Underholdningen søgte sig andre Veie gjennem Alvor eller Spøg, og Fru Rahbek, som var dannet og kundskabssørig, ja endog maatte kaldes lærd, efter den Betydning, hvori man bruger dette Ord om Damer, frydrede Samtalen ved sit fine Omdømme eller sit gemytligke Bid, medens hendes skjønne qvindelige Bæsen i det Hele virkede ubevidst paa den fælleds Underholdning og gav den en lettere og behageligere Bevægelse. Denne fortræffelige Kones Ægteskab med Rahbek var barnløst, og saaledes blev det rige Bæld af Kjærlighed og Omhed, som næres i Kvindens Junderste, udeelt ledet hen til hendes Nærmeste og Venner; deres Vel og Vee var Gjenstanden for hendes varme Følelse og hun hvilede ret med Glæde i Betragtningen af deres Personlighed, hvortil da og hørte, at hun mærkede sig deres Egenheder eller smaa Svagheder og drev sin sædvanlige Spøg dermed. Man kunde ogsaa sige, at hun, med sin sjeldne Jagttagelses- og Fremstillingsevne, af Naturen havde et Kald til at være Forfatter; men da det ikke kom hertil, bleve de mange Charakterer, hun saa om sig, et altid verflende Sujet, hvorover hun bestandig improviserede Bemærkninger, Charakteranedotter, Ogenavne og andre saadanne lette Skabninger af Diebliffets Lune, der nu ogsaa lystig sværmede omkring i Bakkehusets selskabelige Underholdninger, saa den Mindviende, der kom ind til alt Dette, havde Ondt ved at vide, hvorledes det var fat. I dette Bakkehusets aandrige Liv blev Poul Møller hjemmевandt. Baade Rahbek og hans Kone elskede ham som deres Søn; men han følte sig meest hendraget til Fru Rahbek, „hvis Omgang, foruden at skjænke den fineste Fornøielse, tillige var en sand Opdragelse i moralsk og

intellectuel Henseende"*). Der fandt megen Meddelelse Sted imellem dem, og de læste flere Bøger sammen, blandt Andet nogle græske Tragoedier, som han oversatte cursorisk, medens hun fulgte efter i den originale Text. Den Glæde, han følte ved den opmærksomme Beskuelse af hendes Charakter, pleiede han i de Tider at udtrykke saaledes for sine Venner, at han forsikrede høit og dyrt: Fru Rahbek var det første blandt alle de Mennesker, han havde kjendt.

Smidlertid skulde han dog ikke gaae fri for en Modgang, der i nogen Tid forstemte ham, medens han laa paa Bakkehuset. Det var i Sommeren 1823. Han havde fattet en alvorlig Tilbøielighed for en ung Dame, og da han omsider betroede hende sine Følelser, mødte han imod sin Forventning et Afslag. Det var nu anden Gang han prøvede en ulykkelig Kjærligheds Lidelser, og denne Omstændighed gjorde uidentvirl hans Smerte mindre reen, idet den blandede Uergrelse deri. Efter de lignende Kampe, han før havde gennemstridt, var han kommen til den Mening om sig selv, „at et saadant Uheld ifølge hans Philosophie og Sindsstemning kunde være ham ligegyldigt,“ men naturligviis udholdt denne hans Philosophie ikke sin Prøve. Nu overgav han sig dog ikke, som i hans første Ungdom, til veemodige Længsler eller trøstende Forhaabninger. „Kjendetegn paa Alder er det (siger han i en Optegnelse fra denne Tid), at man gjør Beregning over, at man har Tid til at iværksætte sin Plan. Andet Kjendetegn paa, at man er gammel, er at man opgiver Haabet strax, naar man beiler til

*) Möhls Ord i et Brev.

en Jomfru. Unge Folk føle deres Perfectibilitet langt mere levende og haabe, at de paa et høiere Trin af Fuldkommenhed kunne vinde Pigens Hjerte." — Han vendte sig resolveret fra den nægtede Lykke, men hans Stemning var bitter og spottende. Hans Had til det Uægte i Følelse og Stræben vendte sig nu angribende mod Menneskelivets Bærd i Almindelighed; og Sandheden i Menneskenes Begeistring, Kjærlighed, Dyd og Tro betragtede han med den Tvivlshyge, som er den Forstemtes Nydelse og Plage*). I denne Tilstand sympathiserede han med den engelske Digter Byron. Oversættelsen af „Drømmen“ af denne Forfatter (1ste D. S. 85), og Fragmentet: „Til Kamp jeg fordrer Dig, Du gamle Blinde“ (S. 131) hidrøre fra denne Tid. Ligeledes Digtet „Et Blad af Dødens Dagbog“ (optaget i 1ste Deel, S. 79) og Sonetten „Den Svend, som Tabet af sin Elskte frister“ (1 Deel, S. 78)**). Var denne Tid end ikke uden Eftervirkninger, saa vandt han dog, med sin modnere Kraft temmelig snart ud over Alt, hvad deri var sygeligt, og kom til sit forrige Lune igjen. Saaledes kunde han i October 1823 skrive følgende Linier i et Brev til sin Broder Hans Ulrik Møller:

„Jeg er gandske begejstret for legemlig Bevægelse i fri Luft og befinder mig særdeles vel ved min idelige Vandring fra

*) Mange af hans Bemærkninger over „Affectation“ ere nedskrevne ved denne Tid, saavidt man kan slutte af Pladsen, de indtog i hans Hester; og de synes da først ret at være begyndte med den Hensigt, at samle paa dem.

**) Det dramatiske Fragment (1ste D. S. 123), hvori Aristophanes efterlignes, er skrevet i Foraaret eller Sommeren 1824.

Kjøbenhavn til Bakkehuset. Det er blevet mig en vis Erfaringsfætning, at Blodet derved kommer til at rulle saa let, at man fast ikke kan blive bedrøvet. Ved sliq Levemaade kan man umuligt blive tungsindig uden Anledning, ja virkelige Ulykker have fast ingen Magt over En. Jeg er saa gennemtrængt af denne Overbeviisning, at jeg meget grunder paa at give mine Arme en lignende jevn Motion, for at Corpusset ikke ved Benenes jevnlige Flytning og Armenes Hvile skal tabe sin Ligevægt."

Det var paa denne Tid, da han var ved sit tredivte Aar, at han, for det Meste bevæget ved ydre Tilskyndelser, optraadte med en Række af Arbejder, som kun altfor snart blev afbrudt, men allerede viste, hvad han var bleven til i forskjellige Retninger. Adskillige, som i Poul Møller lovede sig en Göthe for den danske Litteratur, beklagede i de Tider, at Ekjebnen havde ført ham til, to Gange at begynde sine videnskabelige Læreaar forfra. De havde Ret, forsaavidt som han, med Gramensplaner for Die, i en saa lang Tid blev afholdt fra udtryffeligen at anvende sin Villies Kraft i Boesiens Tjeneste og tvinge sig til at fuldende et og andet større Digterværk, hvad han nu formodentlig ligesaa vel havde formaaet, som han efter en bestemt Beslutning kunde disponere over sig selv, baade for en længere og kortere Tid, naar det kom an paa at lære Ting, der vare ham tørre og uinteressante. Boesien skulde endnu bestandig „commandere ham," paatrænge sig ham, overvinde Inertiens Modstand; og der behøvedes da meget virksomme Stemninger eller udvortes Anledninger for at bringe ham til at digte. Desuden havde han efter Reisen fornemmelig hen-

vendt sin Hu til den fortællende Digtning i ubunden Stil, udarbejdet Adskilligt og samlet paa Ideer og Charaktertræk for en tilkommende Behandling; men her har det udentvivel manglet ham noget paa den Lethed i Opfindelsen, den kraftig skabende og forbindende Phantasie, der viser Digteren store Totalbilleder, som begejstre ham til at arbeide deres Virkeliggjørelse imøde. For at overvinde denne Hindring vilde Beslutning og Anstregelse saameget mere have været fornøden. Det var derfor ikke Meget, i Forhold til hans Evner, som han i disse Aar frembragte, og han selv fandt det neppe passende for sig at komme frem for Publikum med disse Smaaarbejder, hvoraf kun en fortrølig Ven nu og da fik noget at see. Men, begegnede han end sit Digtertalent med liden Opmærksomhed, saa ringeagtede han det dog ikke, og det var hans Hensigt, naar han fik friere Hænder, at samle, fuldende eller efterarbejde, hvad han havde liggende, og da at udgive et Bind poetiske Skrifter.

Paa den anden Side var hans videnskabelige Interesse alvorlig og sand, hans Studeremaade ingenlunde overfladisk, og selv betragtede han upaatvivlelig, idetmindste efter hans tidligere Ungdoms Aar, Videnskaben som sit Hovedkald. Men i Grunden stod den videnskabelige Interesse hos ham i nøie Forbindelse med det Poetiske, og denne indre Consequents i hans Tilværelse viste sig altid paany under forskjellige Skikkelser.

Den Form, hvorunder hans poetiske Natur stadigt fremtraadte i Virkeligheden, var en vedvarende Jagttagen af Menneskenes Færd og Charakter, en saa fin og gennemskuenende Jagttagen, at den ofte hos Andre vakte Overraskelse og Skræk. Driften hertil fulgte ham overalt og bragte ham til at søge

mangfoldig Berøring med Menneffene. Men idet han derved, og naturligviis ligesaameget eller endnu langt mere ved Erfaringer i sit eget Indre, uvilkaarligt berigede sin Phantasie, faldt det hans skarpe Forstand let, tillige at tage det vundne Stof i Besiddelse paa sin Maade og bringe en Begrebsproduction ud af den poetiske Anskuelse, idet han med et sikkert Instinct opfattede dennes abstracte Indhold og udtalte det i en aphoristisk Almeensætning. Saadanne Aphorismer ere, som han selv kalder dem (3die D., S. 3) „halv Poesie, halv Prosa“: et Slags Tankedigte, Momenter til en Erkjendelse, men som maae tænkes i Et med den Stemning, hvori de ere opstaaede. I en magelig Samtale, hvor Poul Møller overgav sig til sit Lune, fremtraadte det poetiske Element i hans Bemærkninger ofte meget stærkt, og det var tidt, som om han morede sig ved at lade Genfærdigheden raade; eller han indflødte sin Tanke i en saa barok eller outreret Form, at der skulde Mod til at holde fast ved den og søge den sande Kjerne deri*). Naturligviis anvendte han mere Kritik ved de Bemærkninger, han holdt det værd at optegne. Disse Aphorismer, hvoraf han baade da og senere har nedskrevet saa mange**), og som ofte indeholde geniale Blik, ofte ere indflødte i træffende Billeder og tildeels paa en Maade kunne betragtes som hans egne Confessioner, synes nærmest at betegne Enheden af hans tvende

*) Det var f. Ex. i hans senere Aar en Paastand, som han stundom med comisk Alvorlighed forsøgte, at alle liberale Agitatorer af Betydning vare Jøder. I Recensionen af Extremterne (6te D. S. 58) mærker man noget af en saadan Synsmaade.

**) De ere optagne i Efterl. Skr. 3die Deel.

forskjellige Aandsretninger. Han selv betragtede disse Optegnelser kun som et Forraad til privat Brug; de vare midlertidig henfæstede Producter af en Aandsbevægelse, som stræbte hen til omfattende psykologiske Fremstillinger af den Art, hvoraf han kun har fuldført een efter sin Hensigt; men som ellers i hans Skrifter af videnskabeligt Præg bestandig viser sig nærværende og rede til at træde frem.

Saaledes var psykologisk Jagttagelse hans daglige Gjerning, og det var ogsaa fremfor Alt den, der tilligemed den æsthetiske Betragtning udgjorde det Besjælende i hans philologiske Studier. Han vilde derfor gennemgaae Meget cursorisk, uden at opholde sig længe ved grammatikalske og antiquariske Enkeltheder, og fik paa den Maade blandt Andet læst det Meste af de græske Tragikere og Aristophanes. Ogsaa interesserede Sprogene ham meest fra Synonymikens Side, idet han vilde gjøre sig Ordenes Betydning fuldkomment levende og sætte sig ind i det Sind, hvormed de Gamle havde brugt dem. En Tid beskjæftigede han sig meget med at søie Berigtigelser og Tillæg til Ernestis latinske Synonymik, og under Læsning og Oversættelsen af Homer opstod endog efterhaanden det Haab hos ham, ved nøiagtige Jagttagelser over Ordenes Brug at kunne trænge ind til et bag det homeriske Sprog liggende Tankehele, der muligen lod sig fremstille som en homerisk Psychologie.

I Efteraaret 1823 udgav han som Indbydelsesprogram til Metropolitanskolens aarlige Hovedexamen en paa Latin skreven Afhandling: *De invidia diis ab Herodoto et æqualibus attributa*, der i et reent og simpelt smukt Sprog gav en Frem-

stilling af de gamle Grækeres Begreb om Gudernes Mid over den menneskelige Lykke. Det følgende Foraar (d. 28de Febr. og 6te Marts 1824) forelæste han i Studenterforeningen et betydeligt Brudstykke af en Novelle (optaget under Titelen „En Students Eventyr“ i hans Skrifter, 2den Deel), hvortil han tidligere havde samlet Ideer og skrevet de deri indlagte Digte. Denne Novelle, som forbinder Walter Scotts Naturtroskab og Klarhed med Tieck's Lune og Gemhytlighed, men tillige saa ganske originalt er fremstrømmet af Poul Møllers eget Væsen, gjorde et dybt Indtryk, og man saae heri den meget lovende Begyndelse til danske Bærker i et Digtningsslag, hvis Rubrik i vor Litteratur dengang var ligesaa fattig, som den senere er bleven opfyldt med Arbejder af rigtignok meget forskjelligt Værd. Det var formodentlig det givne Løfte i Studenterforeningen, som tvang Poul Møller til at tage sig sammen og nedskrive den Deel, han forelæste; siden kom han desværre ikke til at fuldende Novellen (s. Fortalen til 3die D. 1ste Udg., her meddeelt i „Efterkrift“ S. VII.) — Samme Aar skrev han nogle æsthetiske Recensioner i Dansk Litteraturtidende (optagne i Efterl. Skrifter 6te Deel). Hans sunde og overlegne Klarhed fremtræder her i en stærk Modsatning til Sletheden eller Middelmaadigheden af de Produkter, det blev hans Lod at bedømme, idet han med Lune og træffende Satire blotter Svaghederne ved de ukaldede Poeters Haandværk, medens han med godmodig Velvillie paaskjønner de Forsøg, i hvilke et Talent synes at fremstræbe.

Sin tidligere Tilbøielighed tro, havde han læst sig mere og mere ind i Homer, og altid vendte det Forsæt eller den Trang tilbage, at gjenføde Homer i det danske Tungemaal.

Ligesom han kom til større Indsigt i den danske Versbygningens Natur, forcastede han sine tidligere Forsøg og begyndte omfider efter faste Principer at oversætte Odysseen. Allerede i Aaret 1822 havde han som en Prøve udgivet en Oversættelse af Odysseens femte Bog i Rahbeks „Læsning i blandede Gemner“ 3die B. 5te S.; men først i Aaret 1824 tog han sig fore at fuldende et større Pensum, hvortil det var ham en ydre Tilskyndelse, at Rector Fibiger i Golding agtede at udgive en lignende Oversættelse. I Midten af Aaret var han færdig med de 6 Bøger og gav dem i Trykken — desværre endnu kun et Fragment af det hele Arbejde, som laae for ham, men et kosteligt Fragment, hvori den gamle Digter paany lever og synger igjennem en dansk Mund. — Det gik kun langsomt med Trykningen, og Bogen udkom ikke før i April 1825*).

„Jeg har i min Correctur af første Ark,“ skriver han til sin Fader under 1 Juli 1824, „gjort saamange Rettelser, at Sætteren nær var bleven bragt til fuldkommen Desperation. En af mine Venner har endelig villet have, at jeg skulde lade Correcturen besørge ved en Anden, da han ellers befrygter, at jeg maa lade hvert Ark trykke om i det Uendelige. Naar Du nu veed, i hvor mange Aar jeg har syset med at oversætte Homer, saa vil Du kunne indsee, at der er noget Sandt i, at jeg ingen Ting kan blive færdig med. Det kommer af, at jeg har for megen smaalig Skarpsindighed, at jeg alt for tydelig kan see enhver liden Mangel. — Naar jeg tænker paa, hvor

*) Recenseret i Dansk Litteraturtid. 1825, Nr. 39. Et Svar til Recensenten fra Forfatteren staaer i Nr. 43.

jeg har overveiet og pudset hvert enkelt Vers, har jeg ikke megen Satisfaction af, at det Hele ved den tætte Tryk tager sig saa uanseeligen ud. Det er overhovedet slemt, at der trykkes saa meget i den ædle Oversætterkunst; thi der gjøres ikke syn-
 derlig Forskjel paa Tjæst og Arbeider, der ere gjorte med uende-
 lig Flid. Hvor Mange gives vel her i Landet, som kan be-
 mærke og skatte ret vidt drevet Omhu af det Slags? Tibiger
 passerer nu for en respectabel Mand, der har oversat Sophokles.
 Jeg vil lade mig hænge, om jeg ikke paa den Viis ved en Pibe
 Tobak skal oversætte alle græske Poeter ligesaa hurtigt, som de
 kunne trykkes. — Jeg har læst dine Oversættelser af Ciceros
 Taler med megen Nøiagtighed og er En af de Faa, som kan
 fatte den Kunst, der har været anvendt derpaa. Det har end-
 ogsaa tidt generet mig, at jeg har seet en saa træffende Over-
 sættelse af et eller andet Sted, at jeg ikke har kunnet sætte
 nogen anden i Stedet og har altsaa maattet risquere, at mine
 Disciple maatte troe, at jeg ikke kunde oversætte Cicero paa
 fri Haand.

Din Iyhige Søn — —"

Saaledes var Poul Møller i Gang med at fyldestgjøre
 Opgaver, som naturligt fremgik af hans Evner og Leven. Men
 imedens dette skete, var der forberedet en betydelig Forandring
 i hans Livsplaner og Stilling, hvorved hans Kræfter senere
 fik en ganske anden Hovedretning.

Alt længe havde Professor Sibbern været Poul Møller
 nær fremfor alle Universitetets Lærere. Han havde indvirket
 levende paa ham i den tidligere Studentertid, og ikke mindre

tiden, baade ved sine Skrifter og sin Personlighed. Ogsaa Sibbern elskede Poul Møller og glædede sig ved ham. Han søgte overhovedet gjerne, naar han traf begavede Naturer, at drage dem ind i den høiere Erkjendelses Sphære, og i Poul Møllers Tilbøielighed til psykologisk Tagttagelse, i hans geniale Bemærkninger, der ofte indeholdt speculative Blif i Livet, fandt Sibbern Tegn paa et fortrinligt Anlæg for Philosophien. Allerede i Juni 1824 skrev Poul Møller, da han var beskjæftiget med Odysseen, Følgende i et Brev til sin Fader:

— — „Ejlers arriverede mig en Ting igaar, som er mig høist behagelig, hvilken jeg fortæller med Begjæring om fuldkommen Taushed. Sibbern, som, uagtet han boer 3 Fjerdingvei fra mig, undertiden kommer i egen Person for at hente mig til sin Bolig paa Strandveien, var hos mig og søgte at bringe mig fra at oversætte Odysseen, da jeg, som han sagde, „ikke burde spille saamegen Tid paa Stavelsetælleri.“ Han vilde have, at jeg skulde lægge mig efter Philosophiens Historie, da han ønskede at faae en Collega, som var Philolog. Det kunde jeg naturligviis nok have lyst til, især da min Disputats slaaer ind i Disciplinen; men det gjør ogsaa, at jeg ikke kan blive saasnart færdig med Afhandlingen. Det er meget muligt, at den ikke bliver færdig førend om et Aar, ja maaſkee knap det, hvis jeg som Fourageur gjør nogle Biveie. Det bryder jeg mig slet ikke om. — — Ogsaa ønskede jeg, at Fader skulde familiarisere sig med den Idee, at jeg kunns kan arbeide meget langsomt. Jeg veed, jeg er flittig; jeg er det snarere for meget end for lidt; men jeg har ikke

saar særdeles godt et Hoved, da jeg ikke kan blive færdig med nogen Ting." —

Saaledes havde Sibbern bibragt Poul Møller en Tanke, hvoraf der siden blev Mere; og at den strax havde fundet Gjenklang hos ham, kan man slutte af følgende Uttringer i samme Brev: „Jeg har efter nøiere Overlæg næsten besluttet mig til at lade min Oversættelse af Odysseen ligge hen. — Jeg er overbevist om, at man har taget Begrebet om danske Hexametre for overfladisk. Naar man vilde drive Sagen rigtig, da kunde en Mand ikke gjøre Andet sin hele Levetid end oversætte Odysseen; men den Mand vil jeg ikke være. Nok er det, mine skyldstgjør ikke de Fordringer, som jeg selv agter at gjøre til Andre." — Lykkeligvis lagde han dog ikke sin Oversættelse hen, eftergik ogsaa Versene; og han havde, da Bogen udkom (som man seer af Svaret til hans Recensent i Litteraturtidenden) langt fra opgivet Tanken om en Fortsættelse. Men Philosophien, med hvilken han længe havde havt Lyst til at syssle, stod nu vinkende for ham. Der manglede blot den ydre Anledning, som kunde bringe ham til at forlade sit Livs vante Former og gjøre hans Tilbøielighed til Beslutning.

Saa vel han befandt sig paa Bakkehuset, tog han dog i Efteraaret 1824 ganske uventet den Bestemmelse, at flytte ind til Byen. Hvor megen Overvindelse dette kostede ham for Næbheds Skyld, viser følgende Brev.

„Gode Næb! Du vil vist forundre Dig over, at jeg her i din egen Gaard skriver Dig til, og det er i Grunden

ogsaa en taabelig Feighed, der bringer mig til det, da jeg befrygter, at jeg ei skal faae sagt, hvad jeg vil sige, paa den Maade, som jeg i Hjertet mener det. Min Leveplan nøder mig til at flytte ind til Byen. Naar jeg nu havde sagt det, hvor vilde jeg dog skamme mig, inden jeg fik tilføiet mine Grunde, fordi Du i første Dieblisk kunde troe, at jeg var uskjønson nok til ei at indsee, at jeg aldrig af nogen Dødelig har nydt saa megen Artighed og Kjærlighed, som af mine Forældre og af Dig og Din Kone, endnu mindre venter jeg nogenſinde meer at blive behandlet med et lignende Venskab.

Marſagen, hvorfor jeg maa boe i Byen, er for det Første — *) — Dette vilde jeg næsten hele Dagen igaar sige til Dig; men jeg kunde ikke faae det over mine Læber, fordi jeg tænkte mig Muligheden af, at Du og Din Kone kunde troe, at jeg hører til de Folk, som ikke vide, hvorledes de ville have det. Jeg føler meget vel, at jeg aldrig i Verden faaer det paa saa behagelig en Fod, som jeg har havt det i Dit Huus, og jeg kan ikke tænke mig noget Bærre, end at Du og Din Kone kunde tvivle paa, at jeg ret taknemmelig erkjender det. Kald mig en Slynge, dersom jeg nogenſinde glemmer, at jeg i saa lang Tid er bleven behandlet paa Bakkehuset, som jeg var en Søn af Huset. Jeg haaber, det er meer end Indbildning, at jeg kan arbeide meer, naar jeg benytter enhver Fristund. Slaaer dette feil, da opgiver jeg aldeles mit Skolemesteri."

*) Marſagerne, som her ubelades, gaae i det Væsentligste ud paa Besparelse af Tid.

Fra Kjøbenhavn skrev han ikke længe efter følgende Brev til Ingemann:

„Gode Ingemann! Jeg faaer i dette Dieblif en udvortes Anledning til at skrive Dig til, efterat den indvortes Drift i langsommelig Tid forgjæves har opereret mod min Inertie. — — Jeg har da med stor Fornøielse læst Din Valdemar og haaber, at Du selv af min Beskaffenhed maa kunne slutte Dig til, at jeg sætter det over alle Dine øvrige Bærker. Dog — Du kjender ikke min Beskaffenhed tilfulde; Du drømmer sgu aldrig om, at jeg maaskee gør allermeeft af Episoden om Liden Kirstins Død, at jeg ikke har fundet Noget i hele Bogen saa smukt som den klare forskjønnede Beemod i Begyndelsen til en Sang, der (hvis ikke Gufommelsen svigter mig) lyder saaledes:

J Besterviig ringe de Klokker til Liig,
Sørgeligt er det at høre 2c.

Forleden Dag gif jeg alene gjennem Frederiksberg-Allee og trampede i visne Blade, da fik jeg med Get en svar Længsel efter Dig og Din Kone og lovede mig selv helligen at gjøre Alt, for dog engang at komme til Sorø for bestandig. Blot Du ikke engang faaer i Sinde at flytte til Kjøbenhavn. Deri gjør Du i saa Fald meget ilde. Siden man nu eengang ikke kan drive det til den herlige, naturlige Leveviis, at gaac løs paa Mark og Skov, fiske, plukke vilde Frugter og fange Fugle, saa bør man dog nærme sig saameget, som muligt, dertil og for Altting skye disse fordømte store Byer, hvor saa mange tu-

finde Lømler gaac og vrøvle over hinanden fra Morgen til Aften. Nagtet jeg nu haaber at kunne finde et noget mindre cultiveret Liv i Sorø end i Kjøbenhavn, vilde jeg dog langt fra have saamegen Lyst til at reise min Hytte der, hvis Du, Fogtmann, Hjort og Lütken rømte fra Stedet.

Forresten maa Du ikke troe, at jeg befinder mig ilde, hypochondrisk og miltshg tilmode her i min Kredss. Overalt føler jeg mig tilfreds og, naar jeg undtager en forbandet Raskelovnsrøg, som idag forulemper mig, føler jeg mig ikke trykket af nogen ydre Omstændighed. Hidtil har det altid lykkedes mig at see enhver Stilling, jeg har været i, fra den behageligste Side. Det er min Mødrene arv, som har den fortræffelige Egenskab, at den ikke kan forbruges, men tvertimod voxer, jo mere jeg tager til den. Overhovedet troer jeg, at Folk, der med Hilsen og Sundhed føre et sørgmodigt Jeremias-Liv, i Grunden altid finde Behag deri. Jedermann seine Lust. Jeg har altid gjort den Erfaring, at enhver Bedrøvelse fortrækker, naar man ikke til sin Plaseer opelsker og pleier den. Men hvo der finder sig veltjent med Sorg, er jo i Grunden glad, saa der gives nok egentlig ingen varig Sorg paa Jorden.

Hvad syntes Du om Steffens?*) Her var al Verden overordentlig henrykt over hans Besøg. Jeg har aldrig seet en Mand, der saaledes i god Betydning har kunnet forhøje Folk ved sin Dmgang. Sibbern var virkelig gandske forrykt af

*) Til Festen for Steffens, paa Skydebanen, d. 30te September 1824 havde Poul Møller skrevet en Sang: „Hilsen til H. Steffens,“ som blev trykt i Aftenbladet S. 360 uden Navn, og er optaget i Efterl. Skr. 1ste D.

Glæde over ham. Det var godt, om man kunde faae ham til at sætte Bo her i Landet. Han havde langt mere smuk Livslyst, end man skulde troe efter at have læst hans mørke Skrift om Christendommen. Den Slags Christendom kan jeg aldeles ikke indlade mig paa. Jeg troer ikke engang, Du eller Fogtmann har kunnet det.

Hils Lütken, Fogtmann, Hjort, Din Kone fra Din trofaste Ven" — —

Det var nu Tid at tænke alvorligt paa Examen eller Disputatsen. Han foretrak da at underkaste sig Examen, og tog den Beslutning at forberede sig dertil ved samlet og anstrengt Læsning, skjøndt en Mængde Informationer i Forstningen gjorde ham det vanskeligt nok. Før han ganske slog sig fra Verden og luffede sig inde med sine Bøger, skrev han endnu en Afhandling over populære Idées Udvikling, som han d. 19de Febr. 1825 forelæste i Studenterforeningen*). I dette mærkelige Arbejde, hvormed hans Forfatteriskab for nogle Aar ophørte, gav han et fuldendt Kunstværk, hvori en original Tanke var gennemført, og tillige hans aandelige Kræfter paa en total Maade lagde sig for Dagen. Saaledes viste han til Slutning en Form, hvorunder han paa den mere videnskabelige Vej kunde frembringe noget Originalt og Fortræffeligt, nedlæggende Udbyttet, som hans stadige Drift til Sagtagelse bragte, i sammenhængende psykologiske Skildringer. — Da denne Afhandling, som først var bleven anmeldt under

*) Trykt i Nytt Aftenblad, 1825, Nr. 18 og i Efterl. Skr. 5te Deel.

Titelen: „Om Lediggjængerens Indflydelse paa deres Samtid,“ blev forelæst i Studenterforeningen, slog den alle Tilhørerne stærkt ved den skarpe Sagttagelse, som gik derigjennem, det træffende Bid, den livlige og skjønne Fremstilling. Morsom var den hemmelige Discussion, som den vakte i alle Kroge; thi at Forfatterens Bemærkninger vare grebne af Livet, var klart nok; men hvilken af hans Venner skulde nu være den geniale Lediggjænger, han nærmest havde havt for Øie? Man hørte da med stor Sikkerhed nævne den og den, men rigtignok i hver Krog en Anden. Sandheden er vel den, at Poul Møller, der havde levet sammen med saamange af hine aandrige Videnskabsdyrkere, som studerede eller converserede efter Lyst uden at binde sig til et strengt Sagstudium, ikke har kunnet savne Træk til sit Billede, men at disse ere blevne udfyldte og sammenholdte ved hans egen indre Sagttagelse, der maatte være tro, siden han selv havde Meget tilfældeds med disse Folk.

I Aaret 1826 meldte Poul Møller sig til den philologiske Embedsexamen og gennemgik den skriftlige Deel i Begyndelsen af April. Men i den samme Tid, da dette stod paa, var der ved Universitetet i Christiania et Professorat i Philosophien at besætte, og man søgte i Danmark en dygtig Mand, som kunde beklæde denne Plads. Sibbern greb med Glæde denne Leilighed til at bringe Poul Møller ind paa den philosophiske Bane, og anbefalede ham. Følgen deraf var en Vocation, hvorom der corresponderedes just i Mellemtiden mellem Poul Møllers skriftlige og mundtlige Examen. Denne Tid havde han ikke tilbragt i nogen rolig Stemning: alt som Dagen nærmede sig, da han mundtlig skulde gjøre Rede

for sine Kundskaber i denne Examen's mangeartede Gjenstande, steg hans Uro, og da han en Aften havde begivet sig til Hvile, laa han længe søvnløs og plagedes af Forestillingen om den tilstundende Examen'sdag. Da faldt det ham med Et ind, ligesom en ny Opdagelse: „Men Du kan jo lade være at gaae op til Examen,“ og neppe var denne Tanke født, før den blev til Beslutning, og i næste Dieblif sank Poul Møller med trygt Velbehag i Søvnens Arme. Examen blev altsaa affagt; og under den 11te August 1826 fulgte hans Udnævnelse til Lector i Philosophien ved Frederiksuniversitetet.

Idet Poul Møller fulgte Kaldet til Norge, kostede det ham langt fra nogen Overvindelse at forlade sin Embedsstilling som Skolemand, til hvilken han ikke kunde føle særdeles Attraa. Den vedvarende Opmærksomhed, den ufortrødne smaalige Omhu, den stadige Varetagen af Opmuntringens, Formaningens eller Straffens Pligt passede ikke vel for Poul Møllers Tilbøielighed til at hvile i en nærværende Stemning eller Betragtning. Ofte, medens Discipelen stod og oversatte sit Pensum, søgte Læreren Aand det Frie, og hans Die svømmede mellem Skyerne udenfor Skolevinduet. Alle hans Disciple vide at fortælle om hans jevnlige Udspredthed og smaa Distractionseftagelser; men de omtale ham tillige med stor Kjærlighed og erkjende, at de gjorde god Fremgang ved hans Underviisning. Den fortræffelige, isandhed levende Oversættelse, han gav af de classiske Auctorer, den passende Forflaring og de mellemstrøede vækkende Bemærkninger, alt dette var saadant, at selv de unge sølte hans Underviisnings Værd. Disciplinen vedligeholdtes let, fordetmeste ved det blotte Indtryk af Poul Møllers Per-

sonlighed, og naar en Discipel stundom førte sig hans Aandsfraværelse paa en eller anden Maade til Nytte, kunde dette vel vække de Andres Latter, men fandt dog ikke egentligt Medhold hos dem; man vidste desuden, at han var streng, naar han opdagede Saadant. Skjøndt mod sin Tilbøielighed, maatte Poul Møller dog ogsaa senere beskæftige sig med Information, og det lige til sin sidste Tid.

Philologien forlod han vistnok kun med det Haab, af og til at kunne vende tilbage til de gamle Forfattere, og fornemmelig til sin Yndling Homer, hvortil der senere ogsaa gaves Anledning. Han forfulgte i en sildigere Tid endnu sin Idee om en homerisk Psychologie og optegnede adskillige Bemærkninger over de hos Homer forekommende Forestillinger om aandelige Gjenstande og deres Udtryk i Sproget. Blandt disse har han til Fortalen af et muligt Skrift over denne Materie nedskrevet følgende Notice, der giver nogen Oplysning om hans Plan: „Uagtet det ikke er nærværende Arbeides Formaal at give lexicaliske Forklaringer —, er dog mange Ords egentlige Betydning heri grundigere bestemt end i noget Lexicon. Det kan endogsaa den finde, som vil betragte de heri givne Ordforklaringer paa en atomistisk Maade og altsaa udenfor det Rys, hvori de her ved den systematiske Sammenhæng ere stillede. Ved den psykologiske Betragtning aabnes ogsaa i lexicalst Henseende en aldeles ny Erkjendelsesfilde, som ikke flyder for den, der vil bestemme et Ords Betydning, idet han udri-
ver det af den organiske Tankefreds, hvortil det hører. Kunne Andre rose sig af en større Samlerflid, da er her Frugten af et andet Slags Flid: ἄλλω γὰρ ἄλλο ἔργον ἀνδάνει.“

I October 1826 forlod Poul Møller Kjøbenhavn for at tiltræde sit Embede i Christiania. Før hans Afreise havde en Kreds af hans Venner foranstaltet en Afskedsfest paa Skydebanen ved Kjøbenhavn, den 20de October*). — Mange saae ham med Beflagelse forlade sit Fædreland; Nogle savnede ham med smertelig Længsel — iblandt dem var en yndig og ædel Pige fra Thyens Land, som nylig havde givet ham sit Ja, da han beilede til hende: Betty Berg, Datter af Hr. Christian Frederik Berg, Gier af Skjoldemosegaard.

I Christiania kjendte man Poul Møller vel af hans udgivne Arbejder, og modtog ham med den venligste Forekommenhed, saa han vanskeligt kunde benytte Gjæstfriheden i alle de Huse, der aabnede sig for ham. Han fandt i Statsraad Treschow, der forhen havde beklædt den philosophiske Lærestol ved det norske Universitet, „en meget ligesrem og elskværdig Olding,“ der ogsaa yndede ham særdeles, uden at det

*) En indtræffende Høitidelighed ved Metropolitan-skolen gav ham ogsaa Leilighed til offentlig at tage Afsked med Skolen, i hvilken Anledning han holdt en latinsk Tale, om daarlige Romaners Skadelighed for Ungdommen: *Lectionem fabularum et narratiuncularum fictarum, quæ personas inducunt omni veritate destitutas, adolescentibus perniciosam esse.* Den er til i Manuscript. — Til Festen paa Skydebanen bleve flere Sange forfattede; deraf er R. L. Rahbeks og N. Davids trykte i Gefion, Nytaarsgave for 1827, N. Krossings i Maigave til Nyslerne 1837 og J. Thieles Sang til Betty i Hertha 1827, 1ste Bd. — J. L. Heibergs Afskedsang, der blev skreven for en snevrere Kreds, er trykt i hans samlede Skrifter: Digte og Fortællinger, 2det Bd.

dog nogensinde kom til nærmere videnskabelig Berøring imellem dem, hvortil deres Synsmaader vare altfor ulige. Mæst knyttede han sig til Professor Hansteen og til den daværende Rector juris, Hjeltn. Denne Sidste havde med genial Dygtighed grebet den nyere Philosophie og i Forelæsninger søgt at gjøre den academiske Ungdom bekjendt med den; hos ham fandt Poul Møller en Mand, med hvem han kunde træde i mangehaande Betydning, og han har ikke i Norge havt nogen Ven, som han omgikkes mere og fortroligere.

Det var ikke nogen let Opgave, der laa for den nye Docent, at skulle optræde som Universitetslærer i et meget omfattende Fag, hvortil han kun medbragte en almindelig, om end vel tilegnet, Foruddannelse. Men det var naturligviis iforveien betænkt, at Fordringerne dog ikke vare overvældende. Han skulde efter Anordningerne i et Cursus af halvandet Aar gennemgaae Psychologie, Logik, Metaphysik og Ethik for de yngre Studerende; derefter vendte den samme Række bestandig tilbage, og Sommeren gav et Otium af halvtredie Maaned. Fremtiden lovede altsaa No til at opnaae Selvstændighed i Videnskaben; for Diebliffet kunde han allerede tilfredsstille ved en klar og fattelig Fremstilling; og han havde den Fordeel, ved de to førstnævnte Fag væsentligen at kunne bygge paa de af hans Lærer Sibbern udgivne Haandbøger, ligesom han ogsaa til Hjælp ved sit første Foredrag over Metaphysiken benyttede et schematisk Udtog af Sibberns Forelæsninger derover, som denne paa hans Begjering nedskrev for ham.

Medens han i Vinteren efter sin Ankomst til Christiania arbejdede flittigt og med Lyst, førte han tillige, imod sin Cæd-

vane, en meget levende Brevvexling, nemlig med sin Brud i Thyen, for hvis „særdeles lange, fornuftige og venfskabelige Breve,“ som han i et Brev til Faderen udtrykker fig, han meente „at burde gjøre nogenlunde Gjengjæld, især da de efter deres korte virkelige Samliv meest maatte gjøre egentligt Bekjendtskab i Breve.“ Han følte sig uendelig lykfsalig ved hende; og virkelig havde Skiebnen ogsaa i hende forbeholdt ham en Mage, der ganske syntes at være skabt for ham. Han var tilfreds med sine Omgivelser, sin Virksomhed, sine Tilhørere. „Her i den rene norske Bjergluft føler jeg næsten mere end en heel Livskraft,“ skrev han til sin Fader; og „dersom denne Periode af mit Liv ikke er den lykfseligste, jeg kommer til at opleve, skulde jeg paa min jordiske Bane være usædvanlig heldig.“

I Sommeren 1827 drog han til Thyen, hvor hans Bryllup stod den 30te Juni, og førte sin unge Hustru til deres norske Hjem, efter først at have afslagt et kort Besøg i Kjøbenhavn. Fra denne Tid have vi en smuk Grindring tilbage i nedenstaaende Brev fra Fru Rahbek.

Bakkehuset den 15de Juni 1827.

„Kjære, gode, fortræffelige Poul Møller!

Saaledes kan jeg med Sandhed begynde; men dersom jeg ikke tillige sandfærdigen turde bevidne om mig selv, at Deres rigtig nok lange Taushed ikke har gjort ringeste Skaar (det var dog et skræffeligt Ord, der her undslap min Pen) i min Agtelse og Hengivenhed for Dem, vilde jeg naturligviis ikke turde tilegne mig saa stor en Deel af Deres venfskabelige

Uttringer, som jeg, Gud være lovet, dog nu tør. Det Samme gjælder naturligviis om Rahbek, og De vil altsaa selv let kunne forestille Dem, med hvilken Glæde vi modtog et Brev fra den kjæreste og fortræffeligste af alle vore Sønner, dem vore Hjerter have vundet os til Erstatning for hvad Naturen har maattet nægte os. Det var virkelig en sand Glædesdag for os i Forgaars, og Rahbek gik til Byen, næsten ene for at fortælle Deres Venner denne glædelige Nyhed. Igaar kom her ogsaa Mange i den Anledning, og vi vare nær ved at komme til at sætte Næsen ligesaa høit i Veiret, som ***, dengang han havde faaet Brev fra Dem. Møhl, ** og ** vare alle Tre glade over at høre om Dem; men Møhls Glæde var dog af en anden Natur end de Andres, ikke blandet med Forsængelighed og anden Stads, men med det Bedste, vi Dødelige eie, nemlig Kjærlighed, og det var derfor mig en sand Glæde blot at see ham læse Deres Brev. Alle bade de mig indstændigen at hilse Dem. — — Overalt, kjære Poul Møller! behøvede De blot at see Deres Venners Glæde ved denne Leilighed, for at overbevises om, at Deres elskværdige Billedes lyse Farver ikke i mindste Maade er fordunklet ved Deres tilsyneladende Forglemmelse. Utallige Gange har jeg havt isinde at bryde Tausheden, og havde vist ogsaa gjort det, naar jeg dog ikke havde havt en Smule Frygt for derved at paalægge Dem et Slags Tvang og desuden at berøve Dem lidt af Deres Tid, som jeg nok kunde begribe De kunde behøve altsammen. Et Par søde velsignede Breve fra Deres elskværdige Betty have ogsaa trøstet mig ved Savnet af Brev fra Dem, og ved saaledes at nøies og ikke høimodigen at skrive, inden jeg havde

modtaget et Brev fra Dem, har jeg dog sparet Dem en betydelig Portion Rødme, hvoraf de nu kan komme til at behøve alt det, De kan skrabe sammen, naar De ideligen skal vise Dem ved Siden af Deres skønne og elskværdige Brud, baade i Thyens Land og paa de smaa Øer, hvor Kornet ligger paa Skaar og hvor der vrimler af Sideniusser. Vel seer jeg Dem paa alle disse Steder, min Sandten! som "Αναξ, da jeg vel veed, hvormeget De er æret og agtet; men dette er just Omstændigheder, der nødvendig maae bringe megen Rødme tilveie. Gid nu blot al den Herlighed var overstaaet og De og Betty i lidt Ro i deres norske Hjem; thi da jeg dog ikke tør haabe at faae Dem og hende at see i Sommer, vil jeg helst vide Dem i Norge; og derfra haaber jeg dog, saalænge min svage Livstraad vil holde, lettest at kunne have lidt skriftlig Samqvem med Dem. Jeg glæder mig sandelig ogsaa til, at Deres Pebersvende=Dage nu ere forbi. For med fuld Føie kan jeg sige:

— — οὐ μὲν γὰρ τοῦγε κρείσσον καὶ ἄρειον,
ἢ ὅθ' ὁμοφρονέοντε νοήμασιν οἶκον ἔχητον
ἀνὴρ ἢ δὲ γυνή· πόλλ' ἄλγεια δυσμενέεσσιν,
χάρματα δ' εὐμενέτησιν· μάλιστα δὲ τ' ἔκλυον αὐτοί *).

Sagtens har jeg nu affkrevet disse deilige Linier meget forkeert; thi Sydostvinden har drevet mig arme gennemhostede og gjen-

*) Af Homers Odyssee (VI, 182 sqq.). Stedet lyder saaledes i Poul Møllers Oversættelse:

— — — — thi Intet er meer livsaligt i Verden,
End naar en Mand og en Kvinde med to samdrægtige Hjerter
Bygge tilsammen i Huus, for Gjender en græmmende Tanke,
Men deres Venner en Lyst, og de selv meest frydes i Stilhed.

nemsnuede Stakkel her hen i Sophaen, hvor jeg ikke kan see; men De kan nok læse det alligevel, og er vist enig med mig, at der aldrig er sagt noget skønnere om huuslig Lyksalighed. Hvor gjerne vilde jeg ikke ogsaa være Vidne til Deres og Bettys huuslige Lykke, og jeg kan med Sandhed sige, at Deres venlige — gjerne kan jeg kalde det sønlige — Indbydelse frister mig til en Flugt mod Norden, uagtet min Hu, fra min Barndom af, stedse har stundet mod Syden. Men i min nærværende usle Tilstand er det sagtens lidt naragtigt, om jeg lagde Planer for næste Aar. Men skulde det imod al Sandsynlighed virkelig engang skee, Ingen vilde jeg heller være hos, end hos Dem og Betty, og er der nu virkelig kommet lidt Lyst i mig til en norsk Reise, saa veed jeg vist, at den er kommet ved Dem og Betty. Som noget Mærkeligt ved mig, maa jeg dog fortælle Dem, at jeg iaar har gjort en Reise i Fædrelandet. Jeg fulgte nemlig Magnificenzen*) til Sorø, og fornøiede mig virkelig meget bedre paa denne saa ganske danske Reise, end jeg havde ventet. Fra Fogtmann og Ingemann og Hjort kan jeg hilse Dem meget; vi talede ofte om Dem. — — Om denne sorøiske Reise kunde jeg fortælle saare meget, dersom der var Tid til det; thi der foregik virkelig mange fornøielige Historier, ikke aleneste paa Ballet og saadanne Steder, men ogsaa i Kirken ved Opgravningen af Absalons Grav. Der stødte vi virkelig paa et Grav**), og

*) Rahbek, som var Rector magnificus.

**) Bakkehuustermimus, foranlediget af en Tydsker, som vilde fortælle, at han „var stødt paa en Grav.“

jeg stødte mange Gange paa Krav, endog den sidste Aften, jeg var i Sorø, da jeg hos Taubers maatte spise selv tretende ved eet Bord. Min Broder Carl — som ogsaa var i Sorø i Brindsens Suite, men dengang allerede borte — havde sandelig ikke udviist mit Mod. Men De maa troe, at han var lykkelig over, at Rahbek var i Galla, og over at jeg havde saa høi Rang ved Ballet og kom til at sidde til Højebords. Han vilde saa gjerne have en Udstilling af Rahbek, der sandelig ogsaa tog sig godt ud i sine Stads=Klæder. Imorgen skal han i Christentøiet igjen, for at aflægge sin høie Værdighed som Rector, og saa bliver der ikke stor Fornøielse mere for Carl at vente. — — —

Lev nu vel, og vær tusinde Gange hilset af os og alle
Deres Venner.

Deres hengivne
R. M. Rahbek."

Man har stundom hørt bemærke, hvad der ikke er saa forunderligt, at Ægtefolk ofte have Noget tilfælleds i deres Personlighed, og saaledes kunde man ogsaa sige, at der var noget Poul=Møllerisk hos Betty. Hun var meget aaben og ligesrem. Hendes naturlige Bid og Munterhed yttrede sig med en vis provincial Soliditet, som klædte hende vel, og hun kunde ved Hjælp af sin sunde Dømmekraft, som ikke var uden Dannelselse, ret godt møde sin Ægtemand paa en Conversations Gebeet. Om Forfattere eller fælleds Bekjendte kunde de saaledes føre morsomme Dispytter, og, fremkom nu Poul Møller med Anekdoter eller Skildringer i sin sædvanlige overdrevne Maneer, til Meroe for de tilstedeværende Venner, saa attaque=

rede Betty Mændene ofte med Moralens Baaben; men ofte havde hun ogsaa, grebet af hans Lune, ligesaa meget at kjæmpe mod sin egen, som mod de Andres, syndige Tilbøielighed til at lee ad en fortræffelig Ven eller Veninde. — Betty var sin Mand ogsaa en sand Hjælperinde i saadanne Anliggender, som det var ham en Byrde at give sig af med. Husets Pengevæsen overgav han trygt i hendes Hænder, og det var i denne Henseende hendes første Befymring at faae ham befriet fra adskillige Sorger, som hans foregaaende Sorgløshed havde paa-draget ham. Dette lykkedes hende ogsaa, for en Deel ved den strenge Deconomie, hvormed hun, skjøndt vant til rundeligere Aaar, bestyrede sin lille Huusholdning. Indtægterne vare i Begyndelsen meget knappe, og Poul Møller maatte derfor give privat Information*). Da han under den 10de Juli 1828 blev Professor, forøgedes de, men Familien forstørredes tillige, idet hans Ægteskab under Opholdet i Christiania blev velsignet med tvende Børn**). Poul Møller skriver til sin Fader i December 1828: „Min gode Kone lægger sit Hoved iblød med stor Iver, for at finde paa Besparselser, og finder sig med største Beredvillighed i alle Opoffrelser og Indskrænkninger;“ og senere i samme Brev: „I min huuslige Stilling er jeg usædvanlig lykkelig, som Enhver maa være, der har en saa blid og elskværdig Kone, som jeg har. Den Omstændighed, at jeg føler mig meest tilfreds i min Kones Selskab, og hun sig meest til-

*) Han underviste saaledes i Latin i Møllers Institut.

**) Nasmus Christian, fød den 7de August 1828, og Frederik, fød den 3die Mai 1830, død i sit 17de Aar, som en af de flinkeste Disciple i Odense lærde Skoles øverste Klasse, den 27de Juli 1847.

freds i mit, gjør, at vi næsten slet ikke omgaaes med Andre, ja saa lidet, at jeg tidt tænker paa, vi bør gjøre det noget mere. Vi aftale da ogsaa imellem at gjøre et eller andet Besøg, men det bliver for det Meste opsat. Dog er dette meest hendes Skyld."

Følgende to Breve ville føre os ind i Stemninger fra hiin Tid.

Bakkehuset d. 25de April 1828.

(Til Betty Møller.)

"Jeg maa virkelig begynde med at sige Dig, min velsignede Betty, at Dit søde venlige Brev har glædet mig over al Beskrivelse, og sandelig ogsaa forfrisket mig i min nærværende høist lidende Tilstand. Der er vist neppe et Par Mennesker paa Jorden, jeg holder mere af, end Dig og Poul. I ere, gjerne torde jeg sige, i alle mulige Retninger saa ganske efter mit Sind, og da jeg nu engang har indsluttet Eder i mit Hjertes inderste Rum, og saa ofte glæder mig ved at tænke mig alle Eders elskværdige Egenskaber og den fortræffelige Omstændighed, at vi ere saa lykkelige at være afholdte af Eder: saa kan Du let indsee, at en Beskrivelse af dette mit udkaarne Pares hushellige Lykke maatte oplive og fornøie mig uendelig meget. Det gaaer mig virkelig med Eder, sans comparaison, som Bondefarlen med Sølvspænderne. Han havde nemlig kjøbt sig et Par Spænder, han forresten slet ikke trængte til, blot for den sjældne Omstændigheds Skyld, at de vare magen, hvilket han saa godt kunde lide. Thi det er virkelig noget saa sjældent, at det, der skal være Mage, ogsaa er det, saa man maa vel

blive rørt, naar man finder det. Af det Umage har jeg desværre seet alt for meget i mine Dage, og vil vist vedblive at see det, saalænge jeg lever. Men nu vil jeg ikke see derpaa, da det er langt bedre at see paa Dig, Du hulde Elskværdige, og paa Din flinke, elskværdige Poul. Gudskeelov at jeg nu tør berømme ham efter Hjertens Lyst. Du meente, da vi saaes, at min Berømmelse ikke var saa ganske fornuftig; men mine Udtryk maae vel ogsaa sagtens have været lidt stærke, og den søde Poul stod rigtignok ved Siden og rødmede. Forresten kan jeg ikke idag, som jeg gjerne vilde, lade min Næs flyde som en Strøm, thi den fordømte Hoste afbryder mig bogstavelig næsten ved hvert Ord. Saa gal er den dog ikke alle Dage (men dog bestandig slem baade Nat og Dag); men det er Vestenvind, og med den ryger min Kaffelovn, og naar det ryger, maa jeg hoste ietvæk, og lader jeg det gaae ud, som jeg idag ofte har gjort, saa fryser jeg og hoster af Kulde. Men Gudskeelov at jeg dog ikke bundsfryser, men at jeg i al min Kulde, Røg og Plage føler, at mit Hjerte slaaer varmt for Dig og Din Poul. O hvor gjerne deelte jeg ikke Eders Lykke! Jeg veed virkelig ikke et Par Mennesker, med hvem jeg hellere vilde leve. Du har gjort Rahbek og mig uendelig lykkelige med alt det Kjærlige, Du har yttret os fra Dig selv og fra den kjære Poul: Gud veed, det var ikke gunstige Tider, i hvilke Poul var samlet med os; thi ingen af os er hvad vi have været, skjøndt jeg forresten haaber, vi i alt Væsentligt ikke ere blevene værre med Aarene. Men vi vare for syge og trætte og fjede, jeg vel egentlig blot legemlig, men Rahbek,

desværre for ham selv! blot aandelig; dog alligevel leed ogsaa tidt hans Legeme, saavel som min Sjæl. Hvor sød er altsaa ikke den Poul, der saa overbærende har taget tiltakke med to aflægss Creature? Jeg veed, hvor ofte jeg har havt Medlidenhed med ham og i mit Hjerte ønsket, at han havde kjendt os i vore gode Dage; dog er det bedst for ham og Dig, at han ikke har kunnet kjende os saa tidligt, da han ellers selv vilde være lidt paa Veien til Aflægshed, idetmindste efter Maren. Endnu kan jeg ikke forlade Poul inden jeg har fortalt Dig at jeg har foreslaaet Rahbek at tage op til Eder en Maanedes Tid, for at gaae i Skole hos Din Poul. Thi vel fortjener Rahbek al Roes som Ugtemand og har i denne Vinter, ved at varte mig syge Staffel op, aflagt svære Prøver paa Fortræffelighed; men jeg maa dog alligevel ikke fornægte Sandheden, og efter Dit Brev seer jeg tydelig, at Din Poul dog overgaaer ham i Sødhed. Rahbek kan dog blive lidt bister, naar han synes jeg vaander mig for meget, og da jeg nu synes det letter mig mit Onde, og desuden af de græske Tragøedier og af W** har lært at jamre og flage, saa synes mig han kunde nok tillade mig det. Og dog veed jeg saa godt, at naar han bliver lidt utaalmodig, saa er det blot fordi han troer, det er gavnligt, at han ikke klynker med mig, men afbryder det, som han ikke selv kan taale, og jeg heller ikke kan have godt af; og mange Minuter varer det heller ikke, inden han er ligesaa sød og kjærlig igjen. Men jeg vilde dog saa gjerne, at han, som Poul, altid skulde være sød." —

(R. M. Rahbek).

(Sommeren 1828.)

„Kjære Thortsen!

Idet jeg i denne Stund reflecterede over, hvor man gaaer i en behagelig Forsatning, naar man har skrevet en god Ven til og med Hænderne i Skjødets kan sidde og vente paa Svar — ligesom en Landmand, der har tilsaact, blot behøver at oppebie Sædens Fremkomst — besluttede jeg at gribe mig an for at komme i en saadan behagelig Stilling. Bidste jeg, at mine Bønner i saa Henseende kunde udrette noget, da vilde jeg rigtignok endnu heller trygle Dig ydmygeligen om at gjøre en Rejse herop til mig i Dine Ferier; thi her lever ikke et Menneske, med hvem jeg kan føre en saa beqvem Pasfar, som jeg saa ofte har gjort med Dig. Dersom Du kunde danne Dig en Forestilling om, hvor her er yndigt i Christianias Omegn, da troer jeg, Du vilde være meget fristet til at seile til Norge i Stedet for at trille til Kjøbenhavn. Jeg boer paa en Gaard en god Fjerdingvei udenfor Byen*), temmelig eenlig og fiernet fra Folketoi, og har her med min Kone saa god Plads, at Du gjerne kan faae to Bærelser til Din Disposition, om Du vil. Jeg har nylig i et Brev til mine Forældre udførligen beskrevet vor Boligs Omegn, hvilken Skildring jeg ikke gider gjentage, ellers skulde Du rigtignok forundre Dig over, hvorledes her er udstaffet med deilige smaa Lunde, blomstrende Marker, Vandfald, tre i Tallet og eet udenfor vore Vinduer, en Elv, som løber lige udenfor Gaarden, Udfigt til granbevorede Fjelde, en Have med store hvælvede

*) Frogner, hvor Poul Møller boede en Deel af den Tid, han var i Norge.

Gange i 2c. 2c. Her kunde Du tilbringe en behagelig Ferie og af mig faae herlig Lecture: jeg skulde fra Bibliotheket skaffe Dig hvilke nye philologiske, æsthetiske, philosophiske Bærker, Du ønskede Dig. — Jeg er godt fornøiet med min Stilling, og det interesserer mig overordentlig, altid at studere Philosophie, som jeg virkelig anseer mig for bedst oplagt til af de mange Studier, jeg har fusket i. Kun een Ting savner jeg, og det er en saadan Karl i mit Nabolang, som Du har i Thaarup. — —

Din trofast hengivne Ven

Poul Møller."

Nydelsen af hans huseglige Lykke var saameget mere ublandet, som han var tilfreds med sin egen Stræben, og følte, at den havde en Enhed, han ikke tilforn havde kjendt. Saa snart de Fordringer af hans Embede, som strax maatte fyldestgøres, levede ham Tid, begyndte han ivrigt at studere Hegel og gjorde et fuldstændigt og fortroligt Bekjendtskab med denne Philosophs Skrifter. Men da han saaledes havde hævet sig op paa den Basis, der er Grundvolden for den nyere Tids Philosopheren, fandt han der ikke Hvile. Han tog Hegels System og Methode som et uundværligt Hjælpemiddel ved sin videnskabelige Praxis, men hans naturlige Drift til selv at skue umiddelbart og fra første Haand gjorde, at han for sin egen Person vilde have sin Erkjendelse fri og ikke binde den til det Overleverede; han vilde som en original Natur søge sig en egen Vej ved at følge med Videnskaben i dens tidligere Udvikling, og foresatte sig da i nogle Aar at studere de vigtigste Philosophers Bærker i de forskjellige Tidsaldre; imidlertid vilde

han under Løbet af sine Forelæsninger bestandig forbedre de Manuscripter, han lagde til Grund for disse, og agtede derpaa at udgive dem som Haandbøger i de Discipliner, han foredrog. Han haabede saaledes ogsaa engang at blive i Stand til at levere Philosophiens Historie i en selvstændig Beskrivelse. Det var noget, han dadlede hos Tydskerne, at „meget faa af dem, der udgave philosophiske Skrifter, saa vidt han kunde skjønne, havde studeret andre Philosopher end deres Samtidige.“

Denne Plan, som førte ham ud i den store Bogverden til Beskuelse af Forfattere og Systemer, fulgte naturlig af hans hele aandelige Retning. Efter den Maade, hvorpaa han begyndte med at udføre den, vilde han kun meget seent være kommen til Ende dermed; thi han faldt strax ind i et specielt Studium af den formelle Logik, hvis hele Litteratur han gennemarbejdede. Dette Arbejde, som han endnu var beskjæftiget med, da han forlod Norge, gjorde han sig vidtløftigere end fornødent; thi hvormegit han end foresatte sig at være streng ved Valget af det, han læste, kunde han dog ikke overtale sig til at forbigaae nogen Forfatter, der havde et slags Navn, men maatte have ham med og gjøre hans Bekjendtskab. Idet han nu ogsaa paa denne Vej medtog meget Andet, som en eller anden Hensigt førte ham til, lagde han Grunden til sin udbredte Læsning i philosophiske Skrifter. Men disse vedholdende Arbejder fik omfider en skadelig Indflydelse paa hans Sundhed. Han led ofte af Congestioner til Hovedet og Søvnløshed; og skjøndt han gjerne daglig vandrede Mile i det Frie, forslog det dog ikke til at bringe hans frodige Constitution i Rødvægt.

Hans Ven Hjelm, med hvem han ofte gjorde disse Spadsere-toure, under Samtaler meest om philosophiske Gjenstande, har bemærket, „at Poul Møller ved saadanne Leiligheder lagde en sjelden Aandsrigdom for Dagen, men dog altid — ogsaa i de senere Aar — viste Utilbøielighed til bestemt at yttre egne philosophiske Anskuelser, og helst hørte Andre fremsætte deres. Kom Samtalen derimod paa æsthetiske Materier, saa brugte han ofte sin humoristiske Svøbe og brød mangen Lønde med sin Ven; ligesom han overhovedet syntes mere oplagt til at dvæle ved Ideerne i deres concrete Skikkelse, end til at forfølge deres dialektiske Udvikling i det Abstracte, hvilket ikke meget tiltalte ham, skjøndt han unægtelig baade af Natur og Studium var en dygtig Dialektiker i Ordets strenge Forstand.“

Det poetiske Grundelement i Poul Møllers Væsen kunde ikke fortrænges deraf ved hans philosophiske Studier; det maatte nødvendigen gøre sig gjældende selv i disse; men til digterisk Frembringelse levede Videnskabens Tjeneste ham hverken Tid eller Stemning, og han skrev derfor i Norge ikke synderlig mere end nogle Leilighedsdigte (s. Efterladte Skrifter 1ste Bd. S. 99—104) og et lille Genactstykke*), som paa Opfordring var indrettet til Opførelse ved en Familiefest, og som i længere Tid antoges at være tilintetgjort. Nogle Digte til hans Betty, fra deres Ægteskabs Tid, ere endnu til, men kun et enkelt er udgivet. Der findes imidlertid intet Spor til, at Poul Møller betragtede denne Tjernelse fra Boesien som et Tab for sit Liv.

*) „De opdigtede Historier.“ Efterladte Skrifter 3die Udg. 2det Bd. See videre Fortællingen til 1ste Bd., hvor dog Familiefesten siges at have været hos Prof. Hansen, medens den i Virkeligheden var hos Cancelliraad Wrag. L. B. P.

Naar den naturlige Tilskyndelse til Digtning udeblev, savnede han den ikke, og Videnskaben fyldte nu hans Sjæl aldeles.

Men der var dog noget, som kastede Skygger i hans Liv, medens han opholdt sig i Norge. At han stundom under sit Studium blev anfægtet af Mismod og Tvivl om sine Evner, hørte vel mere til forbigaaende Stemninger; men — han var for seent bleven omplantet paa en fremmed Jordbund, til at han ret kunde rodfæste sig der. Det vante Liv mellem hans danske Venner var blevet ham uundværligt, han tilhørte i Hjertet disse Kredse, og medens han igjennem danske Blade og Skrifter vedligeholdte en uafbrudt Forbindelse med sit Fædreland og levende interesserede sig for hvad der foregik, følte han ofte med stille Længsel, at det var fjernt fra ham. Der var meget, han vidste at sætte Pris paa hos Nordmændene, og han stod i mange baade nyttige og behagelige Forbindelser med Venner, som elskede ham og hvem han ogsaa af Hjertet var hengiven; men han savnede Mildhed og Barm i det aandelige Klima deroppe; Nordmændene vare ham i det Hele taget altfor strenge og afsluttede i faste Former, og deres Statsforfatnings Klippe kan vel, efter hans Synsmaade af Livet, have forekommet ham at have sine Sisbræer, som søgede Kulden rundtom og stundom bragte Gemhyttets levende Kilde til at stivne. Under velgjørende Berørelse med en og anden norsk Ven, der stemte overeens med ham, kunde han undertiden indbilde sig, at han var „acclimatiseret paa Hjerte og Nyrrer“; men det var ikke saa. I Sommeren 1829 gjorde han med sin Kone et Besøg i Danmark, og dette har ikke tjent til at formindske hans Attraa efter det forrige Hjem.

Jøvrigt ville følgende Uddrag af Breve bedre, end en omstændelig Fortælling, kunne angive adskillige Momenter af hans Livs Indhold paa den Tid han var i Norge.

Christiania den 18de December 1827.

„Gode Sibbern!

Jeg takker Dig tusinde Gange for den tilsendte fortræffelige Bog*), som lykkeligviis indtraf hos mig nogle Dage før jeg skulde begynde at holde Forelæsninger over Logiken. Derfor satte jeg mig ogsaa strax til at studere i den, i Stedet for at sende Dig en Taksigelse for den. Jeg har naturligviis ogsaa havt uendelig meget Gavn af den og jeg tør nok sige, at Ingen har mere nøiagtigen randsaget den, end jeg. Det er overhovedet en af de allervigtigste literære Begivenheder for mig, naar Du skriver eller omarbejder en Bog, fordi jeg, efter det fortrolige Bekjendtskab, jeg har med Dine Skrifter, strax er orienteret i det Nye eller Forandrede.

Nu ere da de to af de tre Halvaar forløbne, i hvilke den hele Cyclus af Forelæsninger for dem, der tage anden Examen her ved Universitetet, skal tilendebringes. Jeg har nu eengang foredraget Psychologie og Logik, og skal i det resterende Semester læse over Metaphysik og Moral. Mine Tilhørere have havt Interessé for mine Forelæsninger, og endeel Studenter, der have absolveret deres Examen philosophicum, have stadigen hørt dem. Selv føler jeg meer end nogen Anden, hvor meget

*) Den nye Udgave af Sibberns Logik.

stykkeviist og ufuldkomment der hidtil har været i mit hele Foredrag, men jeg føler ogsaa, at jeg stedse bliver i Stand til at gjøre mine Sager bedre, og er f. Ex. forvisset om, at det næste Cursus, jeg skal holde over Psychologien, vil faae meget mere Genhed og systematisk Sammenhæng, end det første. Jeg maa tilstaae Dig, at jeg undertiden, naar jeg har været mismodig, ikke har hentet liden Trøst i den Forestilling, at Dine første Forelæsninger (som jeg hørte), stode uendelig langt tilbage for de senere. — —

— Den eneste her paa Stedet, som efter min Mening har noget speculativt Hoved, er en Lector juris Hjelm, som, førend jeg kom herop, har holdt Forelæsninger over Philosophien; men ham har jeg en ubegrændset Respect for; ja jeg føler, at han er mig endnu langt — langt overlegen. Der har vist ikke mange Mennesker i Skandinavien gjort et saa grundigt Studium af de nyere Philosopher, som han; thi han besidder foruden sit usædvanlige Genie en mageløs Flid og Udholdenhed. Denne Dom om ham vil Du ellers ikke høre af ret Mange; thi jeg troer, at jeg er den Eneste, som ret paaskjønner hans Værd. Grunden hertil er, at han foredrog Hegels Philosophie for de Studerende her, uden at kunne gjøre den fattelig for dem; men naar man da føier til: „og han forstod den ikke selv“, da er det en høist overilet og uretfærdig Dom; thi han har et særdeles flart Hoved, men da han blev Docent i Philosophien, var han en fuldkommen Autodidakt, der blot havde holdt philosophiske Monologer med sig selv paa sit Studerekammer, og som aldrig havde forsøgt at meddele Andre sine Ideer. — —

(Vinteren 1827—1828.)

(Til N. B. Krarup.)

— — „Min norske Omgang faaer aldrig den Indflydelse paa min Tankegang, som min kjøbenhavnske Vennekreds har havt. Men jeg troer, jeg her kommer til at udvikle mig langt mere selvstændigen, end jeg imellem Eder vilde have gjort, hvor den overveiende Harmonie med saa Mange tidt før mig selv skjulte den partielle Disharmonie. Jeg har i disse Dage først faaet Stunder til at læse Heibergs Flyvepost forfra, og har til denne Ende faaet sat paa et trykt Volumen deraf, som ligger paa mit Bord. Læsningen deraf har omtrent afficeret mig som en mundtlig Underholdning med de mig kjæreste Kjøbenhavnere. Jeg troer aldrig, der i Danmark har været redigeret saa interessant et Blad.“ — —

Christiania den 1ste Jan. 1829.

(Til Sibbern.)

— — „Endnu er jeg ligesaa vel fornøiet i Norge, som da jeg sidst skrev Dig til, skjøndt jeg naturligviis meget heller vilde leve i mit Fædreland, naar jeg der befandt mig i en lignende Virkekreds. Rimeligviis vil jeg altid finde mig noget fremmed her; thi det gaaer mig, som det ikke alene gaaer de fleste Danske her, men endogsaa Nordmænd, der i lang Tid have opholdt sig i Danmark; vi savne, selv hos de elskværdigste Nordmænd, den velbekjendte danske Venlighed. Desuagtet kan jeg meget godt gøre mig fortrolig med den Tanke, at skulle lægge mine Been i dette Land, hvilket rimeligviis bliver Tilfældet. Folk her paa Stedet føre et besynderligt isoleret Liv, hvorefter man ikke let gjør sig nogen Forestilling, naar man er

vant til den kjøbenhavnske Omgjængelighed og Meddelelseslyst. Men naar man nu engang saaledes skal skjytte sig selv, da kan man ikke gjøre det under behageligere Omstændigheder, end jeg, der i min huuslige Stilling er saa ubeskrivelig lykkelig. Jeg har aldrig kjendt agtværdigere eller elskværdigere Fruentimmer end min egen Kone, og da hun idelig forsikkrer mig, at hun med fuldkommen Tilfredshed kan tilbringe sit hele Liv i Norge, bør da jeg, som har flere Midler til at udfylde Savnet af Slægt og Venner, meget meer kunne finde mig i min Udlændighed.

Jeg er meget glad over, at jeg er kommet til at beskæftige mig udelukkende med Philosophie, som nu interesserer mig over alt Andet i Verden. Naar jeg nu tænker paa en Philologs Bestræbelser — i det Mindste som de drives i Tydskland — forekomme de mig næsten at gaae ud paa Bagateller *).

Det er naturligt, at den, der studerer Philosophie, fører et langt meer uroligt Liv, end en Philolog, og jeg har i de sidste Aar undertiden været meget forsagt og fortunlet, og bliver det vel oftere; men det er vist og sandt, at, om jeg end tidt kan tvivle paa mit Kald til Philosophien, kan jeg dog aldrig bringes til at tvivle paa Studiets Realitet. — Der hører en stor Selvstændighed til, Dag ud og Dag ind at staae som academiisk Lærer i Philosophien — aldeles paa sine egne Been, uden at høre af nogen Kjender, om man gjør sine

*) „Hvor liden forekommer Philologien mig at være, seet i Fraastand“, siger han paa et andet Sted.

Sager godt eller slet. Det maa vist have været tungt for Dig, at Du i saa mange Aar maatte philosophere alene, uden at forstaaes af en eneste Collega; thi i Aaret 1813 var der jo næsten Ingen i Kjøbenhavn, som havde nogen Interesse for Philosophie. Nu gives der dog adskillige Philosopher. Her har jeg kun truffet eet Menneske, hvis Conversation, naar det gjelder om philosophiske Materier, er mig interessant og lærerig, og det er en Jurist ved Navn Hjelm, som jeg beundrer meget. Her slaaer enhver Videnskabsmand sig til Ro i en Cyclus af fire Begreber og betragter det som en personlig Fornærmelse, om Noget rører op i hans Tanke's Bethesda-Dam. Du mener formodentlig, at det samme er Tilfældet i Danmark og overalt; men jeg troer vist, at der i Kjøbenhavn findes mere Bøielighed og Smidighed blandt Folk, end her. — — —

— Disse Historier har gjort mig meget vaersom, da jeg af Naturen elsker Fred; men uagtet jeg troer om mig selv, at jeg har Talent til at gjøre en klog Retirade, naar jeg mærker, Folks Egoisme begynder at vaande sig, er jeg dog een Gang blevet ilde tilredet af — —, fordi jeg, nødtvunget af Samtalens Gang, erklærede ham, at jeg ikke kunde antage, der var nogen absolut Modsætning mellem Egoisme og Menneskekjerlighed. Ja — uagtet jeg øieblikkelig erklærede ham, at jeg var gandske værgeløs mod den hestige Tone, han istemte, vedblev han dog at adressere saa massive Repliquer til mig, at han selv, da Stormen havde lagt sig, gjorde mig Afvig og forstikkede mig, at hans Gidsighed skrev sig fra noget salt Rjod, som han om Middagen havde spist, og som hans Constitution

ikke taalte. Forresten har jeg aldrig fristet nogen uhøflig Tiltale, men jeg føler mig dog beføiet til en Tilbageholdenhed, som generer mig noget. Det er mærkeligt, hvorledes Folks Egoisme kan komme i et Slags Søvn, naar de leve et afsondret Liv og kun omgaaes med Mennesker, der betragte dem som Drafler. Fordi den ikke møder noget Irritament, er den skjult for dem selv; men den er i Grunden en Bjørn, der ligger i Hie og som springer i Veiret, naar En uforvarende kommer til at træde den paa Lappen.

Det forundrede mig, at Du i det sidste Brev yttrede, at et Moralsystem var en af de philosophiske Discipliner, som i vor Tid kunde gives bedst; thi jeg har ikke kunnet træffe noget Bærf over Moralen, som blot nogenlunde tilfredsstiller mig. Hvor jeg havde haabet at finde meest Hjælp i denne Henseende, er jeg blevet aldeles skuffet i mine Forventninger. De nyeste Moralsystemer, jeg kjender, ere Eschenmayers og von Bergers; men det er i mine Tanker to høist maadelige Arbeider. Jeg har af Eschenmayers Arbeider læst hans Moral og hans Psychologie, men der fandt jeg uendelig lidet imod hvad jeg havde haabet at finde, da jeg ikke blot havde seet Rudelbach i sin Disputats kalde ham en geniefuld Mand, men endogsaa Schelling at omtale ham med Respect. Jeg var tilfreds, Du engang vilde skrive en Moral; men dertil faaer Du vel ikke saasnart Lyst, da Du i Pathologien har optaget saa meget af de Betragtninger, som ellers kunde finde Plads i en Moral. — Det var mig ellers mærkeligt, at saavel Eschenmayer som von Berger ærligen erklære, at de ei kunne komme paa det Rene med nogle Puncter, som jeg just ønskede, de skulde gjøre Rede

for, f. Ex. den Undersøgelse om Pligtcollisioner, som pleier at findes i Moralsystemer, og hvor de fleste omtrent erklære, at de Pligter, som ere at foretrække, skulde foretrækkes. Det forekommer mig især at være vanskeligt, at bestemme Forholdet mellem Idee og Begreb i Moralen.

Jeg har overordentlig tidt ønsket, at jeg var i Nærheden af Dig, for at raadsføre mig med Dig om Et og Andet, men det kunde ikke falde mig ind at skrive derom, da Brevvevling om philosophiske Materier nødvendigviis maa give Anledning til lutter Misforstaaelser. — —

Du forestiller Dig neppe, hvor jeg har læst mange maadelige Skrifter, som jeg har grebet med de største Forhaabninger og lagt hen med den Erkjendelse, at jeg har spildt min Tid og Glid over dem. Dertil regner jeg ogsaa de to Bind af Carus's Skrifter, som Du omtaler i Fortalen til Pathologien. Derimod har jeg i Herbarts Skrifter, i det Mindste i hans store Psychologie, fundet mere, end jeg havde ventet; thi naar man overseer den Gensidighed, hvormed han negter Tilværelsens Eenhed, den borneerte Forestillingsmaade, at Philosophiens Diemed blot er at befrie den empiriske Erkjendelse for Modsigelser, og hans sophistiske Skepsis over Selvbevidstheden, hersker der dog i alle hans Skrifter en Sandhedskjærlighed, Ærlighed, Selvstændighed og Energie, som gjør dem høist interessante. Dette bemærker jeg, fordi det forekommer mig, at Du sætter for lidet Priis paa ham.

Derjom Du seer Möhl, Lütken, Hauch, Fogtmann &c. &c., da beder jeg Dig at hilse dem venstabeligt. Uagtet jeg aldrig skriver til mine Venner, tænker jeg tidt paa Et og Andet, som

jeg vilde sige til dem, hvis jeg var hos dem. Den skriftlige Underholdning tilfredsstiller mig aldeles ikke; jeg anseer den for et meget slet Surrogat. Dig selv beder jeg snart at skrive en Bog igjen; thi jeg finder intetsteds saa meget, der passer i mit Kram, som i Dine Bærker." — — .

Christiania den 5te Mai 1829.

(Til Sibbern.)

— „Derimod har Hauchs Tragoedier forekommet mig at være et langt mærkeligere Phænomen. Jeg har kun læst 1ste Bind. Det er en Bog, jeg vil læse paa ny*), thi den bærer i Sandhed Præget af at være udsprunget af en sand, indre Trang til at digte. Det er halvandet Aar siden jeg læste disse Stykker; men hvergang jeg tænker paa dem, kommer Indtrykket, som de gjorde paa mig, gandske levende tilbage. Af disse Bærker kan man ret see, hvor stor Betydning en dyb Sædelighedsfølelse har hos en dramatisk Digter; thi uagtet de ere saa aldeles dramatiske, skinner dog uvilkaarligt Forfatterens ædle Charakter og uendelige Foragt for al Nederdrægtighed overalt igjennem. Hans Tiberius kan man kalde et historisk Digt i Ordets høieste Betydning; thi deri tvinges man virkelig til at gennemgaae en redningsløs fordærvet Tidsalders egoistiske Raseri og Fortvivlelse. Jeg for min Deel sætter uden Betænkning Tiberius over Shakespeares Julius Cæsar, som man jo uvilkaarlig kommer til at sammenligne den med. Det er mig et forbausende Phænomen, at dette Drama har været saa

*) Han skrev en Recension over den, som er trykt i Efterladte Skrifter, 6te Bind, S. 23—36.

lidet omtalt i danske Blade, og har gjort saa liden Sensation i Danmark, Norge og Sverrig. Og det paa samme Tid, som Alle her og i Danmark henrives af Beundring ved Andersens Godreise. Man har her i Byen rigtignok kun seet et Fragment deraf i nogle Nummere af Flyveposten: jeg har læst det paa nogle løse Blade, som ved Folks ivrige Contrectation vare bragte nær til deres Opløsning. Jeg har Intet kunnet finde deri uden stærke Reminiscentser af Morfskabslæsning, foredragne med en flydende Tunge eller rettere en selvbehagelig Bjatten. Det Sammensurium af Folk og Fæ, som findes deri, er kun en Nürnbergeræske mod Hoffmanns Trylleverden. — Nu har jeg da med Enaktsomhed taget en to à tre Blade fra Munden og givet mit Hjerte Lust, hvilket jeg kun sjelden gør, da jeg sjelden har Leilighed til at gøre det mundtlig. — —

Efterat jeg har læst en stor Mængde især af de allernyeste Logiker, er jeg ellers blevet uenig med mig selv, om det ikke var bedre at foredrage Logiken som en Deel af Metaphysiken, eller, rettere sagt, i uadskillelig Forbindelse med Metaphysiken, end at gøre Tænkningen til Gjenstand for en eenfædig Abstraction og udrive den af sin Sammenhæng med Tingenes Væsen. I Din Logik er der rigtignok meer end i de fleste taget Hensyn til de forskjellige Tænkningsformers Betydning med Hensyn til fuldkommen Erkjendelse af Tingenes Natur; men det forekommer mig dog, at det var hensigtsmæssigt, om de endnu betragtedes mindre blot for sig — meer i Æt med deres Gjenstande. Vilde det f. Ex. ikke bidrage til bedre Indsigt i Begrebets Natur, om der i det fortræffelige Partie, som

handler om Begrebet (Du anseer vist selv det og den Deel, der udvikler Dømmernes Former, for den fortrinligste Deel af Bogen), var talt meer om levende Individuer og deres Forhold til Arter og Slægter? Man kunde — saavidt jeg indseer — i Foredraget om en Fornuftlære, hvori Tingenes og Erfjendelsernes Væsen udvikledes parallelt med hinanden, ved en passende Disposition af Stoffet sørge tilbørligen for Begynderes Tarv. Om Detaillert af et saadant Foredrag har jeg ellers kun en dunkel Forestilling: saa meget indseer jeg, at endeel blot logiske Bemærkninger da kunde falde reent bort, og derved var vel heller ikke stort tabt. — Hegels subjective Logik er vist langt fra at være et saa modent Product, som den objective. Jeg har rigtignok læst den mere flygtigt, men det forekom mig — sandt at sige — at hans Syllogistik var et Spilleværk. Om kort Tid skal jeg — efter min Studieplan — atter gennemstudere Hegels subjective Logik i Forbindelse med Hinrichs Logik, der indeholder netop de samme Tanker for det Meste med samme Ord. Det skal da være mig en Glæde, om jeg kan faae Anledning til at berigtige min Dom; thi Hegel har ingen større Beundrer end mig, skjøndt jeg ikke kan lide hans Personlighed, som jeg blot kjender af hans Værker. — Hvorledes man i vore oplyste og opfattede Tider kan føle sig tilfredsstillet ved at skrive saa loyalistiske og gammeldags Bøger som Twestens og Röslings Logiker, begriber jeg ikke; endnu mindre, hvorledes man kan være saa glad derved, som Rösling, hvis Glæde spiller ud af hans Ord. — —"

(Juli 1830.)

„Kjære Heiberg!

Uagtet jeg ikke troer, Du er vred paa mig, fordi jeg i saa lang Tid har forsjømt den Pligt, at besvare Dit kjærkomne Brev (som var dateret fra forrige Sommer og som jeg rigtig modtog i forrige Vinter), da jeg kjender Din Langmodighed og umaadelige Tolerance: ønsker jeg dog nødig, Du skulde troe, at den blotte Ulyst til at skrive et Brev har berirket denne store Forsømmelse. Den egentlige Grund til min Tausshed er den, at jeg tilligemed min Epistel haabede at kunne sende Dig noget Bidrag til Flyveposten. Skriftligt kan jeg ikke paa en tilfredsstillende Maade tydeliggjøre Dig, hvorfor det ikke er skeet, men jeg er overbevist om, at jeg i vor næste mundtlige Samtale skal bibringe Dig den Overbeviisning, at jeg har vægtige Grunde, der i det Mindste tale til min Undskyldning.

Noget vil jeg foreløbigen i al Oprigtighed skrifte for Dig. Da jeg i Fjor kom til Kjøbenhavn, blev jeg grebet af saa varm Interesse for Eders litteraire Travlhed og levende Conversation, at jeg fik Ulyst til at være med og især gjerne vilde have Lov til at komme frem med en og anden Yttring i Dit aandrige Blad. Men jeg har siden mærket, at man ikke kommer til at kjende sig selv, naar man ei omhyggelig subtraherer de Beskaffenheder, som man erholder af sine Omgivelser. Da jeg igjen kom til Norge, erfarede jeg for seent — medens jeg daglig betragtede Nordmændenes constitutionelle Holdning og politiske Miner — at jeg ved Foden af Egebjerg ei er den samme Person, som paa en Stol ved Enden af Fru Gyllem-

bourgs Sopha. Jeg fortrød mit givne Løfte og befandt mig i samme Fald, som den velbekjendte Mand, der følte sig oplagt til at dandse paa Rhodus, men tabte Lyst og Evne dertil paa Fastlandet. Jeg fortrød mit ubesindige Løfte, som jeg havde gjort, medens jeg var electriseret af Din og andre spirituelle Landsmænds Nærværelse; men jeg ansaae mig ikke for berettiget til at bryde det, og jeg haabede, at jeg i Stilhed kunde løse det ved at indsmugle en og anden lille anonym Papirslap i Flyvepostens Contoir. Jeg kunde dristigen have tilstillet Dig en og anden flygtig Artikel; thi hverken Du eller jeg kunde compromitteres derved. Du kunde nemlig forkaste, hvad der ei stemmede med Dit Posthorn, og jeg var sikkert for, at man aldrig skulde gjætte paa mit Navn. Levede jeg i Kjøbenhavn, da var jeg ikke saa ømsindtlig; thi der kan man nok begaae sig, om man engang imellem kommer for Skade at skrive noget Gladder, men blandt mine quasi-Landsmænd her paa Stedet har jeg ondt nok ved at bjerge mig, selv uden at have saadan Klif paa mig; og for deres Forum kunde meget erholde Navn af Gladder, selv om det ikke var saa gandske Gladder. Kort sagt, jeg befinder mig her i samme Forsatning, i samme forknytte og fortrykte Stilling, som en Hund i en fremmed Gaard, der stikker Halsen mellem sine Bagbeen og bevinger Driften til at give den naturlige Lyd fra sig. — Jeg kunde — for at komme til Traaden igjen — have tabt mig som en hemmelig Fjær i Flyvepostens Binger, dersom Du ikke havde sat mit Navn i Subscriptionsplanen; men derved ere de i sig selv mislige Forhold blevne saa flemme, at hiint Løfte,

bliver mig til trykkende Steen paa Hjertet. Det er langt fra, at jeg ved dette Skriftemaal vil gjøre Dig nogen Bebreidelse, men jeg vil blot berette Dig Lidet af det Meget, som undskylder mig og stemmer mig saaledes, at jeg i nogen Tid ikke kan skrive det Mindste, der passer til Flyvepostens Toner. Jeg sender blot hermed tre Smaastykker, som jeg — hvis Du finder det Umagen værd at optage dem deri — ønsker aftrykte uden Navn.*)

Jeg har med sand Deeltagelse fulgt Din hele Forsvarsfrig mod de foranste Korsfarere. — — Det gjorde mig især i Begyndelsen ondt for Hauch, men under Stridens Løb lagde han saa mange Fordomme for Dagen, at han blev mig reent ukjendelig: det forekom mig, at en ond Dæmon var faret i ham, og at den gamle Hauch reent var bleven forvandlet. Din sidste Replique til ham var et af de raskeste og grundigste polemiske Stykker, jeg i lang Tid har læst. Paa den Maade, som Du greb Sagen an, blev det gandske tydeligt, at Feiden var noget meer end en personlig Ordstrid. Jeg har forresten først af denne hellige Krig lært, at endogsaa Videnskabsmænd i en liden By kunne blive saa spidsborgerlige, at de for Alvor kunne fortørnes over, at man tager deres Glæffes Navn forfængeligt. — —"

*) De læses i den flyvende Post, 1830, Nr. 93 (4de August) og ere: Moderen med sit Barn, paa en Bænk i Rosenborg Have, samt Sagen ved et Doctorgilde, og den til Hansteen (alle optagne i Efterl. Skrifter, 1ste Deel).

(1830.)

(Til N. C. Møhl.)

— — „Hvis Du endnu politiserer, haaber jeg, at Du ikke som for fire Aar siden, troer, at en Stats Handlinger bør udtrykke de fleste Individers Villie eller være en Pøbelregering; thi af to Extremes er en taalelig Souverains Regimente dog langt bedre. Det er endda en Trøst, at der vanskeligt kan findes paa nogen Statsform, hvorved Magten i lang Tid kan forblive i den store Mængdes Hænder. Her i Norge bliver ikke de Flestes Villie sat igjennem, men dermed er vist enhver fornuftig Mand tilfreds, især naar han undertiden hører Demagogernes Uttringer. At de Flestes Villie ei bliver gjeldende her, kommer blot af den heldige Omstændighed, at Landets Repræsentanter ei vælges directe, men igjennem Valgmænd. Dog — det har Du vel indseet for længe siden, men mig er det først blevet klart ved sidste Valg.“ — —

(1830.)

(Til B. Münter.)

— — „Vi have, som Du vel har læst i Aviserne, i denne Tid Storting, hvorved adskillige meget dygtige Mænd have Sæde. Man seer og hører mange Beviser paa, at en constitutionel Forfatning er skikket til at uddanne Talenter; thi ved hvert nyt Thing lægge Landets Repræsentanter meer Betsalenhed for Dagen, og meer Indsigt i Norges Trang og Tarv. Du vilde sættes i Forundring ved at høre, hvor godt Ordet føres af Folk i de forskjelligste Stænder. — —“

Den 12te April 1831.

(Til Sibbern.)

— — „Det demagogiske Element i min Charakter har lidt en betydelig Reduction derved, at jeg i Norge har været Vidne til saa meget demagogisk Uvæsen. Det falder mig endogsaa ofte ind, om ikke den Raahed og Bitterhed, hvormed enhver Plebeier yttre sig om Regjeringsager, reiser sig deraf, at Landet ikke har nogen Adel. — — I Christiania har jeg faaet Ord for at være en særfindet Person, fordi jeg troer, at Belgierne have revolteret uden tilstræffelig Grund og baaret sig meget ufornuftigt ad, og fordi jeg paaستاer, at de parisiske Skoledisciple og Studenter udgjøre en tøilesløs Ungel, der burde holdes strengt i Ave.“ — —

Medens Poul Møller maatte sætte Dunstet om at komme til Danmark blandt de uvisse Fordringer til Livet, faldt Omstændighederne med Gæt saaledes, at han fik det opfyldt. I en Række af Aar, siden Gamborgs Entledigelse, havde den ene Lærerstol i Philosophien ved det danske Universitet staaet ubesat, og Forelæsningerne over den praktiske Philosophie vare blevne besørgede af den theologiske Professor, P. G. Müller. Da denne i Aaret 1830 blev Biskop, besluttede man at besætte det vacante Professorat, dog saaledes, at det ikke, som forhen indskrænkedes til den praktiske Philosophie alene. Da man i Danmark bestandig havde haft Poul Møller i god Grindring og det, man hørte fra Norge, ikke kunde andet end understøtte Sibberns Anbefaling, blev denne Post i September 1830 til-

budet Poul Møller paa forholdsviis gunstige Vilkaar*), og han betænkte sig ikke paa at modtage den. Han søgte sin Afsked i Norge, og blev ansat i Kjøbenhavn fra den 1ste April 1831.

At han saaledes vilde forlade et Land, der fra flere Sider maatte være ham et andet Fædreland, blev misbilliget af Adskillige i hans norske Omgangskreds; men det er vel, at dygtige Folk vide at holde hverandre noget tilgode, det vil sige, at troe paa Consequentsen i en fortræffelig Charakter, om man end ikke kan forlige en enkelt Uttring af den med sine Synsmaader. Han skiltes derfor i en uforstyrret Belvillie fra sine Venner i Norge, og saavel Studenterne som Universitetets Lærere og andre Videnskabsmænd gave ham ved Afreisen Beviser paa deres Hengivenhed, baade i private Uttringer og ved Afskedsfestligheder. Til en saadan Anledning skrev Professor Stenersen en smuk og hjertelig Sang.

Allerede i Paasken havde Poul Møller gjort den temmelig lange Reise til Porsgrund, for at tage Afsked med sine norske Slægtninge. I Begyndelsen af Mai var hans Kone afgaaet til Kjøbenhavn med Børnene, og mod Slutningen af samme Maaned saaledes han der med alle Sine, hvorefter han strax tiltraadte sit Embede og begyndte Forelæsningerne over Moralphilosophien.

Det var et ondt Barsel for Poul Møllers tilkommende

*) Han blev ansat med 1200 Rbd. i Gage, foruden Honoraret for hans Forelæsninger. I Norge havde han som Professor en aarlig Indtægt af omtrent 1050 Spdlr.

Lykke i Kjøbenhavn, at hans bedste Ven, Möhl, som han meest havde glædet sig til at omgaaes, blev ham berøvet ved Døden omtrent et halvt Aar før Flytningen (d. 3die Novbr. 1830). I Sommeren (Juli) 1830 havde han seet ham sidste Gang, ved Möhls Besøg i Norge. Denne fiintsøgende og dybsindige Mands Bortgang var beklagelig for Fædrelandet og føltebittert af Mange, men vist af Ingen mere end af Poul Møller. Af sine øvrige gamle Venner fandt denne ogsaa kun enkelte i Kjøbenhavn, og selv havde han taget den Bane, at føre et indgetogent Liv, med sig fra Norge. Han pleiede, efter at have endt sine Forretninger om Formiddagen, at gjøre et Besøg i Athenæum for at læse eller høre litteraire Nyheder, og søgte da til sit Hjem, som dengang var paa Vesterbro. Hans forandrede Embedsstilling medførte ogsaa nye Fordringer, som toge hans Tid i Beslag. Thi foruden at han foredrog Moralphilosophie for de yngre Studerende, samt Logik (fra Vinteren 1834—35 af læste han over Psychologie eller over philosophisk Propædæutik, idet han og hans Collega, efter Aftale og erholdt Tilladelse, indbyrdes verlede med Fagene, som de foredroge), skulde han ogsaa om Vinteren holde philosophiske Foredrag for Ældre (profectiores). Hans Ansættelse ved Universitetet var skeet under den Forudsætning, at han vilde holde Forelæsninger over Philosophiens Historie, hvorved hans Virksomhed kunde supplere Sibbern's, efter dennes eget Ønske. Det første Vinterforedrag var derfor over den nyere Philosophies Historie, ved hvilken Leilighed der blandt Tilhørerne indfandt sig flere ældre og dygtige Mænd. Aaret efter læste han „over Metaphysikens nærværende Tilstand,“ og foredrog de to paafølgende

Vintre (1834—36) den ældre Philosophies Historie indtil Christi Tid. — Hans Forelæsninger vare vel besøgte, thi hans Foredrag var i Almindelighed klart og tiltrækkende, fuldt af Liv, Frihed og Lune; og derhos var han ærlig og dugte ikke, naar noget forekom ham selv dunkelt. Studenterne elskede ham ogsaa ligesaa meget som deres Lærer, som de før havde elsket ham som deres Medbroder og Digter.

For sin egen philosophiske Uddannelse vandt Poul Möller ved at holde disse Forelæsninger et historisk Overblik over Videnskabens mærkeligste Perioder; men det er naturligt, at han endnu meget maatte behjælpe sig med Andres Forarbejder, og var langt fra overalt at have det Kildestudium, der kræves til at gennemføre et saadant Arbejde med Selvstændighed.

Foruden disse Arbejder og friere Studier i Faget gav han tillige den øverste Klasse i Borgerdydsskolen paa Christianshavn Underviisning i Græsk og Udarbejdelser i Modersmaalet: en Følge af, at han endnu ei var fri for Næringsforger. Dette blev ham ogsaa en Bevæggrund til at modtage nogle unge Mennesker i sit Huus som Pensionairer.

Saaledes gik de første Aar i Kjøbenhavn; men imidlertid beredede Skjebnen ham en bitter Tilskikkelse. Betty havde i den sidste Barselseng*) være meget angreben, og følte efter den Tid sin Helbred at være svækket; hendes muntre Lune var heller ikke det samme, som før, og der forekom Dieblikke, da en Aelse drev hende til at nedskrive Bestemmelser, hun øn-

*) Marsdagen efter Möhls Død. Barnet, som fik hans Navn, levede kun faa Dage.

skede fulgte efter sin Død. Efterat hun i Sommeren 1833 (d. 12te Juni) havde bragt en fjerde Søn til Verden, Rasmus Johannes, og derefter overstaaet en Sygdom, blev hun i Efteraaret pludselig anfaldet af en heftig Lungebetændelse. En dristig Cuur, som Conferentsraad Brandis anvendte, bragte hende ud over en farlig Krigs; men det lod hun, som om Sygdommen gav efter for Lægernes Anstrengelser; medens Tiden gik under Haab og Frygt, og man længselsfuldt ventede den mildere Foraarsluft, udviklede Svindsoten sig med ubarmhjertig Nødvendighed. Poul Møller vilde selv vaage ved Betty's Leie, og da man bevægede ham til at ophøre dermed, tog han sin Hvile udenfor hendes Dør, for strax at være ved Haanden. Betty yttrede ofte en stor Længsel efter at komme til sit fædrene Hjem i Thyen, hvor hun snarest ventede at kunne gjenvinde sin Sundhed; og Poul Møller havde just bestemt sig til at fragte et Dampskib for at opfylde dette Ønske, da en Forværring i hendes Befindende gjorde en saadan Flytning aldeles utilraadelig. I en Tilstand, som den, Poul Møller gennemlevede, hvor Sjælen bestandig ængstes for et utaaleligt Onde, der truer, pleier Naturens sunde Levskraft at give Haabet en saa stor Overvægt, at Ulykken kommer som noget ganske Nyt og Uventet. I Virkeligheden havde Poul Møller slet ikke givet den Tanke Rum, at han kunde miste sin Betty, og det ramte ham derfor som et Lynslag, da hendes Moder en Dag maatte betvinge sine Taarer og bede ham ikke længer at hengive sig til et Haab, som efter Lægernes Erklæring var for-gjæves. Det var et Overraskelsens Dieblif, hvori hans Smerte

brød frem med utæmmet Magt; men allerede Dagen efter gav et Glimt af Bedring ham den forrige Tillid tilbage.

Den 15de Mai 1834 døde Betty i sin Alders tredivte Aar. Poul Møller syntes at være rolig og forholdt sig taus, og saaledes gik han længe efter taus med sin dybe Smerte; stundom, naar han var hos sine Nærmeste, trængte den sig op til hans Læber, og han søgte ad en Omvei at bøie Samtalen hen paa sine Tankefs bestandige Gjenstand; men ved de første Ord, han hørte derom, brød han af og talte om ligegyldige Ting. Han kjæmpede for at bære sit Tab med Mandighed, men det tærede paa hans indre Kræfter. For lang Tid var hans Arbeidslust borte; hans Uro og Ræde ved Tiden drev ham ofte til et eller andet offentligt Sted, hvor han kunde see Mennesker i Bevægelse omkring sig. Her fandt man ham stundom hele Timer stirrende paa samme Spalte i en Avis, indtil han pludselig reiste sig fra sin urørte Kaffekop og gik bort med lange Skridt. Hans Hjem var øde for ham; thi ogsaa Børnene maatte han nu savne, da de vare komne til Bedsteforældrene i Fyen. Han havde altid glædet sig meget ved sine Dreng, betragtet deres fremspirende Anlæg og Charakter med Opmærksomhed og bestræbt sig med deres Opdragelse saavel som med denældstes begyndende Underviisning. I sine Børn havde han dog endnu en Virkelighed tilbage fra den lykkelige Tid, der nu stod for ham som en Drøm; han hang ved dem med hele sin Sjæl, og det var hans Trang og hans Beslutning, at see dem i sin Nærhed saasnart som muligt.

Hans Bestræbelser i denne Henseende førte til Geld for hans Børn og for ham selv. Paa Skjoldemose havde han

lært at kjende Frøken Eline v. Bülow, der var en yngre Veninde af hans Svigermoder og havde opdraget Betty's yngste Søster; til hende vidste han at Om sorgen for Børnene med fuldkommen Tillid kunde betroes, og Betty havde ogsaa nævnt hende som den, i hvis Hænder hun helst vilde overgive sine Børn, dersom hun skulde forlade dem. Frøken Bülow fulgte det høiere Kald, der igjennem hans og Svigermoderens Anmodning udgik til hende, og et Aar efter Betty's Død drog med hende og Børnene atter et venligere Liv ind i Sørgehuset.

Det er naturligt, at hans Tanke ofte vendte sig til de dunkle Egne, hvorfra Kjærlighedens Baand endnu synes at naae til de Efterladte, dragende og forenende, som før Adskillelsen. Tanken om Udødeligheden beskjæftigede ham ofte, og den udgjorde det Punkt, hvori hans Smerte forbandt sig med hans Videnskab. Han havde for nogle Aar siden i et fortroligt Dieblis sagt til en Ven, at det var en af de afgjorte Fordele, som Philosophiens Studium havde forskaffet ham, at han nu vidste, der var ingen personlig Udødelighed, og at han med fuldkommen Rolighed kunde betragte dette Resultat af Videnskaben. Efter Betty's Død talte han atter med den samme Ven og sagde ham, at han havde bødet haardt for den Sikkerhed, hvori han indbildte sig at leve. Han har vistnok maatte udholde en svær Kamp, før Udødelighedshaabet, som med Styrke trængte sig frem, bragte ham til at underkaste hiin destruerende Lære en ny videnskabelig Prøvelse. Det blev ham da klart, og sikkert efter en bitter, indre Erfaring, hvorledes hele Livets Indhold maatte tabe sin Interesse, og hvorledes det maatte blive en Selvmodsigelse at fortsætte sin tomme

Tilværelse, naar man ikke havde Troen paa Personlighedens Bedvaren. I en ægte, altomfattende Verdensanskuelse maatte denne Tro nødvendig høre med, og til den maatte man komme tilbage, naar Tilintetgjørelseslæren ret havde udviklet sig i sine Consequenter. Det var Resultaterne af denne hans Kamp, som han siden (1836—37) nedlagde i sine „Tanker over Muligheden af Beviser for Menneskets Udødelighed“, trykte i Maanedsskrift for Litteratur, 17de Bind* (og i Efterl. Skrift. 5te Deel).

Fra Begyndelsen af Aaret 1835 var han bleven Medlem af dette Tidsskrifts Redaction, og kom i det samme Aar til at skrive Mere for den periodiske Presse, end han ellers pleiede. Sibbern's Bog „om Poesie og Kunst“ gav ham Anledning til at udtale noget, der længe havde ligget ham i Sindet, idet han udviklede det Fortræffelige i sin Vens Eiendommelighed som Forfatter og tog hans Fremstilling i Forsvar mod dem, der paa Grund af Enkeltheder i hans Stil ikke nok erkjendte dens Værd og Fortrin*). I Slutningen af Aaret skrev han en meget velvillig Anmeldelse af Novellen: *Extremerne***). Han havde overhovedet med levende Interesse fulgt den danske Poesies Udvikling paa den strengt artistiske Vej, som Heiberg havde anbefalet, og var altid rede til at forsvare den i Samtale med dens Modstandere. Men det sande Poetiske tiltalede ham for stærkt, hvorsomhelst det kom ham imøde, til at han

*) Han anmeldte Bogen i Dansk Litteraturtid. 1835, Nr. 12 og 13 (Efterl. Skrift. 5te Deel).

**) I Maanedsskrift f. Litteratur, 15de Bind (Efterl. Skrift. 6te Deel).

kunde hengive sig til nogen skolemæssig Gensidighed, hvilket da og kan sees af den Anerkjendelse, han vidste at yde G. Hauchs Poesie, der udgaar fra en saa forskjellig Aandsretning.

Endnu maa her omtales den Strid, han i Eftersommeren 1835 førte med Rector Chr. Wilster i Sorø. Denne havde i Dansk Litteraturtidende for 1835, Nr. 16, givet en Recension over Chr. Winthers nye udfomne „Nogle Digte“, hvori han vel erkjendte Bogens Værd i det Hele, men fornemmelig opholdt sig ved dadlende Bemærkninger over Enkeltheder, og stundom (maaskee dog mere ifølge en tilvant Maneer end med Hensigt) indflædte disse i skarpe og saarende Udtryk. Poul Møller blev forbittret herover, greb til Pennen for at forsvare sin Broder, og gik sin Modstander tillivs paa det Eftertryffeligste. Her viste sig hans Styrke i at føre en Disput, hans Sikkerhed i at træffe og benytte Modpartens svage Sider, og den Lethed, hvormed han vidste at fremhente understøttende Facta. Hans Overlegenhed over Gjenstanden fremtraadte saameget klarere, som det var let at see, hvad han rigtignok heller ikke vilde skjule, at Blodet havde kogt i ham, da han skrev. Da disse Stridskrifter ikke ere optagne i Poul Møllers Bærker*), skal her anføres et Træk, som minder om et lignende fra en tidligere Tid. I Anledning af det Wintherske Digt til Linden i Regentsgaarden havde Wilster paastaet, at de Billeder, der bruges i et lyrisk Digt om een og samme

*) Hans første Indlæg findes i Kjøbenhavnsposten 1835, Nr. 159 og 160, og et senere i Nr. 177; Wilster svarede paa det første i Nr. 170 og 171, og paa det sidste i Nr. 189.

Gjenstand, bør kunne lade sig forene i en Totalanskuelse, uden at det ene fortrænger det andet. Imod denne Paastand stillede Poul Møller foruden et Exempel af Schack Staffeldts „Gammens“ ogsaa dette Vers af Dehlenschläger:

Kjærminde, som kan skue!
 Du Zephyr, som kan staae!
 Du Lilie, som kan lue!
 Du Rose, som kan gaae!

hvor i ligeledes den samme Gjenstand betegnes billedlig paa forskjellige Maader. Da Wilster hertil svarede, at Talen i det citerede Vers ikke var om een Pige, men om flere, hvoraf Digteren kaldte En Kjærminde, en Anden Zephyr o. s. v., gif Poul Møller til Dehlenschläger selv og spurgte ham, uden at tilkjendegive sin Hensigt, om han i de omtvistede Stropher havde henvendt Talen til Een eller Flere. „Digteren betragtede mig,“ siger han, „med en Forundring, som uagtet den Godmodighed, hvormed den var forenet, gjorde mig noget unseelig over mit Spørgsmaal. Han svarede mig: „„ Til Een. Hvorledes skulde jeg skrive et Digt til fire Elskerinder paa een gang?““ — Charakteristisk ved denne Strid var det ogsaa, at Poul Møller brød sin Modstanders Anonymitet. Under Feiden nemlig verlede Parterne tillige Breve privat, hvori Wilster vedgif sit Forfatterskab (som Poul Møller dog allerede havde sluttet sig til af Recensionens Charakter), men vedblev ikke desto mindre offentlig at skrive anonymt i Sagen. Denne Dobbelthed i Forholdet var Poul Møller høist ubehagelig, og naar han vilde befrie sig derfor, var det ingenlunde Tilbøielighed til at skaane Modparten, der kunde afholde ham. Saa meget

Personligt der iøvrigt laa til Grund for denne Strid, var det dog en Nødvendighed, der fremgik af Poul Møllers Character, at en universellere Interesse maatte gjøre sig gjældende i den; og saaledes var det den eensidige og overfladiske Kritik overhovedet, han meente at ville bekjæmpe, idet han fordrede, at en Recensent skal opfatte Gjenstanden, han bedømmer, i dens Heelhed, og ikke blot holde sig til vedhængende Feil. Senere følte han Trang til at forsones sig med Wilster, og vilde i Sommeren 1837 under et Ophold i Sorø besøge ham, men afholdtes ved en Bens Betænkeligheder. Da Wilster siden erfarede dette, skrev han strax nogle venlige Linier til Poul Møller ifølge med et Exemplar af sin Oversættelse af *Odysseen*.

Smidlertid havde Poul Møller vedblevet med at udvide sin Læsning i philosophiske Skrifter, hvilket han gjorde med megen Lethed, og erhvervede sig derved en saa stor Indsigt fornemmelig i den nyere Philosophies Litteratur, at han i den Henseende kunde kaldes lærd. Om han heri vedblev at følge en bestemt Plan, maa lades usagt; hans logiske Studier havde vel ført ham til adskillige Indvendinger imod den Maade, hvorpaa den formale Logik hidtil er bleven foredraget, men uden at det endnu fik mærkelig Indflydelse paa de Forelæsninger, han holdt i Kjøbenhavn over denne Videnskab. At han Vinteren 1834—35 igjen kom til at læse over Psychologien, var maaskee det, der førte ham til en nærmere Interesse for Aristoteles's Skrift om Sjælen, over hvilken han den paafølgende Winter holdt en Forelæsning; Læren om Entelechien maatte paa den Tid ogsaa have en særdeles Betydning for ham, og

hans philologiske Dannelse lod sig her saa vel føre til Nytte ved Siden af den philosophiske: en Combination, hvis Fordele man altid maatte ønske Universitetet. — Men især var en Opgave bleven ham magtpaaliggende: Fremstillingen af Metafysiken. Det var ikke lykkedes ham at overvinde Sagens Vanskeligheder ved de foregaaende Forsøg, som skete efter Hegels Fremgangsmaade; senere begyndte han mere og mere at sjerne sig fra Hegel og fulgte med levende Interesse Oppositionen mod denne Philosoph og hans Tilhængere, ja kom endogsaa i en irriteret Stemning, dog vel ifkun mod de Sidstnævnte*). So mere han følte sig oprørt over det Uklare og Kunstlede i Fremstillingen hos de tyske Philosopher, hvorved de uden Fornødenhed besværede Afgangen til deres Lære, noget, han ofte yttrede sig stærkt imod, desto mere tillokkende blev det ham at lade Ontologien opstaae paa dansk Grund, i en simpel og reen Form, klart og aabent og uden at belæsse Foredraget med andre end de uundværlige Kunststudtryk. Med denne Hensigt foredrog han Ontologien i Vinteren 1836—37, hvorved han sluttede sig til den yngre Fichtes Fremstilling; men bestemte, den følgende Vinter endnu engang at gjentage det

*) Her et Exempel paa en af disse overraskende, ja næsten forfærfende Domme, man stundom kunde høre af ham. En Ven bad ham engang at prøve paa, om han ikke i en kort Sætning kunde angive det egentlig individuelle Punkt i den hegeliske Philosophie. Poul Møller taug lidt og strøg sig om Hagen, som han laa i sin Sopha, og sagde derpaa: „So, — Hegel er egentlig gal. Han lider af en Monomanie og troer, at Begrebet kan udbrede sig saadan —“ her gjorde han nogle udvidende Haandbevægelser og sagde ikke mere.

samme Arbeide for at vinde mere Raadighed over Formen og rimeligviis tillige for at gennemføre egne Ideer, og da at lade sin Bearbejdelse af Systemet udgaae i Trykken.

Medens han var beskjæftiget med dette systematiske Arbeide, yttrede han ofte for sine Venner en Trang til friere Production, som var mere efter hans Natur. Saaledes skrev han i Foraaret 1837 til sin Broder Hans Ulrik: „Jeg agter i Løbet af dette Aar at udgive en Metaphysik, som jeg under mine Forelæsninger bearbejder, d. e. reent omskriver, tredie Gang. Naar jeg har udgivet dette strengt methodiske Skrift, som bliver saa tørt, at ikke Mange læse det (uden unge Studenter, som uden Hensyn til Examina til min store Forundring i Mængde høre Forelæsninger derover), troer jeg at have erhvervet Ret til at skrive aphoristisk, desultorisk og fragmentarisk i lang Tid. Herefter vil jeg nemlig begynde at skrive; nu har jeg blot læst i saamange Aar.“ Seer man ham nu her, da han selv ansaae sine philosophiske Læreaar for at være endte, at betragte den strengt philosophiske Fremstilling som noget, der var ham byrdefuldt eller fremmed, saa ligger heri en meer eller mindre bevidst Følelse af, at han ikke var kaldet til at træde ind i Rækken af de Arbeidere, som med Originalitet fremme det philosophiske Systems Værk. Det var hans aandelige Virtuositet at skue Sandheden umiddelbart i de concrete Tilfælde, og naar den vundne Erkjendelse som et afsluttet Kunstværk rundede sig i en smuk Form, var dette ham i Almindelighed nok; hvilket viser, at han fandt sin aandelige Fyldestgjørelse i en Harmonie, der mere tilhører den følte end den erkjendte Sandhed. Den, der skuer paa denne Maade, har en Fornem-

melse af sit intellectuelle Livs Consequents og Totalitet, hvorpaa han stoler. Er den høiere Idee deri mægtig tilstede, vil den drage hans Erkjendelse til sig, og han vender uvilkaarligt Diet mod dens Lys. Skal han da tydeliggjøre sig selv eller Andre denne Eenhed i hans Erkjendelse, saa kan vistnok enhver eiendommelig Tanke bringe ham Anledning til at fremdrage hele Partier af sin Forestillingskreds, som staae i Forbindelse med den, altsaa til at improvisere sig Dele af et System; men denne Bevægelse bliver kun isoleret, idet Anden søger tilbage til det Concrete, for ved en anden Leilighed at begynde en lignende Bevægelse forfra. Det er de enkelte Glimt af en tilstedeværende speculativ Stræben, men som ikke flyde sammen til en varig, altoplysende Dag. Visstelig maatte Poul Møller kaldes en speculativ Natur, saaledes som f. Ex. Lessing var det (uden for Resten at ville sammenligne disse Mænd); men ikke som de egentlig fødte Philosopher, hvem en indre Drift idelig tilskynder til at stille deres aandelige Liv frem for sig i dets hele Continuitet ved Hjælp af Begreber. En saadan Drift følte Poul Møller ikke; men, vilde han ikke selv danne sig et System, saa vilde han meget mindre give sig et i Bold, der var opstaaet i en Andens Tilværelse.

Virkelig var han ogsaa, efter i saa lang Tid at have forholdt sig modtagende, i sit Junderste uberørt af noget Systems Magt, og Verden speilede sig i hans Blik med samme friske Umiddelbarhed, som før. Han boede, saa at sige, til Reie i de videnskabelige Systemer, for der at drive sin paalagte Gjerning; han kunde beundre dem som kostelige Bygninger, ja vel ogsaa flytte og forandre Et og Andet deri efter sin Smag;

men i Grunden laa det hele philosophiske Gebeet, han havde gennemvandret, med dets eiendommelige Bedrift, dets Systemer, Bøger og Forfattere, udenfor ham, som en anden Egn af Livet, hvori han vidste at opfatte det Charakteristiske i Phænomenerne og forstaae dem i deres Sammenhæng med den menneskelige Natur. Man vil overalt i det, han har skrevet over philosophiske Gjenstande, finde Beviser paa hans Tilboielighed til denne kritisk-psychologiske Betragtningssmaade, ligesom til en fri aphoristisk Meddelelse. Med saa Ord: hellere end egentlig at philosophere, anstillede han Betragtninger over Philosophien og Philosopherne.

Det er et Spørgsmaal, om Poul Møller nogenstunde vilde have udfoldet en rig Forfattervirksomhed; men noget Fortræffeligt kunde man dog vente af ham nu, da han vilde gribe til Pennen og skrive efter sin Lyst. Det var ogsaa i flere Henseender, ligesom en ny Periode i hans Liv vilde begynde: som om han nu atter, og med en langt høiere Udvikling, vilde have bøiet ind paa den Vej, han for Philosophiens Skyld havde forladt. Sikker havde han, blandt Mere, i Sinde at udføre et Arbejde, hvortil han længe havde samlet, nemlig over *Affectation**); og det er troligt, at han ogsaa nu med mere Villighed vilde have hengivet sig til Poesiens Kald og maaskee deri fulgt nye Retninger. Thi Poesien levede bestandig i hans Indre, men det var tillige, som om hans Aand under dens Ophold i Erkjendelsens høieste Regioner var bleven

*) Forarbejder til dette og andre mindre, paatænkte Skrifter findes i 3die og 5te Deel.

mere fortrolig med Skjønheden under dens ædlere Former. Det deilige Digt *Revue*n, som han skrev 1837*), det første Product af egen fri Stemning efter en lang Tausshed, fremtraadte lige mærkeligt ved Phantasiens Adel og ved en forunderlig bevægende Romantisk. Det var en Bebudelse, der med Rette kunde vække Forventning.

Men i denne hans fornyede Foraarstid rørte sig endnu dybere Spirer i hans Sjæl, hvorvel det ikke kan tages i streng orthodor. Forstand, hvad han yttrede til en Ven: at han fra den religiøse Overbeviisnings Side nu ikke vilde finde Banskethed ved at beklæde et præsteligt Embede. Han beklagede sig ofte over den hegelske Philosophie, der forekom ham som en tom Schematisme, blottet for et sandt religiøst Indhold; og allerede i sit Skrift om Udødeligheden gaaer han ud fra Forudsætningen om Christendommen som det nødvendige Grundlag for en ægte Verdensanskuelse. Upaatvivlelig var det hans lange og alvorlige Omgang med Tanken om Udødeligheden, som havde ført ham videre i Betragtningen af Troens Gjenstande; og de efterhegelske Philosopher, med hvilke han var vel bekendt, have maaſkee havt deres Indflydelse paa hans religiøse Anskuelser.

Til disse gunstige Tegn for Fremtiden kom ogsaa en glædelig Forandring i Poul Møllers hushlige Stilling, da han i Julen 1836 ægtede Frøken v. Bülow, der havde været hans Børn en trofast Moder og var bleven ham selv dyrebare. Men det hører til det Dybe, Uforklarlige i Skjebnens Beslutninger,

*) 1ste D. S. 108. (Kbhavns flyv. Post, Intell. Bl. 1837, Nr. 12).

som ofte tager sig ud for vort Blik som en sønderknusende Ironie, at Naturen, samtidig med Saameget, hvortil et freidigt Livshaab kunde knytte sig, havde forberedet en Bending, der snart skulde fylde os alle med den bittreste Smerte. Poul Møller havde allerede i nogen Tid jevnlig lidt af Stafaanedthed, og det var et foruroligende Barsel for hans Benner, naar den kraftige Mand maatte bede dem gaae langsommere paa en Spadsjoretour, eller naar han maatte holde sig ved et Træ, medens han hentede Beiret. Men i 1837 kom disse asthmatiske Tilfælde hyppigere, og omsider maatte Lægen kaldes til. Det var nu ikke længer af frit Valg, naar Poul Møller læste og arbejdede mindre; han kæmpede længe mod Sygdommen og vilde ikke give tabt; men endelig maatte han trække sig tilbage fra alle Forretninger, og Overhøringen ved den philosophiske Examen i Efteraaret 1837, som han kun med Møie udførte, var hans sidste academiske Function. I saadanne Tider, hvor Legemets Svaghed afbryder Livets sædvanlige Gang, kan Manden endnu have Kræfter tilbage, og Muses har Intet imod at aflægge Sygebesøg. Saaledes kom hun endnu engang til Poul Møller — det var i samme Efteraar — da han forstemt og mismodig betragtede den politiske Gjæring i hans Fædreland. Man seer ikke sjelden Mennesker med høi aandelig Uddannelse blive til Aristokrater, idet de hylde Tankens Suprematie igjennem enkelte udmærkede Individuer og betragte den øvrige Masse kun som Mul ved Mul. De ville, at de Viseste skulde regjere. Desuden havde Poul Møller fra Barn af været vant til stor Respect mod den høiere staaende Personlighed; overfor en Fader, som hans, maatte saadanne For-

lenser blive til Natur, og han fornægtede dem aldrig i sit Liv: han var den ærbødige Søn imod sin Fader, og i Embedsforhold Opmærksomheden og Lydigheden selv mod Foresatte. Paa denne Pietetens til enhver Tid ønskelige Grundvold havde hans politiske Stemning uddannet sig, men i en ganske patriarcalistisk Tidssalder, og overeensstemmende med dens Tænkemaade. Derfor havde han i Norge følt sig frastødt ved Udfælseligheden i det constitutionelle Liv og var overhovedet tilbøjelig til at betragte de Liberales Stræben som et Udtryk af lavere Naturtilfældigheder, saasom af Herskesyge, eller af Egennytte, hildet i det Materielles Tjeneste og derfor fjendtlig mod sand Poesi, Kunst og andre af Livets høiere Interesser. Man seer dette f. Ex. af den Forbindelse, han, som før omtalt, vilde finde imellem Liberalismen og Judaismen, mod hvilken sidste han ingenlunde var gunstig stemt. Iøvrig praktisk Politiker var han desuden aldrig, men følte sig snarere forstyrret i sin contemplative Ro ved det Røre, han mærkede omkring sig. Saaledes kom det, at han skrev Digtet: Kunstneren mellem Dyrerne, der blev trykt i Holsts og Chr. Winthers Nytaarsgaver for 1838 og ved sin Tendents mod Tidens Bevægelser vakte ligesaa bitter en Uvillie mod ham hos Mange, som det umiskjendelig er skrevet i en saare bitter og oprørt Stemning. Det var hans sidste poetiske Arbeide: mesterligt fuldendt og kraftigt, som noget af hans foregaaende; — men kun faa Maaneder efter, i den første Tid af 1838, maatte han nedlægge Pennen, efterat han med sine sidste, henspindende Kræfter havde stræbt at vinde fremad i den endelige Bearbejdelse af sin Ontologie. Det var desværre ikke langt han naaede. Asthmaen, hvorunder han

leed, havde sin farlige Grund i en Forhærdelse og Udvidelse af Leveren, forårsaget ved Blodets Congestion til dette Organ. Trykket fra Underlivet hindrer da Lungens Virksomhed, og Sygdommen medfører tillige Ansamlinger af Vand i Brysthulsheden og under den ydre Hudbedækning (Vatterjot). Lægens Bistand og den sømme Pleie, hvortil hans fortræffelige Ægtefælle ganske hengav sig*), formaaede Intet mod Sygdommens Gang. I det urolige og ofte smertefulde Stium, han havde i sin sidste Tid, kunde hans bevægelige Aand ikke hvile, men anstrengte sig for at være vaagen og klar, trods de legemlige Kræfters Utilstrækkelighed. Naar saaledes en stor Afmattelse efter haarde Anfald for en kort Tid havde afbrudt Sammenhængen i hans Forestillinger, kunde han siden med en vis sygelig Iver og Omstændelighed stræbe at give en psykologisk Skildring af denne sin Forsatning og Motivering af hvad han under den havde sagt, men geraadede derved let i en overspændt Tilstand. Om sin Sygdoms forudseelige Udfald havde han kun seent eller i veylende Momenter nogen Klarhed; men det store Spørgsmaal om Liv eller Død gav hans sædvanlige Sagttagelseslyst en staaende Retning, idet han søgte at gennemskue sine Omgivelser for at afmærke dem, om de derom havde en bestemt Mening, som de vilde skjule for ham.

*) „Dersom omhyggelig Pleie kunde gjøre Sagen klar“, skrev P. M. til sin Fader, „var jeg rigtignok Patient under de allerheldigste Omstændigheder, da Læges Ufortrødenhed og Opmærksomhed fra Morgen til Aften er aldeles mageløs. Jeg maa undertiden formane hende til at holde nogen Maade i denne Virksomhed, for ikke at forkjæle mig og forvandle sig selv til en Sygevogeterke“.

Det er i saadanne Dieblikke ved Livets Nedgang, hvor Sjælen ofte, ligesom Aanderne i de Gamles Underverden, sees at vandre i en mat Skyggetilværelse og øve sin blomstrende Tids BANNER og Sykler. Men naar hans Indre traadte ud af disse Taager, var der Ro og Klarhed. „I de sidste Dage af hans Liv,“ skriver hans Ven C. Hauch, „saa jeg ham flere Gange og mener i det blege Ansigt at have gjenfundet Udtrykket for al hans gamle Dygtighed og endnu noget Mere. Mod, Haab, fjæf og mandig Bestemthed til at bære, hvad der skulde bæres, Hjertensgodhed og en besynderlig, ja næsten forklaret Mildhed laa i hans Blik.“ Og isandhed, det var en usigelig Venlighed, der straaledede ud af hans endnu skjønne og udtryksfulde Dæ, naar en Ven kom til ham i de Dage. Han talte maa-skee ikke om Adskillelsen; men et sagte Haandtryk og et Blik, som aldrig glemmes, sagde, i hvad Mening han nu tog Af-scheiden. Med denne Følelse skrev han ogsaa endnu nogle Ord til en og anden fraværende Ven. En saadan Billet, hvis Indhold vistnok røber, at den er skreven i en angrebet Tilstand „efter en fæl Bedøvelse af Opium,“ ender med disse Ord: „Du skal see, vi samles igjen, naar Du mindst formoder det.“ Udødelighedshaabet var optaget i det Dybeste af hans Sjæl, hvorhen ingen legemlig Forkrænkelighed kunde naae. —

Tirsdagen den 13de Marts 1838, da han om Morgenens, som sædvanlig, vilde reise sig for at forlade sit Leie, veeg Livet let og pludseligen bort af det afkræftede Legeme; og man erfarede med almindelig Sorg, at Poul Möller var gaaet derhen, hvor Møhl før ham var hengaaet og H. G. v. Schmidten

og flere af dem, med hvilke vi have maattet begrave herlige Forhaabninger.

Der kommer en Tid, da man vil kalde den Periode, hvori Poul Møller levede, en lykkelig Alder i Danmarks Litteratur, ligesom hans Ungdom var det for vort Universitet; og i denne Tid vil ogsaa Poul Møller staae blandt de hædrede Navne. Efterverdenen vil glæde sig ved hans Skrifter, men den kan desværre ikke komme til at kjende ham, saaledes som hans Samtidige gjorde det. Thi det uendelige Indhold af en Personlighed lader sig ikke gjengive ved noget skrevet Ord.

Den 19de Marts bleve hans jordiske Levninger bisatte i St. Petri Kirkes Kapel, hvorfra de siden bleve nedlagte ved Siden af Betty paa Frue Assistentkirkegaard. Studenter bare hans Kiste, et anseeligt Følge ledsagede den. Præsten Smith holdt Sørgetalen, og fra Orgelet lød en Sang af J. L. Heiberg. I flere Blade bragte Digtere ham deres sidste Farvel. Hans Ægtefælle havde en høiere Styrelse bevaret under hendes Anstrengelser og Lidelser, saa at hun saa Uger efter, d. 14de April, lykkelig nedkom med en Datter, som i Daaben fik Navnet Pouline. Snart efter flyttede hun til Odense, hvor hun vilde leve, saa Miil fra Skjoldemose, for sine fire Børns Opdragelse.



Ved Poul Mollers Jordefærd.

(Til Musik af Weyse.)

Vor tabte Ven! Vi til det Maal dig bringe,
 Hvortil Enhver skal bringes hen tilsidst;
 En Sang til Afsked end vi lade klinge,
 Og skilles fra dig for en liden Frist;
 Thi Sjælens Udtryk, som dit Blik os viste
 I munter Skjemt, som og i Alvorsord,
 Nu bæres bort i denne sorte Kiste,
 Hvori det ædle Præg skal vorde Jord.
 Et tungt Farvel er nu vort sidste Svar
 Paa hver en Tanke, som du fremkaldt har.

Men hisset toner dig et Svar imøde,
 Din Gaade løses ved den bedre Strand,
 En Engel peger mod en Morgenrøde,
 Hvori du seer Uldødeligheds Land.
 Den Spire, som du fik, til Tankewinger,
 Men som for os du viklet halvt kun ud,
 Nu vorer mægtigt frem og did dig bringer,
 Hvor du skal see og fatte skal din Gud;
 Hver Traad, som Tiden afbrød i dit Værk,
 Skal Evigheden spinde stor og stærk.

Men vi, som end til Livets Veie bindes,
Hvorfra du bortgik under Benner's Graad,
Bed Tanken om dit Jordeliv skal mindes
Om ærlig Stræben og om mandig Daad.
Og du skal mindes i de Qvad du skabte;
De tidt skal over Sletten svæve hen;
De skal, mens Danmark sørger ved den Tabte
Til Glæde over Danmark synges end,
Og samle deres Toner til et Baand,
Som knytter Danskes Hjerter til din Aand.

J. L. Heiberg.



Efterskrift.

(Til 2den Udgave.)

Da der i nærværende anden Udgave er henviist til de forskjellige Fortaler, som ledsagede den første, og disse Fortaler desuden i litterairhistorisk Henseende neppe bør savnes ved Poul Møllers Skrifter: har man anseet det for rettest ogsaa at lade dem medfølge her.

„Fortale til 1ste Bind.

Da min Broder, Poul Møller, troede at føle sig Døden nær, sagde han til mig: Jeg kan tænke, at man, som det jo pleier at skee, ogsaa efter min Død vil samle og udgive, hvad jeg har skrevet. Jeg paalægger derfor, i dette Tilfælde, dig at besørge Udgivelsen af den æsthetiske Deel, og deraf at udelade, hvad du, med dit Kjendskab til mig, maa formode, jeg selv vilde have undertrykt. — Ved Olsen at gjøre det Samme ved den philosophiske Deel.“

Jeg har ved nærværende Bind løst mit Løfte. — Overlærer Olsen, der med kjærlig Iver og Beredvillighed ogsaa har paataget sig det ham testamenterede Hverv, vil ovenikjøbet forsøge Værket med Forfatterens Levnetsbeskrivelse og Characteristik, hvilket ikke alene vil blive den Afdødes Venner en kjær Tilgift, men ogsaa, om jeg tør sige saa, kjær for P. M. selv, der satte saa høi Priis paa et lignende Arbejde fra denne Haand.

Dem blandt Poul Møllers Venner, der veed Noget om de æsthetiske Arbejder, han havde liggende „i sin Pult“, vil jeg endnu aflægge følgende Regnskab. Foruden de hist og her i Tidsskrifter, Nytaarsgaver og flyvende Blade adspredte Digte modtog jeg, som Stof for nærværende Samling, et Manuskript, bestaaende af et Par heftede Bøger i Octav og Octav, samt en Mængde løse Blade, næsten Alt, skrevet med Blæk eller Blyant. Af Bøgerne var jeg saa heldig at kunne uddrage Digtene, Scener i Rosenborg Slotshauge, Freidigt Liv, Før

og Nu, et Par smaa Fragmenter, nogle Epigrammer og Slutningen af den statistiske Skildring, der savnedes i det reenskrivne Exemplar. Efterat have sigtet og ordnet de løse Blade, fandt jeg, at de bestode dels i hele Fortællingen om Eivind Skaldaspiller og den statistiske Skildring, dels i Fragmenter paa Vers, hvoraf jeg i Samlingen kun har kunnet optage Holger Danske og Skrædderne og Fragment af et dramatisk Digt. De øvrige løse Blade, der udgjøre den større Deel, indeholde Brudstykker af en Novelle og af to historiske Romaner. Novellen skildrer en dansk Students Eventyr i Ruslaaret; den ene Romans Handling er henlagt i Skotland, den andens i Danmark paa Reformationstiden; men alle tre Manuscripter have saa hyppige og saa store Lacuner, at det ikke engang var mig muligt at faae et saa sammenhængende Brudstykke ud deraf, at det kunde meddeles. Kun et Par indstrøede Sange har jeg anseet det passende at indlemme i Bogen.

Hvad der forresten kunde være at sige om disse Arbejder som Dele og Utringer af Forfatterens Liv, forbigaaer jeg her med Føie. Det vil i Biographien og i Biographen finde en nødvendigt betinget Plads og en bedre Fremstiller.

Kjøbenhavn i Juli 1839.

Christian Winther.

Fortale til 2det Bind.

Da Poul Møller i sine sidste Dage udsaae mig til at være den, der skulde besørge Udgivelsen af den videnskabelige Deel af hans samlede Skrifter, var det tillige hans Bestemmelse, at jeg ved Udførelsen af dette Hverv skulde søge Raad og Veiledning hos hans Ven, Professor Sibbern. Selv havde han ikke yttret noget om, hvad han ønskede optaget i Samlingen.

Idet jeg nu har søgt at opfylde den Forevigeses Villie, og dertil har modtaget en saadan Bistand af Professor Sibbern, som maatte følge af hans Kjærlighed til Poul Møller, havde jeg først at samle det forhen Trykte af videnskabeligt eller humanistisk Indhold, som med Sikkerhed vidstes at være af ham; og det findes Alt, forsaavidt det blev at optage, i nærværende Deel, ordnet efter Tidsfølgen, blot med den

Ville Afvigelse, at Afhandlingen om populære Ideers Udvikling begynder Rækken. Den syntes nemlig fortrinlig skiftet hertil, som et smukt afrundet Hele, hvori Forfatterens Eiendommelighed i flere Henseender klart fremtræder.

Udeladt af Samlingen er for det Første den Strid, Poul Møller førte i Kjøbenhavnsposten 1835 Nr. 159—60, 170—71 og 177 med Lector Wilster i Sorø i Anledning af dennes Dom over Christian Winthers Digte i Dansk Literaturtidende 1835 Nr. 16. Thi jeg mener, naar Spørgsmaalet er om at bevare Produkterne af en literær Kamp, at det maa vel overveies, om de indeholde saameget af Det, der kan gjælde og behage til enhver Tid, at man for dets Skyld paany bør fremdrage den hele vedhængende Masse af tilfældig Detail; især hvor Sagens Bessaffenhed, som i det her omtalte Tilfælde, vilde gjøre det fornødent, ogsaa at anføre Modpartens Indlæg, idetmindste i tilstrækkeligt Udtog. Skjøndt Poul Møller førte Striden af sin hele Sjæl og ikke sparede nogen Umage derved, troer jeg dog, at han selv vilde være langt fra at troe et saadant blivende Gehalt nedlagt i hine meget bittre Stridskrifter, at de med det hele Følge af ubehagelige Erindringer burde rykke ind i Rækken af hans samlede Værker. Forsaaavidt som denne Strid afgiver Træk til Billedet af Poul Møllers Charakter, ville de didhørende Skrifter findes benyttede i hans Biographie. — At Poul Møllers polemiske Artikler i Dagen for 1818 (Nr. 251 og 261), hvilke han skrev under den Baggesenske Feide, ikke ere optagne, vil man vel endnu mere give Medhold.

Derimod kunde maaskee nogle Læsere vente, her at finde en Afhandling, han 1823 udgav paa Latin som Indbydelsesprogram til Metropolitaniskolens aarlige Hovedexamen: „*De invidia diis ab Herodoto et æqualibus attributa*“; men saa anbefalende dette lærde Leilighedskrift maa have været for Forfatteren, dengang det udkom, har jeg dog her, hvor saa meget Andet, der mere bar Præget af hans Individualitet eller var af almindeligere Interesse, frembød sig til Optagelse, foretrukket at udelade det; som man da ogsaa overhovedet heller maatte ønske et saadant Arbeide opbevaret i Samling med andre eensartede. — For Fuldstændigheds Skyld skal endnu tilføies, at Poul Møller har givet en fortsattet Anmeldelse af Fr. Langes græske Grammatik, Kjøbenhavn 1826, i Dansk Literaturtidende for 1827 Nr. 5, til hvilket Sted det her maa være nok at henvise.

En Recension af Chr. Deichmanns Digte i *Dansk Literaturtidende* 1825 Nr. 43 er af Mange bleven anseet for at hidrøre fra Poul Møller, og selv iblandt hans nærmeste Venner have Nogle yttret den Mening, uden at dog Nogen kunde sige, at han havde vedgaaet Forfatter-skabet. Der er i denne Recension ingen indvortes Mærker, som tale imod, at den kunde være skreven af ham; et Par Steder synes endog at vidne derfor; men paa den anden Side forekommer der Adskilligt i Rettskrivningen, som hverken ligner Poul Møllers eller *Literaturtidendens* sædvanlige Skrivebrug. I denne Uvisshed kunde jeg naturlignvis ikke medtage Recensionen, saameget mindre, som Erfaring lærer, hvorlidet der i Almindelighed kan bygges paa de Meninger, man af Indholdet og Fremstillingen i et anonymt Skrift danner sig for at besvare Spørgsmaalet om, hvo der er dets Forfatter.

Jeg kommer nu til at omtale de forhen utrykte videnskabelige Arbejder. Af saadanne, som Forfatteren selv havde givet den sidste Fuldbendelse for at lade dem trykke, fandtes kun lidet, fornemmelig to oprindelige til *Maanedsskrift for Literatur* bestemte Bidrag, en Recension af Hauchs dramatiske Værkers 1ste Deel, og Begyndelsen til en Anmeldelse af Sibbern's Logik, begge fra Aarene 1829 eller 1830; de ere meddeelte i dette Bind; hvorimod en kort Anmeldelse af Skriftet: „*M.N. Om den frie Presse. Kbhavn 1835*“, blev som mindre betydende lagt tilside. — Af det Værk, man med meest Forventning imødesaae fra hans Haand, og som han saa gjerne vilde have fuldbendt, *Ontologien*, var desværre næsten ikke mere end Indledningen bearbejdet til Udgivelse; det Dvrige er kun til i forberedende Udkast og Excerpter, som ikke ere egnede til at forelægges Publikum. — Spørgsmaalet blev da, om der ellers blandt Haandskrifterne til Brug ved de academiske Foredrag var noget, som kunde gives i Trykken. Om de i Norge holdte Collegier, som hørte til et tidligere Standpunkt i Forfatterens philosophiske Udvikling, kunde der ikke være Tale. Blandt de senere Vidnesbyrd om Poul Møllers altfor snart afbrudte Docentvirksomhed maatte de Foredrag, som han 1831—32 holdt over den nyere Philosophies Historie, og de fra 1833—34 og 1834—35 over den ældre Philosophies Historie meest tildrage sig Udgiverens Opmærksomhed. Hvad de førstnævnte angaaer, befandtes det, at Forfatteren selv havde tilintetgjort noget af Manuscriptet, og kun den Deel deraf, som indeholdt Fremstillingen af Kants Philosophie og en kort-

fattet Charakteristisk af de foregaaende Philosophers Lære, fra Locke af, var saaledes, at den havde kunnet udgives; men jeg har troet ikke at burde forsøge Antallet af Fragmenterne i denne Samling med endnu et, der tilmed kun omfattede den lettere Deel af Opgaven, en Deel, der vel tør overlades til den, som i en følgende Tid tillige kommer til at gennemføre Fremstillingen af de vanskeligere Partier.

Til Forelæsningerne over den ældre Philosophies Historie foresandtes derimod et fuldstændigt Manuscript, der vel ifkun var et Udkast, som Forfatteren havde nedskrevet med en rask Pen og efter sin Bequemmelighed, stundom kun i afbrudte Noticer og Antydninger, men som man dog, uden at forandre noget Væsentligt eller indblande noget Fremmed, ved nogen Supplering af Tilhøreres Hester og hist og her en liden stilistisk Efterhjælp, kunde bringe til Læserne, i en Form, der vel ikke overalt har den Fuldendthed, som karakteriserer Forfatterens færdige Arbejder, men paa den anden Side ogsaa maaskee vil have noget Tiltrækkende ved en vis naiv, ugeneert Lethed og individuel Naturalighed, som vilde være gaaet bort ved en omhyggeligere Udarbejdelse. Ogsaa med Hensyn til Indholdet var Professor Sibbern af den Mening, at disse Forelæsninger burde udgives, saa meget mere, som, under vor Literaturs Armod paa Skrifter i dette Fag, en saadan fortfattet, let og populær Fremstilling af den ældre Philosophies Historie maatte være velkommen og skikket til at udbrede Kundskab om Gjenstanden der, hvor de større tyske Værker derover ikke naae hen eller forblive ulæste.

Disse Forelæsninger ere derfor aftrykte i nærværende Bind. Teksten er givet saa tro, som det efter Omstændighederne var mig muligt, idet jeg kun har tilladt mig stiltiende at rette hist og her forekommende Uagtsomhedsfeil, som det vilde have været smaaligt at omtale, eller stundom hvor Foredraget altfor meget faldt i korte, afbrudte Sætninger, sammentrukket disse til Perioder; men iøvrigt overalt har sat Læseren istand til at skjelne det af Udgiveren Tilføiede fra Manuscriptets Text, eller paa et Par Steder, hvor denne Adskillelse ikke vel lod sig gjøre, udtrykkelig bemærket dette i en Note*). Til Sammenligning med Tex-

*) I tvende Steder, hvor jeg, uden særskilt at angive det, har gjort nogen Forandring i Teksten, har jeg forbeholdt mig her at anføre, nemlig S. 353, 2), [2den Udg. 4de Bd. S. 87, 2)], og ligeledes Noten til S. 397, [2den Udg. 4de Bd. S. 134], hvor jeg har indsat den sidste Anekdote om Diogenes istedetfor en anden

ten ere ikke alene Tilhøreres Hæfter blevne benyttede, men ogsaa, saa ofte det fandtes fornødent, deilder, Poul Møller selv ved sit Arbejde meest har brugt, nemlig Heinrich Ritter's Geschichte der Philosophie alter Zeit, 1—3 Bd. og G. W. F. Hegel's Vorlesungen über die Geschichte der Philosophie, herausgegeben von Michelet, 1—2 Bd.; ogsaa ere Stederne hos de gamle Forfattere jævnlig blevne efterseete. De Collegiehæfter, jeg paa Grund af deres Fuldstændighed har haft meest Nytte af, ere skrevne af nuværende Adjunct i Frederiksborg F. C. L. Trojel, men ved Siden af disse har jeg tillige brugt de af nuværende Overauditeur L. A. F. Paulsen nedskrevne Collegier og en mere kortfattet Angivelse af Foredragenes Indhold ved Mag. Tregder. Disse Hæfter have især tjent mig som Hjælpeidder til at udfylde, hvad der kun løseligt fandtes angivet i Poul Møllers Udkast; om Sagen selv indeholde de ikke synderligt Mere, end hvad han forud under den skriftlige Forberedelse til disse Forelæsninger havde bestemt sig til at omtale. Derimod kunde han vel indlade sig paa allehaande digressive Bimærkninger, som høre til det mundtlige Foredrags Frihed, hvoriblandt der ogsaa jævnlig forekomme sammenlignende Henvisninger til nyere Tidens Philosophemer. Af dem har jeg optaget nogle saa for at antyde Arten, men ellers meent at burde afholde mig især fra de sidste, da Sammenligninger imellem Momenter i saa forskjellige Tidens Erkjendelse, især naar de henkastes med saa Ord, synes let at kunne fremkalde Misforstaaelser, og overhovedet neppe ville gjøre de gamle Philosophers Meninger tydeligere for dem, der føle Trang til at kjende disse af en populær Fremstilling. I Poul Møllers mundtlige Foredrag ville de vistnok have haft deres Betydning; og maaskee har han derved nærmest tænkt paa at indvirke opvækkende paa de af sine Tilhørere, der før havde hørt ham over den nyere Philosophies Historie.

Af de øvrige Forelæsninger er den over Aristoteles's Bøger om Sjælen kun til i en meget ufuldstændig Skikkelse. De meest udarbejdede ere naturligviis de, som gjentagne Gange ere holdte for de yngre Studerende, over Moralphilosophien, Logiken og Psychologien; men som Compendier have de tillige mindst almindelig Interesse. Fore-

i samme Retning, som indeholdt et Ordspil, der maaskee ikke lader sig give paa Dansk og idetmindste ikke var heldig givet af Poul Møller (τεύτλια, Diog. Laert. VI, 45).

læsningerne over Moralphilosophien, som Forfatteren oftere har omarbejdet, maae ansees for det meest fuldendte Product af hans Lærervirksomhed og bør, efter Prof. Sibberns Dom, bevares ved hans øvrige Skrifter. Den formale Logik er allerede udgiven som Deel af den til Landkadetternes Underviisning bestemte Bog: „Grundtrækkene til en philosophisk Propædæntik, ved Carl Berg, Kjøbenhavn 1839.“

Poul Møller har efterladt sig en betydelig Mængde aphoristiske Bemærkninger, som indeholde hans Sagttagelser over psykologiske og æsthetiske Gjenstande eller slutte sig til hans filosofiske Studier. De ere efterhaanden nedskrevne af ham, neppe i den Hensigt at lade dem saaledes trykke; men da Conceptionen og Fuldendelsen pleie at gaae i Hænde, naar Tankerne i gunstige Diebliske opstaae og trænge paa at nedskrives, mangle disse Aphorismer i Almindelighed fra Formens Side Intet for at kunne meddeles Publikum, der i dem maaskee vil finde noget af det Njærkomne i dette Værk. Flere af dem gruppere sig om Begrebet Affectation, til hvis Behandling i et eget Skrift Poul Møller længe havde forberedt sig.

Af disse forhen utrykte Arbejder have ikke alle, som syntes at egne sig til Optagelse i Samlingen, kunnet faae Plads i dette Bind, naar det ikke skulde vore til en altfor uforholdsmæssig Størrelse. Ved det foreløbige Overslag, som blev lagt til Grund for Subscriptionsindbydelsen, ansaae Udgiverne det, der blev at trykke, for at være saa meget, som kunde rummes i to Bind, hvert omtrent paa et Alphabet. Det har siden viist sig, at Meget kunde udgives, om hvilket man i Begyndelsen ikke havde gjort sig et saadant Haab; og dertil kommer endnu den glædelige Omstændighed, at Poul Møllers trofaste Ven, Adjunct Christen Thaarup, har havt det Held til Løn for megen anvendt Umage, af hans Papirer at fremdrage fortræffelige poetiske Arbejder, tildeels af ikke ganske ringe Omfang, som ansaaes for tabte. Det er herved blevet nødvendigt at tilføie et tredje Bind, som foruden det digteriske Indhold vil omfatte Aphorismerne, Moralphilosophien og Indledningen til Ontologien, samt Forfatterens Biographie. Omtrent de to Trediedele ere allerede trykte deraf, og saaledes kan dette Værk, hvis Fortsættelse til min Smerte altfor længe er bleven opholdt ved andre Arbejder, som mine Forhold paalagde mig, nu om søie Tid ventes fuldendt.

Angaaende den Rettskrivning, som er brugt i dette Bind, maa det endnu anmærkes, at jeg i de første Stykker har gjengivet Forfatterens

fra den nærværende i adskillige Poster afvigende Skrivebrug saa tro, som muligt. Men da han selv ikke holdt fast ved den og i den senere Tid mere og mere nærmede sig til den nu meest brugelige Retskrivning, saa har jeg i det Hele fulgt denne, med en og anden Afvigelse, der kunde minde om Poul Møller. Det var isøvrigt ikke hans Sag, at gennemføre Retskrivningsregler med megen Strengthed; ligesom overhovedet Folk med fin Skjønhedsskælsse have ondt ved at bevare en saadan Consequents; hvorimod de strengt Regelrette endog med Velbehag nyde deres Consequents i de usædvanlige og paafaldende Former, som den medfører.

1842.

F. C. Olsen.

Fortale til 3die Bind.

Ved sin Afreise til Mecklenburg i Foraaret 1841 betroede Professor Christian Winther den Deel af Poul Møllers Manuscripter, som har udgjort Stoffet til 1ste Bind af de „Efterladte Skrifter“, til min Forvaring. Jeg havde Tilladelse til at læse disse Papirer, af hvilke endeel vare mig bekendte fra tidligere Dage, og fandt mig væget til paa det Næieste at drøfte deres Indhold.

Poul Møller skrev, naar han satte noget paa Papiret for at læses af Andre, en særdeles tydelig Haand; hvad han derimod med flygtig Pen og hyppige Titurer henkastede for sig selv, var ofte saare utydeligt, og kræver, for at læses, ikke blot Øvelse og Bekjendtskab med hans Haand, men vedholdende Opmærksomhed og et skarpt Øie. Jeg fandt, ved at sammenligne adskillige af de i 1ste Bind optrykte Digte med Poul Møllers Manuscript, at Udgiveren af og til havde læst feil, undertiden slet ikke havde kunnet læse og derfor havde oversprunget, eller vel ogsaa ved en Conjectur erstattet Ord, som det derimod lykkedes mig at udbringe. Opmuntret ved dette Held foretog jeg mig at sammenligne hele det første Bind deels med Forfatterens Haandskrift, hvor det var bevaret, deels med de tidligere Aftryk, der havde. De Varianter og bedre Læsemaader, jeg saaledes opdagede, og af hvilke jeg har meddeelt de vigtigste tilligemed nogle andre Rettelser ved Slutningen af nærværende Bind, ere ikke saa; men man vilde have Uret, hvis man derfra fældede en ugunstig Dom om den Flid og Omhu, hvormed 1ste

Bind er besørget. En saa minuttens Bogstavkritik, som den, jeg har underkastet Winthers Arbejde, og som den, hvorpaa Texten til de tvende sidste Bind af Poul Møllers efterladte Skrifter er bygget, kunde ikke forenes med et andet Krav af Publicum, der ogsaa har villet gjøre sig gjældende ved Fortsættelsen, det nemlig, at erholde Poul Møllers Poesier saa snart efter hans Død som muligt; men dette Krav har Winther opfyldt.

Under min Syslen med min afbøde Vens Manuscripter maatte min Opmærksomhed snart hendrages paa de Brudstykker af Fortællinger, som udgjorde en betydelig Deel af de løse Blade, hvoraf disse Papiere bestod, og af mange Grunde specielt henledes til en Novelle, hvoraf Poul Møller i tvende Forelæsninger i Studenterforeningen, d. 28de Febr. og d. 6te Marts 1824, havde oplæst Stykker, der vandt stort Bifald hos hans Tilhørere, og vakte en Interesse, som hos mange af hans intelligente Samtidige har vedligeholdt sig og yttret sig i Beflæggelse over dens Tab. Det er denne Novelle, som jeg, vistnok ikke uden Anstrengelse og flere mislykkede Forsøg, har været saa heldig at ordne og tilveiebringe en Afskrift af, der i nærværende Bind er aftrykt, og vel er fragmentarisk, men hverken har flere eller betydeligere Lacuner, end at Fortællingens Gang i det Forhaandenværende meget vel kan følges. Jeg er overbevist om, at det her Meddeelte indeholder det Allermeste og Fornemste af det, der i sin Tid oplæstes i Studenterforeningen, og troer, at her snarere vil findes noget senere Tilkommet. Efter al Sandsynlighed blev Poul Møller aldrig færdig med denne Novelle. Han har vel efterladt en Bemærkning (s. dette Binds S. 110, Anm. [2den Udg. 2det B. S. 141]), hvoraf man kunde ulede, at han i det mindste havde skizzeret Slutningen; men da denne Skizzering øiensynlig strax udvidede sig til en Bearbejdelse, og da jeg erindrer Tilblivelsen netop af den Scene, ved hvilken Bemærkningen findes, tør jeg antage, at han hverken i Skizzen eller Udførelsen er kommen synderlig længere end til det Sted, hvormed Manuscriptet og her Aftrykket afbrydes. Den omtalte og de følgende Scener troer jeg at være tilkomne efter Op-læsningen i Studenterforeningen, men ganske vist før end Poul Møller i Efteraaret 1824 forlod Bakkhuset. Den følgende Periode af hans Liv i Fædrelandet optoges aldeles af andre Sysler, og at han efter Ankomsten til Norge atter skulde have taget fat paa Novellen, er aldeles ikke rimeligt. Paa den anden Side tvivler jeg heller ikke paa, at

han havde den færdig i Hovedet, og bør tilføie, at han den Tid selv antog den let og hurtig kunde fuldføres paa Papiret; thi kort før sin Opreise til Norge meddeelte han mig, at han haabede inden Udgangen af samme Aar at kunne lade udgaae — som han meente, paa Reitzels Forlag — et Bind, der skulde bestaae af den og nogle Digte.

Prof. Winther har i Fortalen til 1ste Bind nævnet denne Novelle, og erklæret, at det ikke havde været ham muligt at faae saa stort et Brudstykke ud deraf, at det kunde meddeles. Winther, som paa den Tid, Novellen blev til, ikke levede i Hovedstaden, havde nemlig aldrig kjendt den og kun hørt et lidet Fragment deraf (s. S. 120, Anm. [2den Udg. 2det B. S. 151]). Han havde derfor ingen Traad at følge ved at samle, ordne og dechifrere de Papirer, hvorpaa den var skrevet, og som ved en eller anden Hændelse vare bragte i en Korden, der var saa stor, at Forfatteren vistnok selv har antaget, at Mere var tabt deraf, end virkelig var Tilfældet*). Thi naar Venner, efter Poul Møllers Hjemkomst fra Norge, spurgte efter Novellen, svarede han, at den var forkommen, og vilde de vide hvorledes, blev Svaret, at man formodentlig havde „ristet Guld“ deri. Hertil kom, at Novellen, foruden de saaledes opstaaede Lacuner, hist og her manglede Noget, der skulde udfyldes fra et andet Arbejde (det ene af de Romanfragmenter, som Winther i sin Fortale har omtalt), men som Forfatteren af Magelighed ikke havde indskudt. Endelig laa der noget særdeles Forvirrende i en Egenhed hos Poul Møller, at han nemlig, endog i kortere Productioner, idelig ombyttede og forandrede eller forveglede Navne og Titler. Denne Navneforblandelse, der ofte havde sin Grund i en vis Distraction, men stundom foranledigedes ved andre Omstændigheder (som f. Ex. i nærværende Tilfælde, hvor Navnet Valentin formedelst Opklæbningen i Studenterforeningen, hvor een af Seniorerne hed saa, blev ombyttet med et andet) maatte, som man let vil indsee, i fragmentariske, uordnede og dertil stundom næsten ulæselige Papirer, fremkalde store Vanskeligheder.

Jeg derimod kjendte ikke blot Novellen af at have hørt den forelæse af Poul Møller, men havde under vort Samliv paa den Tid saa

*) Paa denne Formodning har jeg fundet en Bekræftelse i en Afkrift af Gritses Sang (S. 42 [2den Udg. 2det B. S. 80]), der oien synlig er opskreven i en senere Tid og efter Grindringen. Det er fra denne Afkrift, jeg har optaget de Læsemaader i denne Sang, der afvige fra det Wintherste Optryk i 1ste Bind.

at sige seet endeel af den at blive til, og min Grindring herom maatte under min Sygden med Manuscriptet naturligviis efterhaanden opfriskes. Men fornemmelig hjalp det mig, at jeg opdagede Novellens Relation til det nys omtalte Romanfragment. Af dette Arbeide, som er ældre end Novellen og af Forfatteren forkastet, havde han nemlig deels selv til denne overført, deels givet Anviisning til at oversføre hele Partier; jeg kunde saaledes derfra hente Udfyldelsen af et Par Lacuner, og fra et Udkast til Romanens Fortsættelse slutte mig til Begivenhedernes Gang i Novellen.

Maatte jeg af disse Marsager være heldigere i mine Restitutionsforsøg end Winther, saa var der tillige en anden Grund, der afholdt ham fra yderligere Bestræbelser. Poul Møller havde givet ham Fuldmagt til at udgive af hans Arbeider det, som han med sit Kjendskab til Broderen maatte ansee overeensstemmende med dennes Ønske at see trykt. I sin Overbeviisning om, hvad der med Hensyn til Novellen var den Af dødes Villie, fandt han det afgjørende Motiv for sin bestemte Mening, at den ikke burde trykkes, og da Broderen ved sin Fuldmagt havde gjort hans Villie og Smag til sin, maatte Publicum hermed være tilfreds og kunde ikke forlange Andet.

Det her Sagte gjælder forresten ikke blot om Novellen, men ogsaa om flere af Poul Møllers ufuldendte Arbeider.

Disse Winthers Hensyn til Broderens virkelige eller supponerede Villie, denne ømme Undseelse ved at see Broderens Gjemmer aabne og stundom hans raage Udkast til noget Bedre, stundom hans lønlige Tanter (f. Ex. mange af Aphorismene) fremlagte for en anderledes dannet og anderledes tænkende Generations Dine, vare mig velbekjendte. Jeg erkjendte ogsaa det Ubetænsomme i at trykke Alt, hvad en Forfatter har kastet paa Papiret, og hvad han selv enten aldrig vilde have udgivet, eller dog kun i en anden og forbedret Skikkelse. Men er denne Forfatter ved Omstændighederne og en for tidlig Død standset midt paa sin Skribentbane, er han en mærkelig Aand, hvis Eiendommelighed tilfulde fremlyser af og ret alsidig udfolder sig i de efterladte Fragmenter, da bliver, meente jeg, Udgivelsen en Pligt, for hvilken de andre Hensyn maae forsvinde; og ligesom jeg vidste og følte, at disse Fragmenter indeholdt Partier af høit Værd, saa var jeg overbevist om, at de i deres Heelhed vilde give den forstandige og skjønsomme Læser et ellers uer-

statteligt Bidrag til en alsidig Opfattelse af Poul Møllers ligesaa udmærkede som elskelige Personlighed.

Ved at meddele Professor Winther min Afkrift af Novellen, søgte jeg derfor at overvinde hans Betænkeligheder, i det jeg tillige havde væbnet mig med Prof. F. L. Heibergs aldeles bestemte Votum for at den under enhver Betingelse, saasnart som muligt, burde trykkes. Udfaldet blev, med den Afdødes Enkes Samtykke, den Beslutning, at et tredje Bind skulde udkomme, hvis Udgivelse blev overdraget til mig.

Ved Udgivelsen af Novellen har jeg anseet det for passende at supplere de forekommende Lacuner ved indskudte Parentheser med anden Tryk, for saalidet som muligt at afbryde den sammenhængende Læsning og undgaae Anmærkninger. Naar Noget i disse Parentheser er anført med Citationstegn, er det Poul Møllers egne Ord.

Af de i dette Bind optagne Digte have „En Elfers Fantasier“ og „Hilsen til Steffens“ forhen været trykte (førstnævnte i Rahbeks „Tilskuerne“, 1823, Nr. 25*) og det sidste i „Aftenblad“ 1824, S. 360), men anonymt, og vare derfor blevne ubekjendte for Winther. Det fortræffelige Digt „Et Blad af Dødens Dagbog“ (som Winther, hvilket paa Grund af Manuscriptets Beskaffenhed let kunde skee, havde overseet) er forsaavidt ufuldendt, at Forfatteren — mig bevidst — havde paa-tænkt at digte flere Scener dertil. Under Overskriften „Fragmentarisk“ har jeg af utallige Variationer udbragt og samlet nogle Stropher af et ufuldendt Digt, der forresten har Lod tilfælles med næsten Alt, hvad der i dette saavel som i de tvende første Bind af Efterladte Skrifter er optaget uden forhen at have været trykt, nemlig at Forfatteren ikke har lagt sidste Haand derpaa; thi det gjorde han først, naar han, bestemmende noget til Trykken, renskrev det.

Endeel andre Digte, dels forhen trykte, dels i Forfatterens Haandskrift forefundne, og for største Delen henhørende til en tidligere Periode, bleve ikke indlemmede i Samlingen af hans Værker, fordi de fandtes vel meget at røbe den ungdommelige Poet, eller i alt Fald ikke kunde ansees som nye Blomster til hans Digterkrands.

*) I dette Digts 4de Sonet har jeg betegnet en Linie som udfalden. I „Tilskuerne“ vil man finde den udfyldt derved, at den sidste Linie bliver gjentaget to Gange. Det er utvivlsomt, at denne Supplering, den være nu foretaget af Rahbek som routineret Udgiver, eller som Nodhjelp af Poul Møller, ikke har ligget i dennes Idee.

Man vil adskillige Steder finde, at Poul Møller har laant Skil-
dringer eller enkelte Billeder fra sig selv. Saaledes findes i Novellen
(S. 41 L. 2 f. n. [2den Udg. 2det Bd. S. 79 L. 4 f. n.]) samme
Idee som i et Epigram (Nr. 6) i 1ste Bind S. 23. [2den Udg. 1 Bd.
S. 41]. Skildringen af Pigen, der holder sig i svævende Stand
(Novell. S. 62 [2den Udg. 2 Bd. S. 98]), ligesom i 1ste Bind, S.
38 [2den Udg. S. 126]. Scenen i Møllerens Have (S. 70 [2den Udg.
2 Bd. S. 105]) forekommer med liden Forandring i 1ste Bd., S.
212*) [2den Udg. 2det B. S. 205]. Naturligviis vilde Forfatteren,
om han havde levet og selv faaet i Sinde at udgive sine Ungdomsar-
bejder, have udslettet eller omdigtet disse Ligheder; men som de ere, be-
vidne de kun, hvad der desværre ere saa mange B eviser for, den altfor
ringe Priis, han selv satte paa sine Productioner. De interesserede
ham kun saalænge, indtil de Følelser og Tanker, der fyldte ham, i dem
vare komne til Udbrud, eller i deres første Nyhed; men bleve de da ikke
strax fastholdte af Trykkerpressen, saa henflængtes de med den største
Ringagt og fremdroges kun af og til, for i et ledigt Dieblis Lune
at more ham selv eller en tilstedeværende Ven. Gik han siden svanger
med et nyt Emne, og en tidligere benyttet Idee faldt ham ind paa ny
som syntes at passe til dette, saa brugte han den med den fuldkomneste
Frihed. Det er denne Eiendommelighed, som bragte mig til at gjen-
kjennde og med Vished at kunne udsige, at Sonetterne over den Elskedes
Fingre ere Poul Møllers Arbejde, i det ikke blot den næstsidste Linie i
2den Sonet har sit Tilsvarende i den Verslinie „Jeg aldrig faaer min
Glæde nok besunget“ (Novellen S. 66), men ogsaa Billedet: „Gjennem
gylde Strenges røde Gitter“ (S. 7 [2den Udg. 1 Bd. S. 78]) har
sin Parallel i Novellens S. 127, L. 13 [2den Udg. 2 Bd. S. 158 L. 1]).

Orthographien er i de otte første Ark af denne Bog Poul Møl-
lers egen, der ikke blot er noget afvigende fra den i de tvende fore-
gaaende Bind brugte, men ogsaa fra den, der er fulgt i Resten af dette
Bind. Denne Overeensstemmelse har jeg ikke kunnet forebygge. Jeg
havde nemlig ikke tilstrækkelig Grund til at optage den af Winther
brugte Retskrivning, og kunde ikke lempe mig efter den, Overlærer Olsen

*) Saaledes kan ogsaa den Linie: „O alle mine skjulte Tankers Dronning“ i dette
Bind S. 9, [2den Udg. 1 Bd. S. 80] sammenlignes med „mit Hjertes hemmelige
Dronning“ i 1 Bd. S. 90 [2den Udg. 1 Bd. S. 109].

har fulgt og for hvilken han har gjort Røde i Fortalen til andet Bind, allerede af den Marsag, at Manuscriptet til disse Ark var afgivet til Trykkeriet og Trykningen paabegyndt samtidig med de første Ark af andet Bind.

Novellefragmentet var allerede trykt, da det fandtes rigtigst at standse Trykningen af det øvrige for dette Bind bestemte Stof, for saaledes at have frie Hænder med Hensyn til Optagelsen og Anordningen af det, som ikke maatte finde Plads i 2det Bind. Jeg fik derved en velkommen Leilighed til at benytte Olsens Bistand ved Valget, Udsondringen og Ordningen af Aphorismerne, og da han baade herved og ved de af ham leverede Artikler fik en overveiende Indflydelse paa Redactionen af dette Binds øvrige Indhold, medens min Deel af Arbeidet efterhaanden indskrænkedes til det mere Haandværksmæssige, maa jeg overlade til ham, derover at udtale sig. Jeg har kun om mit Arbeide at tilføie, at jeg har røgtet det med al mulig Flid, ligesom jeg med Kjærlighed har forberedet det. Hvad forresten min Kjendskab til Poul Møller og et Venskabsforhold, der kun indbefattede saa Mar af vort Liv, men var inderligt og fortroligt, satte mig istand til at vide om hans Arbeider og hans Personlighed, har jeg naturligviis meddeelt Olsen.

Chr. Thaarup.

Saa vel angaaende Aphorismerne (Strøtanterne) tilligemed Fragmenterne over Affectation, og de under Overskriften Studier samlede Smaastykker, i hvilke Arbeiders Udgivelse jeg har deltaget, som angaaende Optegnelserne paa Reisen til China, Fragmentet over Ontologien og de moralphilosophiske Forelæsninger, som jeg ene har besørget, har jeg deels foran hver Artikel især, deels i Fortalen til 2den Deel givet de Oplysninger, som ansaaes fornødne; og jeg skal derfor paa dette Sted kun tilføie, at Professor Sibbern ogsaa ved Udgivelsen af Aphorismerne har ydet velvillig Bistand ved sit Raad, navnlig især, hvor der var Spørgsmaal om Udeladelsen af saadanne Bemærkninger, som fra Tankens eller Formens Side syntes at være altfor flygtigt henfaste, til at burde offentliggøres.

Paa Biographien har jeg anvendt en Omhu, som Emnet selv

i høi Grad maatte opfordre mig til at anvende. Mit personlige Bekjendtskab med Poul Møller begyndte først efter hans Hjemkomst fra China, 1821, og fortsattes derefter i den følgende Tid. Blandt hans nærmeste Venner har jeg ikke været; men jeg kjendte og elskede ham nok til at føle Indholdet af den Opgave, at skildre en Tilværelse, som hans. Det blev da mit Formaal, at give et nogenlunde fuldstændigt Billede af hans Personlighed og af dens indre Bevægelse og Udvikling igjennem hans Liv; med hvad Held det er skeet, maae nu hans Venner bedømme; men jeg haaber, de ville tage i billig Betragtning, at det Individuelle er uudtømmeligt, og at man vel ogsaa tør indrømme en Biographs Subjectivitet nogen Ret. En vigtig Understøttelse fandt jeg i en Mængde Breve, som vare skrevne af Poul Møller til forskjellige Tider, og af Besidderne stilledes til min Naadighed. Ved at indflette et Udvalg af disse for det Meste interessante og karakteristiske Breve i Biographien, opnaaedes den Fordeel, at Brevene, der vissefortjene at opbevares, ligesom af sig selv faae deres Commentar og Belysning, medens de paa en mere levende og individuel Maade, end den blotte Fortælling vilde formaae det, sætte Læserne ind i hans Livstilstande og angive de forskjellige Farvetoner, der hvilede over disse. Fra den Forevigeses Slægtninge og Venner har jeg modtaget mange Meddelelser; blandt disse vare nogle af den Betskaffenhed, at jeg troede, ikke at kunne gjøre bedre, end at lade Forfatterne optræde med deres egne Ord. Ogsaa har Mag. E. Bojesens fortræffelige Anmeldelse af dette Værks 1ste Deel i Tidsskrift for Literatur og Kritik, 3die Aarg. (1841), 5te Heste, om den end ikke viste mig nogen ubekjendt Side af Poul Møllers Personlighed, dog ydet mig en velkommen Understøttelse og Opklaring ved at udvikle Forholdet imellem den Poul Møller naturlige Erfjendelsesmaade og den strengt philosophiske. Ved Siden af det, jeg i Samklang med den historiske Fremstilling har anført om denne Gjenstand, vil Hr. Bojesens lille Monographie, der udtaler en eiendommelig videnskabelig Tanke og tillige med megen Fylde og Smag skildrer de med Hensyn til denne Tanke udhævede Træk af Poul Møllers Billede, skjøndt Forfatteren selv kun har meent ved sit Arbeide at ville bane Veien for en Biographie, endnu vedblive at have en stor Fordring paa Læsernes Opmærksomhed. Blandt de benyttede Kilder til Biographien finder jeg ellers kun Anledning til særskilt at nævne Chinaskibet Chri-

stianshavns Protokol paa Rejse i 1819—1821, som Directionen for det asiatiske Compagnie velvilligen lod udlaaene til mig, og hvoraf jeg har hentet adskillige Oplysninger.

Fru Rahbeks to Breve, som jeg har udvalgt blandt flere andre fra hendes Haand og optaget i Biographien, skulde, efter min Hensigt, føie et mere fylldigt og anskueligt Indhold til den korte Skildring, jeg har søgt at give af det Rahbekske Huns, hvori Poul Møller en Tid fandt sig saa vel hjemme; men jeg vil ikke fragaae, at jeg, dette uanseet, havde en overvættets stor Lyst til at bringe idetmindste Noget af disse aandrige Breve, der vare i mine Hænder, for Dagens Lys. Og saa bør man vel neppe aldeles frasiage sig det Haab, at det jo, skjøndt Sagen maa have sine Vanskeligheder, kan lykkes En af de i Vastehuuslivet Indviede, af de mange Breve fra den sjeldent begavede Kone, som Forskjellige ere i Besiddelse af, at gjøre et Udvalg, skiftet til Udgivelse. En saadan Samling vilde da allerede finde sin Indledning færdig i Biskop Mynsters skønne Mindekrift over Rahbek og hans Egtfælle, som er og vel altid vil blive den bedste Kilde til Kundskab om hiint forsvundne Liv og dets Hovedkarakterer.

1843.

F. C. Olfen."

Og hermed slutes hvad der henhørende til Poul Møllers Skrifter var at meddele, saa at der nu kun staaer tilbage at aflægge et nøiagtigere Regnskab for denne 2den Udgave, end det i Forordet til første Bind lod sig gjøre.

Da den første Udgave alt i 1847 var udsolgt og en ny gjordes fornøden, vare Adjunct Chr. Thaarup og Undertegnede enige om i Fællesskab at besørge denne. Af Hensyn, som burde tages tilfølg, blev det bestemt, ikke alene Intet at udelade af hvad den første indeholdt, men om muligt endog at optage Mere, og efterat vi havde undersøgt hvad der endnu kunde egne sig til at meddeles Publicum, fordeeltes det hele Stof i følgende Orden: de digteriske Arbejder i bunden Stil (1ste Bind), de i ubunden (2det Bind), Aphorismer („halv Poesie og halv Prosa“, som P. Møller selv kaldte saadanne) og Brudstykker af videnskabeligt Indhold (3die Bind); dernæst de fuldførte philosophiske Arbejder: Forelæsninger over den ældre Philosophies Historie (4de Bind), de populær-philosophiske Studier og Afhandlinger samt Recensioner over

Bøger af philosophisk Indhold (5te Bind) og endelig Recensioner af æsthetisk Indhold tilligemed Forfatterens Levnet af F. C. Olsen (6te Bd). Dog har Hensynet til den for hver Deel fastsatte Størrelse af 14—16 Ark ogsaa havt sin Indflydelse paa denne Fordeling; indenfor hvert Afsnit er derimod den chronologiske Orden iagttaget.

Undertegnede Winther besørgede da Udgivelsen af 1ste Bind, og Adjunct Thaarup og undertegnede Petersen, for hvilken Sidste Beskjæftigelsen hermed var saameget fjærrere, som den jævnlig hos ham fornyede Mindet om de Aar, hvori han nød P. Møllers Underviisning, besluttede skifteviis at udgive hver sit af de følgende, dog saaledes, at intet Bind kun havde været Een af os under Væ. Thaarup gjorde Begyndelsen med det andet Bind; men da Touren atter kom til ham med det fjerde, bortfaldtes han af Døden, og Sidstnævnte har altsaa ene besørget de 3 Bind, som stode tilbage.

Nærværende Udgave vil især derved adskille sig fra den første, at ikke saa Rettelser og Forbedringer ere foretagne, enten hvor en nøiagtigere Sammenligning med Manuscripterne medførte det, eller hvor det opdagedes, at der ved Trykningen af første Udgave var indløbet Feil og enkelte Udeladelser; men navnlig er den forskjellig ved det hidtil Utrykte, som her er kommet til, det er Digtene: „Til N. Sjøtoft“ p. 3, „Fuglenes Konge“ p. 5, „Romanze“ p. 13, „Gjertrud“ p. 66, „Musene, en Fabel“ p. 74, „Til min Betty“ p. 98, „Fragmenterne 2, 5—8“ p. 130—34, samt „Frøernes og Musenes Krig“ p. 254 — Alt i 1ste Bind; endvidere „Anhanget til Novellen“ i 2det Bind p. 161. I 3die Bind er optaget nogle flere Aphorismer, som findes i Slutningen af de forskjellige Afsnit, hvori Strøtanterne ere deelte, og blandt Brudstykkerne har det „Om Begrebet Ironie“ p. 152, samt Oversættelsen „Om Sjælen“ p. 213 ei før været trykt. De interessanteste af disse Bidrag, Anhanget til Novellen og Oversættelsen af Homers Batrachomyomachie, skyldes fornemmelig sal. Thaarups omhyggelige Sysslen med Poul Møllers efterladte Papirer.

Hr. Rector F. C. Olsen i Viborg har som fraværende ikke kunnet tage umiddelbar Deel i Udgivelsen, men har dog ved at meddele Tillæg og Rettelser til „Poul M. Møllers Levnet“ ogsaa bidraget Sit til at gjøre denne Udgave nøiagtigere og fuldstændigere.

Hvad Retskrivningen angaaer, da er den her væsentlig den samme som i første Udgave, kun at den er bragt til større Overeensstemmelse med sig selv; men den gjør derfor ikke Fordring paa absolut Consequents — Noget, som desuden netop vilde have ledet bort fra Forfatterens Skrivemaade.

December 1849.

Chr. Winther. L. B. Petersen.



Rettelse.

1ste Bind, S. 5, L. 3 om, læs: fra.



